

Funded by
the European Union

КАФЕДРА ЖАНА МОНЕ «ПОГЛИБЛЕНЕ ВИВЧЕННЯ
ЦІННОСТЕЙ ТА ПРАВА ЄС: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ»
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ДЕМОКРАТІЯ

Збірник наукових статей та тез
за матеріалами науково-практичної конференції,
присвяченої Дню Європи, 220-річчю
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
та 5-річчю кафедри права Європейського Союзу

(м. Харків, 9 травня 2024 р.)

Харків
«Право»
2024

Підготовлено в межах реалізації проєкту ЄС Еразмус+ «Поглиблене вивчення цінностей та права ЄС: український контекст», 101126844 – ASEU – ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH (Грантова угода № 101126844 – ASEU). Підтримка Європейською Комісією цієї публікації не є схваленням її змісту, який відображає виключно позицію авторів / автора, і Комісія не є відповідальною за будь-яке використання оприлюдненої в ній інформації.

Організаційний комітет:

Дмитро Лученко – проректор з наукової роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор;

Тетяна Комарова – голова Кафедри Жана Моне «Поглиблене вивчення цінностей та права ЄС: український контекст», завідувачка кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, докторка юридичних наук, професорка;

Іван Яковюк – професор кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор;

Олеся Трагнюк – доцентка кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидатка юридичних наук, професорка, лекторка Кафедри Жана Моне «Поглиблене вивчення цінностей та права ЄС: український контекст»;

Тетяна Анакіна – доцентка кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидатка юридичних наук, лекторка Кафедри Жана Моне «Поглиблене вивчення цінностей та права ЄС: український контекст»

Права людини та демократія : зб. наук. ст. та тез за матеріалами П68 наук.-практ. конф., присвяч. Дню Європи, 220-річчю Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого та 5-річчю каф. права Європ. Союзу (м. Харків, 9 трав. 2024 р.) / Каф. Жана Моне «Поглиблене вивчення цінностей та права ЄС: український контекст» ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків : Право, 2024. – 276 с.

ISBN 978-617-8448-29-5

Передмова

Відзначення 9 травня Дня Європи як свята щодо відзначення миру та єдності на європейському континенті вже міцно увійшло в українську традицію, що є свідченням поглиблення євроінтеграційних процесів в Україні. Набуття Україною статусу кандидатки на членство в ЄС за часів повномасштабної війни росії проти нашої держави та усього цивілізованого світу робить відзначення цього дня ще більш цінним та знаковим. Україна, крокуючи до членства в ЄС, насправді повертається до європейської сім'ї, з котрою вона має багато спільного. Зокрема, спільні цінності. Системна праця України по ствердженню поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини є найкращим підтвердженням цього.

Набуття Україною членства в ЄС – незворотна стратегічна мета, закріплена у Конституції й пов'язана вона із сумлінним виконанням Копенгагенських критеріїв членства, а також із ефективністю виконання зобов'язань за Угодою про асоціацію між Україною та ЄС. Ці завдання полягають у комплексній апроксимації правової системи України до *acquis* ЄС. Апроксимація стала серйозним викликом для всього українського державного апарату та суспільства, оскільки потребує глибинного переосмислення основ нашої правової системи та гармонізації, а іноді й уніфікації із нормами права ЄС.

Набуття статусу країни-кандидатки на членство в ЄС у червні 2022 р. та відкриття перемовин щодо членства у грудні 2023 р. стали політичними кроками, які стали результатом виконання Україною вимог, що були оголошені Європейською Комісією, включаючи судову реформу та боротьбу з корупцією, та зобов'язань по апроксимації законодавства до *acquis* ЄС. Ці події є значним кроком до повноправного членства в ЄС.

Багато років академічна спільнота Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого робить свій вклад у поширення знань про Європейський Союз, його правову систему серед студентів, правників, державних службовців тощо. Це сприяє формуванню нового рівня розуміння права ЄС і впливає на успіх апроксимації. Заснування у 2023 р. Кафедри Жана Моне «Поглиблене вивчення цінностей та права ЄС: український контекст» за підтримки Європейського Союзу значно посилює цю місію.

Цьогоріч Кафедра Жана Моне «Поглиблене вивчення цінностей та права ЄС: український контекст» та кафедра права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого у День Європи проводять конференцію «Права людини та демократія», участь у котрій беруть представники багатьох осередків вивчення права ЄС: як українських, так і європейських. Символічно і те, що 2024 рік – це рік, коли Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого святкує своє 220-річчя, а кафедра права Європейського Союзу – 5-річчя.

Нехай ця конференція разом із іншими заходами Кафедри Жана Моне стане ще одним кроком до дня, коли Україна стане повноправним членом у ЄС.

Тетяна Комарова,
голова Кафедри Жана Моне «Поглиблене
вивчення цінностей та права ЄС: український
контекст», завідувачка кафедри права Європейського
Союзу Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, докторка юридичних наук,
професорка

ПОСИЛЕННЯ ЗАХИСТУ ЖЕРТВ ЗЛОЧИНІВ У ПРАВІ ЄС: ЗАКОНОДАВЧІ ПРОПОЗИЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОМІСІЇ

Важливим завданням українських науковців є дослідження та встановлення особливостей права ЄС та перспектив його подальшої еволюції, для вироблення науково обґрунтованих пропозицій та рекомендацій із наближення вітчизняного законодавства України до *acquis* ЄС у світлі набуття нашою країною членства в Європейському Союзі. 08.11.2023 р. Європейська Комісія представила Звіт по Україні, що є складовою її загального Повідомлення про політику розширення ЄС [1] (далі – Повідомлення), в якій надала детальну оцінку вітчизняного законодавства та практики його застосування крізь призму відповідності критеріям вступу до цієї організації та окреслила подальші заходи, які мають бути реалізовані задля приєднання до родини її держав-членів. У Повідомленні відзначено, що наша держава досягла «деякого рівня підготовки до імплементації *acquis* у сфері правосуддя, свободи і безпеки» [1, с. 54]. Зокрема, наголошується, що законодавство України, що стосується прав жертв злочинів, «має повністю відповідати Директиві ЄС 2012/29/ЄС про права жертв злочинів та Директиві Ради 2004/80/ЄС про компенсацію жертвам злочинів» [1, с. 51].

Проблематика посилення захисту прав потерпілих від злочинів набуває особливого значення також з огляду на російську агресію проти України, у ході якої вчиняються численні тяжкі злочини проти мирного населення, цивільної інфраструктури, а також злочини проти військовослужбовців України у порушення законів та звичаїв війни попри вимоги міжнародного гуманітарного права. Зокрема, за даними Офісу Генерального прокурора України, за період повномасштабного вторгнення станом на 23.04.2024 зареєстровано 130615 злочинів агресії та воєнних злочинів, у результаті яких, серед інших, загинуло щонайменше 545 неповнолітніх та поранено понад 1304 дитини [2]. Крім того, на фоні війни спостерігається зростання загальної злочинності і, відповідно, числа потерпілих від злочинів.

У контексті зазначеного вище вивчення існуючих законодавчих підходів Європейського Союзу, а також законодавчих пропозицій, представлених Європейською Комісією на розгляд Ради та Європейського Парламенту, становить значний науковий та практичний інтерес, оскільки має

¹ Доцентка кафедри права ЄС, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, канд. юрид. наук.

слугувати орієнтиром для розвитку національного законодавства у світлі реалізації зовнішньополітичного пріоритету щодо набуття членства в ЄС, а також дозволяє критично оцінити стан вітчизняного законодавства у сфері прав жертв злочинів з фокусом на стандарти прав людини у праві Європейського Союзу, що має стимулювати посилення гарантій прав осіб, які постраждали від злочинів, у рамках національного правопорядку України.

Важливо відзначити, що на рівні ЄС прийнято низку нормативних актів, які визначають мінімальні стандарти прав жертв злочинів, обов'язкові для впровадження державами-членами Союзу (окрім Данії). Зокрема, вони охоплюють як горизонтальні нормативні акти, що стосуються жертв будь-яких злочинів, так і секторальне законодавство, яке складається із правових інструментів захисту потерпілих від окремих видів суспільно небезпечних діянь. До першої групи відноситься Директива 2012/29/EU, що встановлює мінімальні стандарти прав, підтримки і захисту жертв злочинів; Директива 2004/80/EC, що стосується компенсації жертвам злочинів; Директива 2011/99/EU про Європейський охоронний ордер; Регламент 606/2013 про взаємне визнання захисних заходів у цивільних справах. Секторальне *acquis* ЄС представлено Директивою 2010/36/EU про попередження та боротьбу з торгівлею людьми та захистом її жертв; Директивою 2011/93/EU про боротьбу з сексуальним насильством і сексуальною експлуатацією дітей та дитячою порнографією; Директивою 2017/541 про боротьбу з тероризмом.

Згідно із положеннями вищевказаних нормативних актів Союзу держави-члени зобов'язані звітувати про вжиті ними заходи, що стає основою оцінки Європейською Комісією не лише стану імплементації їхніх положень у національному законодавстві, але й основою для пошуку найбільш ефективних та оптимальних правових моделей подальшого зміцнення прав жертв злочинів в умовах нових викликів і загроз. Відтак на сьогодні Європейська Комісія представила три законодавчі пропозиції для розгляду Радою ЄС та Європейським Парламентом: проєкт Директиви про боротьбу з насиллям проти жінок і домашнім насиллям; проєкт змін до Директиви 2010/36/EU про попередження та боротьбу з торгівлею людьми; проєкт змін до Директиви 2012/29/EU про мінімальні стандарти захисту жертв злочинів. З огляду на обмежений обсяг цієї публікації зупинимося лише на останній законодавчій пропозиції.

Проєкт змін до Директиви 2012/29/EU був представлений Європейською Комісією 12.07.2023 [3]. Він ґрунтується на Звіті про імплементацію цієї Директиви державами-членами з фокусом на найкращі практики та результатах широких експертних консультацій із представниками агенцій Європейського Союзу, міжнародних міжурядових організацій, зокре-

ма Ради Європи, академічним середовищем, громадськими активістами, що опікуються правами потерпілих, та безпосередньо із жертвами злочинів.

У пояснювальній доповіді про необхідність посилення правових механізмів захисту жертв злочинів Європейська Комісія звертає увагу на 5 ключових проблем, розв'язання яких пропонується проєктом змін:

1) відсутність достатньої інформації про права, яка доступна жертвам злочинів. Наголошується на незадовільному рівні інформування про права вразливих категорій осіб у значній частині держав-членів, зокрема, відсутності національних практик, які адаптовані на особливі потреби неповнолітніх, осіб з інвалідністю, неписьмених людей;

2) відсутність механізмів, які дозволяють оперативно оцінити потреби вразливих категорій потерпілих, які потребують захисту. Йдеться про неповнолітніх, літніх осіб, осіб з інвалідністю, жертв злочинів, вчинених на ґрунті ненависті, потерпілих від злочинів, які вчиняються в місцях несвободи;

3) ненадання спеціалізованої підтримки потерпілих профільними фахівцями, зокрема, психологічної підтримки, а також відсутності цільового підходу забезпечення потреб неповнолітніх жертв злочинів, що має бути забезпечений у рамках міжвідомчої співпраці національних компетентних установ;

4) складнощі участі потерпілих у кримінальному провадженні, що зумовлені відсутністю належного правового захисту, а також через відмінності національних правових норм щодо статусу потерпілих у процесі у рамках різних держав-членів;

5) відсутності ефективних механізмів забезпечення компенсації потерпілим від злочинів, що ускладнюється через відсутність державної підтримки заходів отримання такої компенсації від правопорушника, що може становити ризик вторинної віктимізації жертв злочинів.

Отже, ці недоліки стали основою законодавчих змін щодо удосконалення механізму забезпечення прав жертв злочинів, які були представлені Європейською Комісією. Принагідно також зауважимо, що законодавчі новації зорієнтовані, окрім інших категорій потерпілих, також на зміцнення прав жертв міжнародних злочинів, які розглядаються як особлива категорія вразливих потерпілих і, відповідно, потребують додаткових національних гарантій захисту і підтримки.

Новації, представлені Європейською Комісією, передбачають низку правових вимог, які мають бути забезпечені в рамках національних правопорядків держав-членів: щодо покращення доступу жертв до інформації про свої права та удосконалення механізмів повідомлення про скоєні злочини; полегшення доступу до спеціалізованої підтримки для вразливих

категорій жертв, включаючи дітей, а також покращення доступу до національних систем судочинства для жертв із інвалідністю; інші заходи, спрямовані на забезпечення більш ефективної участі потерпілих у кримінальному провадженні, зокрема, через надання безоплатної правничої допомоги; покращення доступу потерпілих до механізмів компенсації завданої шкоди; розширення можливостей використання електронних засобів комунікації у процесі розгляду справи; додаткові гарантії щодо забезпечення прав вразливих категорій жертв злочинів, включно із спеціальними правилами щодо жертв насильства щодо жінок і домашнього насильства.

Розглянемо окремі законодавчі пропозиції. Зокрема, у контексті покращення доступу жертв злочинів до інформації про права, ст. 3а на держав-членів ЄС покладається зобов'язання забезпечити функціонування безоплатних «телефонів довіри» та онлайн служб підтримки жертв злочинів, через які потерпілі можуть отримувати інформацію про свої права та обов'язки, психологічну підтримку та можливість звернутися до спеціалізованих служб підтримки у разі потреби. Вказана вимога передбачає зобов'язання надавати інформацію як державною мовою, так і іншими мовами, щонайменше другою найбільш поширеною мовою у відповідній країні.

Окрема увага приділяється подоланню проблеми неповідомлення про скоєні злочини. Як зазначається у Доповіді Агенції з фундаментальних прав ЄС, у більшості випадків потерпілі не повідомляють про скоєні щодо них злочини через пережитий травмативний досвід, острах повторної віктимізації, недовіру до національної системи правозахисту, публічний осуд, відсутність інформації про свої права тощо. Для вирішення цієї проблеми держави-члени мають запровадити «легко доступні, дружні до потерпілих інформаційні і комунікаційні технології». Окремі положення стосуються забезпечення прав осіб, що перебувають у місцях несвободи, повідомляти про скоєні злочини. Крім того, мають бути забезпечені достатні гарантії конфіденційності для осіб, які повідомляють про злочини (ст. 5а).

Велика увага приділяється зміцненню прав жертв злочинів, зокрема, з урахуванням особливих потреб осіб, що є вразливими категоріями з огляду на вік, стан здоров'я або інші особливі потреби. Зокрема, відповідно до змін до ст. 9 Директиви 2012/29/EU, національні служби підтримки жертв злочинів повинні надавати емоційну та психологічну підтримку потерпілим безоплатно так довго, як це потрібно. Крім того, інформаційна та емоційна підтримка має надаватися жертвам у приміщенні судових установ (ст. 10а).

Передбачається також удосконалення механізму виплати компенсації потерпілим від злочинів (зміни до ст. 16 Директиви 2012/29/EU). Зокрема, держави-члени мають гарантувати, що у рамках кримінального прова-

дження потерпілі мають право отримати рішення щодо компенсації від правопорушника протягом розумного строку. Крім того, передбачається механізм компенсації завданої шкоди потерпілій особі безпосередньо за рахунок державних коштів. Після цього держава набуває право зворотної вимоги / регресу до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, на суму присудженої компенсації.

Це далеко неповний загальний огляд пропозицій у сфері прав жертв злочинів, представлених Європейською Комісією. Зміни яскраво свідчать про посилення жертво-орієнтованого підходу у розвитку права ЄС, що стоїть на функціонування національних систем захисту прав людини. Такий підхід має також бути забезпеченим нашою країною у процесі вступу до Європейського Союзу, а відтак, відповідні законодавчі новації потребують ретельного вивчення та опрацювання для забезпечення приведення українського законодавства у відповідність не лише до чинних нормативних актів Союзу, але й пропонованих змін, що відображають перспективи розвитку права ЄС.

Література:

1. Ukraine 2023 Report / 2023 Communication on EU Enlargement policy of 08.11.2023. URL: <http://surl.li/mzqyk>
2. Злочини, вчинені в період повномасштабного вторгнення РФ (станом на 23.04.2024) / Офіс Генерального прокурора. Режим доступу: <https://www.gp.gov.ua/>
3. Proposal for a Directive amending Directive 2012/29/EU establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime of 12.07.2023. URL: <http://surl.li/sxazh>

*Білоусов Євген¹
Мамаєв Ілля²*

ЩОДО ГЕНЕЗИ ПОНЯТТЯ «ЄДИНИЙ ЦИФРОВИЙ РИНОК»

Виникнення поняття «єдиний цифровий ринок» доцільно досліджувати звертаючись до наукових доробок представників різних наук (правових, економічних, філософії та ін.), але його походження можна прив'язати

¹ Професор, доктор юридичних наук, доцент Кафедри права Європейського Союзу. ORCID: 0000-0001-7685-2208

² Аспірант кафедри права Європейського Союзу НІОУ ім. Ярослава Мудрого. ORCID: 0000-0001-7683-0180

до історичного періоду становлення та розвитку міжнародних економічних відносин між державами та появою у цьому зв'язку перших наукових праць доктринального рівня. У цьому зв'язку, досліджуючи та розвиваючи ідеї Адама Сміта, Давід Рікардо формулює «теорію абсолютних переваг», в якій обґрунтовує, що торгівля є вигідною кожній з двох абстрактних країн, навіть якщо одна з них має абсолютні переваги у виробництві товарів. В подальшому положення цієї теорії стають домінуючими серед представників економічних наук, а процеси інтернаціоналізації міжгосподарських зв'язків, які фактично змінили функціонування світової економічної системи, слугували своєрідним тригером формування механізму міжнародного-правового співробітництва між державами світу в економічній сфері.

З огляду на вищезазначене, поступово в наукових поглядах як економістів, так й правників починає домінувати концепція вільного ринку, який функціонує на основах саморегуляції. В цьому контексті, перш за все, варто відзначити вплив доктрини меркантилізму на економічну політику держав. Німецький економіст Густав фон Шмоллер визначав меркантилізм як систему державотворення, за якої уряд намагається усунути внутрішні перешкоди для торгівлі й покращити становище нації у світовій економіці. На практиці ж меркантилізм означав активне втручання держави в економічні процеси, зокрема шляхом збільшення власного експорту та обмеження імпорту. За такого протекціоністського підходу вирішення питання усунення торгових бар'єрів та створення гармонізованого ринку в практичній площині було майже неможливим, що об'єктивувало пошук нових наукових підходів до розуміння його (вільного ринку) функціонування.

Фактично для цих процесів характерною ознакою стає те, що економічні науки набувають повноцінного визнання та розвитку на національному, регіональному та навіть глобальному рівнях, що призвело до появи різноманітних економічних шкіл та моделей. Окрім того, перевага реалізацій ринкової моделі побудови національної економічної системи в державах, які її обирали, дозволила закласти основи для теоретичного обґрунтування доцільності запровадження моделі такого типу, що й стало основою для реалізації механізму внутрішньої економічної інтеграції.

Можна стверджувати, що перший практичний крок до створення єдиного ринку як форми реалізації ідеї економічної інтеграції було здійснено вже у другій половині ХХ ст., коли у 1951 р. згідно із Паризьким договором було утворено Європейське співтовариство вугілля та сталі. Концепція такого наднаціонального економічного утворення, що мало б здійснювати монопольне управління галузями європейської промисловості, належала Жану Моне, а її практичній реалізації сприяв міністр закордонних справ

Франції Робер Шуман, відомий «Декларацією Шумана» [1] щодо наднаціональної європейської спільноти.

Слід зазначити, що у другій половині ХХ ст. представники економічних наук окремих держав західної Європи все більше зосереджуються на дослідженні питань природи інтеграційних процесів, міжнародної кооперації та впливу технологій на економічні системи держав. Серед науковців, що зробили вагомий внесок у розуміння засад функціонування системи міжнародної торгівлі, особливо слід відзначити Пола Кругмана, який фактично запропонував нову теорію міжнародної торгівлі, що стала результатом переосмислення класичної теорії міжнародних економічних відносин, розробленої ще Давідом Рікардо. П. Кругманом зокрема, було запропоновано авторський підхід до розуміння економічної географії (введені категорії держав-хабів та держав на периферії), новелою цієї доктринальної праці стало й дослідження впливу мережевих ефектів та ефектів масштабування тощо. Можна констатувати, що загалом ідеї П. Кругмана були спрямовані на подальше заохочення лібералізації торгівлі, хоча він і продовжував помірковану критику повністю «вільного ринку», відстоюючи кейнсіанські погляди («ринки далекі від ефективності, люди зазвичай нерациональні істоти, а держава повинна втручатися в економіку для недопущення «бульбашок»).

Слід зазначити, що в цей період на практиці продовжується й поступове формування внутрішнього європейського ринку у тому вигляді, в якому він відомий нам зараз. Так, у 1957 р. відповідно до положень Римського договору утворюється Європейське економічне співтовариство, разом з функціонуванням якого з'являється термін «спільний ринок» («common market»). Згодом, з метою стабілізації спільного ринку у 1968 р. утворюється митний союз, що прискорив лібералізацію економічних відносин, а з 1970 р. розпочинається активний процес гармонізації спільної торговельної політики Європейського економічного співтовариства щодо третіх держав.

Слід зазначити, що перше офіційне звернення до терміну «внутрішній ринок» («internal market») можна датувати 1985 р., коли була затверджена Біла книга «Формування внутрішнього ринку» [2]. Єдиний європейський акт 1987 р. [3], що імплементував положення Білої книги та став досить суттєвим переглядом Римського договору 1957 р., поставив перед Європейським Співтовариством мету створити Єдиний ринок до 31 грудня 1992 р. (зрештою, він офіційно розпочав функціонування 1 січня 1993 р.). У 1992 р. разом з Маастрихтським договором про утворення Європейського Союзу запроваджується Європейський економічний простір, а в подальшому – економічна інтеграція держав була посилена впровадженням у 2002 р. єдиної валюти – євро.

Можна стверджувати, що офіційне визначення поняття внутрішній ринок найбільш якісно розкриває його внутрішню природу, оскільки охоплює всі основні свободи на яких й базується його функціонування, а саме: «внутрішній ринок охоплює територію без внутрішніх кордонів, у якій забезпечується вільний рух товарів, осіб, послуг і капіталу відповідно до положень цього Договору». Окреслений принцип «чотирьох свобод» (вільного переміщення товарів, осіб, послуг та капіталів) став основною доктриною внутрішнього ринку ЄС та залишається актуальним й сьогодні.

Згодом, в синонімічному значенні до поняття «внутрішній ринок» було запропоновано термін «єдиний ринок» («single market») і наразі дані поняття вживаються як синоніми, про що, зокрема, свідчать джерела ЄС. [4]

Слід зазначити, що із розвитком цифрових технологій та пов'язаних із ними суспільних відносин специфічною складовою цього ринку стає «єдиний цифровий ринок» [5] («digital single market»). Юридичне закріплення цього терміну було здійснено у Стратегії цифрового єдиного ринку для Європи 2015-го р., [6] де під ним розуміється ринок, на якому забезпечується вільний рух товарів, осіб, послуг і капіталу, і де окремі особи та підприємства можуть безперешкодно отримувати доступ і здійснювати діяльність в Інтернеті за умов чесної конкуренції та високого рівня захисту споживачів і особистих даних, незалежно від їх національності та місця проживання.

Можна стверджувати, що на відміну від «класичних» сфер внутрішнього ринку, «єдиний» цифровий ринок вирізняється набором специфічних рис, які розкривають його природу і впливають на розуміння його функціонування, а саме: боротьба з геоблокуванням, необхідність адаптації авторського права до цифрових відносин, необхідність гармонізації законодавства щодо захисту персональних даних, забезпечення вільного руху неперсональних даних, реформи правил телекомунікацій, визначення особливостей надання цифрових послуг та продажу цифрових товарів тощо. Така складна, багатокомпонентна природа поняття «єдиний цифровий ринок» потребує, на нашу думку, проведення подальших наукових досліджень з метою розуміння механізму його функціонування.

Більш того, актуальність дослідження «єдиного цифрового ринку» зумовлена й прийняттям таких ключових нормативних документів для цифрової економіки як Digital Services Act (Закон про цифрові послуги), Digital Markets Act (Закон про цифрові ринки), Artificial Intelligence Act (Закон про штучний інтелект) тощо. Окрім того, з'ясування природи такого явища як «єдиний цифровий ринок» має сприяти як виконанню взятих Україною зобов'язань в контексті можливостей реалізації стратегічної мети держави – членство в ЄС, так і зміцненню національної безпеки України шляхом стимуляції національної економіки через від-

криття доступу до європейських ринків, зокрема – до єдиного цифрового ринку ЄС.

Література:

1. Schuman declaration. May 1950. An official website of the European Union. URL: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1945–59/schuman-declaration-may-1950_en
2. Completing the internal market. White Paper from the Commission to the European Council (Milan, 28–29 June 1985). COM(85)310 final. URL: https://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com1985_0310_f_en.pdf
3. Single European Act. Official Journal of the European Communities. 1987. No L 169/4. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11986U/TXT>
4. 30th anniversary of the single market (1993–2023). An official website of the European Union. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/single-market/30th-anniversary_en
5. Digital single market. An official website of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/summary/chapter/31.html>
6. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. A Digital Single Market Strategy for Europe. COM/2015/0192 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52015DC0192>

Дмитро Бойчук¹

ІСТОРИЧНІ ТА НОРМАТИВНІ ПЕРЕДУМОВИ ЗМІН В НОРМАТИВНОМУ РЕГУЛЮВАННІ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЗБРОЮ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ АДАПТАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ACQUIS ЄС

Питанню нормативного регулювання обігу цивільної зброї в Україні присвячено чималу кількість наукових публікацій вчених-правників за всю історію незалежності України. В наукових працях були висвітлені різні аспекти нормативного регулювання права людини на зброю в Україні. Зокрема, в межах науки кримінального права ґрунтовно вивчалася застосування ч.5 ст. 36, ст. 263 та ст. Кримінального Кодексу України⁴¹⁴. Представники науки адміністративного права приділяли відповідну увагу застосуванню ст. 172–19 (в контексті адміністративної відповідальності за порушення правил поведження зі зброєю). В межах науки конституцій-

¹ К.ю.н., доцент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ного права право людини на зброю розглядається, в першу чергу, в контексті ст.27, ст. 55 та ст. 92 Конституції України. Окремі аспекти права людини на зброю можна спостерігати в контексті цивілістичної юридичної науки (зброя як річ, що є обмеженою в цивільному обороті, зброя як об'єкт права власності чи спадкування). Ми також неодноразово в своїх попередніх публікаціях розглядали окремі аспекти права людини на зброю, надаючи, в першу чергу, відповідну загальнотеоретичну характеристику права людини на зброю як права людини з позицій загальної теорії права та концепції human rights [1], [2].

Слід зауважити, що деякі науковці поділяли існуючу наукову дискусію на окремі хронологічні періоди, в яких саме 1998 рік (час прийняття Наказу МВС № 622 від 21.08.1998 яким встановлено відповідну інструкцію, що, на сьогодні (як би це парадоксально не звучало) і де-факто, і де юре, є головним нормативно-правовим актом національного законодавства у сфері поводження з цивільною зброєю) є визначальним для подальшого нормативного регулювання такого права людини. В цілях нашого подальшого дослідження вважаємо за необхідне прийняти, що період, що розпочався у 1998 р. тривав до 2014 р., водночас останнім завершеним є період з 2014 по 23 лютого 2022 р.

Не зважаючи на те, що у період з 2014 по 2022 не відбувалося суттєвих змін в нормативному регулюванні права людини на зброю, в цей час мали місце необхідні суспільно-політичні події в Україні, котрі мали безпосереднє відношення до підвищення рівня культури поводження зі зброєю та рівня правосвідомості загалом, що, як ми писали раніше [3], є необхідною передумовою розширення чинного на сьогодні обсягу права людини на зброю в Україні.

Трагічні події, що мали свій початок у 2014 також були каталізатором для закладення основ майбутнього «навколозброєвого» сектору економіки: волонтерський рух, імпорту та власне виробництво тактичного спорядження, збільшення кількості місць для навчання теоретичним навичкам поводження зі зброєю та проведення практичних занять зі стрільби (полігонів, тирів), популяризації ідеї розширення чинного на той час обсягу права людини на зброю та ін.

Зазначений період (як в контексті важливих соціально-політичних подій, так і в контексті нормативно-правового регулювання обігу цивільної зброї) завершується у достатньо символічну для українського суспільства дату – 23 лютого 2022 р. Символічним є той факт, що саме в цей день було прийнято за основу проєкт Закону «Про право на цивільну вогнепальну зброю» (zareєстровано за № 5708) [5].

Мета даного законопроекту полягає в посиленні додержання законності у питаннях, пов'язаних з визначенням правового статусу власності на зброю. Також він спрямований на закріплення основних прав

та обов'язків громадян і юридичних осіб щодо виробництва, придбання, володіння, розпорядження та використання зброї та боєприпасів, а також на врегулювання інших соціальних відносин, пов'язаних з цим.

Цей законопроект, надаючи більшого обсягу праву людини на зброю в Україні, одночасно посилює відповідальність за незаконне використання такої зброї [4].

Не вдаючись до детального аналізу положень цього законопроекту в межах цієї роботи, ставимо собі завдання повернутися до такого детального дослідження в межах формату наукової статті. Водночас, в межах даної роботи хочемо звернути увагу на 2 головних, на нашу думку, тези.

По-перше, одним з контраргументів щодо розширення чинного на сьогодні обсягу права людини на зброю в Україні (в науковій та соціально-політичній дискусії протягом усіх зазначених вище періодів розвитку нормативного забезпечення та наукового дослідження права людини на зброю) в Україні є так званий «аргумент правової культури» чи «культури поведінки зі зброєю». Ми також у свої роботах досліджували зазначене питання [3].

Водночас, вже сьогодні, на третій рік умов правового режиму воєнного стану (не маючи можливості в межах такої роботи детально навести власну аргументацію) можна стверджувати, що українське суспільство вже успішно склало «тест» на рівень культури поведінки зі зброєю в умовах активного озброєння цивільного населення – за майже рік з часу запровадження Єдиного реєстру зброї у червні 2023 р. [5] українці подали через Єдиний реєстр зброї вже понад 306 тисяч заяв на отримання різних видів дозвільних документів станом на 19.04.2024 р. [6].

По-друге, у період з 2014 по 2022 р. відбувається ще одна правова подія, котра незаслужено залишається поза увагою вітчизняних науковців (хоча й набуває особливого значення в контексті подання Україною заявки на вступ до Європейського Союзу у 2022 р.) – прийняття Європейським Парламентом та Радою Європейського Союзу 21. 03. 2021 р. «Директиви про цивільну зброю» («On control of the acquisition and possession of weapons», що замінює собою попередню 2017 р.) [7]. На стадії переговорів щодо вступу в ЄС та адаптації національного законодавства України до вимог *acquis communautaire* цей факт, на нашу думку, є критично важливим для подальшого розвитку нормативного забезпечення та наукового дослідження права людини на зброю в Україні.

Підсумовуючи наведені вище тези, вважаємо за необхідне зробити висновок про те, що сукупність історичних подій в Україні та змін в нормативному регулюванні ЄС є достатніми в якісному та кількісному обсязі для того, щоб, як нормотворча та правозастосовна практика, так і наукове дослідження в Україні зрушили з «мертвої точки». У контексті нормотворчої та застосовної практики вбачаємо подальшу адаптацію за-

конодавства України до вимог acquis ЄС (в першу чергу – шляхом прийняття Закону України «Про зброю» (чи іншого за назвою, але відповідного за змістом)). В контексті наукового дослідження – автор ставить собі за завдання дослідити більш детально тези, наведені в цій роботі, але у форматі наукової статті.

Список використаної літератури:

1. Бойчук Д. С. Щодо питання місця права на захист у системі прав людини. *Проблеми законності*. Харків, 2017. Вип. 136. С. 15–20.
2. Бойчук Д. С. Щодо питання про право на зброю як складову права людини на захист. *Правові новели*. 2018. №4. С. 9–14.
3. Бойчук Д. С. Правосвідомість та правова культура як передумова розширення чинного обсягу права людини на зброю в Україні/ Д. С. Бойчук // Вісник Національної академії правових наук України = Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine : наук. юрид. журнал / Нац. акад. прав. наук України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків : Право, 2019. – 2019. Т. 26. №2. – P13–23.
4. Єдиний реєстр зброї відсьогодні повноцінно працює. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/yedyniy-reiestr-zbroi-vidsohodni-povnotsinnopratsiuiie-ochilnyk-mvs-ihor-klumenko> (дата звернення: 22.04.2024).
5. Проект Закону про право на цивільну вогнепальну зброю : № 5708 від 25.06.2021. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/219896.html> (дата звернення: 22.04.2024).
6. Українці подали через Єдиний реєстр зброї вже понад 306 тисяч заяв на отримання різних видів дозвільних документів. *Міністерство внутрішніх справ України*. URL: <https://mvs.gov.ua/news/ukrayinci-podali-cerez-jedinii-rejestr-zbroiyi-vze-ponad-306-tisiac-zaiav-na-otrimannia-riznix-vidiv-dozvilnix-dokumentiv> (дата звернення: 22.04.2024).
7. DIRECTIVE (EU) 2021/555 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 24 March 2021 on control of the acquisition and possession of weapons. *Official Journal of the European Union*. 6.4.2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021L0555> (дата звернення: 22.04.2024).

Іван Брацук¹

ДОТРИМАННЯ ЦІННОСТЕЙ, ЯК ПЕРЕДУМОВА НАБУТТЯ УКРАЇНОЮ ЧЛЕНСТВА В ЄС

Дотримання спільних цінностей не лише становить стрижень виконання Угоди про асоціацію, а й також є основоположним критерієм на-

¹ Іван Брацук – кандидат юридичних наук, доцент кафедри європейського права Львівського національного університету імені Івана Франка

буття членства в Європейському Союзі, яке є одним із визначальних завдань у процесі реалізації конституційно-закріпленої європейської інтеграції України¹ [1, с.141]. Відповідно до ст. 49 Договору про ЄС «Будь-яка європейська держава, яка поважає цінності, зазначені в статті 2, та віддана їх поширенню, може подати заявку на набуття членства у Союзі» [2]. 28 лютого 2022 року, через п'ять днів після того як росія розпочала повномасштабну агресію, Україна подала заяву на вступ до ЄС [3]. 7 березня 2022 року Рада ЄС звернулася до Європейської Комісії з проханням надати висновок щодо цієї заяви [4].

Одним з ключових актів для України став висновок Європейської Комісії від 17 червня 2022 році [5]. У цьому висновку Європейська Комісія оцінила заявку України на підставі її відповідності критеріям, встановленим Європейською Радою в Копенгагені в 1993 році, а також у Мадриді в 1995 році, а також оцінила прогрес України щодо виконання зобов'язань за Угодою про асоціацію. Висновок, що Україна є європейською державою, яка підтвердила свою відданість цінностям, на яких базується Європейський Союз безумовно став результатом подальшого розвитку взаємовідносин між Україною та Європейським Союзом, який виявився у прийнятті рекомендації Європейської Комісії, а згодом і рішення Європейської ради від 22 червня 2022 року про надання Україні статусу кандидата [6]. Разом з тим, як показала оцінка Європейської комісії рекомендація надати Україні перспективу стати членом ЄС не була безумовною. І ключову роль в цьому процесі має відігравати саме процес імплементації цінностей ЄС у національне законодавство України. Адже, відповідно до рішення Європейської ради від 12–13 грудня 1997 року саме забезпечення стабільності інститутів, які гарантують демократію, верховенства права, права людини, повагу і захист прав меншин є ключовою передумовою для започаткування переговорів про вступ [7].

Саме тому на цьому шляху важливими та визначними кроками для України були визначені наступні: ухвалити та імплементувати законодавство щодо процедури відбору суддів Конституційного Суду України, включаючи процес попереднього відбору на основі оцінки їхньої доброчесності та професійних навичок, відповідно до рекомендацій Венеціанської комісії; – завершити перевірку доброчесності кандидатів на по-

¹ У преамбулі до Конституції підтверджується європейська ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України. Визначено, що одним із повноважень ВРУ, КМУ, відповідно до статті 85 та 116 Конституції, є реалізація стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі

сади членів Вищої ради правосуддя Радою з питань етики та відбір кандидата до складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; продовжувати посилювати боротьбу з корупцією, завершити призначення нового керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури шляхом затвердження визначеного переможця конкурсу, а також розпочати та завершити процес відбору та призначення нового Директора Національного антикорупційного бюро України; забезпечити відповідність законодавства у сфері протидії відмиванню коштів стандартам Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF); ухвалити всеохоплюючий стратегічний план реформування всього правоохоронного сектору як частини безпекового середовища [8]. Виконання визначених Європейською Комісією рекомендацій сприятиме більш глибокій імплементації таких цінностей як демократія, верховенство права, прав людини та поваги до меншин у правову систему України та сприятиме виконанню критеріїв, які передумовою для набуття членства в ЄС. Прописані Європейською Комісією вищезазначені кроки є важливими для України, адже їх впровадження є запорукою створення ефективного механізму для дотримання європейських цінностей безпосередньо на практиці, який своєю чергою і стане гарантією стабільності інститутів, які забезпечують демократію, верховенство права, права людини та повагу до меншин і їх захист.

Незважаючи на агресивну війну, Україна поступово вибудовує такий ефективний механізм. Це засвідчують відповідні наступні оцінки надані Європейською Комісією щодо виконання України вищезазначених семи вимог як передумови для початку переговорів про вступ. У звіті Європейської Комісії від 1 лютого 2023 року щодо заявки на членство в ЄС, поданої Україною відзначено, що Україною повністю виконано рекомендації Єврокомісії щодо судової реформи, а також законодавства про медіа [9]. Черговий звіт Європейської Комісії засвідчив подальший прогрес України у створенні ефективного правового механізму для реалізації європейських цінностей. Зокрема, було визначено, що Україна повністю виконала рекомендації щодо реформи Конституційного суду, а також щодо законодавства про боротьбу з відмиванням коштів та правоохоронної реформи. Крім того, відзначено значний прогрес у виконанні решти вимог [10]. Таким чином Україна чітко продемонструвала прагнення та рішучість жити за європейськими цінностями та стандартами та впроваджувати їх у свій національний правопорядок. Підтвердженням цього стало ухвалення Європейською радою рішення про початок переговорів щодо вступу України до ЄС [11]. Крім того, на момент підготовки статті, Європейська Рада також запросила Європейську комісію схвалити відповідні переговорні механізми про вступ України до ЄС [12].

Україна як європейська країна поділяє спільну історію та спільні цінності з державами – членами ЄС і підтримує їх. Таким чином дотримуючись та розвиваючи цінності ЄС, котрі у свою чергу є об'єднаним комунікатором європейських правових систем Україна, реалізується і одне з найважливіших завдань права – забезпечення дотримання та розвитку загальнолюдських цінностей, завдяки чому і відбувається розвиток права в цілому. Цінності ЄС є об'єднаним фактором на основі якого і відбувається подальша інтеграція нашої країни в Європейський Союз. У зв'язку з цим європейські цінності є орієнтиром для України в процесі наближення вітчизняної правової системи до права ЄС, з метою реалізації одного з головних пріоритетів зовнішньої політики нашої держави – набуття повноправного членства в Європейському Союзі.

Список використаної літератури

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. №30.
2. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. Official Journal of the European Union. C 202/01. Vol. 59. 7 June 2016. URL: <http://surl.li/ptcyw>
3. 2023 Communication on EU Enlargement Policy, 690 final Brussels 8.11.2023. URL: <http://surl.li/nbetn>
4. Informal meeting of the Heads of State or Government Versailles Declaration 10 and 11 March 2022 <http://surl.li/ppynk>
5. Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union: COM(2022) 407 final <http://surl.li/ppytz>
6. European Council 23–24 June 2022 presidency conclusion. URL: <http://surl.li/pqyca>
7. Luxembourg European Council 12–13 december 1997 presidency conclusion. URL: <http://surl.li/pqydb>
8. Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union: COM(2022) 407 final URL: <http://surl.li/ppytz>
9. Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union ,Brussels, 1.2.2023. URL: <http://surl.li/gsbcs>
10. 2023 Communication on EU Enlargement Policy, 690 final Brussels 8.11.2023. URL: <http://surl.li/nbetn>
11. European Council 14–15 December 2023 presidency conclusion. URL: <http://surl.li/pqyaq> (дата звернення 17.01.2024)
12. European Council conclusions on Ukraine, enlargement and reforms. URL: <http://surl.li/oxsaf> (дата звернення 17.01.2024)

ОНОВЛЕННЯ РОЛІ ДІАЛОГУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В ПРОЦЕСІ ПЕРЕМОВИН УКРАЇНИ ПРО ЧЛЕНСТВО В ЄС

У грудні 2001 року ЄС прийняв Керівні принципи діалогу з прав людини з третіми країнами, які містять критерії для ініціювання, реалізації та оцінки діалогу з прав людини з третіми країнами. Наразі ЄС проводить діалоги та консультації з прав людини в різних форматах із понад тридцятьма країнами. Існують структуровані діалоги, які відбуваються двічі на рік на рівні «трійки» ЄС з Африканським Союзом, Китаєм, Казахстаном, Киргизстаном, Таджикистаном, Туркменістаном, Узбекистаном, Грузією. Консультації з прав людини відбуваються з Канадою, Японією, Новою Зеландією, США. Крім того, існують діалоги з прав людини в рамках угод з третіми країнами та місцеві діалоги з прав людини, які проводять Представництва ЄС, наприклад, з Камбоджею, Бангладешом, Єгиптом, Індією, Ізраїлем, Йорданією, Лаосом, Ліваном, Марокко, Пакистаном, Палестинською автономною адміністрацією, Шрі-Ланкою, Південною Африкою, Тунісом і В'єтнамом. Політикою ЄС є не лише зустрічі з представниками уряду під час діалогу з прав людини, а й взаємодія з організаціями громадянського суспільства та правозахисниками країни-партнера.

Відповідно до статті 4 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, з метою втілення однієї з цілей політичного діалогу, а саме зміцнення поваги до демократичних принципів, верховенства права та доброго врядування, прав людини та основоположних свобод, у тому числі прав осіб, які належать до національних меншин, недискримінації осіб, які належать до меншин, і поваги до різноманітності, а також внесок у консолідацію внутрішніх політичних реформ, між Україною та ЄС в 2015 році був започаткований такий формат двосторонньої співпраці як Діалог з прав людини.

Зустрічі в рамках Діалогу проводяться щорічно. Крайнє засідання відбулось 25 квітня 2023 року. Формат діалогу передбачає зустріч європейської та української делегації, до яких входять представники профільних органів виконавчої влади, та які звітують відповідно до питань порядку

¹ Доктор філософії (міжнародне право), Керівник Експертної групи з євроінтеграції та координації політик Директорату стратегічного планування та європейської інтеграції Міністерства юстиції України, доцент кафедри порівняльного і європейського права Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

денного, попередньо узгоджених сторонами. Ключові актуальні теми, які виносять на Діалог є: порушення прав людини, спричинених війною, компенсаційний механізм, політика щодо притягнення до відповідальності за злочини проти міжнародного права, кричущі порушення прав людини на тимчасово окупованих територіях, а також дотримання Україною основних прав та свобод людини як-от: запобігання катуванням і жорсткому поводженню, трудові права, свободу вираження поглядів, об'єднань та зборів, виборчі права, права людей з обмеженими можливостями та осіб, які належать до етнічних, мовних, релігійних і національних меншин, права ЛГБТІ+, гендерну рівність, права жінок та права дитини[2]. По завершенню такої зустрічі сторони узгоджують операційні висновки Діалогу, які представлені у форматі завдань з чіткими термінами, які необхідно зробити для вирішення питань, що були обговорені. Сторонами також встановлюється періодичне звітування за виконання таких висновків, а під час наступної зустрічі здійснюється їх повний перегляд та встановлюються за необхідності нові завдання.

На тлі війни між рф та Україною та переговорів щодо членства України в Європейському Союзі (ЄС) значення Діалогу з прав людини між Україною та ЄС стає ще більш виразним. В 2024 році чергове засідання Діалогу очікується в квітні, і стане першим засіданням після того, як Україні відкрили перемовини про членство з ЄС, а тому формат такого співробітництва має очевидно змінити свій фокус.

Очевидним також є той факт, що переговорний процес щодо потенційного членства України в ЄС залежить не лише від політичних та економічних критеріїв, а й від дотримання стандартів прав людини та демократичних принципів. Підсфера «Основоположні права людини» є невід'ємною частиною переговорного розділу 23 «Судова влада та основоположні права та свободи», що входить до Кластеру «Основи», без якого не можливе просування взагалі на треку перемовин про членство. Діалог з прав людини між Україною та ЄС відіграє ключову роль у просуванні європейської інтеграції шляхом сприяння реформам, покращенню публічного управління та сприяння дотриманню прав людини в Україні.

Обговорення виконання Україною Національної стратегії з прав людини, затвердженої Указом Президента України № 119/2021 в рамках Діалогу з прав людини дозволяє лише внести системність та прозорість у політичний діалог України та ЄС та сприяти узгодженості дій для створення ефективного механізму реалізації та захисту прав і свобод людини.

Ще в час, коли Україна не мала чіткої європейської перспективи, звучали аргумент на підтримку такого формату як Діалог, а саме, що «Діалог з прав людини – важлива частина шляху до членства в ЄС. Україна зможе стати повноцінним учасником ЄС не після формального прохо-

дження якихось бюрократичних етапів, а по досягненню конкретних, якісних та позитивних змін»[3]. І наразі Діалог може стати саме тим головним майданчиком, де будуть обговорюватись ті прогалини, які Україна має подолати на шляху до членства в ЄС, предметно обговорюватись можливі вступні та проміжні індикатори, слугувати додатковим форумом, які буде вносити ясність щодо виконання чи невиконання тих чи інших зобов'язань України, перед їх винесенням на високий політичний рівень. Саме тому, Діалог з прав людини повинен не лише залишитись у системі політичного діалогу України та ЄС, а лише посилити свою роль.

Література

1. The EU Guidelines on Human Rights Dialogues with third countries (revised in 2009). URL:https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/human_rights_dialogue_guidelines_0.pdf
2. Прес-реліз 8-е засідання Діалогу з прав людини. 2023. URL: <https://cutt.ly/Kw4GaHqu>
3. Власюк В. Бюрократія чи реальний захист: що дає Україні діалог з ЄС щодо прав людини. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2018/07/11/7084171/>

Віталій Гдичинський¹

ПРОБЛЕМИ ВІДСТУПУ ТА ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ У КОНТЕКСТІ СПЕЦИФІКИ ІНТЕГРАЦІЙНОГО ТА НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВОПОРЯДКІВ

Інтенсифікація євроінтеграційних процесів зумовила появу якісно нового типу правового порядку, на відміну від класичних міжнародного та національного правопорядків. Йдеться про автономний інтеграційний правопорядок, що відзначається цілісними ознаками, складові елементи даного правопорядку демонструють об'єктно-суб'єктні взаємозв'язки, взаємопов'язаність і взаємодію з національними правопорядками регіонального наднаціонального інтеграційного *sui generis* об'єднання держав континентальної Європи. Загальновідомо, що даний феномен базується на загальноцивілізаційних цінностях, нормах і принципах міжнародного

¹ Кандидат юридичних наук, докторант кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Національного авіаційного університету

права, крім цього, на наше переконання, є результатом еволюції міжнародної правосуб'єктності, міжнародно-правового регулювання тощо.

Тривалим виявився шлях структурування інтеграційного правопорядку, включаючи опори або стовпи Європейських Співтовариств, сучасну модифікацію інституційно-правового механізму ЄС з набуттям чинності Лісабонського договору, модернізацію установчих договорів і всього права ЄС.

Система захисту основоположних прав та свобод людини і громадянина у межах інтеграційного правопорядку характеризується наявністю певних проблемних аспектів, з огляду на наявність міжнародних зобов'язань держав-членів ЄС за універсальними і регіональними міжнародно-правовими актами, прецедентну практику Європейського суду з прав людини, відмінності національних правових систем і правозастосовної практики. Не дивлячись на це, поступово утвердився принцип поваги і захисту прав людини не лише у міжнародному праві, а й у якості загального принципу права ЄС, отримав належну регламентацію в установчих договорах ЄС, задля його реалізації передбачено функціонування відповідних спеціальних інституцій тощо.

Об'єктивні процеси утвердження прав людини в законодавстві та правозастосовній практиці держав-членів зумовили їх закріплення в Єдиному європейському акті 1986 р., у преамбулі якого йдеться про основоположні права, *inter alia*, право свободи, рівності та соціальної справедливості. Згодом були прийняті Декларація Європарламенту основоположних прав і свобод 1989 р.; ДЕС 1992 р., де у п. 2 ст. F закріплено принцип поваги до прав людини як юридично обов'язковий і гарантії захисту основоположних прав; п. 1 і 2 ст. 6 ДЕС у редакції Амстердамського договору 1997 р., не змінюючись у редакції Ніццького договору 2001 р.; у Лісабонському договорі 2007 р. тощо. [1]

Враховуючи набуття Україною статусу кандидата на членство у ЄС, відбувається активна адаптація національного законодавства із законодавством ЄС, поряд із загрозами національній і міжнародній безпеці, міжнародному миру і порядку, триваючою агресією РФ проти Української держави. У контексті цього постають питання проблемного характеру про відступу від виконання міжнародних зобов'язань, обмеження прав і свобод людини. Як і будь-який інший збройний конфлікт, спричиняє їх грубі порушення, проте весь світ спостерігає за їх особливо жорстокими наслідками.

Погоджуємось, що міжнародне гуманітарне право не дозволяє відступу від зобов'язань під час суспільної небезпеки, водночас у міжнародному праві прав людини заходи на відступ від зобов'язань прийнятні лише

за виняткових обставин і спрямовані, *inter alia* на те, щоб позбавити суб'єктів права можливості ефективно оскаржувати в суді рішення та/або дії держави в особі органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових / службових осіб, що базуються на спеціальному законодавстві. Відступ від зобов'язань у сфері основоположних прав установчими договорами та Хартією ЄС не передбачено, отже, у праві ЄС це недопустимо, вочевидь включно й на підставі дорозумілих повноважень (*implied powers*). [2]. Проте не слід забувати про виняткові випадки за окремими міжнародними договорами, в обмеженому обсязі й за надзвичайних обставин, особливих умов, на підставі спеціального законодавства і т.д.

Через тимчасову окупацію рф значною частини Донецької і Луганської, згодом й інших областей, анексію АР Крим, закономірним стало порушення правового порядку, здійснення юрисдикції, у т.ч. судочинства держави-окупанта з грубим порушення міжнародного права і т.д. Держава у даному разі на основі принципу пропорційності необхідності впровадження обґрунтованих і достатніх заходів відступу від зобов'язань у ситуації суспільної небезпеки, що загрожує життєдіяльності та існуванню народу несе відповідальність за ефективний захист прав і свобод людини, реалізацію гарантій їх забезпечення. Як і в період епідемій і карантинних заходів, так і під час війни, спостерігаємо рішення держав про відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації у встановленому порядку за ст. 15 ЄКПЛ виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом. [3]. Наслідком цього є судова практика у даній сфері, інтерпретаційна діяльність уповноважених органів. Інші аспекти, на які потрібно звернути увагу, стосуються фрагментарного або вибіркового виконання зобов'язань у царині прав людини, критеріїв визначення ступеню і наслідків загроз, дерогації тощо.

Якщо процедура відступу від зобов'язань визначена у міжнародному праві, то процедури обмеження прав людини відрізняються особливостями. Це стосується як визначених нормами і принципами міжнародного права, так і законодавством ЄС і національним законодавством держав-членів ЄС. Вивчення конституційних актів деяких держав дозволяє виокремити такі моделі конституційного регулювання прав і свобод людини в умовах надзвичайного чи воєнного стану:

- 1) конституційним законодавством встановлено перелік прав і свобод, які можна обмежити в умовах особливих правових режимів;
- 2) у конституції перелічено ті права і свободи, які за жодних обставин обмежити не можна;

3) конституція лише зазначає про можливість обмеження прав і свобод в умовах надзвичайного або воєнного стану, але не наводить переліку таких прав, відсилаючи до спеціальних законів [4, с. 41–43].

Тобто відсутні уніфіковані підходи щодо обмежень прав і свобод людини, при чому у згаданій ЄКПЛ у ряді положень регламентовано відповідні стандарти для держав, які мають зобов'язання за нею. Так, за ст. 18 визначено межі застосування обмежень прав у такий спосіб: «обмеження, дозволені згідно з цією Конвенцією щодо зазначених прав і свобод, не застосовуються для інших цілей ніж ті, для яких вони встановлені» [3]. Так само регламентовано умови, за якими положення Конвенції не можуть тлумачитись як таке, що надає право займатися будь-якою діяльністю або вчиняти будь-яку дію, спрямовану на скасування будь-яких прав і свобод, визнаних цією ЄКПЛ, або на їх обмеження в більшому обсязі, ніж це передбачено в Конвенції.

Отже, закономірним є розмежування процедур відступу та обмеження прав і свобод людини, не дивлячись на певні їх схожі підстави, правові наслідки тощо. Водночас, очевидним є той факт, причому правозастосовна практика та події, пов'язані з масовими порушеннями прав і свобод людини в умовах агресивної війни РФ проти України це підтверджують, необхідності модернізації способів і порядку захисту прав і свобод людини, самого їх переліку, а також виконання зобов'язань винними суб'єктами на шляху відшкодування заподіяних збитків, відновлення порушених прав і свобод людини, правопорядків різних рівнів.

Література:

1. Treaty on the Functioning of the European Union, Europa consolidated version of the treaty establishing the European atomic energy community (2010/c 84/01), EurLex. Retrieved 18 September 2011
2. Фалалєєва Л. Г. Захист основоположних прав у інтеграційному правопорядку Європейського Союзу: автореф. ... дис. докт. юрид. наук: спеціальність: 12.00.11. Київ., 2021. 46 с.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
4. Хила І. Ю. Конституційні основи обмеження прав і свобод в умовах надзвичайного стану: досвід зарубіжних країн. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 2. Том 1. С. 39–44.
5. Камінська Н. В., Шаптала Н. К. Глобальний і європейський конституціоналізм: концептуалізація нових вимірів і цінностей. *Сучасні проблеми розвитку міжнародного та європейського права*: монографія / заг. ред. д.п.н., проф. В. В. Копійки. Київ, 2023. С. 199–220.

НАБЛИЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ACQUIS ЕС У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ КОРДОНАМИ

Ефективне управління кордонами є одним із ключових питань у рамках простору свободи, безпеки і справедливості ЄС. Досвід міграційної кризи 2015 року засвідчив про наявність недостатнього рівня солідарності між державами-членами ЄС в об'єднанні зусиль для подолання спільних загроз на зовнішніх кордонах ЄС. Разом з тим, Європейською Комісією було констатовано про необхідність посилення співробітництва з третіми країнами, які є державами походження або транзиту для мігрантів [1]. Тому для попередження випадків масового напливу нелегальних мігрантів та протидії транскордонній злочинності ЄС повинен направляти свої зусилля для інтенсифікації взаємовідносин, насамперед із сусідніми країнами, однією з яких є Україна.

Важливість співробітництва України з ЄС обумовлюється низкою чинників. По-перше, наявність спільного кордону нашої держави з чотирма державами ЄС (Польщею, Румунією, Словаччиною та Угорщиною), сукупна протяжність якого становить 1257 км. По-друге, потреба у виконанні міжнародних зобов'язань, що закріплені в Угоді про асоціацію 2014 р. По-третє, перспектива членства нашої держави в ЄС, що потребує максимальної адаптації національного законодавства до європейських стандартів по всім 33 главам *acquis* ЄС, у тому числі з питань управління кордонами (глава 24 «Юстиція, свобода та безпека»).

Концепція *acquis* ЄС (з фр. «добробок спільноти») використовується для позначення сукупності норм, які здійснюють регулюючий вплив у правопорядку ЄС. Ця концепція не має аналогу в українській правовій системі, але за змістом є найбільш близькою до поняття «правова система ЄС» [2, с. 165]. Треті країни, що прагнуть приєднатися до ЄС повинні максимально наблизити національне законодавство до тих стандартів, які охоплюються концепцією *acquis* ЄС. Професор І. В. Яковюк зазначає, що для позначення процесу наближення у правовій доктрині використовуються різні терміни: адаптація, апроксимація, гармонізація, зближення, імплементація, інтеграція, рецепція, трансформація, уніфікація тощо [3, с. 15–17]. На нашу думку, найбільш всеохоплюючим терміном буде наближення (апроксимація), який включатиме не лише перенесення та інкорпорацію норм права ЄС у національну правову систему, але й також передбачатиме процес практичного застосування правил, включених

¹ Доктор філософії, асистент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

до національної правової системи (імплементацию) [4, с. 53–54]. Вказуючи на комплексний характер цього процесу, варто зазначити думку професорки Т. В. Комарової про те, що ефективна апроксимация відбувається не лише на законодавчому рівні, але й на рівні правозастосування, у тому числі судами [5].

Укладання Угоди про асоціацію 2014 р. створило правову основу для посилення співробітництва між Україною та ЄС. Частиною 2 статті 16 Угоди про асоціацію 2014 року [6] встановлено ряд заходів для спільної взаємодії сторін у сфері управління кордонами, а саме: ефективна імплементация принципу інтегрованого управління кордонами, розвиток оперативних заходів, навчання, обмін найкращими практиками, інформацією та офіцерами зв'язку тощо. Незважаючи на «м'який» характер зобов'язань за цією нормою, Україною було проведено широкий комплекс заходів, спрямованих на їх реалізацію.

Значна частина заходів у сфері управління кордонами була проведена у 2015–2016 роках. Так, протягом 2015 року забезпечено ефективну імплементацию Закону «Про прикордонний контроль» та реалізацію Концепції інтегрованого управління кордонами; оновлено та продовжено термін дії Меморандуму про порозуміння щодо Місії ЄС з прикордонної допомоги Молдові та Україні; схвалено Стратегію міграційної політики до 2025 року тощо. У 2016 році вдалося реалізувати ряд заходів, що направлені на організацію спільної оперативної охорони державного кордону та обміну інформацією у контактних пунктах з державами-членами ЄС, зокрема: 1) розроблено та затверджено План заходів з організації спільної оперативної охорони державного кордону з державами – членами ЄС – Республікою Польща, Словацькою Республікою, Румунією та Угорщиною, а також з Республікою Молдова; 2) укладено угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Румунії про спільне патрулювання українсько-румунського державного кордону; 3) визначено порядок спільного обстеження державного кордону, зокрема з використанням технічних засобів; 4) українські інформаційно-телекомунікаційні системи приєднані до баз даних Інтерполу та Європолу; 5) запроваджено проведення разом з прикордонними органами Республіки Польща, Словацької Республіки, Румунії, Угорщини, Республіки Молдова аналізу ризиків на територіальному рівні; обміну інформаційними повідомленнями про види характерних правопорушень на державному кордоні; тематичного аналізу ризиків за характерними загрозами прикордонній безпеці та інші [7].

Незважаючи на високий відсоток виконання заходів у рамках розділу III «Юстиція, свобода та безпека» (92%), передбачених Угодою про асоціацію 2014 р., варто наголосити на існуванні прогалин у частині відповідності українського законодавства *acquis* ЄС щодо управління кордона-

ми. У Звіті Європейської Комісії від 08.11.2023 р. оцінено прогрес України щодо виконання копенгагенських критеріїв протягом звітного року та надано рекомендації, які повинні бути виконані у 2024 році.

Так, серед основних досягнень нашої держави у сфері управління кордонами Європейська Комісія називає такі: 1) оновлено Стратегію інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року; 2) імплементовано угоди України з сусідніми державами про місцевий прикордонний рух; 3) частково гармонізовано навчальні програми ДПСУ з Уніфікованою програмою базової підготовки співробітників прикордонних відомств і берегової охорони держав-членів ЄС; 4) створено віртуальний аналітичний центр для покращення міжвідомчої координації; 5) підключено міжнародні пункти пропуску до баз даних Інтерполу; 6) укладено угоди із сусідніми державами про спільне патрулювання, спільні центри співпраці та організацію місцевого прикордонного руху [8, с. 68–70].

Разом з тим, інституцією ЄС наголошується на таких проблемних питаннях, що досі не вирішені Україною: 1) відсутній План заходів на 2023–2025 роки для реалізації Стратегії з інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року (цей захід було виконано наприкінці 2023 року після представлення звіту); 2) відсутня нормативна база, яка б встановлювала обов'язок для авіакомпаній надавати розширену інформацію про пасажирів для рейсів, які перетинають повітряний простір України; 3) відсутня належна інфраструктура та технічне обладнання в пунктах прикордонного пропуску; 4) потребує удосконалення аналіз ризиків для покращення рівня ситуаційної обізнаності та оперативності на кордонах України; 5) відсутні ефективні превентивні заходи для боротьби з корупцією на кордоні; 6) відсутня кримінальна відповідальність за вчинення контрабанди товарів [8, с. 68–70]. Враховуючи наявні недоліки, Європейська Комісія надала рекомендацію щодо прийняття та впровадження стратегії міграційної політики та переглянути інтегровану стратегію управління кордонами, а також забезпечити, щоб відповідні плани дій містили показники, які б дозволили провести належну оцінку їх реалізації [8, с. 55].

Тому для реалізації зазначених вимог, Кабінетом Міністрів України розроблено план заходів із виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2023 року, який затверджений розпорядженням від 9 лютого 2024 р. № 133-р. [9]. Відповідно до положень цього документа у період до завершення 2025 року Україною має бути забезпечено виконання плану заходів на 2023–2025 роки щодо реалізації Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року. Це є ключова ціль перед нашою державою у сфері управління кордонами у коротко-

строковій перспективі. Реалізація зазначеного плану передбачає проведення комплексу заходів із розбудови інфраструктури пунктів пропуску; адаптації національної системи аналізу ризиків до тієї, що використовується у державах ЄС і FRONTEX; оновлення освітніх програм ДПСУ відповідно до європейських стандартів; виконання відомчих антикорупційних програм тощо.

Підсумовуючи, зазначимо, що активізація зусиль із наближення українського законодавства до *acquis* ЄС у сфері управління кордонами відбулося після підписання Угоди про асоціацію 2014 р. Разом з тим, започаткування процедури вступу нашої держави до ЄС стало новим поштовхом для проведення реформ. Важливість своєчасного та якісного наближення українського законодавства та правозастосовної практики до європейських стандартів у сфері управління кордонами є надзвичайно важливим завданням для державного апарату України тому, що це питання віднесено до глави 24 «Юстиція, свобода і безпека» *acquis* ЄС, яка буде знаходитися під постійним моніторингом ЄС протягом всієї переговорної стадії. Відтак, прогрес реформ у цій сфері безпосередньо впливатиме на успіх у переговорах про вступ до ЄС.

Література:

1. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on a New Pact on Migration and Asylum. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0609> (дата звернення: 21.04.2024).
2. Право Європейського Союзу: основи теорії: підручник / [Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова, О. Я. Трагнюк, І. В. Яковюк та ін.]; за заг. ред. І. В. Яковюка. Харків : Право, 2019. 360 с.
3. Яковюк І. В. Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу: проблеми теорії і практики. Європейський Союз і Україна: особливості взаємовідносин на сучасному етапі. Нац. акад. прав. Наук України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування. Харків: Оберіг, 2012. Розд. 1. С. 5–47.
4. Путівник адаптації законодавства України до права ЄС: теоретичні та практичні аспекти. Дослідницька служба Верховної Ради України. Київ, 2023. 120 с.
5. Комарова Т. В. Роль української судової влади у процесі євроінтеграції. Supreme Observer. URL: https://so.supreme.court.gov.ua/news/286/rol-ukrainskoi-sudovoi-vlady-u-protsesi-ievrointehratsii?fbclid=IwAR3aZ_YoRXXSWk1BYBS_j7B3YEhQxTApANAVmXNycLXVxCOW-Yi0Tp6HaTbs_aem_AXGdUGsRKeFhaB_QnLxsysvDyOTB1455K6a_RSlo0-AmhC7ecQ4BTpqiY7o2YFHGyagSOn_Zmj5TFWY7eGMiCCQ (дата звернення: 21.04.2024).
6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії та їхніми державами – членами, з іншої сторони: ратифіковано Законом України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. Дата оновлення: 30.11.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 21.04.2024).

7. Юстиція, свобода, безпека, права людини. Пульс Угоди: моніторинг реалізації плану заходів з виконання Угоди. URL: <https://pulse.kmu.gov.ua/ua/streams/human-rights-justice-and-anticorruption> (дата звернення: 21.04.2024).

8. Commission Staff Working Document. Ukraine 2023 Report Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2023 Communication on EU Enlargement policy. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/a0f3eaa6-7eee-11ee-99ba-01aa75ed71a1/language-en> (дата звернення: 21.04.2024).

9. План заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2023 року: затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 лютого 2024 р. № 133-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/133-2024-%D1%80#n10> (дата звернення: 21.04.2024).

*Ярина Жукорська*¹

ДО ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Міжнародні організації створюються як платформа для ефективної співпраці держав-членів та координації їх дій з певною метою. Кожна міжнародна організація має власні цілі, закріплені в установчому акті, наділяється необхідними для їх досягнення функціями та повноваженнями. І хоч історія міжнародних організацій не є достатньо довгою в порівнянні з історією міжнародного права та цивілізації, проте вони вже встигли зробити свій внесок у розвиток міжнародних відносин.

На даному етапі можна спостерігати своєрідну «кризу» міжнародних організацій, які попри глобальні цілі, виявляються недостатньо ефективними в умовах турбулентності та появи нових викликів. Першим великим викликом, який підсвітив неспроможність сучасних міжнародних організацій гнучко і швидко реагувати, стала пандемія COVID-2019 [1, с. 356–361]. Зараз на фоні збройної агресії Російської Федерації в Україні, а також низки інших конфліктів спостерігаємо «кризу» міжнародних інституцій в сфері миру та безпеки, забезпечення прав людини [2, с. 327–332; 3, с. 97–103].

¹ Кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри міжнародного права та міграційної політики Західноукраїнського національного університету

У першу чергу цілі, функції, повноваження, рішення міжнародних організацій залежать від їх держав-членів. Міжнародні організації й на даному етапі розвитку міжнародного права можуть бути ефективною платформою для координації та співпраці їх держав-членів, якщо вони отримують:

- наднаціональність, якої так остерігаються держави-члени, вбачаючи в ній ворога суверенітету, і через це неготові наділити їх повноваженнями для реальних дій та прийняття необхідних рішень. І тут мова може йти лише про елементи наднаціональності в найважливіших сферах;

- ефективний механізм прийняття рішень, який повинен бути водночас і гнучким, і швидким, і прозорим, і враховувати рівність усіх суб'єктів;

- наявність дійсно автономної волі, що передбачає створення низки органів, які будуть керуватися наднаціональними інтересами з мінімальним втручання держав чи навіть без нього [4, с. 245–280];

- відповідальність за порушення міжнародною організацією статутних зобов'язань. Адже чи потрібна міжнародна організація, яка не виконує її основних цілей, наприклад, підтримувати мир та безпеку (стаття 1 Статуту Організації Об'єднаних Націй) [5]. І чи не повинні також нести відповідальність ті держави-члени, які своєю поведінкою (діями чи бездіяльністю) перешкоджають виконанню міжнародною організацією взятих нею зобов'язань.

Ці кроки частково нагадують шлях Європейського Союзу, який попри великий прогрес у інтеграції держав-членів, наразі все одно має проблеми з ефективністю прийняття рішень спільних для усіх держав-членів ЄС.

У будь-якому випадку міжнародні організації повинні розвиватися й змінюватися [6, с. 245–280; 7, с. 1–25]. Лише ті суб'єкти міжнародного права, які знайдуть у собі ресурси і можливості, а ще волю, у випадку з міжнародними організаціями це воля держав-членів, трансформуватися разом з міжнародним правопорядком, мають шанси залишитися на міжнародній арені. І у такому випадку майбутнє міжнародного права саме за міжнародними інституціями, що ґрунтуються на спільних цінностях та єдиному векторі руху.

Література:

1. Жукорська Я. Пандемія COVID-19 та її можливі наслідки для системи ООН. *Часопис Київського університету права*. 2020. 2. С. 356–361. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/460> (дата звернення 19.04.2024).

2. Жукорська Я. М. Порушення міжнародно-правових зобов'язань Організацією Об'єднаних Націй у контексті здійснення збройної агресії Російською Федерацією проти України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. 2. С. 327–332. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/261914> (дата звернення 19.04.2024).

3. Кучик О. «Криза ефективності» міжнародних інституцій в умовах зміни міжнародної системи безпеки у контексті трансформацій міжнародного порядку. *Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини»*. 2017. 41. С. 97–103. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/intrel/article/view/7493> (дата звернення 19.04.2024).

4. Lall R. Beyond Institutional Design: Explaining the Performance of International Organizations. *International Organization*. 2017. 71(2). P. 245–280. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/international-organization/article/abs/beyond-institutional-design-explaining-the-performance-of-international-organizations/EA20B0FA16A6AC9AABAFC4E27DCC605B> (дата звернення 19.04.2024).

5. Статут ООН 1945 р. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf (дата звернення 19.04.2024).

6. Peters A. International Organizations: Effectiveness and Accountability. *Max Planck Institute for Comparative Public Law & International Law (MPIL)*. 2016. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2770606 (дата звернення 19.04.2024).

7. Dzhyhora O., Kuchmenko V., Kovalchuk V., Melnyk V., Hrab M. The Influence and Effectiveness of the Activities of International Organizations in the Formation, Provision and Strengthening of the World Legal Order. *Journal of Law and Sustainable Development*. 11(11). 2023. P. 1–25. URL: <https://ojs.journalsdg.org/jlss/article/view/2004> (дата звернення 19.04.2024).

**Вікторія Качурінер¹,
Микита Ольшак²**

РОЗВИТОК КОНЦЕПЦІЇ ПОНЯТТЯ «САНКЦІЇ» В ДОКТРИНІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Концепція поняття «санкція» в міжнародному праві розвивається разом з міжнародним правом та міжнародними відносинами. Як позначають В. А. Ведькал та Е. А. Агамалієв: «До появи Ліги Націй «санкціями» визначали переважно економічні заходи впливу. З 1920 р., із закріпленням певних норм Статуту Ліги Націй, термін «санкції» став розумітися значно ширше, а подальша діяльність ООН тільки посилила цю тенденцію» [1, с. 575].

¹ кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Міжнародного гуманітарного університету, м. Одеса, Україна

² здобувач другого року третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Міжнародного гуманітарного університету, м. Одеса, Україна

Міжнародно-правові акти не закріплюють однотипного визначення та не пояснюють узагальнено зміст терміну «санкції», проте містять норми, які надають міжнародним інституціям певний обсяг компетенцій, пов'язаний із застосуванням примусу. Сьогодні санкції мають вигляд заходів примусу, в першу чергу, хоча в національному праві ми асоціюємо термін «санкції» з формою відповідальності. Як приклад, Е. А. Агамалієв та В. А. Ведькал наводять «позбавлення права Німеччини і Японії мати збройні сили після Другої світової війни також можна вважати різновидом санкцій, котрі були прийняті на підставі права на примус, яке мала ООН» [1, с. 575].

В словнику термін «санкції» визначаються як репресивні акції господарського чи політичного характеру в міжнародному праві. В словнику позначається, що згідно зі Статутом ООН, рішення про застосування санкцій приймає РБ ООН [2].

В доктрині міжнародного права немає єдиного підходу до розуміння терміну «санкції». Наприклад, В. А. Василенко підкреслює, що найважливішим проявом примусу у міждержавних відносинах виступають міжнародно-правові санкції, які грають першочергову роль в охороні міжнародного правопорядку, оскільки суб'єкти міжнародного права, у разі потреби, реагують на міжнародні правопорушення [3, с. 6]. А визначає санкції наступним чином: «У сучасній міжнародно-правовій практиці та доктрині, що її відображає, міжнародно-правовими санкціями називають будь-які правомірні примусові заходи, що вживаються у відповідь на міжнародні правопорушення державами та міжнародними організаціями» [3, с. 29].

Санкційний примус є одним із проявів співвідношення свободи та необхідності, що конкретизується у поведінці суб'єктів міжнародного права та характеризується тісною взаємодією об'єктивного та суб'єктивного. Неправомірно реалізована суб'єктом міжнародного права свобода волі, що виливається у міжнародне правопорушення, потребує санкційних примусових заходів, якщо суб'єкт-правопорушник відмовляється припинити порушення міжнародного правопорядку та виконати своє зобов'язання, яке випливає з його міжнародно-правової відповідальності. Взаємність та справедливість є найважливішими передумовами санкційного примусу у сфері міжнародно-правових відносин.

На думку А. В. Калініна, «санкції – це колективні примусові заходи, що застосовуються з використанням інституційного механізму міжнародних організацій до правопорушника з метою спонукання його до виконання своїх міжнародних зобов'язань» [1, с. 575].

Водночас у міжнародно-правовій літературі терміном «санкції» іноді називають виключно чи переважно колективні примусові заходи, засто-

сування яких передбачається статутами міжнародних організацій, наприклад, у минулому Статутом Ліги Націй (ст. 16), а нині Статутом ООН (гл. VII), з метою боротьби насамперед із найбільш небезпечними міжнародними правопорушеннями [4]. Їм протиставляють поняття самопомоги чи репресалій як примусових дій окремої держави.

Отже, в міжнародному публічному праві з поняттям «санкції» асоціюють не види відповідальності, а примусові заходи. Вони пов'язані з відповідальністю, але не зводяться до неї та представляють самостійний інститут міжнародного публічного права.

Література:

1. Вєдькал В. А., Агамалєв Е. А. Теоретичні та практичні аспекти санкцій у міжнародному праві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №10. С. 575–577.
2. Універсальний словник-енциклопедія. 4-те вид. К.: Тека, 2006. URL: <http://slovoedia.org.ua/29/53409/20091.html> (дата звернення: 27.03.2024).
3. Василенко В. А. Міжнародно-правові санкції. К.: Вища школа, 1982. 230 с.
4. Статут Організації Об'єднаних Націй від 1945 року. Київ, 2008. URL: <http://surl.li/ghwjs> (дата звернення: 27.03.2024).

*Тетяна Комарова¹,
Вячеслав Комаров²*

ВИКОРИСТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ ПРАКТИКИ СУДУ СПРАВЕДЛИВОСТІ ЄС

Важливими кроками у євроінтеграції України стали набуття чинності Угоди про асоціацію 2014 р., яка поклала початок масштабним економічним, політичним та правовим реформам в Україні, а також внесення змін до Конституції України у лютому 2019 р., які доповнили Преамбулу та окремі положення Основного закону та закріпили незворотність зовнішньо-політичного курсу України на членство в ЄС та НАТО.

Угода поставила перед Україною конкретні завдання із чіткими термінами виконання – понад 200 нормативно-правових актів ЄС мають бути імплементовані в українську правову систему. Введення в законодавство

¹ Професорка, д.ю.н., завідувачка кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого

² Професор, к.ю.н., академік Національної академії правових наук України, професор кафедри цивільної юстиції та адвокатури Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого

третьої країни такої кількості актів ЄС свідчить про якісно новий рівень відносин із Союзом та про потужну «європеїзацію» української правової системи.

Апроксимація стала серйозним викликом, який показує рівень зрілості та готовності України до членства в наднаціональному утворенні, яким є ЄС. Апроксимація – комплексний процес, який має декілька рівнів. Так, обмеження апроксимації лише прийняттям Україною відповідних нормативних актів є вкрай вузьким та неефективним підходом. Ключовим тут є те, що ефективна апроксимація відбувається не лише на законодавчому рівні, але й на рівні правозастосування, в тому числі судами [див.: 1].

На нашу думку, при оцінці виконання вимог як Угоди про асоціацію, так і переговорного процесу щодо членства України в ЄС буде звертатися увага на практику українських судів, розширення горизонтів їх правотлумачної та правозастосовної практики, їх «європейський спосіб мислення».

Щодо Конституційно суду України (далі – КСУ), то, незважаючи на незначну практику застосування права ЄС, він нещодавно розпочав процес більш «широкого погляду» на джерела тлумачення права та використання як додаткового джерела аргументації окремих актів ЄС та практики Суду справедливості ЄС.

Наприклад, у Рішенні від 16 вересня 2021 р. № 6-р(П)/2021 при визначенні поняття «людська гідність» КСУ звернув увагу на те, що це поняття – «ключовий елемент у практиці Суду Справедливості Європейського Союзу. Так, зокрема, в одній зі справ наголошено, що засадниче право на людську гідність і недоторканість слід розглядати як невіддільну частину європейського правопорядку (рішення в справі *C-337/98 Kingdom of the Netherlands v. European Parliament and Council of the European Union* від 9 жовтня 2001 р.)».

У Рішенні від 22 червня 2022 р. № 5-р(П)/2022, досліджуючи принцип рівності, КСУ звернувся до установчих договорів ЄС та зокрема до Хартії про основоположні права ЄС та відзначив, що у Конституції України закріплений стратегічний курс держави на набуття повноправного членства в Європейському Союзі. Крім того, Суд доволі слушно зауважив, що Конституція України підтверджує європейську ідентичність українського народу та незворотність шляху до ЄС, а Угода про асоціацію між Україною та ЄС відносить цінності ЄС, до яких відносяться повага до демократичних принципів, прав людини та основоположних свобод, а також повага до принципу верховенства права «повинні формувати основу внутрішньої та зовнішньої поштики Сторін і є основними елементами цієї Угоди». З урахуванням цього КСУ «наголошує на конституційному значенні, змісті й обсязі принципів рівноправності, заборони дискримінації, дотриман-

ня прав і свобод людини, зокрема захисту на житло, свободу пересування, у світлі загальноєвропейських цінностей».

Цікавим є Рішення, в котрому КСУ досліджував принцип домірності (пропорційності) та при цьому взяв до уваги декілька рішень Суду справедливості, в котрих було розтлумачено цей принцип та закріплено зобов'язання національних компетентних органів додержуватися його.

Тут слушно зауважити, що, з нашої точки зору, КСУ може широко використовувати практику Суду справедливості ЄС при своїй правотлумачній діяльності, коли мова йде про загальні принципи права. У цьому випадку не потрібно навіть мати правові підстави для цього, адже КСУ не обмежений у використанні додаткових джерел тлумачення. При цьому, сам КСУ у якості підстав для врахування *acquis* ЄС у цілому (куди, безперечно, входить і правотлумачна практика Суду справедливості ЄС) та відповідних предметів конституційного контролю окремих актів ЄС наводить абзац 5 преамбули, п. 5 ч. 1 ст. 85, ч. 3 ст. 102, п. 1 ст. 116 Конституції (Рішення від 1 листопада 2023 р. №9-р(П)/2023).

На нашу думку, таке прогресивне застосування *acquis* ЄС КСУ є вкрай важливим симптомом того, що судова влада відходить від суто нормативістського підходу до права, для якого пряме застосування міжнародних договорів, рішень міжнародних судових установ, не кажучи вже про застосування «м'якого права», є чимось екзотичним.

Приклад можна брати з держав Східної Європи у до-членський період. Наприклад, Конституційний Суд Литви декілька разів використав регламенти та директиви ЄС у якості джерел тлумачення Конституції у 1997–2002 рр. [більш детально див.: 2] Латвійський досвід теж є вкрай цікавим, оскільки Конституційний Суд Латвії ще до членства держави в ЄС почав застосовувати як він сам виразився «західний спосіб мислення» [див.: 3], посилаючись на *acquis* ЄС навіть у тих справах, які прямо не були пов'язані із правом ЄС [4]. Верховний Суд Латвії також використовував рішення Суду справедливості для тлумачення імплементованих в національний правопорядок норм ЄС в межах історичного та телеологічного тлумачення [5]. І така практика не є поодинокую в країнах, що бажали приєднатися до ЄС.

Тож в Україні вже зараз слід починати мислити так, як цього вимагає членство в ЄС, розуміючи особливості правової природи Союзу, котрий не є класичною міжнародною міжурядовою організацією. Українським суддям вкрай важливо формувати нову проєвропейську практику та замислитися про свою стратегічну роль у європеїзації правової системи України, адже відповідальність за неї лежить не лише на законодавці.

Література:

1. Комарова Т. Чи готові українські суди до європеїзації та відкритості праву ЄС? Закон і бізнес. 06.10.2023. <https://zib.com.ua/ua/158153.html>

2. Irmantas Jarukaitis, 'Lithuania's Membership In The European Union And Application Of EU Law At National Level' In *The Application of EU Law in the New Member States. Brave New World*. Edited Adam Łazowski. P. 224–234.

3. Adam Lazowski, 'Approximation of Laws', in A. Ott, K. Inglis (eds.), *Handbook on European Enlargement. A commentary on the Enlargement Process*, T. M. C Asser Press, The Hague (2002). P. 636.

4. Справа № 2002-18-01, рішення Конституційного Суду Латвії від 5 березня 2003 р.

5. Справа SKA-0083–06.

Ю. Коросташивець¹

ПРАВО ВИБОРУ ФОРМИ ЗАНЯТЬ ЯК СПОСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Відповідно до ст. 22 Конституції України, права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними.

Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані.

Загальний перелік прав, свобод та обов'язків людини і громадянина закріплені в Конституції України.

Конституційні права мають своє відображення цивільному, трудовому, сімейному та іншому законодавстві.

Особисті права фізичної особи за цивільним законодавством мають своє закріплення у книзі 2 Цивільного кодексу України, а саме Особисті немайнові права фізичної особи.

Особисте немайнове право – це міра можливої поведінки управомоченої особи щодо невіддільних від її особистості абсолютних благ немайнового характеру, які позбавлені економічного змісту і надають людині можливість за своїм розсудом, без втручання інших осіб, визначати свою поведінку в сфері особистого життя [1, С. 252].

Реформаційні зміни у ряді нормативних актів часто викликають певне занепокоєння серед суспільства, що призводить до непорозумінь, двоякості застосування тієї чи іншої норми права.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 4 Закону України «Про вищу освіту», кожен має право на вищу освіту.

Громадяни України мають право безоплатно здобувати вищу освіту в державних і комунальних закладах вищої освіти на конкурсній основі,

¹ Кандидат юридичних наук, доцент, Київський фаховий коледж туризму та готельного господарства, завідувачка кафедри права, викладач правових дисциплін

якщо певний ступінь вищої освіти громадянин здобуває вперше за рахунок коштів державного або місцевого бюджету, а також в інших випадках, передбачених законодавством.

Громадяни України вільні у виборі закладу вищої освіти, форми здобуття вищої освіти і спеціальності.

Відповідно до ст. 53 Конституції України, кожен має право на освіту.

Повна загальна середня освіта є обов'язковою.

Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам.

Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі.

Право на вибір роду занять, як особисте немайнове право, закріплене в положеннях ст. 43 Конституції України, ст. 23 Загальної декларації прав людини, ст. 4 Конвенції про захист прав та основних свобод людини, ст. 8 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права.

В свою чергу цивільне законодавство теж унормовує право особи на самовизначення, як особисте немайнове право, що забезпечує соціальне буття фізичної особи, а саме ч. 1 ст. 312 Цивільного кодексу України, фізична особа має право на вибір та зміну роду занять.

Право на вибір та зміну роду занять передбачає, що фізична особа має право самостійно вільно, виходячи з власних переконань, самостійно, на власний розсуд, з урахуванням своїх особливостей, інтересів, мети, набутих знань та навичок обирати та змінювати рід занять, виконувати певну роботу або обіймати певні посади.

І це право станом на сьогодні нормативно корелюється з законодавством у сфері освіти.

Відповідно до Закону України № 1662-VIII «Про внесення змін до закону України «Про вищу освіту» щодо працевлаштування випускників», випускники вищих навчальних закладів вільні у виборі місця роботи. Вищі навчальні заклади не зобов'язані здійснювати працевлаштування випускників.

Ці зміни були зумовлені також ратифікованими Україною міжнародними актами, а саме в Конвенції Міжнародної організації праці № 29 «Про примусову чи обов'язкову працю» 1930 року та № 105 «Про скасування примусової праці» 1957 року.

В свою чергу Конституція України закріплює і право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується.

Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб (ч.1 ст. 43 Конституції України).

Однак, відповідно до ч. 1 ст. 63 Закону України «Про вищу освіту», ч. 1 ст. 56 Закону України «Про фахову передвищу освіту», випускники закладів вищої та фахової передвищої освіти вільні у виборі місця роботи, крім випадків, передбачених цим законами.

Так відповідно до ч. 4 ст. 64 Закону України «Про вищу освіту» та ч. 5 ст. 56 Закону України «Про фахову передвищу освіту», випускникам медичних і педагогічних навчальних закладів, які уклали угоду про відпрацювання не менше трьох років у сільській місцевості або селищах міського типу зобов'язані здійснити відпрацювання відповідно до договору, при цьому держава відповідно до законодавства забезпечує безоплатне користування житлом з опаленням і освітленням у межах встановлених норм.

Стаття 43 Конституції України і ч. 3 ст. 312 Цивільного кодексу України в своєму змісті мають відображення ст. 2 Конвенція про примусову чи обов'язкову працю, що закріплюють заборону використання примусової праці.

Разом з тим, не вважаються примусовою працею військова або альтернативна (невійськова) служба, робота чи служба, яка виконується особою за вироком чи іншими рішеннями суду, а також робота чи служба відпо

При цьому при імперативності права на вибір місця роботи і сфері зайнятості слід пам'ятати про спеціальні нормативні акти, які своїми прямими нормами вносять певне обмеження щодо заняття тих чи інших посад.

Так, на посаду судді може бути призначений громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, добросовісним та володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного Національною комісією зі стандартів державної мови. (ст. 69 Закону України «Про судоустрій та статус суддів»).

Аналізуючи вище сказане, можна дійти висновку, що особисте немайнове право на вибір роду занять має нормативне та практичне закріплення як за національним, так і за міжнародним законодавством, однак при цьому має спеціальні обмеження.

Література:

1. Цивільне право : підручник : у 2 т. / В. І. Борисоваа (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін. : за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєва, В. Л. Яроцького. – Х. : Право, 2011. – Т. 1. – 656 с.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.04.2024);
3. Про вищу освіту Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 01.04.2024);
4. Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 року / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 01.04.2024);
5. Конвенції про захист прав та основних свобод людини від 04 листопада 1950 року / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 02.04.2024);
6. Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 року / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 02.04.2024);
7. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 02.04.2024);
8. Конвенції Міжнародної організації праці № 29 «Про примусову чи обов'язкову працю» 1930 року / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_136#Text (дата звернення: 29.03.2024);
9. Конвенції Міжнародної організації праці № 105 «Про скасування примусової праці» 1957 року / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_013#Text (дата звернення: 29.03.2024);
10. Про фахову передвищу освіту Закон України від 6 червня 2019 року № 2745-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text> (дата звернення: 02.04.2024);
11. Про судоустрій та статус суддів Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 02.04.2024).

Іванна Маринів¹

ЩОДО ПИТАННЯ ІМУНІТЕТУ ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ

Депутатська недоторканість – це юридична гарантія правового статусу членів парламенту, що забезпечує безперешкодне та ефективне здійс-

¹ к.ю.н., доцентка кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

снення ними своїх повноважень. Умовно, її складовими є імунітет та індемнітет. Суть імунітету полягає в захисті від арешту або інших процесуальних дій, пов'язаних з обмеженням особистих прав і свобод, а також судового переслідування. Індемнітет ж означає, що депутат не несе відповідальності за свої висловлювання і голосування в процесі здійснення депутатських повноважень [1, с. 2].

Відповідно до Протоколу № 7 Про привілеї та імунітети Європейського Союзу (далі Протокол) члени Європейського парламенту користуються депутатською недоторканістю. Зокрема, стаття 8 Протоколу передбачає, що члени Європейського парламенту не піддаються жодним формам слідства, затримання або судового переслідування за висловлені ними думки або голосування під час виконання своїх обов'язків. Однак у статті 17 Протоколу зазначено, що привілеї, імунітети та пільги «надаються посадовим особам та іншим службовцям Союзу лише в інтересах Союзу». Таким чином, установа Союзу зобов'язана позбавити посадову особу імунітету, якщо тільки ця установа вважає, що позбавлення такого імунітету не суперечить інтересам Союзу [2].

Слід зазначити, що Протокол не містить поняття індемнітет, тож його використання щодо ст. 8 Протоколу – є доктринальним. Більш того Суд ЄС у своїх рішеннях щодо ст. 8 використовує поняття імунітет.

Коли судове провадження порушується проти члена Європейського парламенту на підставі висловлених ним думок або голосування, врахування цього імунітету належить до виключної юрисдикції національного суду, який розглядає справу.

Питання щодо обсягу імунітету депутата Європарламенту було порушено у справі Альдо Патрічієлло (Aldo Patriciello) (C-163/10) [3].

Зокрема, кримінальне провадження розглядалось в суді Італії (Tribunale di Isernia) проти пана Патрічієлло, члена Європейського парламенту. Йому інкримінували висунення неправдивих звинувачень щодо посадової особи під час виконання нею службових обов'язків. Стверджувалося, що під час сварки на громадській автостоянці він неправомірно звинуватив офіцера поліції у фальсифікації доказів стосовно правопорушень щодо паркування автомобілів. У 2009 році на прохання Патрічієлло Європейський парламент вирішив захистити недоторканність євродепутата.

Італійський суд передав справу до Суду ЄС, щоб той міг визначити відповідні критерії, коли заява євродепутата є «думкою, висловленою під час виконання ним своїх парламентських обов'язків», і на цій підставі може бути піддана імунітету.

Суд зазначив, що імунітет, наданий членам Європейського парламенту, спрямований на захист їхньої свободи вираження думок і незалежності

ті. Тому це є перешкодою для політичних процесів. Звідси випливає, що якщо суттєві умови для визнання імунітету виконані, Європейський парламент не може відмовитися від імунітету, і національний суд зобов'язаний відхилити позов, поданий проти відповідного депутата Європарламенту.

Тоді Суд чітко вказав, що хоча депутатська недоторканність по суті охоплює заяви, зроблені всередині Європейського парламенту, цілком можливо, що заява, зроблена поза цими стінами, також може вважатися думкою, висловленою під час виконання депутатських обов'язків. Отже, чи є це такою думкою чи ні, слід визначати з огляду на її характер і зміст, а не на місце, де вона була складена. На підставі цих висновків Суд зазначив, що для того, щоб користуватися імунітетом, думка повинна бути пов'язана з депутатськими обов'язками. Крім того, імунітет може бути наданий лише за умови прямого та очевидного зв'язку між думкою та виконанням депутатських обов'язків. Італійський суд мав визначити, чи був такий зв'язок очевидним у цій конкретній справі.

Суд, однак, зазначив, що з огляду на обставини і зміст звинувачень, зроблених Патрічієлло, згадані заяви виявилися далекими від його обов'язків як члена Європейського парламенту. За цих обставин вони напевно чи були здатні продемонструвати прямий зв'язок із загальними інтересами, що цікавлять громадян.

Як наслідок Суд прийшов до висновку, що поведінка члена Європейського парламенту не має зв'язку з діяльністю Європейського парламенту та не є думкою, висловленою під час виконання парламентських обов'язків для цілей Стаття 8 Протоколу № 7 про привілеї та імунітети Європейського Союзу.

У цій справі встановлено тонкий баланс між захистом свободи вираження поглядів і демократичної доброчесності з одного боку та захистом права на відшкодування у випадку шкоди завданої висловлюванням з іншого боку. Для цього Суд обмежив сферу застосування імунітету депутата Європарламенту висловленням думок у прямому та очевидному зв'язку з виконанням депутатських обов'язків.

Література:

1. Інститут депутатської недоторканості: зарубіжний досвід. URL: <https://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29307.pdf>
2. Protocol (No 7) on the privileges and immunities of the European Union. URL: http://data.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2012/pro_7/oj
3. Case 163/10 Criminal proceedings against Aldo Patriciello *European Court Reports*. 2011. P. I-07565.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ ПОРОКУ (ВАДИ) ВОЛІ В ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОМУ ДОГОВОРІ

До вольових відносять всі дії і вчинки, які відбуваються не за внутрішнім бажанням, а за потребою, а також ті дії, які пов'язані з подоланням різних життєвих труднощів і перешкод. Крім того, є цілий ряд властивостей особистості, які традиційно позначаються як вольові: наполегливість, витримка, цілеспрямованість, терпіння та інші. Воля як один з найскладніших психічних процесів створює у людини певні психічні стани (активність, зібраності і т. п.) і є дуже важливою, більш-менш стійкою психічною властивістю особистості, від якої залежить дієвість мислення і почуття, а також активність здійснюваних практичних дій і вчинків [1, с. 192].

Прикладом вольового акту може бути цивільно-правовий договір (правочин). Нагадаємо, що згідно із ч.ч. 1, 2 ст. 202 ЦК України правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків; правочини можуть бути односторонніми та дво- чи багатосторонніми (договори). Дво- чи багатостороннім правочином є погоджена дія двох або більше сторін (частина четверта цієї ж статті). У п. 6.6. Постанови Великої Палати Верховного Суду від 26 жовтня 2022 р., справа №227/3760/19-ц (провадження №14-79цс21), зазначено, що правочин за своєю природою та законодавчим визначенням є вольовою дією суб'єктів цивільного права, котрий характеризує внутрішнє суб'єктивне бажання особи досягти певних цивільно-правових результатів – набутти, змінити або припинити цивільні права та обов'язки. Здійснення правочину законодавчо може пов'язуватися з проведенням певних підготовчих дій учасниками правочину, однак сутністю правочину є його спрямованість, наявність вольової дії, що полягає в згоді сторін взяти на себе певні обов'язки (на відміну, наприклад, від юридичних вчинків, правові наслідки яких наступають у силу закону незалежно від волі його суб'єктів). У п. 6.9. означеної Постанови, виписано, що будь-який правочин є вольовою дією, а тому перед тим, як здійснювати оцінку на предмет дійсності чи недійсності, необхідно встановити наявність та вираження волі особи (осіб), які його вчинили.

Стан, при якому особа не усвідомлює своїх дій, може мати одну з трьох форм вияву – вольову (*особа, усвідомлює свої вчинки, адекватно оцінює ситуацію та водночас не може керувати своїми діями*), інтелектуальну (*особа не розуміє значення своїх дій, хоча може керувати ними*) і кумуля-

¹ Професор, доктор юридичних наук, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу

тивну (відсутня здатність як розуміти значення своїх дій, так і керувати ними), які позначаються термінологічною конструкцією «порок волі», що охоплює суб'єктивну (психологічну) сторону правочину.

Для прикладу, згідно зі ст.ст. 229–233 ЦК України правочин, вчинений під впливом помилки, обману, насильства, зловмисної домовленості представника однієї сторони з другою стороною або внаслідок впливу тяжкої обставини, є оспорюваним. До того ж обставини, щодо яких помилилася сторона правочину, мають існувати саме на момент вчинення правочину, і стосовно яких, особа може підтвердити свої вимоги про визнання правочину недійсним, тобто довести, що така помилка дійсно була і має істотне значення (*Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 01 вересня 2022 року у справі № 183/1610/17 (провадження № 61-13724св21)*). Основною підставою для оспорювання різного роду правочинів в сучасній судовій практиці є порок волі та/або волевиявлення заповідача.

«Порок волі» (*вада волі*) психологічному аспекті тлумачення стандарту доказування «поза розумним сумнівом» відображений у вигляді нездатності особою в повній мірі усвідомлювати значення своїх дій та в повній мірі свідомо керувати ними. Для визначення (виявлення) «пороку волі», психологу, необхідно проаналізувати особистісні властивості особистості, особливості протікання психічних процесів, емоційний стан на момент прийняття рішення, вплив ситуаційних факторів на прийняття рішення та наслідки такого впливу [2]. Крім того, значною мірою виражається динаміка переживань, що характеризується переходами від одного емоційного стану до іншого – від негативного до позитивного або від одного негативного до іншого негативного, від домінування стеничних або астенічних емоцій до їх послаблення [3, с. 103].

Згідно зі статтею 1233 ЦК України, заповітом є особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті та за правилами ст. 202 ЦК України є одностороннім правочином. Законодавець визначив пріоритет спадкування за заповітом над спадкуванням за законом, зазначивши у ч. 2 ст. 1233 ЦК України, що спадкування за законом має місце лише в разі відсутності заповіту, визнання його недійсним, неприйняття спадщини або відмови від її прийняття спадкоємцями за заповітом, а також неохоплення заповітом всієї спадщини. Водночас, такий заповіт можливо оскаржити у судовому порядку.

Право на пред'явлення позову про недійсність заповіту виникає лише після смерті заповідача. Звернутися до суду з вимогою визнати заповіт недійсним або частково недійсним може тільки особа, права і законні інтереси якої порушено у цьому документі. Позов зазвичай подається особами, які втратили право на спадкування за законом через наявність

заповіту або через скасування заповіту на свою користь наступним заповітом. За позовом заінтересованої особи суд може визнати заповіт недійсним, якщо буде встановлено, що волевиявлення заповідача не було вільним і не відповідало його волі (ч. 2 ст. 1257 ЦК України), тобто якщо суд прийде до переконання, що документ складено людиною, не здатною усвідомлювати значення своїх дій або керувати ними або заповідач перебував під чийось тиском, впливом обману, погрози насильства, якщо оформлення його було вимушеним, написаним під час небезпечної для життя хвороби або внаслідок важких обставин, тоді цей заповіт буде визнано недійсним.

Відповідно ч. 1 ст. 225 (назва – «Правові наслідки вчинення правочину дієздатною фізичною особою, яка у момент його вчинення не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними») ЦК України, **правочин, який дієздатна фізична особа вчинила у момент, коли вона не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними, може бути визнаний судом недійсним за позовом цієї особи, а в разі її смерті – за позовом інших осіб, чії цивільні права або інтереси порушені.** Правила ст. 225 ЦК України можуть застосовуватися за таких умов коли фізична особа є дієздатною та на момент вчинення правочину перебувала у такому стані, що не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними.

Саме на встановлення таких психологічних обставин і спрямоване експертне психологічне дослідження «пороку волі». Завданням психологічного дослідження у цьому разі є встановлення того, чи було волевиявлення вільним, які фактори вплинули на вільне волевиявлення, які обставини передували вчиненню правочину та могли вплинути на емоційний стан особи та в якій мірі, чи властиві людині певні особливості інтелектуальної, емоційної та вольової сфери, які могли вплинути на прийняття рішення в конкретній ситуації, чи було рішення адекватним ситуації, тощо [2].

Доказом пороку волі у таких категоріях справ, буде встановлення психічного стану сторони укладення правочину на момент його підписання, який би давав підстави вважати, що особа не розуміла значення своїх дій та не могла керувати ними на момент укладення правочину. В окремих випадках судом також призначається психологографічна (*психолого-психодіагностична*) експертиза. У своєму висновку експерт – юридичний психолог, може викласти свої психологічні міркування щодо наявної погрози застосувати до постраждалого (позивача) заподіяння моральної шкоди (наприклад, погроза вбити, знищити або пошкодити майно, поширити відомості, що ганьблять особу, тощо) із метою спонукати її вчинити певні дії на користь правочину зацікавленої особи. Також, можуть мати місце

психологічні міркування щодо передумов чи інших дій особи, що вказують на подавлення (паралізування) волі позивача, внаслідок яких останній все ж таки мав чи не мав можливість обрати той або інший варіант поведінки. Незважаючи на те, що висновок експерта не є беззаперечним доказом і повинен оцінюватися судом у сукупності з іншими доказами, на практиці він відіграє вирішальну роль при встановленні судом недійсності правочину.

Література:

1. Полілуєва І. В. Основні підходи до аналізу закономірностей емоційно-вольової регуляції діяльності людини file:///C:/Users/PC/Desktop/%D0%A7%D0%9D%D0%A3%20%D0%A2%D0%95%D0%97%D0%98/784-1544-1-SM.pdf. с. 192 (дата звернення: 20.03.2024)
2. Регламент комісії з питань психологічних експертиз асоціації психологів України. URL : <http://Association.com.ua/association-activity/psikhologichna-ekspertiza/item/153-%d1%80%d0%b5%d0%b3%d0%bb%d0%b0%d0%bc%d0> (дата звернення: 12.03.2024)
3. Деніжна С. О., Сова М. О. Психологічна підготовка працівників правоохоронних органів професійної діяльності в екстремальних ситуаціях. *Проблеми сучасної психології*. Вип. 32. 2016. С. 99–115.

Вікторія Пилип¹

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА КОМУНІКАЦІЮ НАСЕЛЕННЯ З ПРАВООХОРОННИМИ ТА СУДОВИМИ ОРГАНАМИ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ДЕЯКИХ ДЕРЖАВ ЄВРОПИ

Серед українських і зарубіжних вчених актуальними вважаються проблеми, пов'язані з діяльністю національних правоохоронних органів, серед яких: поліція, органи прокуратури тощо. Важливими питаннями наразі є моделі ефективної комунікації цих органів із інститутами громадянського суспільства, адже саме такий підхід сприяє формуванню безпекового середовища в будь-якій державі. Це пояснюється тим, що члени суспільства відчують «доступність» таких органів для себе, безперешкодною можливістю отримання їхніх послуг, забезпечується належна обізнаність щодо особливостей і форм діяльності правоохоронних органів. Україна наразі активно продовжує формувати подібні моделі, тому не можна сказа-

¹ кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права Ужгородського національного університету

ти, що вони є доволі апробованими, адже реформування сектору безпеки та оборони продовжується дотепер.

Щодо безпосередніх форм взаємодії правоохоронних органів держав Європи, населення та інститутів громадянського суспільства в контексті цифровізації, то тут не можна оминати увагою той факт, що вони вже тривалий час використовують соціальні мережі й інші соціальні медійні засоби обміну інформацією як один зі шляхів розширення зв'язків із громадськістю, поширення інформації про результати своєї роботи, як спосіб отримання інформації, котра необхідна для виконання покладених на них функцій, організації взаємодії громади з поліцією, організації громадських слухань, зустріч, бесід та інших заходів інформаційної спрямованості.

Так, уже тривалий час багатьма зарубіжними правоохоронними органами використовуються соціальні мережі, зокрема Facebook і Twitter, а також відеохостинг із функціями соціальної мережі YouTube. Їх ще називають соціальними медійними інструментами для поширення інформації або соціальними медійними засобами інформації (далі – СМЗІ). До прикладу, у Великобританії та Північній Ірландії система оповіщень Twitter забезпечує доступ громадян до інформації, котра надходить від правоохоронних органів, пожежної служби чи інших державних структур.

Поліція Лондона через Twitter поширює інформацію, спрямовану на «запобігання крадіжкам особистого майна, а також інформацію про кримінальні розслідування та розшук безвісти зниклих осіб» [1, с. 16–17].

Апробованим також слід вважати практику Департаменту поліції Сіетла США, котрий реалізував у Twitter ініціативу Tweetsby-Beat, що поширює інформацію про діяльність правоохоронних органів, за винятком фактів насильства в сім'ї, сексуальних домагань та інших визначених видів кримінальних правопорушень.

Для уникнення появи людей на місці вчинення злочину повідомлення у Twitter розміщуються із затримкою, як мінімум через одну годину після отримання повідомлення про вчинення злочину.

Соціальні медійні засоби інформації використовуються в діяльності правоохоронних органів, як правило для зміцнення і розвитку взаємодії з місцевим населенням і залученням громадськості до співпраці та взаємодії. В Україні також набула поширення практика використання правоохоронними органами СМЗІ. Наприклад, органи МВС України мають облікові записи майже в усіх соціальних мережах, дозволених до використання. З огляду на зацікавленість суспільства у використанні різного мобільного контенту, в юридичній літературі пропонують за допомогою мобільних додатків здійснювати інформування більш значного кола населення, зокрема про розшук злочинців або безвісно зниклих. Тим паче, що сьогодні для забезпечення участі громадськості в державному управ-

лінні частіше використовуються електронні форми участі, зокрема із застосуванням соціальних медійних засобів інформації, мобільних телефонів та Інтернету.

Процеси цифровізації зумовили також стрімкий розвиток електронного судочинства в світі. Таким чином правосуддя також стає більш доступним для людей. З огляду на сучасні тенденції, подальші перспективи цифровізації правосуддя вбачають у:

- спрощенні передачі заяв, скарг, клопотань безпосередньо через систему електронного правосуддя, котра буде доступна для кожного громадянина;

- створенні умов для запобігання суб'єктивному впливу на електронне правосуддя, а також кіберзагрозам;

- цифровізації взаємодії з електронними реєстрами. Водночас відповідні державні заходи та технологічні рішення мають бути підзвітними та стійкими, мати високий ступінь прозорості та захисту, відповідати принципу справедливого суду, вимагати адекватної та гнучкої нормативно-правової бази, належного організаційно-технічного та фінансового забезпечення 2, с. 568–569; 3, с. 263]. Ми також підтримуємо подібний підхід, адже існує безліч ситуацій, коли особа намагається самостійно відстояти свої права в суді, без залучення представника або захисника, а тому система електронного судочинства має бути доступною для кожного представника суспільства

Отже, комунікація правоохоронних і судових органів з інститутами громадянського суспільства має здійснюватися на засадах взаємодії та партнерства, на підставі суспільно орієнтованих принципів, солідарної відповідальності, із забезпеченням можливості здійснення та повноцінної реалізації системи громадського контролю за діяльністю означених органів. Важливо також забезпечувати дотримання принципу відкритості, доступності інформації про діяльність правоохоронних органів, забезпечення конструктивного діалогу поліції та суспільства, що надасть змогу підвищити зацікавленість громадян у взаємодії з правоохоронними органами, сприятиме формуванню взаємної довіри та здійсненню співробітництва їх із інститутами громадянського суспільства та окремими їх представниками. У цьому контексті слід використовувати всі можливості досягнень науково-технічного розвитку, впроваджувати їх у використання органами та судовими органами.

Література:

1. Кожухар О. В. Адміністративно-правове забезпечення взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами і підрозділами Національної поліції України: автореф. канд. ... юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2021. 23 с.

2. Shelever N., Varynskyi V., Burdonosova M., Rogach O., Pylyp V. Electronic means of ensuring fair justice: contemporary and development prospects. *Lex Humana*. 2024. Vol. 16. Iss.1. P. 557–572.

3. Varynskyi V., Shelever N., Yankovyi M., Pylyp V., Antalovtsi O., Halahan O. Use of the «electronic court» service as a means of citizens' access to the judiciary. *Lex Humana*. 2024. Vol. 16. Iss.1. P. 249–266.

Тетяна Подковенко¹

АКСІОЛОГІЯ ТА ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ХАРТІЇ ОСНОВНИХ ПРАВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Надзвичайно швидкі темпи науково-технічного прогресу, процесів глобалізації та євроінтеграції зумовлюють зміни і у системі цінностей сучасного суспільства. Динамічний розвиток міжнародних відносин змінює політичну карту світу, визначає якісно нові орієнтири міжнародної безпекової політики, зумовлюючи одночасно нагальну потребу ціннісного відношення до людини, її життя та основоположних прав. У цьому аспекті варто погодитися з твердженням Н. Амельченко, яка наголошує, що «стрижнем європейських цінностей виступають ліберальні фундаментальні права та свободи людини, демократичні принципи державного устрою, а також правова і соціальна держава. Будучи поєднанням ліберальних та демократичних ідей, європейські цінності позначаються як «ліберально-демократичні». Саме останні постали в якості принципів функціонування державних і політичних інститутів сучасних європейських країн та Європейського Союзу» [1, с. 4].

Європейський Союз є не лише особливою міжнародною організацією, яка об'єднує європейські країни у їхній тісній взаємодії та співпраці в економічній та політичній сферах, а й спільнотою, яка базується на певних цінностях [2, с.51]. Європейський Союз має усталену систему аксіологічних норм, що визначають стандарти європейської ідентичності. Держави-члени, а також країни, які прагнуть стати членом Союзу, повинні відповідати визначеним критеріям і забезпечувати їх дотримання. У цьому контексті принципове дотримання аксіологічних норм є запорукою гомогенності ЄС, який є простором свободи, безпеки та справедливості. Фактор наявності процесу прогресивної європейської інтеграції має фундаментальний вплив на кристалізацію та еволюцію аксіологічної системи, яка в початковий період була зосереджена переважно на економічних

¹ К. ю. н., доцент, доцент кафедри теорії права та конституціоналізму Західноукраїнського національного університету

питаннях, а з роками трансформувалася в політичну інтеграцію, що ґрунтується на пріоритетності прав людини.

Цінності, на яких будується Союз, є новою нормативною категорією, запровадженою Лісабонським договором, який надав їм високу ієрархічну позицію та важливу роль у правовому порядку ЄС. Цікавим орієнтиром для міркувань про вплив системи соціокультурних цінностей на аксіологію міжнародних документів у сфері прав людини є Хартія основних прав Європейського Союзу.

Хартія основних прав, прийнята Європейським парламентом, Радою та Комісією на саміті в Ніщі 7 грудня 2000 року, має характер міжінституційної угоди та є юридично обов'язковим правовим актом ЄС. Хартія набула чинності 1 грудня 2009 року разом із набранням чинності Лісабонським договором. Відтепер інституції ЄС та держави-члени, які застосовують законодавство ЄС, зобов'язані забезпечити дотримання основних прав, гарантованих Хартією. Визнання обов'язкового характеру Хартії основних прав створило єдину систему захисту прав людини в Європейському Союзі, надаючи як особам, так і судам досить чіткий інструмент для захисту основних прав. Хартія також є незалежним каталогом, ширшим і сучаснішим, ніж Європейська конвенція з прав людини.

Хартія основних прав Європейського Союзу, як наголошується в її преамбулі, була створена тому, що «в світлі еволюції суспільства, соціального прогресу, наукового та технологічного розвитку слід посилити захист основних прав, надавши їм у Хартії більш чітке вираження» [3, с. 294]. Основною причиною створення Хартії було прагнення систематизувати та включити в один документ усі ті права, які раніше існували у вигляді загальних принципів. Визначальна ідея Хартії полягає в тому, щоб проголосити принцип, згідно з яким Європейський Союз «ставить людину в центр своєї діяльності, запроваджуючи громадянство Союзу і створюючи простір свободи, безпеки та правосуддя» [3, с.294]. Єдність європейської духовної та моральної спадщини є основою того, що Європейський Союз «ґрунтується на неподільних та універсальних цінностях людської гідності, свободи, рівності і солідарності, спирається на принцип демократії та принцип правової держави» [3, с. 294].

Хартія основних прав складається з двох загальних груп положень. Перша група – це каталог прав, принципів і прагнень у сфері захисту прав людини ЄС. Друга група – це горизонтальні положення, що визначають сферу застосування Хартії основних прав. Сфера прав, які захищаються в Хартії основних прав широка, а їх природа різноманітна. Хартія об'єднує як права, які містяться в інших міжнародних документах, таких як Європейська конвенція з прав людини, Пакти про права людини, Європейська соціальна хартія, так і права, що впливають із тради-

ції конституціоналізму держав-членів. Хартія також формулює нові права, такі як заборона евгенічних практик, заборона отримання прибутку від людського тіла як такого та його частин, заборона клонування для репродуктивних цілей, права людей похилого віку, права щодо захисту прав споживачів і охорони навколишнього середовища. Цей документ також вводить нові формули, такі як права солідарності та право на належне управління [3, с.295–303]. У цьому сенсі, за твердженням Ф. Ясінського, «Хартія основних прав ЄС не є витвором нових прав, вона охоплює набір раніше застосовуваних стандартів і надає їм нового європейського значення» [4, с. 204]. Цей документ є яскравим доказом того, що питання захисту основних прав є невід’ємною частиною політики ЄС та акцентує на єдності із цінностями європейського суспільства, які визнавалися та захищалися століттями.

Таким чином, Європейський Союз разом з Радою Європи та Організацією з безпеки та співробітництва в Європі створює регіональну європейську систему захисту прав людини. Хартія основних прав Європейського Союзу визначає права і свободи людини за допомогою семи основних ціннісних принципів, що становлять єдиний комплекс: правового статусу особи, принципу поваги до людської гідності, принципу збереження прав і свобод людини і громадянина, принципу рівності, принцип солідарності, принцип демократії та принцип правової держави. Цей сучасний документ, що містить положення міжнародного права, на сьогодні є основним документом, що регулює захист прав людини в ЄС. Саме тому Хартія основних прав є прикладом розвитку аксіології європейського права і дуже важливо, щоб еволюція цього документа відображала його вплив на загальний принцип поваги до прав людини як основоположної категорії міжнародного та національного права. Важливо враховувати вплив цього документу на формування як універсальної системи цінностей в міжнародному праві загалом, так і систему цінностей у європейському нормативному порядку прав людини зокрема.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Амельченко Н. Цінності об’єднаної Європи. К.: ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив», 2013. 42 с.
2. Woźniak M. Ochrona praw podstawowych w Unii Europejskiej w perspektywie Karty Praw Podstawowych UE. *Rocznik administracji publicznej*. 2021. № 7. S. 51–72.
3. Хартія основних прав Європейського Союзу. *Європейське право*. 2013. № 1–2. С.294–304. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evrpr_2013_1-2_25
4. Jasiński F. Karta praw podstawowych Unii Europejskiej. Monografia. Warszawa: Dom Wydawniczy ABC, 2003. S. 204.

ОКРЕМІ ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАЦЮ У КОНТЕКСТІ ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ «NON BIS IN IDEM»

Як слушно відзначає А. В. Баран «Non bis in idem» (лат.) – принцип юридичної відповідальності, який означає, що особа не може бути притягнута до юридичної відповідальності двічі за одне й те саме правопорушення. Даний принцип сягає своїм корінням ще античних часів. Відомий мислитель Демосфен стверджував, що закон не дозволяє судити одну й ту саму людину двічі з одного приводу. Принцип був закріплений також і у *Corpus Juris Civilis* Юстиніана [1, с. 161].

Принцип «Non bis in idem» закріплений в багатьох міжнародно-правових актах та є одним із найважливіших принципів міжнародного права. Зокрема, міститься у: статті 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 19.12.1966; статті 4 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950; статтях 53–57 Європейської конвенції про міжнародну дійсність кримінальних вироків від 28.05.1970 № ETS-70; частині першій статті 20 Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду; статті 50 Хартії Європейського Союзу про основні права; статті 54 Конвенції про імплементацію Шенгенської угоди від 14.06.1985 між урядами країн Бенілюксу, Федеративної Республіки Німеччини та Французької Республіки про поступове скасування перевірок на їхніх спільних кордонах, яку було підписано у Шенгені (Люксембург) 19.06.1990 та ін.

Змістовний аналіз практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) дозволяє дійти цілком обґрунтованого висновку про те, що принцип «non bis in idem» у контексті положень частини першої статті 4 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 застосовується, як правило, щодо кримінальних проваджень та проваджень у справах про адміністративні правопорушення (останні у світлі приписів міжнародно-правових норм Конвенції та Протоколу 7 визнаються та прирівнюються ЄСПЛ до кримінальних для цілей застосування самої Конвенції (зокрема див. рішення Суду у справах: «Лучанінова проти України» від 09.09.2011 (заява № 16347/02) [2], «Ігор Тарасов

¹ К.ю.н., доцент кафедри публічного управління і проектного менеджменту ННІМП, Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти» НАПН України

проти України» від 16.09.2016 (заява № 44396/05) [3], «Рибка проти України» (Rybka v. Ukraine) від 17.11.2009 (заява № 10544/03) [4]).

При цьому, як цілком слушно і аргументовано відзначають О. М. Дроздов та О. В. Дроздова, – визначаючи сферу дії статті 4 Протоколу № 7, слід керуватися трьома критеріями, широко відомими як «критерії Енгеля», які повинні враховуватися при визначенні того, було чи не було у справі висунуте «кримінальне обвинувачення». Першим критерієм є правова кваліфікація правопорушення відповідно до національного права, другим – сам характер правопорушення, а третім – ступінь суворості покарання, яке може бути застосоване до винної особи. Другий і третій критерії є альтернативними і не повинні обов’язково застосовуватися у сукупності. Це однак не виключає застосування кумулятивного підходу, коли окремий аналіз кожного критерію не дозволяє зробити однозначний висновок про існування кримінального обвинувачення. Натомість оцінку відповідним обставинам справи ЄСПЛ надає за розробленим ним алгоритмом: а) чи було перше провадження кримінальним за своїм характером; б) чи були правопорушення, за які переслідувався заявник, одними і тими самими (*idem*); с) чи було дублювання проваджень (*bis*) [5, с. 422].

У аспекті викладеного ключовим для правозастосовної практики є питання можливості одночасного притягнення ФОП до юридичної відповідальності за абзацом третім частини другої 265 Кодексу законів про працю України [6] (далі – КЗпПУ) та частиною четвертою статті 41 Кодексу України про адміністративні правопорушення [7] (далі – КУпАП) за фактичний допуск працівника до роботи без оформлення трудового договору (контракту) у площині дотримання принципу «*non bis in idem*» у ході здійснюваних проваджень за фактом виявленого правопорушення.

Частиною першою статті 265 КЗпПУ регламентовано, що посадові особи органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, винні у порушенні законодавства про працю, несуть відповідальність згідно з чинним законодавством.

Згідно з положеннями абзацу другого частини другої указаної статті КЗпПУ у разі фактичного допуску працівника до роботи без оформлення трудового договору (контракту), оформлення працівника на неповний робочий час або за трудовим договором з нефіксованим робочим часом у разі фактичного виконання роботи протягом усього робочого часу, установленого на підприємстві, та виплати заробітної плати (винагороди) без нарахування та сплати єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування та податків до фізичних осіб-підприємців (далі – ФОП), які використовують найману працю та є платниками єдиного податку першої – третьої груп, – застосовується попередження. При цьому, за вчинення правопорушення, передбаченого абзацом другим частини

другої статті 265 КЗпПУ, повторно протягом двох років з дня виявлення порушення до таких суб'єктів застосовується штраф у тридцятикратному розмірі мінімальної заробітної плати, встановленої законом на момент виявлення порушення, за кожного працівника, стосовно якого скоєно порушення.

Водночас звертає на себе увагу і той факт, що відповідно до частини четвертої статті 41 КУпАП повторно протягом року вчинення порушення, передбаченого частиною третьою цієї статті (зокрема дії, пов'язані з фактичним допуском працівника до роботи без оформлення трудового договору (контракту)), за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню, – тягне за собою накладення штрафу на ФОП, які використовують найману працю, від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Мусимо констатувати, що, на перший погляд, у разі притягнення ФОП до відповідальності на підставі положень цитованих вище правових норм КЗпПУ та КУпАП за допуск працівника до роботи без оформлення трудового договору (контракту) збігаються суб'єкт відповідальності та вид правопорушення. Законодавство, на жаль, не визначає, до якого саме виду юридичної відповідальності належать заходи впливу, передбачені у частині другій статті 265 КЗпПУ. У той же час частина третя статті 265 КЗпПУ визначає, що штрафи, накладення яких передбачено частиною другою цієї статті, є фінансовими санкціями і не належать до адміністративно-господарських санкцій, визначених главою 27 Господарського кодексу України. Нормативне номінування штрафів, регламентованих частиною другою статті 265 КЗпПУ, як фінансових санкцій та формальне відмежування їх законодавцем від адміністративно-господарських свідчить про здійснення формальної правової кваліфікації відповідно до національного законодавства в межах автономного виду відповідальності з тяжінням до означення фінансової відповідальності [8]. За таких умов, нормативних та фактичних підстав відносити такі штрафи до заходів адміністративної відповідальності немає. Саме тому, положення досліджуваних правових норм КЗпПУ та КУпАП охоплюють різні за своїм змістом види юридичної відповідальності. Незважаючи на формальну відмінність видів відповідальності та, у зв'язку із цим, фактичне забезпечення дотримання гарантій частини першої статті 61 Конституції, на наше глибоке переконання, прослідковується абсолютна тотожність складів правопорушень та природи санкцій аналізованих матеріально-правових норм, коли суб'єктом відповідальності виступає ФОП. Саме тому, вирішення питання одночасного застосування абзацу третьої частини другої статті 265 КЗпПУ та частини четвертої статті 41 КУпАП лежить у площині принципу верховенства права особи, а не об'єктивної законності і передбачає необхідність

дослідження відповідальності з позиції «комплексності» дії санкцій як елементів єдиної системи боротьби з правопорушенням, а не дублювання заходів відповідальності з метою фіскалізації штрафів. У спектрі проаналізованого звернемо увагу на висновки Верховного Суду у складі об'єднаної палати Касаційного адміністративного суду, сформульовані у справі № 260/1743/19 [8]. Так, в умовах одночасного застосування санкцій до ФОП за статтею 265 КЗпПУ та частиною третьою статті 41 КУпАП, очевидно, що провадження не є пов'язаними за своєю суттю, оскільки за цілями та застосовуваними санкціями не є взаємодоповнюючими, а передбачають подвійне застосування щодо однієї і тієї ж особи двох штрафних каральних заходів. Це є не лише непропорційним та надмірним обтяженням щодо такої особи, але й ставить у нерівне правове становище при вчиненні аналогічного правопорушення у діяльності юридичної особи та ФОП не на користь останнього.

Враховуючи вищевикладене, зауважимо, що ФОП, яка використовує найману працю, не може бути одночасно притягнута до юридичної відповідальності за абзацом третім частини другої статті 265 КЗпПУ та частиною четвертою статті 41 КУпАП за дії, пов'язані з фактичним допуском працівника до роботи без оформлення трудового договору (контракту), у зв'язку з порушенням принципу «non bis in idem» як складового елемента принципу верховенства права.

Література:

1. Баран А. В. Принцип «Non bis in idem» у практиці Європейського Суду з прав людини // Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, Західноукраїнський національний університет, 16–17 квітня 2021 р.). Тернопіль: ЗУНУ, 2021. С. 160–163. URL: <http://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/article/view/57/53>.
2. «Лучанінова проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини у справі за заявою № 16347/02 від 09.09.2011 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_788#Text (дата звернення 17.04.2024).
3. «Ігор Тарасов проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини у справі за заявою № 44396/05 від 16.09.2016 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b63#Text (дата звернення 17.04.2024).
4. «Рибка проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини у справі за заявою № 10544/03 від 17.11.2009 URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%5C%22001-95995%22%5D%7D> (дата звернення 17.04.2024).
5. О. М. Дроздов, О. М. Дроздова «Non bis in idem» vs європейський ордер на арешт (в контексті практики Суду ЄС) // Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики: збірник матеріалів III Міжнародної конференції (м. Кропивницький, 06 жовтня 2023 р.). Кропивницький: ДонДУВС, 2023. 460 с.

6. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення 17.04.2024).

7. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення 17.04.2024).

8. Постанова Верховного Суду у складі об'єднаної палати Касаційного адміністративного суду від 22.12.2020 у справі № 260/1743/19 (номер судового провадження К/9901/18177/20) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93708687> (дата звернення 17.04.2024).

*Руденко Оксана Валеріївна¹,
Вайцеховська Оксана Романівна²*

УКРАЇНСЬКА КРИЗА БІЖЕНЦІВ ВНАСЛІДОК ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ: СУЧАСНИЙ СТАН

З часів закінчення Другої світової війни повномасштабне вторгнення росії в Україну викликало посеред іншого найбільшу вимушену міграцію в Європі. З моменту вторгнення було переміщено близько третини населення. Понад 14 мільйонів українців були вимушені залишити свої домівки від початку повномасштабного вторгнення росії. Після початку збройного конфлікту близько десяти мільйонів українців ще досі не можуть повернутись до своїх звичних місць проживання. В середині України залишаються внутрішньо переміщеними ще чотири мільйони громадян, при цьому понад шість мільйонів біженців знайшли притулок за кордоном як в Європі, так і за океаном, зокрема в США та Канаді. З лютого 2022 року до березня 2024 року по всьому світу було зареєстровано близько 6,5 мільйонів біженців з України. Серед цих біженців більшість (6 мільйонів чи 93%) було зафіксовано в Європі. Понад 5,5 мільйона біженців з України подали заявки на притулок, тимчасовий захист або аналогічні схеми національного захисту в Європі.

Повномасштабне вторгнення росії, що викликало масову міграцію, спровокувала не лише масову евакуацію населення з України до найближчої безпечної країни, це явище викликало набагато більше складніших

¹ К.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

² Д.ю.н., професор, доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

проблем. Останнім часом всі труднощі, викликані збройним конфліктом, стали особливо очевидними, рух біженців із країн, які безпосередньо межують з Україною, поширився далі на захід, переважно до Польщі та Німеччини, але також і в заокеанські країни, зокрема США та Канаду. Чимало українців «кочують» до місць свого звичайного проживання і таким чином підтримують зв'язок зі своєю домівкою здійснюючи короткострокові переїзди туди і назад. На свою батьківщину повернулися мільйони біженців, проте переважно в інші області України, які менш зачеплені війною [1].

Останнім часом розподіл біженців суттєво змінився. Провідним напрямком наразі виступає Німеччина, де наразі проживає близько 1,1 мільйона українських біженців. Попередньо, перше місце ще навесні 2023 року посідала Польща, що була країною з найбільшою кількістю насильно переміщених осіб. Наразі в Польщі залишаються лише близько 960 тисяч, хоча польський тимчасовий захист отримали понад 1,6 мільйонів біженців з України. Така вторинна міграція, тобто масовий відтік українців з цієї країни, зокрема до Німеччини, викликана рядом причин, зокрема краще соціальне забезпечення, більш високі заробітки. Третьою по притоку біженців виступає Чехія, в якій налічується 590 тисяч біженців з України. При цьому, жінки склали близько 70 відсотків дорослих біженців.

Щодо країн Євросоюзу, то провідне місце наразі займає за кількістю біженців займає Естонія, в якій на 1000 мешканців припадає близько 37 українських громадян, яким надано статус тимчасового захисту Естонії. Високий відсоток біженців спостерігається і в двох інших країнах Європи, що не є членами Євросоюзу, зокрема Чорногорії та Молдови.

Високий приток українських біженців (близько 100 тисяч) характерний також і для Ірландії, спровокував давню кризу на ринку житла в даній країні, а це, в свою чергу, спричинило боротьбу уряду Ірландії з невинним зростанням числа біженців.

Окрім українських біженців, до ряду європейських країн, зокрема Німеччини, Ірландії, Австрії спрямовані масові потоки біженців з Судану, Сирії та Афганістану. В цих країнах можна констатувати масову кризу біженців як з європейських, так і не європейських країн.

Масовий відтік українських біженців (понад 400 тисяч) спрямований і за океан, зокрема в Канаду та США, де існує потужна українська діаспора. Дані країни запровадили спеціальні візові режими для українських біженців. США запровадили спеціальну гуманітарну візу в рамках програми «Єдність заради України» (U4U). Віза видається на два роки, за наявності гаранта, так званого спонсора, яким можуть виступати родичі, друзі заявників або волонтери, з боку окремих осіб або сімей, які вже легально проживають у США. Даною Програмою вже встигло скориста-

тися близько 270 000 українців. Канада видає українцям дозволи на роботу та навчання за програмою «CUAET» – Канадсько-український дозвіл на екстрені поїздки. За даною програмою до Канади в'їхало більше 210 000 українців, при цьому близько 1,2 мільйона заявок було зареєстровано канадською владою.

За даними ОЕСР, українські біженці інтегруються на ринок праці швидше, ніж інші групи біженців. Це може бути пов'язано з Директивою про тимчасовий захист в Євросоюзі [2] та подібними схемами в інших країнах, які дозволяють біженцям негайно отримати доступ до ринку праці, у поєднанні з вищими рівнями формальної кваліфікації та наявними мережами діаспори. У кількох європейських країнах ОЕСР частка зайнятих українських біженців працездатного віку вже перевищує 40 відсотків (включаючи Польщу, Великобританію, Литву, Чехію, Данію, Нідерланди та Естонію) [3].

Вкрай невизначеними залишаються дані про кількість біженців, які прямують на схід до Росії. За даними експертів та УВКБ ООН, що фактично співпадають, фактична кількість вимушених переселенців оцінюється в 1,2 мільйона людей. В той час як офіційні російські джерела наводять суттєво завищені кількісні дані в 5–7 мільйонів біженців на рік. Українці, що прибули до Росії перерозподіляються по всіх регіонах Росії, аж до Магадану та Чукотки. Дані про їхні долі фактично відсутні. Згідно думки українських політиків, такі трансфери в Росію в переважних випадках є депортаціями. Окрім того, зафіксований масовий кіднепінг, так, щонайменше 8 тисяч викрадених дітей знаходиться на території Росії.

За даними Міжнародної організації з міграції до звичних місць проживання повернулися близько 4,6 мільйона людей.

Більшість українських біженців мають намір повернутися до України, проте на думку незалежних експертів, масове повернення буде можливим лише в тому випадку, якщо країна зможе виконати три основні умови: робота, житло та безпека [4].

Кількість внутрішніх біженців також вражає. Так, за даними Міжнародної організації з міграції на початок 2024 року їх кількість становила приблизно 4 мільйонів осіб. За оцінками українських експертів, їх кількість становить близько 4,9 мільйона внутрішньо переміщених осіб, включаючи тих, хто вже був переміщений до 24 лютого 2022 року, при цьому 80 відсотків усіх внутрішньо переміщених осіб були переміщені на термін більше одного року, а 39 відсотків усіх внутрішньо переміщених осіб були переміщені більше одного разу. Вихідці з Харківської та Донецької областей складають найбільшу кількість переселенців. Наразі розподіл внутрішніх біженців також зазнав суттєвих змін. Зокрема, на початку повномасштабного вторгнення більшість внутрішніх переселенців

прямували в західні області країни, то зараз понад третину залишається на сході, що постраждав від війни.

ООН закликає США надати допомогу Україні у поверненні українських біженців додому. Згідно, заяви Агентства ООН у справах біженців (УВКБ ООН) для фінансування реагування на кризу з українськими біженцями потрібно 993 млн. доларів [5].

Література:

1. Оксана Руденко. Українська біженська криза. URL: <https://law.chnu.edu.ua/ukrainska-bizhenska-kryza/> (дата звернення: 18.04.2024).

2. Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=celex:32001L0055> (дата звернення: 18.04.2024).

3. Key Figures: Mobility within and from Ukraine, 2020–2024. URL: <https://www.migrationdataportal.org/resource/key-figures-mobility-within-and-ukraine-2020-2024> (дата звернення: 18.04.2024).

4. Ukrainian Refugee Crisis: The Current Situation. URL: <https://www.peopleinneed.net/the-ukrainian-refugee-crisis-current-situation-9539gp> (дата звернення: 18.04.2024).

5. Вадим Хлодзинський. «Рятуючи своє життя»: в ООН назвали кількість українських біженців від початку війни. URL: <https://www.unian.ua/society/ryatuyuchi-svoje-zhittya-v-oon-shokuvali-kilkisty-ukrajinskih-bizhenciv-vid-pochatku-viyuni-12551571.html> (дата звернення: 18.04.2024).

Олена Спесивцева¹

РОЗВИТОК СФЕРИ ВІНАХІДНИЦТВА В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ВАЖІЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Кількість заявок на об'єкти промислової власності у 2023 році зросла на 47,6% відносно показників 2022 року (22195 заявок) та склала 32759 заявок. За оцінками Мінекономіки позитивна тенденція щодо темпів зростання ВВП зберігатиметься й у 2024 році, а обсяг інвестицій в українську економіку зростатиме майже на 30%. Про це зазначено в аналітичному звіті з показниками діяльності у сфері інтелектуальної власності Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій (далі – IP офіс) за підсумками 2023 року [1].

¹ Докторка філософії, асистентка кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого

Ці показники демонструють, що навіть в умовах повномасштабного вторгнення Росії в Україну, сфера винахідництва активно розвивається, що сприяє зростанню інноваційного потенціалу України в світі, розвитку економічної, політичної та соціальної сфер, зокрема з урахуванням євроінтеграційного курсу.

Безумовно, на процес реєстрації об'єктів промислової власності вплинули складні воєнно-політична та соціально-економічна ситуації в Україні. Олена Орлюк, очільниця ІР офісу зазначила, що виклики, спричинені російською агресією в Україні, лише поглиблюються: зростають людські втрати, руйнується інфраструктура, вичерпуються фінансові ресурси. Все це негативно впливає на екосистему інтелектуальної власності, креативний та інноваційний сектори; впливає як на комерціалізацію прав, так і на процес створення інтелектуального продукту як такого [2].

Та все ж несправедливо було б оминути позитивні зрушення, які відбулися у сфері винахідництва, під час повномасштабного вторгнення: встановлення ще більш тісних зв'язків з міжнародними партнерами, ухвалення нормативно-правових актів, які стимулюють та сприяють винахідникам у процесі їх діяльності, ефективне та результативне використання інновацій у створенні новітніх військових технологій, адже повномасштабна війна стимулює їх розвиток, можливість для українських працівників сфери підвищити власну експертність та бути залученими до роботи європейських ІР офісів, пришвидшення роботи над наближенням законодавства України до права ЄС.

Позитивні зрушення у сфері винахідництва під час повномасштабного вторгнення відбуваються не без підтримки та сприяння Європейського Союзу. Саме тому, євроінтеграційний курс України та ЄС як надійний партнер є важливими важелями на шляху до розвитку сфери.

Реформа у сфері інтелектуальної власності передбачала приведення законодавства України у сфері інтелектуальної власності у відповідність до законодавства Європейського Союзу та мала декілька етапів:

1. Внесення змін до українського законодавства у сфері інтелектуальної власності з метою виконання вимог Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом;

2. Внесення змін до українського законодавства у сфері інтелектуальної власності з метою отримання Україною статусу кандидата на членство у Європейському Союзі;

3. Внесення подальших змін до українського законодавства у сфері інтелектуальної власності, з урахуванням розвитку законодавства Європейського Союзу.

Україна успішно пройшла перший та другий етапи. Зобов'язання України за напрямом «Інтелектуальна власність» передбачені Главою 9

«Інтелектуальна власність» Розділу IV «Торгівля і питання пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію. У межах Угоди про асоціацію зобов'язання у сфері інтелектуальної власності передбачено було спрощення процедури створення та комерційного використання інноваційних продуктів та продуктів творчої діяльності на території України та держав-членів ЄС, а також досягнення належного та ефективного рівня охорони і захисту прав інтелектуальної власності. Строк виконання зобов'язань, передбачених Угодою про асоціацію у сфері інтелектуальної власності, було визначено Планом заходів з виконання Угоди про асоціацію на кінець 2023 року. За національною оцінкою зобов'язання у сфері інтелектуальної власності виконані на 94%, зокрема з них 33% було реалізовано в 2022 році.

Наприклад, 20 березня 2023 Верховною Радою України прийнято Закон України №2974-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності», яким імплементовано до національного законодавства положення Угоди про асоціацію щодо загальних зобов'язань, цивільних заходів, процедур і засобів захисту прав інтелектуальної власності, передбачених частиною третьою Глави 9 Розділу IV Угоди про асоціацію та Директиви 2004/48/ЄС про захист прав інтелектуальної власності.

23 червня 2022 року Європейська Рада надала Україні статус кандидата на вступ до ЄС. Тож наразі Україна перебуває на третьому етапі та працює над внесенням змін до національного законодавства у сфері інтелектуальної власності з урахуванням актуального розвитку законодавства Європейського Союзу.

Зокрема, євроінтеграційний вектор діяльності українського ІР офісу охоплює продовження внесення змін до законодавства у сфері інтелектуальної власності, постійний моніторинг правозастосування у сфері інтелектуальної власності, здійснення та удосконалення механізмів та процедур захисту прав інтелектуальної власності, встановлення співпраці та постійна комунікація із стейкхолдерами сфери ІВ, спрямування зусиль на підвищення обізнаності та в цілому на розбудову культури та поваги до прав інтелектуальної власності.

Для досягнення цих завдань вже реалізовано декілька ініціатив. Так у березні 2023 року підписано Декларацію про наміри в аспектах інтелектуальної власності з європейськими патентними відомствами Польщі, Литви, Латвії, Естонії [3]. Декларація передбачає гармонізацію законодавства, найкращих практик та процесів у відомствах ІВ, розробку інструментів для підтримки інноваторів та бізнесу в рамках плану відновлення України, проведення тренінгів та освітніх і промоційних заходів, підтримку малого та середнього бізнесу. Метою Декларації зокрема є сприяння

гуманітарній координації та обміну інформацією між різними організаціями, установами та партнерами, захист інтелектуального і економічного потенціалу України, співпраця у післявоєнному соціальному відновленні з використанням науки, технологій та інновацій, посилення інноваційної політики в Україні, приведення практик української сфери ІВ до європейських.

У липні 2023 року підписано Меморандум з EUIPO (European Union Intellectual Property Office) [4]. Меморандум визначає умови, відповідно до яких ІР офіси встановлюють механізми взаємної співпраці у сферах спільного інтересу: гармонізація кращих практик щодо торговельних марок і промислових зразків, проведення заходів, спрямованих на підвищення рівня правової культури ІР, проведення семінарів щодо охорони прав на торговельні марки та промислові зразки, співпрацю з питань, пов'язаних з їхнім захистом на території ЄС та на національному рівні, розвиток механізмів альтернативного вирішення спорів тощо.

Попри повномасштабну війну, глобальні економічні та соціальні кризи, одним із пріоритетів для України залишається підготовка української системи інтелектуальної власності до набуття статусу кандидата ЄС. Це важливо для прогресу України на шляху до статусу країни, яка відповідає європейським стандартам.

Встановлено співпрацю між українським ІР офісом та European Union Intellectual Property Office в рамках проєкту EU4IP [5]. Ініціатива EU4IP спрямована на використання інтелектуальної власності для створення сприятливого середовища для інновацій, творчості та вільної конкуренції. Таким чином партнерство прокладає шлях для вступу країни-кандидата до ЄС та Мережі інтелектуальної власності Європейського Союзу (European Union IP Network, EUIPN), яка складається з EUIPO, національних ІР відомств та асоціацій користувачів ЄС. Це практичний інструмент підтримки малого і середнього бізнесу, підприємств, креаторів та інноваторів, які потребують спільних зусиль, не лише для забезпечення охорони і захисту прав інтелектуальної власності, але і для відкриття нових можливостей комерціалізації [2].

Повномасштабна війна з одного боку ускладнює процес наближення законодавства України до законодавства ЄС, а з іншого боку, навпаки, прискорює його. Сприяють цьому процесу ефективна комунікація із ЄС та відповідними органами, такими як European Union Intellectual Property Office, щодо кожного етапу виконання рекомендацій та приведення національного законодавства у відповідність до *acquis* ЄС.

За ініціативи Міністерства економіки України вже сьогодні розробляється Національна стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності України на період до 2030 року. Уряд формує та планує заходи щодо по-

дальшого наближення національного законодавства у відповідність до *acquis* ЄС. Тож реформування національного законодавства набирає обертів, Україна не зупиняється на етапах виконання вимог Угоди про асоціацію, подальші зміни співвідносяться з актуальними процесами розвитку законодавства Європейського Союзу у сфері винахідництва, а ЄС та його інституції надають неочінену підтримку українським винахідникам та експертам сфери.

Література:

1. Інтелектуальна власність у цифрах. Показники діяльності у сфері інтелектуальної власності за підсумками 2023 року. Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій. URL: <https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/IP-in-Figures-2023-web-.pdf>
2. Олена Орлюк про проєкт EU4IP. URL: https://nipo.gov.ua/proiekt-eu4ip/?fbclid=IwAR27TS7PdC0qKke7L0GpUer6vif4Dciy80XxJ1fHcqW9EaxIMhJmOtcG78U_aem_AbxTRdyp0sG77WMJBaODg40QTQUX6rH3N6HxHjAO4Izvmp7qurHrfuK-C63yASEXuDAn_Wa2bZx9BG0q7tL0FhWC
3. Співпраця у сфері інтелектуальної власності: IP офіс підписав Декларацію з європейськими патентними відомствами. 03.03.2023. URL: <https://nipo.gov.ua/ip-ofis-pidpysav-deklaratsiiu-yevropeiskymu-patentnymu-vidomstvamy/>
4. Євроінтеграція сфери інтелектуальної власності: IP офіс підписав меморандум про співпрацю з EUIPO. 05.07.2023. URL: https://nipo.gov.ua/ip_ofis-euipo-memorandum/
5. Проєкт EU4IP. URL: <https://internationalipcooperation.eu/en/eu4ip>

Харченко Тетяна Миколаївна¹

HUMAN RIGHTS AND DEMOCRACY

Права людини і демократія взаємопов'язані, оскільки демократія забезпечує політичну структуру для захисту прав людини, а права людини забезпечують основу для демократичного правління.

Ключові принципи прав людини включають універсальність, неподільність, взаємозалежність і взаємопов'язаність. Ключові принципи демократії включають верховенство права, вільні та справедливі вибори, свободу слова і свободу зібрань.

Історичні корені прав людини можна простежити до давніх цивілізацій, таких як Стародавня Греція і Рим, а історичні корені демократії мож-

¹ Кандидат юридичних наук, головний спеціаліст Департаменту головної інспекції та дотримання прав людини Національної поліції України

на простежити до грецького міста-держави Афіни в 5 столітті до нашої ери.

Різні типи прав людини включають громадянські і політичні права (наприклад, право на життя, свободу вираження думок), економічні, соціальні і культурні права (наприклад, право на охорону здоров'я, освіту) і колективні права (наприклад, право на самовизначення).

Права людини захищаються міжнародним правом за допомогою договорів, таких як Загальна декларація прав людини і Міжнародний пакт про громадянські і політичні права.

Виклики реалізації прав людини включають бідність, дискримінацію, конфлікти і авторитаризм. Права людини впливають на розвиток і стабільність демократії, забезпечуючи основу для законності, рівності і участі.

Основні характеристики демократії включають регулярні вільні і справедливі вибори, свободу слова і свободу зібрань, верховенство права і незалежну судову систему.

Різні форми демократії включають представницьку демократію, пряму демократію і консенсусу демократію.

Демократія вимірюється за допомогою індексів, таких як Індекс демократії журналу The Economist і Світовий індекс свободи Дому свободи. Демократія сприяє захисту прав людини шляхом забезпечення механізмів під звітності та захисту прав меншин.

25 березня 2020 р. Європейська Комісія та Високий представник ЄС визначили пріоритети та подальші дії у сфері прав людини та демократії. Вони ухвалили спільне Повідомлення та План дій ЄС з прав людини та демократії на 2020–2024 роки. Окрім того, вони висунули спільну пропозицію до Ради ЄС, аби вона проголосувала кваліфікованою більшістю за питання, що підпадають під дію Плану дій. Така пропозиція відображає стратегічну важливість Плану дій. Він спрямований на сприяння швидшому та ефективнішому прийняттю рішень у сфері прав людини та демократії [3].

Права людини зміцнюють демократію, забезпечуючи громадянам право на участь у політичному процесі і право на захист від зловживань владою. Демократія сприяє реалізації прав людини шляхом створення середовища, в якому права людини поважаються і захищаються. Обмеження на права людини в демократичних суспільствах можуть існувати з метою захисту національної безпеки, громадського порядку або прав інших. Випадки напруженості між правами людини і демократією можуть виникати, коли уряд обмежує права в ім'я національної безпеки або громадського порядку. Поточні виклики для прав людини і демократії включають зростання авторитаризму, технологічні порушення і зміну клімату [1].

Права людини і демократію можна зміцнити шляхом освіти, розширення прав і можливостей і міжнародного співробітництва. Громадянське суспільство відіграє важливу роль у захисті прав людини і сприянні демократії, забезпечуючи нагляд за урядом і мобілізуючи громадську підтримку.

Можливості для майбутнього співробітництва між правами людини і демократією включають використання технологій для сприяння участі та захисту прав людини і розробку глобальних механізмів для захисту прав людини в умовах зростання авторитаризму.

Ідея демократії полягає в двох ключових принципах, які допомагають пояснити її цінність:

1. **Індивідуальна автономія:** ідея, яка говорить, що ніхто не має підкорятися правилам, які нав'язані іншими. Люди повинні мати можливість контролювати своє життя (в межах розумного).

2. **Рівність:** ідея, суть якої полягає в тому, що кожна людина має таку саму можливість впливати на рішення в суспільстві, у якому вона живе, як і інші члени цього суспільства [1].

Ці принципи є досить привабливими і вони допомагають пояснити, чому саме демократія є такою популярною. Звичайно, ми вважаємо справедливим те, що ми маємо стільки ж шансів, як й інші, на встановлення загальних правил життя!

Проблеми виникають, коли ми розглядаємо, яким чином принципи можуть бути реалізовані на практиці, тому що нам потрібен механізм для прийняття рішення, як саме вирішувати суперечливі думки. Система демократичної влади пропонує простий механізм, адже демократія, як правило, це «влада більшості», але влада більшості може означати, що інтереси деяких людей ніколи не враховуються. Найбільш реальним способом представлення інтересів всіх людей є спосіб прийняття рішень на основі консенсусу, мета якого полягає у пошуці спільних точок зору та інтересів [1].

Загальна декларація прав людини на міжнародному рівні встановлює право кожної людини брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників. У свою чергу, Конституція України регламентує, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ; народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Закон України «Про місцеве самоврядування» визначає, що місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання в сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самотійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого само-

врядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Відповідно місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст.

Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» встановлює, що громадяни України реалізують своє право на участь у місцевому самоврядуванні за належністю до відповідних територіальних громад, а також установлює заборони на будь-які обмеження права громадян на участь у місцевому самоврядуванні залежно від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, терміну проживання на відповідній території, за мовними чи іншими ознаками. У даному нормативному акті законодавець установлює, що територіальна громада села, селища, міста є первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень.

Серед інструментів безпосередньої демократії та гарантій захисту й дотримання своїх прав мешканцями територіальних громад, які мають своє вираження в українському законодавстві та українській практиці, варто відзначити:

- загальні збори громадян;
- місцеві ініціативи;
- місцевий референдум;
- громадські слухання звернення громадян (у т. ч. колективні);
- електронні петиції (як особливий різновид колективного звернення);
- консультативно-дорадчі органи;
- громадські ради (як найпоширеніший вид консультативно-дорадчих органів);
- органи самоорганізації населення;
- прийоми громадян;
- бюджет участі та інше [2, с. 54].

Більшість із зазначених інструментів передбачають потребу в груповій взаємодії між місцевими мешканцями на шляху реалізації того чи іншого інструменту: або відразу на початковому етапі його генерації, або вже після його запуску для підтримки такої ініціативи іншими членами громади. До суто «індивідуальних» (які певна особа може застосувати без допомоги інших) можна віднести звернення громадян, прийоми громадян, підготовку проекту в рамках бюджету участі та діяльність у якості громадського інспектора. Основою для впливу громадян на локальному рівні є така законодавча гарантія як свобода мирних зібрань. Базовим, початко-

вим інструментом, що сприяє та уможлиблює залученість і включеність місцевих мешканців у справи локального управління – право на доступ до інформації.

Список використаних джерел:

1. Демократія. Електронний ресурс – Режим доступу: Демократія – Посібник з освіти в області прав людини за участі молоді (сое. int)
2. Права людини і місцева демократія / Упорядники: Буров С., Величко Н., Єлігулашвілі М., Жигалдо В., Ковшун Л., Левченко О. – 2017. – 92 с.
3. Права людини та демократія: прагнучи гідності та рівності у всьому світі / Human Rights and Democracy: striving for dignity and equality around the world Права людини та демократія: прагнучи гідності та рівності у всьому світі / Human Rights and Democracy: striving for dignity and equality around the world | EEAS (europa.eu)
4. Про місцеве самоврядування ... | від 21.05.1997 №280/97-ВР Електронний ресурс – Режим доступу: rada.gov.ua

Олена Стойко¹

ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА ЛЮДИНИ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

9 квітня 2024 року Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) у справі Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland [1] майже одно-стайно ухвалив рішення на користь громадської організації швейцарських пенсіонерок.

Суд у Страсбурзі визнав Швейцарію винною в порушенні двох статей Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: 6 (право на справедливий суд) і 8 (право на повагу до сімейного життя). Остання стаття передбачає право на повагу до «приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції» з урахуванням певних винятків, які від-повідують закону і «необхідні в демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб». Хоча позивачі вважали, що мало місце і порушення ст. 2 Конвенції («нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду»).

¹ Доктор політичних наук, провідний науковий співробітник Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України

Водночас ЄСПЛ відхилив ще два схожих позови, що розглядалися у пакеті й були визначені як важливі та термінові, отримавши пріоритетне значення. У другій справі суд відхилив позов шести молодих португальців проти 32 держав, включаючи власну, оскільки позивачі не скористалися жодним інструментом правового захисту на національному рівні. У третій справі суд відмовив ексмеру французького міста у справі проти Франції за її «кліматичну бездіяльність», що загрожує затопленням його міста водами Північного моря, оскільки позивач більше не проживав на території Франції. В усіх трьох випадках рішення ЄСПЛ є остаточним.

Екологічні справи відносно недавно стали розглядатися ЄСПЛ. У 1990 р. суд відмовився розглядати екологічний позов, коли мешканці Лондону поскаржилися, що шум від аеропорту Хітроу призвів до погіршення їх здоров'я. Однак судді віддали пріоритет колективній економічній вигоді від діяльності аеропорту, а не приватним інтересам позивачів. Підхід змінився у 1994 році, коли іспанка Г. Лопес Остра звернулася зі скаргою до ЄСПЛ на значне погіршення стану здоров'я членів своєї сім'ї від сусідства з відходами шкіряного виробництва у м. Лорка (справа *López Ostra v. Spain*) [2]. Таким чином ЄСПЛ вперше у своїй практиці вивів право екологічного захисту зі ст. 8 Європейської конвенції з прав людини і постановив компенсувати шкоду, нанесену сім'ї. Відтоді суд неодноразово виносив рішення на користь постраждалих, більшість з яких мешкали по сусідству з хімічними заводами, сміттєзвалищами, великим будівництвом чи нічними клубами.

Унікальність рішення ЄСПЛ у справі швейцарських пенсіонерок пролягає у тому, що, по-перше, суд уперше у своїй практиці засудив державу за нездатність ухвалити й реалізувати достатні заходи у сфері протидії зміні клімату, пов'язавши захист прав людини з дотриманням екологічних норм. Раніше суд теж посилався на ст. 8 при розгляді екологічних позовів, однак його рішення мали локальний характер (наприклад, у справах про полігон твердих побутових відходів, що призвів до погіршення стану здоров'я місцевих жителів, чи діяльність сталеливарного заводу, що зумовила збільшення онкологічних хвороб у мешканців прилеглих територій). При цьому ЄСПЛ утримався від формулювання конкретних заходів і вказівок щодо того, як саме Берн повинен забезпечити кліматичне право громадян. Однак уряду Швейцарії доведеться пояснити Комітету міністрів Ради Європи, як саме країна збирається виконати це судове рішення.

По-друге, на відміну від попередніх екологічних справ, коли позивачі самі доводили порушення своїх прав, ЄСПЛ уперше визнав, що організації можуть подавати позови від імені постраждалих, що з великою долею

ймовірності призведе до ще більшої кількості екологічних позовів у майбутньому.

По-третє, закладено основу для дедалі ширшого визнання екологічних та кліматичних прав громадян у практиці судових органів європейських країн. Рішення суду у Страсбурзі екологічні організації розглядають як чіткий юридичний обов'язок держав забезпечити, щоб кліматична та екологічна політика були достатніми для захисту прав людини, а судді по всій Європі повинні будуть застосовувати ці нові принципи до усіх кліматичних справ, що перебувають їх на розгляді. Тому можна спрогнозувати збільшення кількості кліматичних позовів у європейських судах як проти урядів, так і приватних компаній, хоча і раніше мали місце прецеденти. Так у 2019 році Верховний суд Нідерландів визнав, що уряд країни повинен ставити більш амбітні цілі щодо зменшення викидів парникових газів. У 2021 році Конституційний суд Німеччини постановив, що перенесення заходів щодо зміни клімату на далеке майбутнє непропорційно перекладає тягар на наступні покоління. Прецедентом щодо приватних компаній стала справа Milieudefensie проти Shell, за результатами розгляду якої у 2021 році суд Нідерландів зобов'язав Shell зменшити викиди вуглекислого газу.

«Кліматичне» рішення ЄСПЛ можна розглядати як ще один прояв юдиціалізації – зростання впливу судів на прийняття політичних рішень, у тому числі й шляхом виходу за рамки своєї компетенції. Прийняття та реалізація державної політики, у тому числі в екологічній сфері, є прерогативою законодавчої та виконавчої гілок влади, а не судової. Порушення принципу поділу влади навіть з найкращих міркувань зрештою призводить до зниження довіри до судової системи загалом і до наддержавних судових органів зокрема. Так консервативна Швейцарська народна партія різко розкритикувала рішення ЄСПЛ і вимагає виходу країни з Ради Європи. Для Великобританії це рішення стало ще одним аргументом на користь виходу з Європейської конвенції з прав людини, яка перешкоджає впровадженню нової політики депортації нелегальних іммігрантів, що розробляється урядом Р. Сунака.

Література

1. Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland (application no. 53600/20). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre-press#%22itemid%22:%22003-7919428-11026177%22>}}

2. López Ostra v. Spain (Application no. 16798/90). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/FRE#%22itemid%22:%22001-57905%22>}}

ТРИБУНА МОЛОДОГО НАУКОВЦЯ

Андрій Білецький¹

ПРАВИЛО ПРЕЦЕДЕНТУ STARE DECISIS В СУДІ СПРАВЕДЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

На сьогодні Європейський Союз є особливою міжнародною інституцією, що консолідувала на основі загальноєвропейських ідей 27 держав Європи. Унікальність цього наднаціонального утворення, що бере свій початок з підписання 7 лютого 1992 року 12-ма державами Маастрихтського договору, зумовлена особливостями існування в умовах сучасності власної правової системи, яка є невід’ємною складовою національних правових систем держав-членів ЄС [1, с. 3].

В цілому, правова система Європейського Союзу, що утворилася на основі поєднання цілей міждержавного та наднаціонального співробітництва, є виключним автономним утворенням, і має на меті досягнення різноманітних задач в правовій, політичній, економічній, торгівельній сфері, а також сфері забезпечення колективної безпеки [5, с. 202]. Правова система Європейського Союзу перебуває в умовах постійного розвитку, що супроводжується вдосконаленням основних її галузей та інститутів, в також оновленням правового регулювання суспільних відносин. Важливу роль в цьому, безумовно, відіграє Суд Європейського Союзу. Основною місією Суду є діяльність, спрямована на забезпечення правового застосування установчих договорів Європейського Союзу, а також здійснення їх належної юридичної інтерпретації. Такі визначальні засади роботи Суду вельми позитивно впливають на розвиток права та принципів права ЄС в контексті прагнення зробити їх більш універсальними, єдиними та цілісними [1, с. 3]. Основним принципом діяльності Суду є наявність в нього обов’язкової юрисдикції, що означає, що рішення Суду є обов’язковими до виконання як для країн-членів Європейського Союзу, так і для фізичних та юридичних осіб, що перебувають на території ЄС [4, с. 438].

Поряд з тим, в праві Європейського Союзу й досі залишаються неоднозначні питання, які призводять до виникнення дискусій між науковцями. Одним з таких є питання щодо визначення правової природи рішень Суду ЄС, в тому числі, чи здатні рішення такого суду мати прецедентний

¹ Студент I курсу факультету міжнародного та європейського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

характер по відношенню до регулювання подібних справ в майбутньому, тобто чи здатні вони мати силу прецеденту? Пошук однозначної відповіді на це питання має безпосередній вплив на вирішення подальшої долі рішень Суду щодо наявності в них такої ознаки, як обов'язковість виконання.

Перш за все слід почати з визначення поняття «судовий прецедент». Відповідно, під цим терміном мається на увазі певне рішення суду, яке стає авторитетним при вирішенні аналогічних справ в майбутньому [6, с. 75]. При цьому, в сім'ях континентального і загального права прецедент має суттєві відмінності. Так, в романо-германській правовій сім'ї поняття прецеденту скоріше застосовується до низки рішень суду, в яких висвітлено правову позицію переважної більшості правозастосовців щодо підходів до вирішення певного юридичного питання, на відміну від англо-американської, в якій для виникнення судового прецеденту достатньо навіть одного рішення суду [7, с. 45].

Важливим елементом будь-якого судового прецеденту, який, по суті, визначає собою всю його внутрішню природу, є принцип *stare decisis*, що з латини перекладається як «стояти на вирішеному», та означає, що подібні справи мають бути вирішені за допомогою однакових способів. Крім іншого, цей принцип встановлює обов'язок судді використовувати рішення, що були ухвалені раніше, під час розгляду схожої справи, а також під цим мається на увазі, що, при вирішенні певного питання в ході судового розгляду судді створюють норми права. Остання особливість є більш притаманною рішенням суду країн, що входять до англо-американської правової сім'ї, в той час як романо-германське право тяжіє до доктрини *jurisprudence constante*, тобто усталеної судової практики. Відповідно, в країнах романо-германського права судді мають можливість користуватися раніше прийнятими рішеннями при вирішенні аналогічних справ в майбутньому внаслідок того, що використання певного підходу до тлумачення норм права в таких рішеннях є виключно переконливим, а не шляхом встановлення обов'язкового правила дотримання прецеденту, що є характерним для англо-американської правової сім'ї [8, с. 5].

Специфіка правових актів, що приймаються Судом Європейського Союзу визначається, передовсім, його юрисдикцією. Суд має повноваження ухвалювати три види рішень: висновки, накази та власне рішення. Так, Суд приймає висновки в разі вирішення певних процесуальних питань в рамках судового розгляду справи. При цьому, висновки Суду ЄС можуть бути винесені за запитом держав-членів ЄС щодо перевірки на відповідність міжнародно-правових договорів, що укладаються між Європейським Союзом та іншими сторонами основним положенням установчих договорів (відповідно до ст. 218 Договору про функціонування ЄС). Накази Суду

стосуються, здебільшого, внутрішніх питань діяльності Суду, а рішення традиційно ухвалюються Судом в кінцевому підсумку судового розгляду справи по всіх процедурах, що відносяться до юрисдикції Суду Справедливості Європейського Союзу [2, с. 207–208]. Порядок ухвалення рішення Судом визначається положеннями Регламенту Суду ЄС, а саме приписів ч. 1 ст. 88 та ч. 1 ст. 118 документу. Дата ухвалення рішення доводиться до відома сторін, як правило, за 4–6 тижнів, а в призначений день Суд ухвалює рішення у відкритому засіданні. Дуже часто Суд оголошує лише резолютивну частину свого рішення, тобто висновок щодо вирішення певної справи в судовому порядку, а повний текст рішення Суду публікується на офіційному веб-сайті Суду Європейського Союзу, а сторони по справі отримують завірених копії рішення засобами поштового зв'язку [3, с. 180–181].

Рішення Суду ЄС фактично є прецедентним правом. При цьому, формальне правило обов'язковості прецедентів Суду Справедливості не знайшло свого закріплення в жодних нормативних актах – ані в договорах про створення співтовариств, ані в рішеннях Суду чи вторинному законодавстві, на відміну від правових систем країн, що належать до сім'ї англо-американського права. Переважна більшість науковців визнають право прецедентів як одне з джерел права Європейського Союзу, однак не визнають саму обов'язковість принципу *stare decisis* щодо рішень Суду ЄС [9, с. 261–262].

Щодо особливостей дотримання принципу прецеденту в рішеннях Суду ЄС слід зазначити наступне. Як вказує Т. Хартлі, Суд слідує своїм попереднім рішенням, однак не застосовує доктрину *stare decisis*, тобто не визнає обов'язковості прецеденту, а також не дотримується практики аналізу попередньої справи з метою вивчення *ratio decidendi*. При цьому, під час розгляду справи Суд зазвичай бере активну участь у встановленні істини в справі, проводить судові слідство і визначає заходи, які мають бути вжиті, що таким чином відрізняє специфіку судоустрою в країнах загального права [10, с. 182]. Так чи інакше, недотримання Судом принципу обов'язковості прецеденту свідчить про те, що в такий спосіб він намагається уникнути будь-яких обмежень поля його суддівського розсуду і забезпечити свободу вибору правової позиції щодо певних справ в майбутньому. [11, с. 80–81].

Якщо розглядати власні рішення Суду ЄС, то тут варто вказати, що, незважаючи на недотримання Судом принципу *stare decisis*, він все ж таки покладається на свої попередні рішення при розгляді аналогічних справ. З цих причин правову природу рішень Суду Справедливості ЄС слід розглядати радше як подібність до французької правової доктрини *jurisprudence constante* (усталеної судової практики) [11, с. 82].

Висновок. Незважаючи на те, що в установчих договорах ЄС прямо не вказується на обов'язковість для Суду Справедливості ЄС своїх попередніх рішень та за умов фактичної відсутності доктрини *stare decisis*, практика Суду Справедливості ЄС розвивається за прецедентним принципом, а рішення Суду ЄС є джерелом права та частиною правової системи ЄС. Оскільки принцип прецеденту *stare decisis*, що властивий для країн загального права, не знайшов своєї підтримки в судовій системі ЄС, рішення Суду Справедливості відіграють важливу роль у формуванні *jurisprudence constante* в Європейському Союзі, що, в свою чергу, прогресивно сприяє ефективному забезпеченню прав людини і розвитку демократії в Європі.

Література:

1. Комарова Т. В. Юрисдикція Суду Європейських співтовариств : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5537/1/Komarova_2009pdf
2. Комарова Т. В. Юрисдикція Суду Європейського Союзу. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFIJ_2011/Komarova_2010.pdf
3. Комарова Т. В. Суд Європейського Союзу: розвиток судової системи та практики тлумачення права ЄС. URL: https://scc.knu.ua/upload/iblock/e60/monograph_Komarova_T_V.pdf
4. Яковюк І. В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11813/1/Yakoviyk_2013.pdf
5. Яворська І. Право Європейського Союзу: сучасні концептуальні підходи. URL: https://intrel.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2015/08/VLNU_Mv_2012_30_26.pdf
6. Крапив'янський А. В. Поняття судового прецеденту як джерела права та сутність принципу *stare decisis* [Текст] / Крапив'янський Андрій Васильович, Євтушевська Оксана Іванівна // Трипільська цивілізація. – 2012. – N 3. – С. 74–78.
7. Майданик Р. Судовий прецедент в країнах континентального права [Текст] / Р. Майданик // Юридична Україна. – 2013. – N 2. – С. 44–49.
8. Квятковська Б. І. Особливості судового прецеденту в англо-саксонській та романо-германській правових сім'ях (порівняльний аналіз) / Б. І. Квятковська. // Теорія і практика правознавства. – 2013. – Вип. 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2013_1_3.
9. Хорольський Р. Б. До питання про місце судового прецеденту в системі джерел права європейського співтовариства (Текст] / Р. Б. Хорольський // Проблеми активізації конституційно-правових досліджень і вдосконалення викладання конституційного права. X. : Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого / М-во освіти України, Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, Ін-т демократії ім. Пилипа Орлика, 1999. – С. 261–269.
10. Москаленко О. М. Специфіка прецедентного права Суду Європейського Співтовариства [Текст] / О. М. Москаленко // Актуальні проблеми державного

управління. No 3 (26). – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ»Магістр» / Харків. регіон. ін-т держ. упр., Нац. акад. держ. упр., 2005. – С. 179–186.

11. Шевчук С. В. Судовий прецедент у праві ЄС [Текст] / С. В. Шевчук // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2007. – 6. – С. 78–85.

Науковий керівник: Комарова Т. В., д.ю.н, професор, завідувачка кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Д. Білика¹

СИСТЕМА ТА ВИДИ ОBOB'ЯЗКІВ ГРОМАДЯН У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

Загальні засади екологічних обов'язків громадян України ґрунтуються на національному законодавстві та міжнародних зобов'язаннях. Екологічні обов'язки охоплюють ряд вимог та дій, які спрямовані на збереження та відновлення довкілля.

Однією з основних нормативних баз є Оргуська конвенція, яку Україна ратифікувала у 1999 році. Вона встановлює ключові принципи доступу до екологічної інформації, участі громадськості у прийнятті рішень та доступу до правосуддя у сфері екології. Ці права тісно пов'язані з обов'язками громадян, оскільки активна участь у екологічних процесах сприяє виконанню обов'язків, спрямованих на охорону довкілля.

Екологічні обов'язки включають участь у розробці та реалізації екологічних ініціатив, раціональне використання природних ресурсів, об'єднання у природоохоронні формування, здобуття екологічної освіти, а також право на оскарження дій чи бездіяльності органів влади в суді у разі порушення екологічних прав. Це також включає відповідальність за екологічні порушення та участь у процесах екологічного контролю та оцінки.

Узагалі, екологічні обов'язки громадян мають на меті не лише запобігання негативному впливу на природу, але й активну участь кожного в процесах природоохоронної діяльності, що сприяє формуванню відповідального ставлення до навколишнього середовища і підтриманню екологічної безпеки країни.

Система обов'язків громадян у сфері екології України визначається як комплексний набір правил, які регулюють взаємодію людей з навко-

¹ Студент 4 курсу Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ

лишнім природним середовищем. Ці обов'язки розділяються на кілька категорій в залежності від їх характеру та сфери застосування.

Перш за все, існують загальні обов'язки, які стосуються всіх громадян, незалежно від їх професії чи місця проживання. Ці обов'язки включають збереження природних ресурсів, утримання від дій, що можуть призвести до забруднення або шкоди довкіллю, та активну участь у природоохоронній діяльності.

Далі, спеціальні обов'язки зосереджені на певних групах громадян або індустріях, які мають більший потенціал для впливу на навколишнє середовище. Це може включати підприємства, які використовують велику кількість природних ресурсів або викидають шкідливі речовини в атмосферу чи водойми.

Держава також визначає правила для контролю та регулювання діяльності, яка може мати значний вплив на довкілля. Це включає необхідність отримання дозволів для здійснення певних видів діяльності, виконання вимог екологічної безпеки та звітність про екологічний вплив.

Окрім національного законодавства, міжнародні угоди та конвенції також впливають на систему екологічних обов'язків, визначаючи стандарти поведінки, яких мають дотримуватися країни-учасниці. Україна, будучи підписантом ряду міжнародних екологічних конвенцій, інтегрує ці стандарти у своє національне законодавство.

В розгляді видів обов'язків громадян України у сфері охорони навколишнього середовища, важливо відійти від формалістичного підходу та звернути увагу на більш глибокий зміст і практичне значення цих обов'язків. Розглянемо це через призму особистої відповідальності і взаємодії з природою.

Основні обов'язки не просто вимоги закону, але й вираження екологічної етики, що базується на усвідомленні власної ролі в природному циклі та взаємозв'язку з живими організмами нашої планети. Це стосується поваги до природних ресурсів, збереження біорізноманіття та раціонального використання природних дарів, які є основою для життя на землі. Тут важлива активна участь кожної людини у природоохоронних заходах, які спрямовані на відновлення та збереження екологічного балансу.

Спеціальні обов'язки: Професійна відповідальність і Стале використання

Спеціальні обов'язки відображають професійну відповідальність осіб, чия діяльність має безпосередній вплив на довкілля. Тут ключове значення має поняття сталого розвитку, яке передбачає, що використання природних ресурсів, виробничі процеси та утилізація відходів повинні здійснюватись таким чином, щоб не ставити під загрозу екологічні умови для майбутніх поколінь. Відповідальність за відновлення та компенсацію

екологічної шкоди є критичним аспектом цього обов'язку, особливо в контексті промислової діяльності, сільського господарства та інших секторів, що використовують природні ресурси.

У сучасному контексті, ці обов'язки також набувають нових форм, пов'язаних з інноваційними технологіями та методами зменшення впливу на довкілля, наприклад, через застосування чистих технологій, ефективного управління ресурсами та відновлювальної енергетики.

Таким чином, розгляд обов'язків громадян у контексті екологічного права не обмежується лише юридичними формулюваннями; він має бути вбудований у ширший контекст екологічної свідомості, практичної відповідальності та активного залучення у процеси охорони довкілля. Це не лише заоб'язання, але й моральний вибір кожного, спрямований на збереження життя на Землі для нинішніх і майбутніх поколінь.

У сфері юридичної відповідальності за екологічні порушення в Україні можна навести приклади конкретних дій, що тягнуть за собою таку відповідальність. Серед них – самовільне використання природних ресурсів, нежиття заходів щодо попередження аварій зі шкодою для навколишнього середовища, невиконання розпоряджень органів екологічного контролю, порушення при зберіганні та використанні хімічних речовин, а також невиконання вимог щодо охорони природо-заповідних територій.

Цивільна відповідальність передбачає компенсацію шкоди, заподіяної навколишньому середовищу. Це включає відшкодування не тільки безпосередніх збитків, але й упущеної вигоди до моменту відновлення екологічного балансу. Кримінальна відповідальність, з іншого боку, застосовується за тяжкі злочини проти довкілля, наприклад, умисне знищення природо-заповідних територій, що може включати покарання до 12 років ув'язнення.

Так, юридична відповідальність в екологічному праві України не лише карає за порушення, але й служить запобіжним механізмом, спонукаючи до відповідальної поведінки щодо навколишнього середовища.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» – основний нормативний акт, що регулює відносини у сфері охорони довкілля в Україні.
2. Закон України «Про тваринний світ» – встановлює правові засади охорони, використання та відтворення тваринного світу.
3. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» – регулює створення, охорону та використання природно-заповідних об'єктів.
4. Кримінальний кодекс України, розділ VIII «Кримінальні правопорушення проти довкілля» – містить норми, які передбачають відповідальність за злочини проти довкілля.

МІЖНАРОДНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

Сучасний світ є місцем різноманітності, де різні національні, етнічні та релігійні спільноти існують поруч і взаємодіють. Проте, ця різноманітність також створює потенційні проблеми та конфлікти, особливо в контексті захисту прав меншин. Міжнародний захист прав національних, етнічних і релігійних меншин є надзвичайно важливою складовою міжнародного правового порядку, оскільки він гарантує захист та підтримку цих спільнот у забезпеченні їхніх основних прав та свобод.

Забезпечення прав меншин має велике значення для збереження мирного та стабільного суспільства, адже воно сприяє побудові толерантного та взаєморозуміння між різними культурами і групами людей. Це також важливий елемент підтримки прав людини в цілому, оскільки захист прав меншин є важливим аспектом загального захисту прав і свобод людини.

У цьому контексті міжнародні норми та угоди щодо захисту прав національних, етнічних і релігійних меншин відіграють вирішальну роль. Ці норми встановлюють стандарти, які повинні дотримуватися державами у відношенні до їхніх меншин, забезпечуючи їм рівність перед законом, свободу вираження культурної та релігійної ідентичності, а також захист від дискримінації.

У глобальній спільноті все ще існує розбіжність у розумінні поняття «меншини». Ця неоднозначність ускладнюється різноманітністю демографічних, етнічних, історичних, політичних і економічних особливостей кожної країни. Проте, у контексті загального міжнародного права можна виділити деякі загальновизнані стандарти, які характеризують меншини.

Зокрема, такими критеріями можуть бути: проживання на території країни та збереження громадянства; наявність тривалого і міцного зв'язку з державою; специфічні етнічні, культурні або мовні особливості; невелика, але адекватна кількість населення у порівнянні з іншими частинами держави; відсутність домінування над іншими групами; бажання мати власну самобутність; право на внутрішнє культурне самовизначення; непоширення на меншину принципу самовизначення нації, тобто відмова від створення власної держави.

Ці критерії є важливими у формулюванні політики захисту прав меншин та розробці міжнародних стандартів в цій сфері. Однак, слід заува-

¹ Студентка Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, факультет міжнародного та європейського права, 2 курс, група 07мп-22-01

жити, що кожна країна може мати свої власні особливості та контекст, які варто враховувати при застосуванні цих критеріїв.

Виходячи з вищезазначеного, можна зробити такі визначення: мова йде про «меншину» як про групу осіб різного расово-етнічного походження, кількісно меншу за основний національний склад країни, що проживають під юрисдикцією цієї країни та не мають переважаючого становища. За об'єктивними критеріями, такими як культура, релігія та мова, вони відрізняються від решти населення та мають почуття національної самосвідомості, виявляють бажання ідентифікувати себе як члени такої групи. Таким чином, згідно з поточним станом міжнародного права, питання нормативного визначення «меншини» вважається внутрішньою компетенцією кожної держави.

Розпочинаючи з моменту підписання Вестфальського договору у 1648 році, можна відстежити появу міжнародної системи захисту прав національних меншин. Угодою сторони зобов'язалися поважати права релігійних меншин під своєю юрисдикцією. Процес визнання та розвиток міжнародно-правових норм захисту меншин пройшов через кілька етапів. Перший етап охоплює період до Першої світової війни, коли права меншин відображалися в післявоєнних мирних угодах, забезпечуючи толерантність до мовних і релігійних уподобань та борючись з дискримінацією. Другий етап, між Першою та Другою світовими війнами, приніс встановлення конкретних зобов'язань щодо прав меншин у договорах мирних конференцій та інших угодах, формуючи першу міжнародну систему захисту. Третій етап відбувся під час Другої світової війни і після неї, коли права меншин були порушені внаслідок конфліктів, але міжнародні організації намагалися розв'язати ці питання через індивідуальні права людини. Четвертий етап, після Гельсінкі, призвів до прийняття міжнародно-правових документів, що сформулювали сучасні принципи захисту національних меншин. Сутність цього захисту була визначена в Рамковій конвенції про захист національних меншин Ради Європи як невід'ємна частина міжнародного захисту прав людини. Такий шлях розвитку системи захисту національних меншин свідчить про поступове формування міжнародних стандартів та зобов'язань щодо їхнього захисту [1, С. 262–264].

Міжнародно-правові документи, які регулюють правовий статус та захист прав державних меншин, включають в себе ряд ключових документів.

По-перше, загальна декларація прав людини 1948 року закріплює принципи рівності всіх людей без будь-якої дискримінації, незалежно від раси, статі, мови, релігії та інших ознак. Вона не містить конкретного визначення «національної меншини», але наголошує на праві кожної людини на вільний розвиток своєї культури та віросповідання.

По-друге, міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року визначає права осіб, які належать до етнічних, релігійних та мовних меншин. Цей пакт гарантує їм право на користування своєю культурою, віросповіданням та мовою.

Далі, Декларація про права осіб, що належать до державних чи етнічних, релігійних та мовних меншин 1992 року закріплює права меншин та зобов'язує країни забезпечувати та захищати їх основні свободи.

Нарешті, Рамкова конвенція Ради Європи про захист прав національних меншин у 1995 році є юридично обов'язковим багатостороннім міжнародним документом, який присвячений безпосередньо захисту державних меншин. Вона визначає колективні та індивідуальні права меншин і надає рекомендації щодо їх захисту [2].

Ці міжнародно-правові інструменти складають основу для захисту прав національних меншин та визначають обов'язки держав у цьому питанні. Однак, важливо враховувати, що вирішення проблем прав меншин вимагає постійного моніторингу та вдосконалення механізмів їх захисту.

Страсбурзька рамкова конвенція про захист національних меншин була прийнята Комітетом міністрів Ради Європи 10 листопада 1994 року і стала доступною для підписання з 1 лютого 1995 року, набуваючи чинності з 1 лютого 1998 року. Цей документ представляє значний крок у напрямку захисту прав меншин, акцентуючи їхню невід'ємну частину загального міжнародного захисту прав людини. Проте, навіть найефективніші норми міжнародного права не можуть забезпечити виконання без ефективних механізмів контролю. До цього часу залишаються обговорюваними питання про засоби контролю – чи то через судові, чи наглядові механізми – для забезпечення виконання норм міжнародного права у сфері захисту прав меншин [3, С. 79].

У світі сьогодні, де більшість країн представлені різноманітністю етнічних та культурних груп, виникає настійна необхідність створення міжнародних механізмів захисту меншин від асиміляції, дискримінації та переслідувань, що можуть виникнути з боку більшості. Розробка нових підходів до цих проблем стає нагальною, оскільки меншини присутні у різних країнах, і необхідно забезпечити їхню стабільність та мирне співіснування. Міжнародно-правовий захист меншин має велике значення для збереження стабільності та миру як у Європі, так і в інших регіонах, включаючи Україну.

Після аналізу проблем визначення, захисту та визнання прав національних меншин, стає очевидним, що ці питання потребують термінового вирішення. Спочатку необхідно встановити єдине та чітке поняття національної меншини, яке б дозволило усім суб'єктам міжнародного права однозначно розуміти її сутність та особливості. Далі, важливо по-

силити систему захисту прав національних меншин як на рівні законодавства, так і на інституційному рівні, звертаючи увагу на вирішення питань колективних прав цих груп. Розв'язання цих проблем повинно стати одним із пріоритетів внутрішньої політики держав та ключовою умовою забезпечення миру та підвищення стабільності суспільства. Такий підхід сприятиме покращенню умов життя національних меншин та сприятиме підвищенню рівня взаємного довіри між етнічними групами, сприяючи загальному розвитку суспільства та забезпечуючи більш гармонійне та стабільне функціонування суспільства в цілому

Список використаних джерел

1. Яцишин Н. Міжнародно-правові акти – права основа захисту національних меншин у міжвоєнний період / Н. Яцишин // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). 2014. №2. С. 262–271.

2. Римаренко С. Міжнародні стандарти статусу національних меншин. URL: https://rirend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/rymarengo_mizhnarodni.Pdf (дата звернення 10.04.2024)

3. Мицик В. Діяльність Комітету з прав людини ООН у сфері захисту прав національних меншин / В. Мицик // Часопис Київського університету права. 2019. – №3. С. 74–80.

Науковий керівник: Полич В. П., доктор філософії, асистент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Дар'я Бодян¹

ЧЕТВЕРТЕ ПОКОЛІННЯ – НОВІТНІ ПРАВА ЛЮДИНИ

Уявлення про права людини розвивалися поступово протягом довгого періоду часу та, в результаті, сформувалися у вигляді поколінь, що закріплені на конституційному рівні. Так, на сьогоднішній день в науці вирізняють три покоління прав людини: перше – це права, що мали на меті гарантувати два аспекти (убезпечення людей від державного свавілля та гарантування їх формальної рівності), зокрема це право на життя, особисту недоторканість, свободу слова, свободу зібрань тощо; друге – це економічні, соціальні та культурні права, наприклад, право на працю, на освіту, на доступ до культурних надбань тощо; третє – наприклад, право на мир, на безпечне довкілля, права найменш захищених верств населен-

¹ студентка 3-го курсу ННІМПтаМ Національного університету «Одеська морська академія»

ня (дітей, жінок) та ін. Однак, наразі є й непоодинокі думки щодо виділення й четвертого покоління, до якого будуть відносити всі ті права, що не належать до трьох попередніх. Саме тому і виникла необхідність та актуальність даного дослідження.

Загалом, ідея виділення четвертого покоління прав знайшла своє відображення ще наприкінці минулого століття як нова модифікація вже «старих прав», зокрема права на освіту, працю тощо. Однак, за цей період так і не було дано визначення категорії «четверте покоління», тому виділяють різні думки. Так, наприклад, Жидкова О. та Аврамова О. вважають, що четверте покоління прав людини – це «незалежність і альтернативність особи у виборі правомірної поведінки, що ґрунтується на автономії в межах єдиного правового поля, норм моралі та релігії» [1, с. 106]. На думку ж Тополевського Р. Б. це «перш за все права, які спрямовані на забезпечення вищого рівня свободи особи, звільнення її від надмірної регламентації: щодо того який одяг носити чи як виглядати, якою інформацією користуватися чи можливість особи знати про те, яку інформацію про неї збирають, обирати стаття, партнера, надання додаткових можливостей народити дитину завдяки штучному заплідненню чи закінчити життя раніше у зв'язку з невиліковною хворобою» [2, с. 261].

Світ не стоїть на місці, а навпаки постійно та швидкоплинно розвивається. Початок ХХІ ст. можна охарактеризувати як період наукових досягнень у різних сферах суспільства, зокрема медицини, науки, біології, техніки. Зокрема, завдяки цьому з'являються та формуються можливості вибору людини у свої поведінці, наприклад, право на евтаназію, зміну статі. Саме тому і виникло нове покоління прав, які, на наш погляд, можна вважати новітніми.

Формування новітніх прав людини базується на певних визначених принципах, серед яких виділяють:

визнання соціальної цінності особи, тобто кожна людина має право на повагу, гідність та особисту недоторканість, що має абсолютний характер (не підлягає обмеженню), а також свободу, що й визнається найвищою цінністю;

єдність норм права, моралі, релігії у визначенні поведінки як правової, тобто норми права повинні відображати загальнообов'язкові моральні та релігійні норми, що визнаються суспільством та забезпечують правила поведінки особи в останньому;

визнання права на індивідуальність особи, що передбачає повагу до особливих потреб людини, які забезпечують її «унікальність та неповторність», тому права людини повинні також враховувати й особисті потреби особи тощо, задля забезпечення можливості її розвитку згідно своїх бажань;

встановлення суверенності людини щодо держави, передбачає, що права людини є абсолютними, тобто не можуть бути обмежені, крім випадків, встановлених законодавством, крім цього держава повинна бути підзвітною за дотримання таких прав [3, с. 42].

Проблемним є й питання, що стосується змісту цих прав, а саме їх класифікації, оскільки немає єдиного переліку таких новітніх прав людини. Зокрема, вважається, що до таких прав можливим є віднесення: трансплантація органів та тканин, штучне репродукування, клонування, штучне запліднення, евтаназію як право на смерть, аборт та стерилізація, сексуальні права тощо [4]. Крім цього, як згадує Тополевський Р. Б., ще можна додати: «комплекс інформаційних прав (інформація про себе, доступ до Інтернету, доступ та використання віртуальної реальності, тощо) та комплекс прав залишитися собою (зміна статі – соціальна складова, соціальні гендери, одностатеві шлюби або партнерства, зовнішній вигляд – зачіска, одяг, татування, а також фізична і душевна цілісність)» [2, с. 259], що, як ми вважаємо, є доцільним.

Нормативно-правова регламентація прав, що належать до четвертого покоління є досить неоднозначною та навіть проблемною. Ми гадаємо, що це може бути зумовлене, насамперед, певними особливостями цих прав, оскільки вони є дещо «незвичними», наприклад, право на евтаназію взагалі майже у всіх країнах заборонено або право на аборти, що також в більшості країн заборонено. Крім цього, можна навіть говорити про невизнання таких прав на суспільному рівні, оскільки в більшості їх вважають унікальними, однак не виділяють підстав для їх віднесення до нового покоління. Також характерним є недостатнє нормативно-правове регулювання їх реалізації, оскільки, в більшості випадків, відповідні норми приймаються лише після настання певних ситуацій.

Слід вказати, що на нашу думку, визначені вище «біологічні права» (зокрема, право на евтаназію, клонування, штучне запліднення тощо) є специфічними, тому, наприклад, їх закріплення на національному рівні, може вважатися як втручання в право на життя. Схожої думки Жидкова О. та Аврамова О., що вказують на негативні наслідки для існування людства через таке втручання без достатніх досліджень у сфері генетики, психології [1, с. 106].

Тобто, на основі всього вище визначеного, можна дійти до висновку, що питання становлення четвертого покоління прав людини є досить неоднозначним та дискусійним. Однак, їх можна розглядати як права, що виникли в результаті розвитку та еволюції науки, медицини, техніки та суспільства в цілому, що дає змогу визнати їх новітніми. Вказані права можливо поділити на дві групи: права, пов'язані з можливістю розпоряджатися своїм тілом (право на евтаназію, клонування, аборт та стериліза-

цію тощо) та інформаційні права (доступ до Інтернету). Крім цього, необхідним є й свідомий підхід до закріплення таких прав в національному законодавстві, аби це не призвело до негативних наслідків.

Література:

1. Аврамова О., Жидкова О. Четверте покоління прав людини: постановка проблеми. *Право людини*. 2010. № 2. С. 101–107.

2. Тополевський Р. Б. Четверте покоління прав людини та його співвідношення з конституційними правами в Україні. *Сучасний конституціоналізм: проблемні проблеми теорії та практики: матеріали наукового семінару (25 червня 2021 р.) / упор. М. Т. Гаврильців*. Львів: ЛьвДУВС, 2021. С. 258–261.

3. Маложон О. І. Четверте покоління прав людини в контексті української сучасності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 41–44.

4. Маланчук Т. В., Корощенко К. Р. Четверте покоління прав людини – погляд з 21 століття. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. 2022. № 6 (106). С. 90–93.

Науковий керівник: Ковбан А. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри загальноправових дисциплін Національного університету «Одеська морська академія»

Дарія Владимір¹

ПРАВО НА ПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вивченням поняття продовольчої безпеки займаються багато вітчизняних науковців. Зокрема, на думку С. О. Лушпаєва продовольча безпека держави може бути визначена як стан розвитку суспільних відносин, за якого сукупність правових, соціально-політичних, економічних, науково-технічних, організаційних, інформаційних та інших заходів спрямована на забезпечення фізичної та економічної доступності для населення продуктів харчування, відповідності продуктів харчування критеріям якості та безпечності для життя та здоров'я, забезпечення продовольчої незалежності держави на рівні 90% задоволення попиту на продовольство за рахунок власного ресурсного потенціалу, запобігання настанню продовольчої залежності держави, запобігання та подолання надзвичайних продовольчих ситуацій [1, с. 7].

Дане поняття слід розглядати у двох площинах: як обов'язок держави і як складову частину її національної безпеки. Згідно з Римською декла-

¹ Здобувачка вищої освіти Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ

рацією про всесвітню продовольчу безпеку, кожна країна повинна забезпечити право людини на повноцінне харчування. В цьому документі зазначені такі компоненти продовольчої безпеки: фізична і економічна доступність, продовольча незалежність, надійність відносно сезонних і погодних коливань та стійкість зростання виробництва [2]. Інша площина – національна безпека держави – вимагає від неї створення умов для повноцінного розвитку сільськогосподарської галузі, проведення ефективної аграрної політики тощо.

Підсумовуючи все вищевказане, продовольча безпека – здатність країни забезпечити людям доступ до якісних та корисних продуктів харчування. Відсутність продовольчої безпеки може дестабілізувати суспільства, посилити голод і недоїдання, спричинити міграцію та конфлікти, а також призвести до серйозних економічних наслідків. Через пандемію COVID-19, широкомасштабні збої в ланцюжках поставок, кліматичну кризу й екстремальні погодні явища 193 мільйони людей відчували брак продовольчої безпеки та потребували термінової допомоги. Згодом невинуватим повномасштабне вторгнення російської федерації завдало жахливих страждань народу України. Війна погіршила і без того сумну ситуацію, позбавивши найбільш вразливих, найбільш голодних і груп ризику доступу до їжі, яка їм конче необхідна.

Слід зазначити, що Україна є одним із найбільших у світі виробником та експортером пшениці, кукурудзи, ячменя, соняшникової та рапсової олії. Тому її називають «житницею світу». За даними статистики, частка української пшениці в імпорті 2021 р. становила по відповідних країнах: Індонезія – 26%; Єгипет – 25%; Бангладеш – 23%; Пакистан – 59%; Ємен – 29%; Туніс – 31%; Ефіопія – 26%; Саудівська Аравія – 27%; Ліван – 62%; Лівія – 44% [3]. Але російська військово-морська блокада в Чорному морі заважає доставці українського врожаю до звичних місць призначення. Через напад росії експортні потужності зернового терміналу скоротилися щонайменше на третину.

Варто наголосити, що в Україні відсутня спеціальна правова регламентація відносин у сфері гарантування продовольчої безпеки на законодавчому рівні. Незважаючи на розробку протягом останніх десятиріч декількох проектів спеціального Закону, зокрема проекту Закону «Про основи продовольчої безпеки України», законодавець так і здійснив комплексне правове регулювання даної сфери. З початком повномасштабного вторгнення ці питання стали вкрай актуальними і їх вирішення потребувало оперативних кроків. 24 березня 2022 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» №2145-ІХ. Він спрямований на швидке залучення сільськогос-

подарських земель країни у виробництво сільськогосподарської продукції в умовах воєнного стану. В основу Закону покладений пріоритет суспільних (державних) інтересів над інтересами приватних осіб в умовах війни. Це означає, що Законом було призупинено дію деяких правових механізмів, які захищають приватні інтереси.

Також важливим нормативно-правовим актом у сфері продовольчої безпеки під час дії воєнного стану є розпорядження Кабінету Міністрів «Про затвердження плану заходів забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» від 29 квітня 2022 р. № 327-р., що визначило низку завдань міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади, обласним військовим адміністраціям та акціонерному товариству «Укрзалізниця» щодо забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану, серед яких: здійснення моніторингу стану продовольчої безпеки; забезпечення безперебійного виробництва сільгосппродукції та харчових продуктів; задоволення нагальних потреб функціонування держави щодо забезпечення населення територіальних громад в регіонах, на території яких тривають активні бойові дії, продовольчими товарами тривало-го зберігання тощо.

Відповідно до Глобального індексу продовольчої безпеки Україна, отримавши за даними Держстату України у 2021 році рекордний врожай зернових і олійних культур (107 млн. тонн), посіла лише 58 місце, маючи високі показники доступності та якості й безпечності, але значно поступаючись іншим державам у показнику ресурси і сталий розвиток. Фактично саме цей показник й не надав змоги Україні посісти вищі місця у Глобальному індексі продовольчої безпеки. Сьогодні ж, в умовах повномасштабної війни на території України, ситуація у сфері забезпечення продовольчої безпеки тільки погіршиться. Сьогодні весь світ спостерігає за тим, як ворог нищить аграрний потенціал нашої країни, як внаслідок артилерійських обстрілів знищує зерносховища, як палають в пожежах десятки й сотні га врожаю зернових культур тощо. Все це створює реальну загрозу продовольчої кризи як на внутрішньому, так і на регіональному та глобальному рівнях [4, с.125].

Політика Уряду України в сфері забезпечення продовольчої безпеки змінюється відповідно до викликів та з урахуванням напрацювань, які підтвердили свою практичну спрямованість. Зокрема, було прийнято план зі забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану. Це комплекс дій, який передбачає моніторинг стану продовольчої безпеки і сільськогосподарської інфраструктури в цілому; надання підтримки виробникам харчових продуктів; надання адресної допомоги соціально вразливим категоріям населення; централізований контроль за цінами на продукти.

За таких умов з метою забезпечення продовольчої безпеки країни в Україні на базі Держпродспоживслужби була створена Національна платформа продовольчої безпеки, яка дозволяє об'єднати зусилля військових адміністрацій, виробників харчових продуктів, торговельних мереж, міжнародних організацій для стимулювання розбудови української економіки, навіть в умовах війни, та забезпечення харчовими продуктами й товарами першої необхідності населення, військовослужбовців ЗС України та територіальної оборони. Її цінність для підприємств та інших учасників полягає в тому, що вона надає доступ до актуальної інформації щодо реальних потреб та пропозицій тих чи інших товарів, що значно спрощує варіанти пошуку ринку збуту для виробників продукції; можливість їх миттєвої комунікації з покупцем чи постачальником без зайвих посередників; замовлення послуг транспортування; за декілька днів – смарт-контракти за декількома з публічних оферт та доступ до держзамовлень без зайвих паперів та втрати часу [5].

Водночас, з метою зниження впливу війни РФ проти України на стан глобальної продовольчої безпеки Урядом України для часткового розблокування експорту зернових через морські порти Великої Одеси (Одеса, Чорноморськ, Південний) було утворено делегацію для участі у багатосторонніх переговорах, які відбулись у Туреччині. Її метою була підготовка та укладення Ініціативи щодо безпечного транспортування зерна та продуктів харчування з українських портів, якою передбачалося створення безпекового механізму для транспортування зерна та продовольства з морських портів України в умовах триваючої збройної агресії РФ проти України [6].

Отже, здійснення правового регулювання продовольчої безпеки в умовах воєнного стану є вкрай актуальним і потребує оперативних превентивних та охоронних заходів. Попри щоденні терористичні дії рф, Уряд, Верховна Рада та інші органи державної влади роблять усі можливі спроби встановлення контролю над даною сферою. Україна є важливою державою у галузі продовольчого забезпечення світу, тому підтримка стабільної внутрішньої та зовнішньої ситуації є пріоритетом для наших партнерів-союзників.

Література:

1. Лушпаєв С. О. Правові засади продовольчої безпеки України: автореф. дис. ... к.ю.н. НЮУ ім. Ярослава Мудрого. Харків. 2014. 18 с.
2. Declaration of the World Summit on Food Security. Rome, November 16–18, 2009. The Food and Agriculture Organization (FAO).
3. Названо ТОП-10 найбільших імпортерів українського зерна за минулий рік. URL: <https://latifundist.com/en/novosti/58224-nazvano-top-10-najbilshihimporteriv-ukrayinskogo-zerna-za-minulij-rik>.

4. Курман Т. В. Агробізнес та продовольча безпека: загрози та проблеми правового забезпечення в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 122–126.

5. В Україні створено Національну платформу продовольчої безпеки: Офіц. сайт Держпродспоживслужби України. URL: <https://dpss.gov.ua/news/v-ukrayinistvoreno-nacionalnu-platformu-prodovolchoyi-bezpeki>.

6. Про делегацію Уряду України для участі у багатосторонніх переговорах з підготовки та узгодження проекту Ініціативи щодо безпечного транспортування зерна та продуктів харчування з українських портів : розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.07.2022 р. № 626-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/626-2022-%D1%80#Text>

Науковий керівник: Ільків Н. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарсько-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ

Марина Власенко¹

ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ

Загальновідомим є той факт, що принципи права об'єктивно властиві правовим системам всіх держав світу, адже саме через них визначається сутність права, специфіка та зміст правових систем. У теорії права під «принципами» розуміють основні засади та вихідні ідеї, які характеризують зміст права, його закономірності та значення в суспільстві [1]. А їх ознаки, такі як універсальність, імперативність, загальна значущість, зумовлюють їх особливу роль як у міжнародній, так і у державній структурі правової системи.

Не є винятком і система права Європейського Союзу, яка також має свою

сукупність принципів, що, у свою чергу, мають певну класифікацію. В умовах євроінтеграції України та приведення законодавства до відповідності праву ЄС дослідження загальних принципів, які мають роль найвищих та найстабільніших вимог, набуває особливого значення для національного законодавства нашої країни. Саме ця категорія принципів права ЄС визначає основоположні засади, напрямки розвитку та функціонування всієї системи джерел права, правотворчу, правозастосовну та правохоронну діяльність Союзу, а також вимоги до поведінки та діяльності всіх суб'єктів права, які перебувають під юрис-

¹ студентка факультету прокуратури 3 курс 22 група Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

дикцією ЄС [2]. Закріплені вони у міжнародно-правових актах, серед яких виділяють Загальну декларацію прав людини 1948 р., Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р. та інші.

Серед загальних принципів, притаманних правовій системі Європейського Союзу виділяють наступні: 1) принцип правової визначеності; 2) принцип поваги до основоположних прав людини; 3) принцип рівності; 4) принцип пропорційності; 5) принцип законних очікувань [1].

Принцип правової визначеності є досить розповсюдженим в правових системах багатьох країн, а тому визнаний судом ЄС як загальний принцип права, хоча і не є закріпленим в установчих договорах ЄС. Під ним розуміється певний обов'язок держави забезпечити особам легкість з'ясування права, його доступність, зрозумілість та можливість скористатися ним в разі необхідності, а також вимагає, щоб застосування законодавства у конкретній ситуації було передбачуваним. Цей принцип містить також такі складові, як заперечення зворотної дії закону, якщо він погіршує становище осіб порівняно з чинним законодавством, не допускається набрання чинності нормативно-правовими актами до їх опублікування, а також неможливість застосування акту до особи, яка не могла знати про його існування [3].

Наступним принципом, який має особливе місце в системі загальних принципів права ЄС є принцип поваги до основоположних прав людини. Право ЄС використовує його як синонім основних прав людини, які є невід'ємними за будь-яких обставин, тобто означає гарантування та захист цих прав [4]. Він передусім пов'язаний з тим, що людина та її права визнаються найвищою соціальною цінністю в державі, а тому потребують особливого захисту і є пріоритетними у всій системі права.

Невід'ємним є також принцип рівності та солідарності, який достатньою

мірою пов'язаний з попереднім. У контексті права ЄС він передбачається насамперед як однакове ставлення до осіб, які перебувають в однакових умовах та різне ставлення до осіб, які перебувають у різних ситуаціях, таким чином забороняючи дискримінацію. Зафіксований цей принцип у багатьох нормативно-правових актах правової системи ЄС та зазвичай зазначається як заборона будь-якої дискримінації за різноманітними ознаками і в певній мірі позначає однакову увагу від установ, органів та служб ЄС до своїх громадян [2]. Саме за допомогою цього принципу Євросоюз в своїй діяльності намагається усувати нерівність, а також звертає особливу увагу забезпеченню рівності жінок та чоловіків, яка є досить актуальною в сучасних умовах.

Щодо принципу пропорційності, який в більшій мірі стосується компетенції Європейського Союзу, то його значення розкривається через те, що застосовані заходи мають бути необхідними для досягнення мети, яка поставлена і не виходити за її межі. Закріплений цей принцип в Договорі про Європейський Союз, в якому також зазначено обов'язкове його використання Інститутами відповідно до протоколу. Таким чином, принцип пропорційності також застосовується під час розподілу та розмежуванні компетенції органів публічної влади на рівні ЄС та дає можливість визначити, якою мірою та в якій формі слід виконувати певні дії, аби запобігти перевищенню меж використання заходів для досягнення цілей, а тому покликаний здійснювати певні обмеження в компетенції Євросоюзу.

Не менш важливим в системі загальних принципів права ЄС є принцип законних очікувань, який спрямований на те, щоб у випадках, коли особа очікує, що досягне певних результатів, якщо буде діяти відповідно до законодавства, забезпечити захист цих очікувань. Таким чином згідно цього принципу особа може діяти, розуміючи та розраховуючи на те, що чине законодавство буде застосовуватися й надалі, і вона своїми діями не порушуватиме його [1]. Однак варто зазначити, що цей принцип має певні обмеження, адже застосовується лише до розсудливих та обачних осіб та посилання на нього можливе лише в тому разі, коли очікування мають законний характер.

Таким чином, загальні принципи права ЄС – це загальновизнані основоположні засади, які є притаманними не лише правовій системі Європейського Союзу, а й національним системам права. Саме цей різновид принципів з усієї системи наявних не має такої ознаки як вибірковість та застосовується до всіх правовідносин, які виникають в діяльності ЄС, а також до всіх галузей та інститутів права. За допомогою характеристики цих принципів можливо дослідити основні цінності, традиції та ознаки, які закладені в правову систему Євросоюзу. Загальні принципи права стали певним об'єднуючим елементом всіх правових систем держав-учасниць Союзу та ознакою їх цілісності та узгодженості їх розвитку.

Література:

1. Стрельцова, Ольга Вікторівна. «Загальні принципи права як джерело права Європейського Союзу.» *Альманах права*(2012).
2. Петренко, Анатолій. «ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ЗМІСТОВНО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ.» *Наукові інновації та передові технології* 14 (28) (2023).
3. Погребняк, С. «Принцип правової визначеності як загальний принцип права.» *ББК 67.0 я73 А 45* (2010): 490.

4. Назаренко, Олена Аркадійвна. «Загальні принципи права ЄС в правовій системі ЄС.» *Правове регулювання економіки* 15 (2015): 242–249.

Науковий керівник: Маринів Іванна Ігорівна, доцентка кафедри права Європейського Союзу, кандидатка юридичних наук

Анастасія Гагаза¹

ВПЛИВ ПРАВА ЄС НА ПРАВОВІ СИСТЕМИ ЇЇ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ

Право ЄС вирізняється своєю єдністю різноманітних правових культур, толерантністю до національних особливостей, функціональністю узгодження правових норм ЄС з національними нормами держав-членів. На сьогоднішній день, право ЄС безспірно стало ефективним регулятором суспільних відносин у міждержавному об'єднанні.

Європейський Суд у справі «Costa проти ENEL» затвердив верховенство права Спільноти над національним правом, легалізувавши даний підхід. З цього моменту, державам-членам взагалі було заборонено приймати нові нормативно-правові акти, які б суперечили приписам Договору про заснування Європейської Економічної Спільноти та створювали колізійні прецеденти.

Пізніше, рішення Європейського Суду спрямовувалися вже на розширення сфери верховенства комунітарного права. Останнє являє собою правовий феномен, що сформувався на Європейському континенті ще у 50-их роках ХХ століття і означає конкретні правові норми, що виникли внаслідок створення, функціонування й розвитку Європейських співтовариств [1, с. 12]. Так, Європейським Судом було зазначено, що правова природа Співтовариств унеможливило прийняття нових національних норм в тій частині, в якій вони є несумісними з положеннями права Європейських співтовариств. У зв'язку з чим, у випадку виникнення колізій, національні норми не тільки не беруться до уваги судами, а й можуть бути «відкинуті» [2, с. 207].

Одне з ключових значень у взаємодії національного права держав-членів з правом ЄС належить принципу прямої дії європейського права, на підставі якого, разом із принципом верховенства права і функціонує європейський правопорядок. Даний принцип передбачено рішенням Європейського Суду у справі «Van Gend & Loos» від 5 лютого 1963 р., в якому Суд вказав, що Співтовариство створило зовсім новий правопорядок

¹ студентка Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

міжнародного права, на користь якого держави обмежили свої суверенні права, хоча і в окремих сферах, та до кола суб'єктів якого належать не лише держави-члени, але й їх громадяни. Право Співтовариства незалежно від законодавства держав-членів не лише покладає обов'язки на приватних осіб, проте також наділяє їх правами, що стають частиною їх правового надбання.

Принцип прямої дії проявляється шляхом можливості та здатності правових норм, що містяться в актах, які видали органи й інститути ЄС та Співтовариств, бути безпосереднім регулятором суспільних відносин, що виникають на території держав-членів.

Не дивлячись на певні дискусії щодо цього принципу, все ж таки право ЄС має пряму дію в національному праві держав-членів, що не підлягає сумніву. Концепція прямої дії передбачає, що право ЄС є основним елементом національного правопорядку, адже воно створює права й обов'язки для приватних осіб.

Література:

1. Пастушок Г. І. Комунітарне право Європейського Союзу: філософсько-правовий вимір : дис. ... канд. юр. Наук : 12.00.12. Львів, 2013. 221 с.
2. Козак О. Інтеграційний вплив права Європейського Союзу на правові системи держав-членів // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2016. №855. С. 205–210.

Науковий керівник: Асірян С. Р., к. ю. н. асистент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Є. Горобінська¹

ЗАХИСТ ВІД НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ ЯК ІНСТИТУТ КОНКУРЕНТНОГО ПРАВА

У сучасному світі основою в економічні політиці держави є господарська діяльність, яка значною мірою породжує антимонопольні-конкурентні відносини.

Конкурентне право має на меті створення умов для вільної конкуренції на ринку, що сприяє інноваціям, підвищенню якості продуктів і послуг, а також зниженню цін на користь споживачів. Для досягнення цих цілей конкурентне право встановлює антимонопольні заборони, контролює

¹ ЗВО ОС Бакалавр, Інститут права Львівського державного університету внутрішніх справ

фінансову діяльність підприємств, регулює умови конкуренції на ринку та вживає заходів щодо запобігання дій які суперечать звичаям у господарській діяльності.

Конкурентне право відноситься як до встановлення правил поведінки господарюючих суб'єктів на ринку в рамках різних галузей економіки (право на захист від монополістичної діяльності), так і до регулювання конкурентних відносин між окремими підприємцями (право на захист від недобросовісної конкуренції). Захист від монополістичної діяльності відбувається в основному в інтересах усього суспільства, що здійснюється в державі в особі антимонопольних органів [1, с. 17].

Конкурентне право акцентує свою увагу на конкуренції, тому можемо сказати що конкуренція – це економічний та правовий принцип, що визначається як процес змагання між різними суб'єктами господарювання на ринку з метою досягнення переваги. У контексті права, конкуренція визначається як діяльність, спрямована на стимулювання ефективності інновацій та забезпечення кращих умов споживачам шляхом заборони антимонопольних угод, зловживань домінуючим становищем на ринку та унормування концентрації виробництва та обігу товарів і послуг. Вона сприяє розвитку конкурентного середовища, що у результаті виходить отримати низькі ціни, високу якість та різноманітність товарів і послуг.

У свою чергу, конкурентоспроможність національної економіки, національних товаровиробників та окремих товарів і послуг, що ними виробляються, є найважливішим і визначальним показником ефективності економічної політики держави. На думку Д. В. Задихайла, Т. І. Швидкої, В. В. Резнікової, необхідним завданням уряду України є створення можливостей розвитку власних конкурентоспроможних підприємств, які виготовляли б якісну продукцію й тяжіли до міжнародних стандартів. Це, у свою чергу, забезпечить підвищення конкурентності й конкурентоспроможності національної економіки на міжнародній арені [2, с. 230].

Наявність конкуренції в економічній системі дає необхідність забезпечити захист та врегулювати її як на національному рівні між суб'єктами господарювання там і на міжнародному з іноземними партнерами. У чинному українському законодавстві є Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції», який встановлює що собою являє саме поняття «недобросовісна конкуренція», як саме вона проявляється у здійсненні суб'єктами господарської діяльності та відповідальність яка настає за вчинення таких дій.

Щоб захистити свою підприємницьку діяльність необхідно знати що собою являє сам термін «недобросовісна конкуренція» та що вона у себе включає. Недобросовісною конкуренцією є будь-які дії у конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській ді-

яльності [3]. Це такі дії, наприклад, неправомірне використання позначень, неправомірне використання товару іншого виробника, копіювання зовнішнього вигляду, порівняльна реклама. Також є дії, які створюють перешкоди у процесі конкуренції – дискредитація суб'єкта господарювання, схилення до бойкоту, схилення постачальника до дискредитації покупця, підкуп працівника, посадової особи постачальника/покупця, поширення інформації що вводить в оману.

Більшість підприємств стикаються з проблемою недобросовісної конкуренції, тому вони повинні знати законодавство яке врегулює це питання та дотримуватися законів та нормативно-правових актів. Крім того, збереження конфіденційності важливої інформації та технологій є необхідним для запобігання їх надмірному використанню конкурентами. Підприємства повинні вживати заходів для захисту своєї інтелектуальної власності та конфіденційної інформації.

Наступний крок на мою думку, це моніторинг ринку конкурентів для виявлення будь-яких підозрілих та недобросовісних дій. У сучасному світі можливо було створити «чорний список» на веб-порталах Інтернету, щоб інші суб'єкти та відповідні органи могли завчасно реагувати на можливі загрози та приймати необхідні заходи для захисту приватних інтересів.

Наступний захист є одним з ключових інструментів у боротьбі з недобросовісною конкуренцією – є судовий. Підприємства можуть звертатися до суду для захисту своїх прав, подаючи скарги на порушення анти-монопольного законодавства або інші форми недобросовісної конкуренції.

Як висновок, конкурентне право відіграє надзвичайно важливу роль у забезпеченні справедливих та ефективних умов на ринку. Шляхом регулювання конкуренції, запобігання монополіям та зловживанню домінуючим становищем, а також захисту прав споживачів, конкурентне право сприяє розвитку конкурентного середовища. Шляхом дотримання законодавства, активного моніторингу ринку, судового захисту, збереження конфіденційності, партнерства з відповідними організаціями та підвищення конкурентоспроможності, підприємства можуть ефективно захищати свої права та інтереси від недобросовісних конкурентів.

Важливо розуміти, що захист від недобросовісної конкуренції є складним та постійним процесом, який вимагає уваги та систематичних заходів з боку підприємств. Тільки завдяки спільним зусиллям державних органів, суб'єктів господарювання та інших зацікавлених сторін можна досягти ефективного захисту в конкурентній сфері.

Література:

1. Андрощук Г. О., Шкляр С. В. Конкурентне право: захист від недобросовісної конкуренції. Київ. Юстініан. 2012. 471 с.

2. Задахайло Д. В., Швидка Т. І., Резнікова В. В. Політико-правовий зв'язок інститутів забезпечення економічної конкуренції та банкрутства в системі господарювання: *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. С. 227–233.

3. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 № 236/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996.

Науковий керівник: А. В. Яновицька, к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарсько-правових дисциплін Інституту права Львівського університету внутрішніх справ.

Володимир Гребеник¹

СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ У ПЕРШІЙ ЧЕХОСЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ (1918–1938 РОКИ)

Проголошення Чехословацької республіки у жовтні 1918 році відбулося під час процесів розпаду Австро-Угорщини та за наявності сприятливих зовнішньополітичних умов для державотворчості чеського і словацького народів. Разом з цим, одним із першочергових внутрішніх питань створеної держави було покращення рівня життя населення. Соціальне законодавство Австро-Угорщини було сформоване переважно в кінці XIX століття і не могло задовольнити потреби суспільства в післявоєнній демократичній республіці. Серед імперського спеціального законодавства найбільш визначними науковці називають Акти про соціальне страхування, прийняті Імперською радою у 1888–1889 роках [1] та Акт про обов'язкове медичне страхування в Угорщині 1891 року [2, с. 432], тому деякі підходи раніше успішно застосовувалися на території Чехословаччини і цей позитивний досвід був використаний при розробці нової системи соціального забезпечення.

Демократія та повага до прав людини були визначені серед основних принципів побудови Першої Чехословацької республіки. Щоправда, прийнята 13 листопада 1918 року тимчасова конституція містила лише загальні норми про організацію державної влади і не включала положень про права людини і громадянина [3]. Натомість вже в Конституції Чехословацької республіки (діяла в 1920–1938 роках) п'ятий розділ мав назву «Права, свободи і обов'язки громадян. Рівність». Окремо соціальні права

¹ Аспірант юридичного факультету ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», ORCID: 0009-0007-2210-3317

на конституційному рівні не виділялися, проте у статті 126 Конституції було вказано про необхідність спеціального законодавчого захисту шлюбу, сім'ї та материнства [4, с. 333].

Появу необхідності суттєвих змін у сфері соціального забезпечення дослідники чехословацького законодавства пояснюють поєднанням декількох факторів на початку даного історичного періоду: зміна соціальної структури сім'ї, що проявилася у переважанні індивідуалізму; зростання фінансової спроможності суспільства управляти ризиками; виникнення нових форм соціальних ризиків, з якими існуюча система не могла впоратися; формування соціальних груп для відстоювання спільних інтересів [2, с. 431]. У той же час, перші роки існування Чехословацької республіки були дуже складними через проблеми з постачанням продуктів харчування, нестачею їжі, палива і споживчих товарів внаслідок війни, а також інфляцію [5]. Відтак, важка соціально-економічна ситуація в країні потребувала законодавчого регулювання механізмів забезпечення і захисту соціальних прав. Для цього поступово приймалися спеціальні законодавчі акти, спрямовані на утвердження соціальних прав: Закон про страхування працівників на випадок хвороби, інвалідності та досягнення похилого віку (прийнятий у жовтні 1924 року, але введений в дію з 1 липня 1926 року) та Закон про пенсійне забезпечення для службовців (1929).

Законом 1924 року встановлювалася пенсія за віком при досягненні 65 років з виплатами на рівні третини заробітку здорового працівника у такій же сфері та з аналогічними здібностями. Для цього працівник мав вносити страхові внески щонайменше 150 тижнів [6, с. 307–308]. Страхові внески сплачували працівник і роботодавець у рівних пропорціях. З метою імплементації законодавства у Чехословаччині також створювалася відповідна система інституцій: Міністерство соціальних справ (1918 рік), яке з 1919 року складалося із трьох департаментів (з питань захисту дітей; з питань захисту осіб з інвалідністю, житлової сфери та кооперативів; з питань захисту працівників, зайнятості, перевірок бізнесу та соціального страхування) [2, с. 434].

Особлива увага в Чехословаччині приділялася соціальній допомозі у зв'язку з безробіттям. Першим законодавчим актом у цьому напрямі став Закон № 63/2018 про підтримку безробітних, згідно з яким безробітні особи мали право на державну допомогу якщо вони активно шукали роботу і взаємодіяли зі службою зайнятості. У 1921 році була прийнята так звана «Гентська система» (набрала чинності з 1 квітня 1925 року), в межах якої допомога надавалася безробітним через профспілки за рахунок членських внесків працівників та державних субсидій [2, с. 435]. Потреба у соціальному захисті після завершення Першої Світової війни виникла з також боку осіб з інвалідністю, яких згідно з офіційними документами у Чехос-

ловаччині було близько 210 тисяч. Прийняті у 1919 році закони були спрямовані не тільки на фінансову підтримку та медичну допомогу, а й на подальшу інклюзивність постраждалих від війни [2, с. 436].

Нормативне визначення системи соціального забезпечення в Чехословаччині мало певний позитивний ефект в частині вирішення таких соціальних проблем, взаємозв'язок з якими, на перший погляд, не був очевидним. По-перше, захист демократичним чехословацьким режимом соціальних прав людини чере розширення законодавчого регулювання соціального збезпечення мав також сприятливий зворотній ефект у вигляді захисту такою системою самої демократії від зазіхань з боку соціалізму та інших радикальних ідеологій. Зокрема, науковці відзначають, що у ситуаціях економічного спаду та бідності робітники все частіше починали говорити про переворот соціалізму та повстання пролетаріату [6, с. 304]. По-друге, на початку 1920-х років в окремих регіонах зі значною часткою німецького населення одним з аргументів на користь приєднання до німецької держави називалася відсутність у Чехословаччині системи страхування на випадок інвалідності чи настання похилого віку [6, с. 308].

Отже, державний механізм щодо забезпечення та захисту соціальних прав людини дозволяв забезпечувати належний рівень підтримки з боку населення та суттєво підвищував авторитет держави у вирішенні суспільних проблем. Подальшому його розвитку суттєво перешкодила економічна криза 1930–1935 років, оскільки в таких умовах держава не могла ефективно розвивати нові правові механізми для покращення добробуту своїх громадян.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє виокремити такі досягнення Першої Чехословацької республіки у сфері становлення соціальних прав людини та побудови правового механізму їх забезпечення:

- утвердження в законодавчих актах соціальної спрямованості демократичної республіки та взяття державою відповідальності за підтримку соціальної справедливості шляхом врегулювання допомоги безробітним, особам, які постраждали від бойових дій та особам з інвалідністю вже у перші роки існування нової держави;
- залучення на законодавчому рівні до процесів соціального забезпечення на випадок безробіття чи досягнення пенсійного віку усіх ключових учасників: роботодавця, працівника, профіспілок і держави;
- формування спеціалізованих державних органів та інституцій, діяльність яких була спрямована на реалізацію законодавчих норм та ефективний розподіл соціальної допомоги.

Успішні приклади реалізації законодавчих ініціатив у Першій Чехословацькій республіці, а також суспільна проблематика, яка потребувала вирішення, залишаються актуальними і для сучасного державного будів-

ництва, в тому числі й в Україні. Відтак, видаються досить перспективними подальші детальні дослідження правового регулювання забезпечення соціальних прав у Чехословацькій державі.

Література:

1. Kuklík, J. (2015), *Czech Law in Historical Contexts*, Karolinum Press, Prague, Czech Republic. <https://doi.org/10.2307/jj.362398.12>.
2. Illyová, Z (2015), «Social legislation in the first Czechoslovak Republic», *Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa*, [T.] 8, z. 4, pp. 429–439. <https://doi.org/10.4467/20844131KS.15.025.4885>.
3. The website of the Chamber of Deputies Parliament of the Czech Republic (2024), «Zákon ze dne 13. listopadu 1918 o prozatímní ústavě». URL: https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1918.html (дата звернення: 01.04.2024).
4. The new constitutions of Europe / Howard Lee Mc Bain and Lindsay Rogers. – Garden City, 1922. – 640 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=zEwpAAAAYAAJ&pg=PA401&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false (дата звернення: 01.04.2024).
5. Ramet, Sabrina P, ed (2020), *Interwar East Central Europe, 1918–1941: The Failure of Democracy-Building, the Fate of Minorities*, Routledge Studies in Modern European History, Abingdon, UK, and New York: Routledge, 2020, 331 pp.
6. Hellerová V. et al. (2023). «Preparation for Old Age and Ageing in the Time of the First Czechoslovak Republic: The Professional Discourse on Old Age at the Time», *HKJU-CCPA*, 23(2), 301–318. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/442207>, <https://doi.org/10/31297/hkju.23.2.1> (дата звернення: 01.04.2024).

Науковий керівник: Чернетченко О. М., к.ю.н., доцент кафедри державно-правових дисциплін, завідувач кафедри теорії та історії держави і права ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК».

Софія Губська¹

СПІВІДНОШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ПРАВ ЛЮДИНИ І МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Співвідношення міжнародного права прав людини і міжнародного гуманітарного права представляє собою складну та важливу проблему в сучасному світі. Обидва ці види права спрямовані на захист особистості, але в різних контекстах та з використанням різних підходів. Міжнародне право прав людини орієнтоване на захист прав і свобод індивідуальних

¹ 2 курс, група 07мп-22-01

осіб у будь-яких обставинах, незалежно від статусу або контексту, у якому вони знаходяться. З іншого боку, міжнародне гуманітарне право регулює поведінку сторін конфлікту в умовах збройних конфліктів, надаючи захист цивільному населенню та зменшуючи страждання, які виникають внаслідок війни.

Наукова спільнота має значний інтерес до дослідження співвідношення міжнародного права прав людини і міжнародного гуманітарного права через їхню взаємодію в умовах війни, конфліктів та гуманітарних криз. Деякі вчені, які присвятили свою кар'єру цій темі, наприклад, *Лора Дж. Лиссер* - вона спеціалізується на політичних науках і вивчає взаємодію міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права в контексті збройних конфліктів та гуманітарних криз.

Мета дослідження співвідношення міжнародного права прав людини і міжнародного гуманітарного права полягає в розкритті взаємодії цих двох галузей права та їхнього впливу на захист особистості в умовах конфліктів та криз.

Завдання дослідження включає визначення концептуальних основ, бо важливим завданням є визначення ключових понять та концепцій у сфері прав людини та гуманітарного права, таких як принципи, обов'язки держав, правові гарантії тощо. Також, вивчення проблемних питань та конфліктів – дослідження має виявити основні проблеми та конфлікти між міжнародним правом прав людини і міжнародним гуманітарним правом, такі як обмеження прав в умовах війни або конфліктів інтересів.

Протягом останніх десятиліть спостерігалось збільшення важливості обох цих галузей права через зростання конфліктів, гуманітарних криз та порушень прав людини по всьому світу. Нерідко ці два види права можуть конфліктувати між собою, особливо в умовах війни, коли захист прав людини може суперечити необхідності забезпечення безпеки та порядку. Наприклад, обмеження свободи особи в умовах військового конфлікту може бути необхідним для забезпечення безпеки громадян, але це може також порушувати права людини. У таких ситуаціях виникає необхідність збалансувати ці дві галузі права та знайти компромісний підхід, який забезпечить захист прав і свобод особистості, а також зменшення страждань в умовах конфлікту. Це може вимагати вдосконалення міжнародних нормативних актів, розробки нових правових інструментів, а також активного впливу на сторони конфлікту для дотримання міжнародного права.

Крім того, важливо враховувати еволюцію сучасних конфліктів та зміну характеру війни, зокрема через вплив технологій та нетрадиційних форм боротьби. Це може потребувати адаптації і розширення дії міжнародного права, щоб забезпечити ефективний захист особистості в умовах сучасних воєнних конфліктів.

Таким чином, співвідношення міжнародного права прав людини і міжнародного гуманітарного права є критично важливим для забезпечення захисту особистості в умовах конфлікту та криз. Ці дві галузі права взаємодіють у складних ситуаціях, і їхнє правильне розуміння та застосування є ключем до забезпечення гуманітарного стандарту та захисту прав і свобод людини в умовах сучасного світу.

Список використаної літератури:

1. Трагнюк О. Я. Лекція «Міжнародне право прав людини».
2. Загальна декларація прав людини (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text)
3. СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА (<http://inlawalmanac.mgu.od.ua/v23/23.pdf>)
4. Міжнародне право прав людини. Сироїд Т. Л., Фоміна Л. О. Київ. Норма права. 2023

Науковий керівник: Полич В. П., доктор філософії, асистент кафедри права Європейського союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

*Софія Гуцул,
Єлизавета МIRONЮК¹*

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЖИТТЯ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ

Сьогодні очевидно, що право на життя визнається не лише як просте існування, але й як право на достойне життя з гарантіями конституційного захисту інших прав, що доповнюють і пов'язані з ним [1, с. 21].

Виникає все більша необхідність в забезпеченні цього конституційного права людини на життя, яке зазначено в статті 27 Конституції України.

Право на життя визнається як складне та комплексне явище і традиційно воно розглядається як особисте право. Його складність полягає у тому, що це право має визначення не лише на рівні фізичного існування, а й на рівні якості життя.

Крім того, комплексність права на життя полягає в тому, що воно взаємодіє з іншими правами людини. Наприклад, право на життя тісно

¹ Студентки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

пов'язане з правом на охорону здоров'я, правом на достойні умови праці, правом на житло та іншими соціально-економічними правами. Без забезпечення цих прав людині може бути ускладнено забезпечити своє право на життя в повному обсязі.

Це право закріплено як в Конституції України, так і, звісно, на європейському законодавчому рівні, а саме передбачено Хартією основних прав ЄС [2], Європейською конвенцією з прав людини та протоколами до неї.

У європейському праві, гарантії прав і свобод людини охоплюють засоби захисту прав від порушень, процедури відновлення порушених прав і механізми компенсації завданої шкоди. Ці гарантії поділяються на загальні, які стосуються будь-яких прав і свобод, і спеціальні, що застосовуються до окремих прав і свобод [3, с. 58].

Система загальних гарантій включає інституційні гарантії, пов'язані з роботою органів, що мають за мету захист порушених прав; процесуальні гарантії, які використовуються під час проведення правосуддя, особливо у кримінальному процесі; та матеріальні гарантії, що надають особі право на компенсацію збитків, завданих порушенням її прав [3, с. 58].

Спеціальні гарантії прав людини – це конкретні юридичні заходи, спрямовані на захист суб'єктивних прав від порушень, що можуть бути здійснені приватними особами або органами публічної влади, включаючи наднаціональні органи. Ці гарантії різноманітні і встановлені для кожного виду прав людини [3, с. 63].

Наприклад, гарантією права на життя може бути заборона застосування смертної кари, яка закріплена у статті 2 Хартії Європейського Союзу та Протокол № 13 до Європейської конвенції з прав людини від 3 травня 2002 року.

Для того, щоб розібратись у термінології та тлумаченні права на життя, нам потрібно проаналізувати практику ЄСПЛ. Для прикладу ми візьмемо дві країни: Україна та Німеччина. Україна, як і Німеччина, ратифікувала Європейську конвенцію про права людини, тому судова практика ЄСПЛ має особливе значення для обох країн.

Право на життя, перш за все, має процесуальну основу, як вже згадувалось вище. Держава повинна вжити всіх необхідних заходів для запобігання ситуацій, які загрожують життю громадян. Це включає в себе по-перше, криміналізацію вбивства і встановлення суворих санкцій за посягання на життя, по-друге розслідування, затримання та покарання винних (саме це і є процесуальною основою). Як приклад ми візьмемо справу ЄСПЛ проти України за 2024 рік, а саме *«Голобородько та інші проти України»*. Справа стосується кількох заяв, поданих до Європейського суду з прав людини різними особами, які скаржилися на неналежне

розслідування смертей їхніх близьких унаслідок дорожньо-транспортних пригод. Суд зазначив, що розслідування цих ДТП не відповідали критерію ефективності.

З огляду на значну кількість заяв, що надходять до ЄСПЛ стосовно неналежного розслідування смертей, спричинених ДТП в Україні, можна зробити обґрунтований висновок про системний характер цієї проблеми.

У Німеччині ж навпаки, заяв стосовно порушення статті 2 Конвенції не так багато, але для прикладу ми візьмемо справу «Грей проти Німеччини» у якій йшлося про смерть британця, який, як зазначається, отримав неправильні ліки під час домашнього візиту до нього німецького лікаря. Заявники також скаржилися на те, що розслідування смерті не відповідало процесуальним вимогам, передбаченим статтею 2 Конвенції. Проте суд постановив, що Німеччина провела належне розслідування у даній справі.

Продовжуючи тему стандартів можна сказати, що в контексті європейських цінностей, реалізація права на життя в Україні має ряд особливостей та перешкод, а війна спричинила значні порушення права на життя і створила нові виклики для його реалізації. Яскравим прикладом тут можна навести питання мобілізації чоловіків та наслідки, які вона за собою тягне.

Чоловікам віком від 18 до 60 років заборонено виїжджати за кордон під час воєнного стану, за деякими винятками. Ці обмеження ґрунтуються на зобов'язанні держави захищати життя своїх громадян, а також на потребі забезпечити мобілізаційні ресурси для оборони країни. Деякі правозахисники та громадські діячі стверджують, що ці обмеження порушують право на свободу пересування та рівність перед законом. У даному випадку слід говорити про встановлення балансу між захистом таких цінностей, як територіальна цілісність, державний суверенітет, життя і здоров'я населення, і правом на життя кожної конкретної особи

Президент України висловив позицію щодо чоловіків мобілізаційного віку, наголошуючи, що вони повинні залишатися в Україні, щоб брати участь у військових діях, працювати та сплачувати податки. Також, на тлі війни, для України з'явилися нові виклики – повернення громадян України, які виїхали за кордон нелегально.

Ще однією гарантією права на життя є заборона екстрадиції особи до країн, де її життю загрожує небезпека (наприклад, до неї може бути застосована смертна кара тощо). Теоретично, екстрадиція можлива, але тут є багато нюансів, а саме кримінальне провадження, потрібна велика доказова база, як саме і за яких обставин людина виїхала за кордон, це доволі довгий та важкий процес.

Наразі однією з основних причин відмови Європейських країн у видачі особи є дія воєнного стану на території України. Рішення іноземних

судів про відмову у екстрадиції часто ґрунтуються на цій причині, оскільки Україна не може гарантувати безпеку особам, що стає важливим з урахуванням положень статей 2 та 3 Конвенції про захист прав та основних свобод людини.

Україна робить значні кроки, щоб відповідати європейським стандартам у реалізації права на життя. Проте для досягнення цієї мети необхідні продовжувати удосконалюватися та долати такі проблеми, як корупція, неефективність правоохоронних органів та акцентувати увагу на покращенні рівня життя населення.

Література:

1. Сьох К. Я., Ященко Т. О. Конституційне право людини на життя та евтаназію: досвід країн Європейського Союзу. Приватне та публічне право. 2020. №4. С. 21–25. URL: http://pp-law.in.ua/archive/4_2020/6.pdf

2. Charter of Fundamental Rights of the European Union (2016/C 202/02). Official Journal of the European Union. OJ C 202, 7.6.2016, p. 202–394.

3. Богачова, Л. Л. Юридичні гарантії прав і свобод людини і громадянина в європейському та національному праві / Л. Л. Богачова // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / НДІ держ. будівництва та місц. самоврядування Нац. акад. прав. наук України. X. : Право, 2011. Вип. 22. С. 56–70.

Науковий керівник: Дахова І. І., к.ю.н. доцентка кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Олександра Довгаль¹

ЗАКОНОДАВСТВО ЄС ЩОДО ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ АНАТОМІЧНИМИ МАТЕРІАЛАМИ ЛЮДИНИ

Важливість протидії торгівлі анатомічними матеріалами людини в сучасному світі не може бути переоцінена. Ця сфера стикається з широким спектром етичних, юридичних і моральних питань, які стосуються безпеки та гідності людини.

Незважаючи на те, що трансплантація органів є одним із ключових напрямків розвитку сучасної медицини, вона також служить підґрунтям для вчинення злочинів, що пов'язані із незаконним вилученням, перевезенням, використанням і торгівлею анатомічними матеріалами людини. Забезпечення адекватного законодавства є важливою передумовою для

¹ Студентка 3 курсу 22 групи факультету прокуратури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

запобігання торгівлі людськими тканинами та органами, а також для забезпечення відповідності медичних практик етичним стандартам.

Усвідомлюючи необхідність забезпечення належного захисту прав і свобод людини, Європейський Союз (далі – ЄС) розробив низку нормативно-правових актів щодо протидії торгівлі людьми, що, окрім іншого, включає в себе норми про боротьбу з торгівлею анатомічними матеріалами і захист її жертв.

Одним із найважливіших законодавчих актів ЄС у сфері протидії торгівлі анатомічними матеріалами людини є Директива 2011/36/ЄС Європейського Парламенту й Ради від 5 квітня 2011 р. про запобігання і боротьбу з торгівлею людьми і захист її жертв, який заміняє Рамкове Рішення Ради 2002/629/ЮВС. У зазначеному акті вказано, що запобігання торгівлі людьми та боротьба з нею є пріоритетом для Союзу та держав-членів. У статті 2 цієї Директиви зазначено, що експлуатація людини може включати будь-які форми сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги, включаючи жебрацтво, рабство або практику, подібну до рабства, а також видалення анатомічних матеріалів.

Нормативний акт зобов'язує держав-членів:

- вживати необхідних заходів для забезпечення покарання порушників;
- вживати необхідних заходів для забезпечення того, щоб відповідні злочини каралися покаранням у вигляді позбавлення волі строком не менше п'яти років;
- вживати необхідних заходів для забезпечення того, щоб їхні компетентні органи мали право вилучати та конфіскувати засоби та доходи від таких злочинів;
- вживати необхідних заходів для забезпечення того, щоб жертви не були піддані покаранню за їх участь у злочинній діяльності, яку вони були вимушені вчинити [1].

Ще одним актом ЄС, який регулює питання боротьби з торгівлею органами та тканинами є Рішення Ради 2006/618/ЄС від 24 липня 2006 р. про укладення, від імені Європейського співтовариства, Протоколу для запобігання, припинення і покарання за торгівлю людьми, особливо жінками і дітьми, який доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності в частині положень Протоколу, з огляду на те, що положення цього Протоколу відповідають сфері дії Установчим договорам ЄС.

Протокол, як і Директива відносить видалення анатомічних матеріалів до переліку діянь, які охоплюються торгівлею людьми. Основною метою Протоколу законодавець визначив запобігання, розслідування та судове переслідування правопорушень, встановлених статтею 5 цього Протоколу,

якщо ці злочини є транснаціональними за своєю суттю та за участю організованої злочинної групи, а також до захист жертв таких злочинів [2].

Крім цього, окремі положення про захист осіб від незаконного вилучення і торгівлі анатомічними матеріалами містяться у:

- Рішення Ради 2006/619/ЄС від 24 липня 2006 р. про укладення, від імені Європейського співтовариства, Протоколу для запобігання, припинення і покарання за торгівлю людьми, особливо жінками і дітьми, який доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності стосовно положень Протоколу, наскільки Положення Протоколу потрапляють у сферу дії Частини III, Розділу IV Договору про створення Європейського Союзу [3];

- Додатки II до Рішення 2006/618/ЄС і 2006/619/ЄС уточнюють компетенцію ЄС із огляду на питання, які регулює протокол;

- Рамкове рішення від 28 листопада 2002 р. про підвищення стандартів кримінальної відповідальності з метою покарання за допомогу в незаконному в'їзді, транзиті та перебуванні [4].

Отже, Європейський Союз приділяє значну увагу питанню боротьби з торгівлею людьми, зокрема з торгівлею анатомічними матеріалами людини, оскільки це серйозне порушення прав людини та міжнародного законодавства. ЄС активно співпрацює з країнами-партнерами та міжнародними організаціями для розробки та впровадження стратегій по боротьбі з цим явищем. У той час ефективне регулювання сприяє захисту прав людини, забезпеченню безпеки та довіри до медичних процедур, а також сприяє науковому прогресу в області медицини та біотехнологій.

Література:

1. Directive – 2011/36 – EN – EUR-Lex. *EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language*. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2011.101.01.0001.01.ENG&toc=OJ:L:2011:101:TOC (дата звернення: 16.04.2024).

2. Decision – 2006/618 – EN – EUR-Lex. *EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32006D0618> (дата звернення: 16.04.2024).

3. Decision – 2006/619 – EN – EUR-Lex. *EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32006D0619> (дата звернення: 16.04.2024).

4. EUR-Lex – 32002F0946 – EN – EUR-Lex. *EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32002F0946> (дата звернення: 16.04.2024).

Науковий керівник: Маринів Іванна Ігорівна, кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МОДЕЛІ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ У ПРАВІ ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНА

Сьогодні стало визначення поняття «корпоративного управління» у межах української правової думки ще не повністю сформоване [1, с. 28], а тому дослідження цього питання через призму євроінтеграційних процесів актуалізує необхідність розглядати відповідні правовідносини із відсиланням до тих концептів та практик, які притаманні державам-членам Європейського Союзу.

У значній кількості праць, де зусилля дослідників направлені на пошук і виділення характерних ознак організації та функціонування корпоративного управління у межах певних юрисдикцій, зазвичай, виділяють три домінуючі моделі корпоративного управління, одна з яких є «європейською» за своїм змістом.

Наприклад, Ш. Росс (S. Ross) у своїй статті вказує на існування трьох моделей корпоративного управління – англо-американської, німецької та японської моделей [2]. Подібного поділу також притримується і М. Унгуреану (M. Ungureanu), яка у своїй статті описує англо-саксонську, континентально-європейську та японську моделі корпоративного управління [3].

Ми вважаємо, що поділ моделей корпоративного управління саме таким чином є, з економічної точки зору, приблизною проекцією розташування світових фінансових центрів та хабів [4] та, з юридичної точки зору, у загальних рисах відповідає поділу на правові системи, проте із врахуванням специфіки відносин корпоративного управління, які мають власну історію, внаслідок чого сформували певні особливості в залежності від юрисдикції функціонування.

Відтак, з метою врахування у нашому дослідженні особливостей організації відносин корпоративного управління, візьмемо за основу модель корпоративного управління, яка сформувалася у праві Федеративної Республіки Німеччина – державі, яка за даними Всесвітнього банку посідає четверте місце у світі та перше місце у Європі за показником валового внутрішнього продукту (ВВП Німеччини складає майже чверть – 24,38% – від сукупного ВВП країн ЄС) [5].

¹ аспірант кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Перш за все варто звернути увагу, що оскільки Німеччина є державою-членом Європейського Союзу, на неї розповсюджується регулювання ЄС у сфері корпоративного управління. Відтак, протягом дослідження регулювання, яке застосовується у ФРН, ми об'єднаємо національне та європейське законодавство у єдину систему, проте обов'язково зробимо акценти на джерелах походження кожного.

Німецька модель корпоративного управління характеризується дво-рівневою структурою. Як зазначає Ш. Росс, «виконавча рада відповідає за корпоративне управління; наглядова рада контролює виконавчу раду; наглядова рада обирається працівниками та акціонерами» (переклад авторський) [2].

Серед основних нормативних актів, які регулюють відносини корпоративного управління у Німеччині, можна навести німецький Закон про акціонерні товариства 1965 року з поправками (англ. «Stock Corporation Act» [6]). Серед іншого, він регулює заснування компанії, правові відносини між компанією та її партнерами або акціонерами, капітал, зміни статутного капіталу та ліквідацію компанії [7].

Даний закон закріпив поняття акціонерного товариства у Німеччині, яке отримало відому аббревіатуру «AG» (від нім. «Aktiengesellschaft», у перекладі – «публічна компанія» [8]). Саме акціонерні товариства стали одним із основних суб'єктів, на кого розповсюджується регулювання цього закону [9].

Проте, зважаючи на те, що Німеччина є членом ЄС, дане законодавство також частково застосовується і до європейських компаній (англ. «European Company», «SE»), тип відкритого товариства з обмеженою відповідальністю, який дозволяє вести бізнес у різних європейських країнах за єдиним набором правил [10].

Говорячи про європейські компанії, які, фактично, є суб'єктами корпоративного права у всіх державах-членах ЄС поряд з національними суб'єктами, основне правове регулювання стосовно них встановлено Регламентом ЄС №2157/2001 від 8 жовтня 2001 року в редакції від 1 липня 2013 року [11], що має пряму дію у всіх державах-членах ЄС та Європейської економічної зони.

Як зазначається, «у Німеччині імплементація європейських стандартів набула чинності через імплементаційні акти SEAG та SEBG 22 грудня 2004 року. Цю правову систему доповнює чинне підпорядковане національне законодавство, зокрема Закон про акціонерні товариства» (переклад авторський) [12]. Поєднання національного та європейського правового регулювання, які встановлюють власні правила стосовно національних та європейських суб'єктів, на яких розповсюджують своє регулювання, є однією з характерних особливостей у німецькому регулюванні.

Іншим нормативним актом, який регулює цю сферу, є Закон про товариства з обмеженою відповідальністю, який регулює діяльність найбільш розповсюдженого у Німеччині виду корпорацій – товариств з обмеженою відповідальністю [13].

Німецьке товариство з обмеженою відповідальністю засновується акціонерами-засновниками, які підписують установчий акт та статут у присутності німецького адвоката. Німецьке ТОВ обов'язково реєструється в комерційному реєстрі (нім. «Handelsregister»); право на управління та дії від імені ТОВ мають його керуючі директори (нім. «Geschäftsführer») [13].

Зазначені вище нормативні акти є фундаментальними з точки зору створення та функціонування різних типів компаній у ФРН, проте, говорячи безпосередньо про сферу корпоративного управління та найкращих практик у цій сфері, важливо звернути увагу на Комерційний кодекс Німеччини (нім. «Handelsgesetzbuch», скор. «HGB») [14].

Як зазначає В. Кентон (W. Kenton), комерційний кодекс «містить положення, пов'язані з підготовкою фінансової звітності, і встановлює принципи бухгалтерського обліку та найкращі практики» (переклад авторський) [15]. Автор вказує, що «HGB подібний до загальноприйнятих принципів бухгалтерського обліку (GAAP), яких дотримуються у США» (переклад авторський) [15].

Комерційний кодекс Німеччини також надає регулювання у сфері поводження з працівниками та забезпечує дотримання прозорості та ефективної взаємодії з третіми особами у діяльності компаній, що є важливою складовою належного корпоративного управління.

Окрім цього, варто зазначити про Німецький кодекс корпоративного управління (нім. «Deutscher Corporate Governance Kodex»), який містить «основні законодавчі положення щодо управління та нагляду за німецькими компаніями, зареєстрованими на біржі, і містить, у формі рекомендацій і пропозицій, визнані на міжнародному та національному рівнях стандарти належного та відповідального корпоративного управління» (переклад авторський) [16].

Цей кодекс переглядається щонайменше раз на рік спеціальною Комісією (нім. «Regierungskommission Deutscher Corporate Governance Kodex»), чийм завданням є оновлювати кодекс та слідкувати, щоб документ був актуальним та описував дійсно найкращу практику належного корпоративного управління [16].

Підсумовуючи вищезазначене, європейська модель корпоративного управління, яка функціонує у праві Федеративної Республіки Німеччина, характеризується значним впливом імперативного нормативного регулювання національного та наднаціонального рівнів у поєднанні з обов'язковим застосуванням дворівневої моделі організації органів управління, що за-

галом вказує на загальну жорсткість цієї моделі у відповідності до характеристик континентальної системи права, у межах якої ця модель сформулась та існує.

Використані джерела:

1. Должко В. В. Щодо питання визначення та змісту поняття «корпоративне управління». *Збірник наукових статей за матеріалами VIII Харківських міжнародно-правових читань (до 100-річчя з дня народження професора М. В. Яновського)* : Матеріали VIII Харків. міжнар.-прав. читань, м. Харків, 19 трав. 2023 р. Харків, 2023;

2. Ross S. What Are Some Examples of Different Corporate Governance Systems?. *Investopedia*. URL: <https://www.investopedia.com/ask/answers/051115/what-are-some-examples-different-corporate-governance-systems-across-world.asp> (дата звернення: 04.04.2024);

3. Ungureanu M. Models and practices of corporate governance worldwide. *CES Working Papers*. 2012. Т. 4, № 3а. С. 625–635. URL: https://ceswp.uaic.ro/articles/CESWP2012_IV3a_UNG.pdf (дата звернення: 05.04.2024);

4. Bajpai P. The World's Leading Financial Cities. *Investopedia*. URL: <https://www.investopedia.com/articles/investing/091114/worlds-top-financial-cities.asp> (дата звернення: 06.04.2024);

5. GDP (current US\$) Data. *World Bank Open Data*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD> (дата звернення: 07.04.2024);

6. Stock Corporation Act of 6 September 1965 (Federal Law Gazette I, p. 1089), as last amended by Article 7 of the Act of 22 February 2023 (Federal Law Gazette 2023 I no. 51). *Gesetze im Internet*. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_aktg/englisch_aktg.html (дата звернення: 08.04.2024);

7. German Stock Corporation Act. *Börse Frankfurt: Aktien, Kurse, Charts und Nachrichten*. URL: <https://www.boerse-frankfurt.de/en/know-how/glossary/german-stock-corporation-act> (дата звернення: 08.04.2024);

8. Aktiengesellschaft. *IHK Berlin*. URL: <https://www.ihk.de/berlin/service-und-beratung/recht-und-steuern/firma-und-rechtsformen/rechtsformen-fuer-unternehmen/aktiengesellschaft-2253548> (дата звернення: 08.04.2024);

9. Corporation (Aktiengesellschaft-AG). *IHK Frankfurt am Main*. URL: <https://www.frankfurt-main.ihk.de/servicenavigation/chamber-of-commerce-and-industry/startup-support-and-business-development/legal-forms/corporation-5277192> (дата звернення: 08.04.2024);

10. Setting up a European Company (SE). *Your Europe*. URL: https://europa.eu/youreurope/business/running-business/developing-business/setting-up-european-company/index_en.htm (дата звернення: 08.04.2024);

11. Council Regulation (EC) No 2157/2001 of 8 October 2001 on the Statute for a European company (SE). *Official Journal of the European Communities*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001R2157> (дата звернення: 08.04.2024);

12. The European Company (SE). *BUSE Rechtsanwälte Steuerberater*. URL: <https://buse.de/en/core-topics/the-european-company-se/> (дата звернення: 08.04.2024);

13. What means Limited liability Company (Gesellschaft mit beschränkter Haftung)? *International Probate and Estate Planning Lawyers in Germany*. URL: <https://www.german-probate-lawyer.com/en/glossary/def/limited-liability-company-gmbh.html> (дата звернення: 09.04.2024);

14. Commercial Code in the revised version published in the Bundesgesetzblatt (BGBl., Federal Law Gazette), Part III, Section 4100–1, Book 1, as amended by Article 11 of the Act of 18 July 2017 (Federal Law Gazette Part I p. 2745), Book 2, as amended by Article 14 of the Act of 22 December 2020 (Federal Law Gazette Part I p. 3256), Book 3, as amended by Article 5 of the Act of 7 August 2021 (Federal Law Gazette Part I p. 3311), Book 4, as amended by Article 184 of the Act of 19 June 2020 (Federal Law Gazette Part I p. 1328) and Book 5, as amended by Article 184 of the Act of 19 June 2020 (Federal Law Gazette Part I p. 1328). *Gesetze im Internet*. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_hgb/englisch_hgb.html (дата звернення: 09.04.2024);

15. Kenton W. Handelsgesetzbuch (HGB): The Commercial Code of Germany. *Investopedia*. URL: <https://www.investopedia.com/terms/h/hgb.asp> (дата звернення: 10.04.2024);

16. Deutscher Corporate Governance Kodex. *Regierungskommission DCGK*. URL: <https://www.dcgk.de/en/home.html> (дата звернення: 10.04.2024).

Науковий керівник: Білоусов С. М., доктор юридичних наук, професор кафедри права Європейського Союзу НІОУ

Д. Дяківнич.¹

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОРИСТУВАННЯ ЛІСОВИМИ РЕСУРСАМИ

Лісовими ресурсами в Україні є деревні, технічні, лікарські та інші продукти лісу, що використовуються для задоволення потреб населення і виробництва та відтворюються у процесі формування лісових природних комплексів. До лісових ресурсів також належать корисні властивості лісів ,які використовуються для задоволення суспільних потреб (наприклад ,здатність лісів зменшувати негативні наслідки природних явищ ,здатність лісів захищати ґрунти від ерозії ,здатність лісів запобігати забрудненню та очищати довкілля ,здатність лісів сприяти регулюванню стоку води ,поліпшенню здоров'я населення та естетичному вихованню). Лісові ресурси можуть експлуатуватися шляхом загального та спеціального використання.

¹ Студентка 5 групи 4 курсу Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ

Відповідно до статті 8 Лісового Кодексу : «У державній власності перебувають усі ліси України, крім лісів, що перебувають у комунальній або приватній власності. Право державної власності на ліси набувається і реалізується державою в особі Кабінету Міністрів України, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій відповідно до закону. «

До особливостей лісів та лісового господарства України відносяться: – відносно низький середній рівень лісистості території країни; – зростання лісів у різних природних зонах (Полісся, Лісостеп, Степ, Українські Карпати та гірський Крим), що містить істотні відмінності щодо лісорослинних умов, методів ведення лісового господарства, використання лісових ресурсів та корисних властивостей лісу; – переважно екологічне значення лісів та висока їх частка (до 50%) з режимом обмеженого лісокористування; – високий відсоток заповідних лісів (16,1%), який має стійку тенденцію до зростання; – історично сформувалась ситуація закріплення лісів за численними постійними лісокористувачами (для ведення лісового господарства ліси надані в постійне користування підприємствам, установам і організаціям кількох десятків міністерств і відомств); – значна площа лісів зростає у зоні радіоактивного забруднення; – половина лісів України є штучно створеними та потребують посиленого догляду.[1] Загальна площа лісового фонду України становить – 10,4 млн га, із яких вкритих ліською рослинністю – 9,6 млн га. Лісистість території країни становить 15,9%. За 50 років площа лісів зросла на 21%, а запас деревини майже у три рази.[1]

У документах Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992) важливе місце відведено екологічному значенню лісів у сучасному суспільстві. Серед прийнятих екологічних угод на конференції були підписані Конвенція про зміни клімату, Конвенція про біологічне різноманіття і Заява про принципи глобального консенсусу щодо раціонального використання лісів. Лісові екосистеми розглядаються насамперед як головний компонент біосфери, здатний стабілізувати та відновлювати її природну рівновагу. Вирішення проблем лісокористування та відтворення лісів в Україні на принципах сталого розвитку набуває загальнодержавного значення – зазначив Лищенко А. А у своїй статті[2]

Лісогосподарське виробництво займає важливе місце в економіці лісового комплексу і його основним завданням є створення продуктивних, стиглих насаджень та охорона і захист лісів. Кінцевим результатом лісогосподарського виробництва є стиглий ліс і низка матеріальних благ (матеріальні та соціальні вигоди від використання грибів, ягід, плодів, лікарських рослин, бджільництва, продукції мисливства, захисту лісу,

рекреації та інших корисних функцій) ,які отримує народне господарство і населення в процесі лісорозвитку.

Лісове господарство характеризується тривалими виробничими циклами. Зрілі насадження берези та осики можна вирощувати протягом 40–50 років ,сосни ,ялини та ялиці -70-90років, а дуба та бука -100-120років . У зв'язку з цим виникає низка економічних питань ,таких як планування виробничих витрат ,фінансування лісового господарства на засадах ринкової економіки ,матеріальне стимулювання ефективного лісокористування ,еколого-економічна оцінка лісових ресурсів та питання ціноутворення ,які ще не вирішені.

В Україні відбуваються позитивні зрушення щодо реалізації ідеї ведення лісового господарства на засадах сталого розвитку. Тому еколого-ресурсний потенціал лісів неупинно зростає. Так, загальний запас деревини у лісах України за останні 50 років збільшився у 3 рази – з 0,7 до 2,1 млрд м³ . Обсяги створення лісів за останні роки перевищують площу щорічних суцільних зрубів у 1,3–1,8 рази. Середній приріст деревини сягає 35 млн/м³ на рік, а його використання у процесі лісокористування становить лише 40–45%, що є одним із найнижчих показників у Європі. Цей показник, зокрема, у Швейцарії перевищує 80%, Австрії, Швеції, Польщі, Фінляндії – 70%, Франції – 60% [2]

Користування лісовими ресурсами поділяють на головне і проміжне. Головне користування лісом – це процес заготівлі деревини в стиглих і перестійних насадженнях. Проміжне користування лісом здійснюється в процесі догляду за лісом, санітарних рубок і рубок, пов'язаних з реконструкцією малоцінних лісових насаджень. Головне користування лісом необхідно здійснювати в межах розрахункової лісосіки Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» (стаття 43) передбачає застосування економічних санкцій в тому випадку, якщо об'єми головного користування перевершують розрахункову лісосіку.[3]

Основне використання лісів відбувається в межах запланованої лісосіки. У більшості інтегрованих лісогосподарських підприємств України порубкові рештки використовуються для виробництва продукції (наприклад ,технологічної тріски ,вітамінного порошку ,товарів народного споживання) ,палива та для захисту навколишнього середовища (наприклад ,для стабілізації схилів ,підвищення родючості лісових ґрунтів). Ефективність використання деревини ,заготовленої в процесі проміжного користування лісом ,є досить низькою, наприклад, у 1991 році коефіцієнт використання потенційних ресурсів деревини від санітарних рубок на підприємствах Міністерства лісового господарства України становив 0,954, Низький коефіцієнт використання деревини від проміжного користування лісом пояснюється низькою якістю сировини та кінцевої продукції(ДСП,

ДВП, ДСП, целюлоза, папір тощо), що пов'язано зі складнощами у виробництві кінцевої продукції.

Деревина хвойних порід використовується для виробництва вітамінного порошку ,хвойного екстракту ,хвойної пасти та інших продуктів . В деяких регіонах України ,де частка хвойних лісів невелика ,лісові зелені насадження не використовуються. Загалом ,в Україні використовується лише 30% потенційних ресурсів деревних зелених насаджень. Найвищий рівень використання деревних зелених насаджень спостерігається в Херсонській, Волинській, Полтавській, Дніпровській, Житомирській, Київській, Хмельницькій областях.

Для ведення лісового господарства ліси надані державою у постійне користування підприємствам, установам і організаціям кількох десятків міністерств і відомств [4]

Будівельний сектор є найбільшим споживачем деревини в Україні. Промислове та житлове будівництво споживає близько 60% пиломатеріалів та будівельних матеріалів. Гірничодобувна промисловість (особливо видобуток вугілля та залізної руди) також споживає багато деревини. На кожні 1000 тонн вугілля витрачається 30–35 м³ деревини. Високоякісний круглий ліс і пиломатеріали використовуються для суднобудування, а також для виготовлення телеграфних і спеціальних стовпів.

Недостатня лісистість території України, низькі запаси стиглих і густих лісів та низька продуктивність середньовікових і пристигаючих лісів ускладнюють забезпечення деревообробної промисловості місцевою сировиною, а народне господарство і населення – продукцією з деревини.

Незаконні вирубки контролюються КК України, статтею 246 «Незаконна порубка лісу», однак відповідальність несуть далеко не усі браконьєри.[5] Адаже для притягнення до відповідальності факт незаконної рубки повинна зафіксувати так звана державна лісова охорона. Проте, рішучих дій чекати від влади не доводиться. Бо, зважаючи на те, що лісове господарство не приносить великого прибутку, а, відповідно економіка від цього не змінюється, вносити корективи в закон ніхто не поспішає.

Для успішного вирішення цієї проблеми необхідно розробити національний довгостроковий план підвищення ефективності відтворення лісових ресурсів та їх раціонального використання. Однак частково вирішити проблему можна і в короткостроковій перспективі. Першим кроком є більш ефективне використання наявних лісових ресурсів та альтернативних видів деревини на низці підприємств та організацій. Наприклад, в українських інтегрованих лісгосподарських підприємствах потенційний ресурс відходів лісозаготівлі у 2000 році становив близько 2,6 млн. м³ , а деревини малого діаметру від рубок догляду за лісом – близько 3,4 млн. м³ .

Це важливий резерв деревної сировини, який становить близько 40% деревини, заготовленої в процесі рубок головного користування лісом.

Процес лісовирощування відбувається головним чином під впливом природних факторів (родючість ґрунтів клімат та ін) їх вплив на лісовирощування значно більший і ніж в сільському господарстві тому їх необхідно особливо поглиблено вивчати. Помилки на початку виробничого циклу мають довгострокові негативні економічні і екологічні наслідки їх необхідно виявляти й усувати в перші роки лісовирощування. [5]

При розрахунку оптимальних площ цільових груп насаджень та їх співвідношень враховували неоднорідність території України за природними умовами, особливості розміщення лісів на водозборах, особливості рельєфу (крутизна схилів, ступінь еродованості ґрунтів, рівень загрози вітрової ерозії тощо – розповідає В. П. Ткач [6]

Нинішня неефективна структура споживання деревини, сформована роками бюрократичного командно-адміністративного управління, потребує суттєвого покращення. Розвиток галузі має бути прискорений. Сировиною для розвитку целюлозно-паперової промисловості є не лише деревина, а й макулатура, вторинна сировина сільського та комунального господарства (солома, очерет, деревина, вирубана в процесі догляду за парками, садами та окремими деревами).

Як зазначає Ткач В. П. : «Останнім часом точаться дискусії щодо доцільності створення нових лісів у Степу, оскільки зростання рівня лісистості у цій природній зоні начебто призведе до збіднення фауністичного і флористичного різноманіття і загрожуватиме існуванню червонокнижних видів. Стосовно цього зазначимо, що лісистість Степу в минулі століття була у декілька разів більшою. Проте ліси росли тут не повсюдно, а лише на певних ділянках – переважно в долинах рік, ефективно захищаючи їх від замулювання, а також у балках, інших зниженнях рельєфу. «

Деревина, заготовлена в процесі лісозаготівель вздовж залізничних і автомобільних шляхів, використовується неефективно (переважно як дрова). І Це пов'язано зі зростаючим дефіцитом деревини, хоча деревина може бути використана як серйозна сировина для виробництва целюлози, ДСП, ДВП та інших ефективних продуктів в полезахисній зоні можна заготовляти 2,5 млн м3 деревини щорічно.

Другий шлях вирішення цієї проблеми – суттєве покращення відтворення лісових ресурсів. Перспективними є насадження (особливо на землях, непридатних для сільськогосподарського виробництва), вирощування швидкорослих деревних порід та введення в лісові культури продуктивних деревних порід, таких як модрина, з метою їх заготівлі в процесі проміжного лісочористування.

Необхідно не лише підвищити ефективність відновлення охоронних зон вздовж транспортних магістралей та покращити їх захисну функцію, а й забезпечити доступність високоякісної кондиційної деревини та заліснення всіх земель, непридатних для сільськогосподарського виробництва. Збільшення лісистості в Україні до 20% дозволить забезпечити деревообробну промисловість місцевою сировиною, покращити кліматичні умови, позитивно вплинути на продуктивність сільського господарства та розширити рекреаційний потенціал.

На основі вищевикладеного, можна зробити висновки що ситуацію в лісопромисловому комплексі сьогодні дійсно можна охарактеризувати як критичну. Наразі комплекс стикається з низкою проблем, серед яких екологічна криза, дефіцит лісових ресурсів, конкуренція з іноземними виробниками (якість вітчизняної продукції порівняно з іноземною не є вигідною), нестача інвестиційних ресурсів та застаріла техніка.

Враховуючи, що лісові ресурси наразі є товаром підвищеного попиту (предметом купівлі-продажу), який може бути задоволений лише в невеликій кількості в короткостроковій перспективі (через зменшення лісистості), існує потреба в удосконаленні методологічного підходу до побудови відповідної системи бухгалтерського обліку в лісогосподарських підприємствах. Особливістю такої системи є включення запасів деревини в основу балансу. Цього можна досягти шляхом комплексного підходу до вирішення проблеми, визнаючи незамінну роль, яку відіграють ліси в глобальному масштабі.

Список літератури:

1. Державне агентство лісових ресурсів України URL : <https://forest.gov.ua/paruyamki-diyalnosti/lisi-ukrayini/zagalna-harakteristika-lisiv-ukrayini>
2. Ткач В. П. Ліси та лісистість в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку
3. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 08.10.2023р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
4. Лісове господарство України. – К.: Державне агентство лісових ресурсів України. – 2011. – 36 с.
5. Маценко Г. Все про ліс. Які вони дерева України. // Магістраль. – 1997. – №42–43., спец. випуск.
6. Голуб О. Реструктуризувати лісовий фонд України. // Економіка України 2018. № 11.
7. Рушак М. Ліси України: управління, експлуатація, відтворення. // Економіка України. 2015р. №6.
8. Я. Дяченко. «Організація управління лісовим комплексом» // Економіка України 2016 №7.

9. Ткач В. П., Мешкова В. Л. Сучасні проблеми оптимізації лісистості України // Лісівництво і агролісомеліорація. – Харків: УкрНДЛГА, 2021. – Вип. 113. – С. 8–13. – https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/UGJ-2012-2-49_0.pdf

10. Генсірук С. А. Ліси України / АН України. РПС України. МО України. Львів. лісотехн. ін-т; Відп. ред. П. С. Погребняк, В. І. Чопик. – К. : Наук. думка, 2012. – 408 с

11. Лісовий Кодекс України від 04.01.2024 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text>

Науковий керівник : Бутинська Р. Я. , к.ю.н. , доцент , доцент кафедри господарсько-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ

Анна Жадан¹

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ТИМЧАСОВИЙ ЗАХИСТ ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНИ ЯК ПРОЯВ ЦІННОСТІ СВОБОДИ В РОЗУМІННІ ПРАВА ЄС

24 лютого 2022 року Російська Федерація розпочала повномасштабне вторгнення в Україну, у зв'язку з чим на певних територіях країни життя стало неможливим через активні бойові дії, постійні обстріли, а велика кількість людей втратили домівки, що змусило мільйони співвітчизників шукати захисту як в межах, так і за межами України.

Статтею 18 Хартії Європейського Союзу про основоположні права 2000 р. (далі – Хартія) передбачено право для громадян третіх країн на притулок на території держав-членів Європейського Союзу [1]. Як відомо, Хартія відображає права осіб відповідно до загальних цінностей Європейського Союзу (далі – ЄС), що передбачені статтею 2 Договору про Європейський Союз [2]. Так, право на притулок є одним з проявів забезпечення такої загальної цінності ЄС як свобода. Адже, право на безпеку для життя і здоров'я, що в нашому випадку проявляється у можливості залишити місце, де є загроза цьому праву, в широкому розумінні, також можна розглядати як прояв права на свободу.

Військова агресія Росії призвела до масового притоку громадян з України до Європи задля пошуку притулку. За даними Євростату станом на 31 січня 2024 року на території країн Європейського Союзу перебувають близько 4,3 млн осіб з України, що покинули територію держави в результаті вторгнення Росії і потребують тимчасового захисту. Основними країнами, що прийняли бенефіціарів тимчасового захисту з Укра-

¹ студентка Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

їни є Німеччина – прийняла 1 270 150 осіб, що становить 29,5% від загальної кількості осіб; Польща – прийняла 951 650 осіб, що становить 22,1% від загальної чисельності, та Чехія – 381 190 осіб, що становить 8,9% від загальної кількості осіб [3].

Основним актом вторинного права ЄС, що регулює питання тимчасового захисту є Директива 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 року про мінімальні стандарти надання тимчасового захисту у випадку масового надходження переміщених осіб (далі – Директива).

Виходячи з аналізу положень Директиви тимчасовий захист – це надзвичайний механізм, що є можливим для активації у випадку масового припливу переміщених осіб, що спрямовується на реалізацію надання негайного та колективного захисту для переміщених осіб, у яких відсутня можливість повернутися до країни, громадянами якої вони є [4].

4 березня 2022 року ЄС активував Директиву про тимчасовий захист, про що було прийняте спеціальне Рішення Ради ЄС 2022/383, яким визнано факт масового надходження переміщених осіб з України у розумінні ст. 5 Директиви 2001/55/ЄС та запроваджено механізм тимчасового захисту [5]. До того ж варто зауважити, що з дня прийняття зазначеної Директиви, вперше було прийнято рішення про її активацію саме 4 березня 2022 року, для надання тимчасового захисту для громадян України та інших осіб, які мали право на законне проживання на території України.

Мета активації Директиви виявляється в послабленні тиску на національні системи надання притулку та забезпечити переміщеним особам користуватись узгодженими правами на всій території ЄС. Основними такими правами є:

- доступ до праці та житла;
- медична допомога;
- соціальна допомога;
- доступ дітей до освіти.

Згідно зі статтею 4 Директиви початкова тривалість тимчасового захисту становить один рік. Цей строк може автоматично продовжитись по шість місяців двічі, тобто, ще на один рік. А також, у разі збереження необхідності для надання тимчасового захисту, рішенням Ради ЄС за пропозицією Європейської Комісії строк надання тимчасового захисту може бути продовжено ще на один рік. Таким чином, можна говорити про те, що три роки є максимальним строком на який може бути запроваджений тимчасовий захист [4].

Станом на зараз, згідно з інформацією на офіційному веб-сайті Ради ЄС, продовжено строк дії тимчасового захисту для громадян України до 4 березня 2025 року [6].

До того ж Рішенням Ради ЄС 2022/383 було визначено категорії осіб, що мають право на тимчасовий захист на території країн-членів ЄС. Так, відповідно до вищезгаданого рішення, тимчасовий захист надається: громадянам України, що проживали на території України до 24 лютого 2022 року; особам без громадянства та громадянам третіх держав, за винятком України, яким надавався міжнародний захист в Україні до 24 лютого 2022 року; членам сімей громадян Україна та осіб без громадянства та громадян третіх держав, за винятком України, яким надавався міжнародний захист в Україні [5]. Тобто, зазначеним категоріям осіб надано право пересуватися країнами ЄС та обрати країну, яка буде слугувати їхнім прихистком.

Таким чином, вторгнення РФ спричинило суттєвий потік мігрантів в першу чергу на територію ЄС, що вимагало і від країн-членів ЄС впровадження процедур, які б могли впоратися з суттєвою кількістю припливу переміщених осіб. У зв'язку з чим Європейським Союзом було активовано процедуру надання тимчасового захисту вперше, що надало нормальні умови для життя громадянам України, які постраждали від повномасштабного вторгнення Росії на територію України. Зазначена процедура має ряд переваг, які дають змогу користуватися узгодженими в Директиві правами без попередньої довготривалої процедури реєстрації, як, наприклад, у порівнянні з процедурою оформлення біженства.

Література:

1. Хартія Європейського Союзу про основоположні права. Від 07.12.2000 р. URL: https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf (дата звернення 16.04.2024 р.)

2. Договір про Європейський Союз. Від 07.02.1992. Станом на 13.12.2007р. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12012M%2FTXT> (дата звернення 16.04.2024р.)

3. Number of people under temporary protection at 4.3 million. Eurostat. 08.04.2024. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240308-3> (дата звернення 17.04.2024р.)

4. Директива 2001/55/ЄС про мінімальні стандарти надання тимчасового захисту у випадку масового надходження переміщених осіб. Від 20.07.2001. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=celex:32001L0055> (дата звернення 17.04.2024р.)

5. Імплементційне Рішення Ради ЄС 2022/383, яким встановлюється факт масового надходження переміщених осіб з України у розумінні ст. 5 Директиви 2001/55/ЄС та запроваджується механізм тимчасового захисту. Від 04.03.2022 р. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32022D0382> (дата звернення 18.04.2024р.)

6. Ukrainian refugees: EU member states agree to extend temporary protection.

The Council of the EU and the European Council. 28.10.2023 p. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/09/28/ukrainian-refugees-eu-member-states-agree-to-extend-temporary-protection/> (дата звернення 17.04.2024р.)

Науковий керівник: Анакіна Т. М., к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Валерій Желнін¹

РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ ДЕРЖАВНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ ЯК СКЛАДОВА ДЕРЖАВНОЇ МОДЕЛІ НАГЛЯДУ ЗА ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Державний контроль за дотриманням органами місцевого самоврядування вимог Конституції та законів України є одним з пріоритетних напрямків чинної Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, яка була схвалена Розпорядженням КМУ від 1 квітня 2014 р. № 333-р [1]. Положення Європейської хартії місцевого самоврядування, а саме стаття 8 [2], наголошує, що будь-який адміністративний нагляд за органами місцевого самоврядування може здійснюватися тільки згідно з процедурами та у випадках, передбачених конституцією або законом, а також тільки з метою забезпечення дотримання закону та конституційних принципів. Саме тому навіть після вже 10 років реформи децентралізації, яка триває і донині, дане питання є актуальним.

Певну ясність у питання законодавчого врегулювання державного нагляду за дотриманням органами місцевого самоврядування вимог Конституції та законів України мав внести проєкт Закону № 4298 від 30.10.2020, який 4 березня 2021 року прийняли за основу у першому читанні, а починаючи з 18.11.2021 його розгляд перенесено на невизначений термін і донині. Заслуговує уваги стаття 17 законопроекту, яка регламентує повноваження місцевих державних адміністрацій із забезпечення законності в діяльності органів місцевого самоврядування. Зокрема, відповідно до цієї статті, районна державна адміністрація (далі – РДА) буде відповідальним органом, який забезпечуватиме законність у діяльності сільських, селищних, міських, районних у місті рад, їх виконавчих органів на території відповідного району [3].

¹ студент 4 курсу факультету прокуратури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Відповідно до частини п'ятої статті 17 проєкту Закону № 4298 від 30.10.2020 РДА матиме відповідні повноваження щодо забезпечення законності в діяльності органів місцевого самоврядування, наприклад: здійснює перевірку актів відповідних сільських, селищних, міських, районних у місті рад, їх виконавчих органів на відповідність Конституції та законам України; застосовує заходи із забезпечення законності щодо актів сільських, селищних, міських, районних у місті рад та їх виконавчих органів. Також відповідно до частини шостої статті 17 усі місцеві державні адміністрації (далі – МДА) матимуть можливість звертатися до суду щодо визнання актів сільських, селищних, міських, районних у місті рад, їх виконавчих органів, районних рад незаконними.

Раніше цитовані положення потребують аналізу, чи можливо закріпити за МДА відповідні повноваження, оскільки вони мають характерні ознаки державного контролю за органами місцевого самоврядування, а не нагляду, що є більш м'яким терміном і має певні розбіжності з терміном «контроль» [4, с. 123].

Звертаючись до іноземного досвіду державного нагляду (контролю) за органами місцевого самоврядування, система, яка пропонується даним законопроєктом є схожою до чинної системи контролю у Франції. Так, відповідно до ст. L3132–1 Загального кодексу територіальних органів влади (*Code général des collectivités territoriales*) представник держави (*le représentant de l'Etat*) в департаменті, якщо він вбачає неузгодженість із вимогами законності актів департаменту, перелік яких окреслений в ст. L3131–2, може звернутись до адміністративного суду (*tribunal administratif*) з відповідним позовом. Протягом місяця цей акт перевіряється адміністративним судом і на весь цей час спірний акт призупиняє свою дію [5, с. 164].

Загалом ідея створення механізму державного нагляду (контролю) в Україні є неоднозначною. З одного боку, деякі українські науковці зауважують на тому, що здійснення місцевими державними адміністраціями функції контролю стосовно органів місцевого самоврядування не відповідає конституційним принципам самостійності й незалежності місцевого самоврядування [4, с. 123], тоді як інші зазначають, що Україна є єдиною країною Європи, де немає системи нагляду за діяльністю органів місцевого самоврядування, а тому це питання потребує законодавчого врегулювання [6, с. 28]. Також законодавча імплементація механізмів державного нагляду (контролю) за діяльністю органів місцевого самоврядування, з одного боку, дозволяється українським законодавством (частина десята ст. 59, ст. 20 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»; частина друга ст. 144 Конституції України), але з іншого – обмежується вимогами ратифікованих Україною міжнародних актів (ст. 8 Європейської хартії місцевого самоврядування). До того ж актуальність необхідності

створення такого механізму підтверджується відповідною судовою практикою – неодноразово органи місцевого самоврядування виходили за межі власних повноважень при прийнятті нормативно-правових актів (такі ситуації були розглянуті Верховним Судом у Постановах № 208/4470/16-а, 826/16071/16, 442/8034/17) [7].

Вважаємо, що імплементація положень статті 17 законопроекту № 4298 від 30.10.2020 несе ризики для створення та утвердження системи державного контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування, оскільки містить окрім наглядово-дорадчих повноважень МДА (наприклад, надавання сільським, селищним, міським, районним у місті радам та їх виконавчим органам консультацій щодо забезпечення законності) – і заходи контрольного характеру (перевірка актів відповідних сільських, селищних, міських, районних у місті рад, їх виконавчих органів на відповідність Конституції та законам України або можливість звертатися до суду щодо визнання актів сільських, селищних, міських, районних у місті рад, їх виконавчих органів, районних рад незаконними тощо). Водночас пропонуємо вдосконалити норму законопроекту щодо звернення до суду задля визнання акту органу МС незаконним, з огляду на наступні аргументи.

Частина друга статті 144 Конституції України та частина десята статті 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» закріпили, що рішення органів місцевого самоврядування з мотивів їх невідповідності Конституції чи законам України зупиняються у встановленому законом порядку з одночасним зверненням до суду, який може визнати їх незаконними. Водночас Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 16 квітня 2009 року № 7-рп/2009 наголосив, що виходячи “...зі змісту частини другої статті 144 Конституції України та частини десятої статті 59 Закону від 21.05.1997 № 280/97-ВР вбачається, що рішення органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб з мотивів невідповідності Конституції або законам України визнаються незаконними з ініціативи заінтересованих осіб судом загальної юрисдикції, тобто в судовому порядку. Однак, як вважає Конституційний Суд України, це не позбавляє орган місцевого самоврядування права за власною ініціативою або ініціативою інших заінтересованих осіб змінити чи скасувати прийнятий ним правовий акт (у тому числі і з мотивів невідповідності Конституції чи законам України) ...» [8]. Варто звернути увагу і на зміст частини другої статті 264 Кодексу адміністративного судочинства, в якій зазначено, що право оскаржити нормативно-правовий акт мають особи, щодо яких його застосовано, а також суб'єктам правовідносин, у яких буде застосовано цей акт.

Виходячи зі змісту вищенаведених положень та рішення КСУ, варто доповнити текст пункту сьомого частини шостої статті 17 законопроекту

№4298 від 30.10.2020, виклавши його в наступній редакції: «7) звертатися до суду щодо визнання актів сільських, селищних, міських, районних у місті рад, їх виконавчих органів, районних рад незаконними. Дана норма не виключає право інших заінтересованих осіб звертатись до суду щодо визнання незаконними актів органів місцевого самоврядування.». Таким чином, дане доповнення забезпечить принцип правової визначеності, позбавивши дану норму законопроекта різнобічного трактування (чи є це повноваженням лише МДА, або ж МДА буде лише одним з суб'єктів, який має право подавати до суду у цьому випадку?). Як МДА, так і кожна особа, щодо якої застосовано акт, а також особи, які є суб'єктом правовідносин, у яких буде застосовано акт – матиме право «контролювати» діяльність органів місцевого самоврядування шляхом звернення до суду для визнання актів органів МС незаконними.

Отже, удосконалення наглядової діяльності місцевих державних адміністрацій за діяльністю (рішеннями) органів місцевого самоврядування повинне здійснюватися шляхом законодавчого встановлення дієвих форм та методів нагляду, але водночас стосуватися лише забезпечення дотримання закону та конституційних принципів, а заходи наглядового органу повинні бути домірними важливості інтересів, які він має намір охороняти. Прийняття законопроекту №4298 від 30.10.2020 стане позитивним кроком для становлення механізмів та системи державного нагляду за діяльністю органів місцевого самоврядування і буде продовженням реформи децентралізації, хоча надавати певні повноваження органам виконавчої влади на місцях варто тільки задля здійснення контрольно-наглядових функцій за законністю діяльності місцевого самоврядування, а не для того, щоб «перебирати» на себе сфери діяльності місцевого самоврядування. Водночас, певні положення законопроекта потребують доопрацювання, зокрема і частина шостої статті 17 проекту Закону, яка передбачає також і право МДА на звернення до суду щодо визнання актів сільських, селищних, міських, районних у місті рад, їх виконавчих органів, районних рад незаконними.

Література:

1. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження КМУ від 01.04.2014 р. № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p#Text> (дата звернення: 07.04.2024).
2. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15.10.1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (дата звернення: 07.04.2024).
3. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про місцеві державні адміністрації» та деяких інших законодавчих актів України щодо реформуван-

ня територіальної організації виконавчої влади в Україні від 30.10.2020 р. № 4298. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70293 (дата звернення: 07.04.2024).

4. Бальцій Ю. Ю. Щодо теорії розмежування компетенцій органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 120–125.

5. Максименцева Н. О., Максименцев М. Г. Форми контролю за дотриманням законності у діяльності органів місцевого самоврядування: досвід Франції. *Право та державне управління*. 2023. № 2. С. 161–167.

6. Мінакова Є. В. Концепція інституту префекта як суб'єкта державного контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 3. С. 27–32.

7. Смалюк Р., Чиркін А., Руда Т. Моніторинговий звіт «Місьцеве самоврядування крізь призму судової практики (2017–2023)». Центр політико-прав. реформ за підтримки Програми «U-LEAD з Європою». 90 с. URL: <https://pravo.org.ua/books/strong-mistseve-samovryaduvannya-kriz-pryzmu-sudovoyi-praktyku-em-2017-2023-em-strong/> (дата звернення: 07.04.2024).

8. Рішення Конституційного Суду України у справі про скасування актів органів місцевого самоврядування від 16.04.2009 р. № 7-рп/2009.

Науковий керівник: Чиркін А. С., к.ю.н., доцент, доцент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого; науковий співробітник НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України; експерт Центру політико-правових реформ

Максим Зельцер¹

ЩОДО ДІЇ ПРАВА ЄС (ACQUIS ЄС) ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЮРИСДИКЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ НА ПРИКЛАДІ СПРАВИ VATTENFALL

Міжнародний інвестиційний арбітраж є одним з найбільш ефективних засобів вирішення спорів між іноземними інвесторами та державами-отримувачами цих інвестицій. Відомо, що однією із чотирьох фундаментальних свобод ЄС є свобода руху капіталів, що заохочує інвестиції між державами-членами: вона забезпечується як первинним законодавством ЄС (ст. 63–66 Договору про функціонування ЄС (далі – «ДФЄС»)) [1], так і вторинним законодавством ЄС (наприклад, Директива 88/361/ЕЕС від 24 червня 1988 р.) [2].

¹ Аспірант кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого

Свобода капіталу мала своєю ціллю збільшення інвестування між державами-членами ЄС. Проте, із збільшенням інвестування, також збільшується і кількість спорів. Відповідно до даних Парламенту ЄС, більше десяти нових інвестиційних спорів зніціювались або інвестором із ЄС або проти країни-члена ЄС кожен рік починаючи із 2012 року [3].

В 2018 році Суд справедливості (the Court of Justice) (далі – «Суд ЄС») прийняв рішення у справі *Республіки Словачія проти Achmea B. V.*, в якому зазначив про невідповідність способу вирішення спорів, який був запропонований в угоді про взаємний захист інвестицій (далі – «ДІС») між Нідерландами та Словачією (тобто міжнародного інвестиційного арбітражу) автономії права ЄС [4], забезпеченою статтями 267 та 344 ДФЄС [1]. Іншими словами, Суд ЄС встановив, що норми ДІС не відповідають нормам права ЄС, які регулюють відносини всередині ЄС, а отже, є нікчемними. Відповідно, у разі, коли позивач (інвестор) і відповідач (держава) походять із ЄС, інвестор не має права звернутись, а інвестиційний арбітраж не має права розглянути його спір.

Таку позицію було одразу підхоплено державами-членами ЄС, які є відповідачами у спорах із інвесторами (позивачами), що походять із держав-членів ЄС. Більше того, Європейська Комісія прийняла рішення втручатись у деякі такі спори для підтвердження актуальності такої позиції.

Відповідно, міжнародні інвестиційні арбітражі, перш ніж визначити вплив цього рішення і, як первинного походження цього рішення, права ЄС загалом, мали визначити більш загальне питання – чи застосовуються / діють норми права ЄС у міжнародних інвестиційних спорах.

Важливим рішенням з цього питання стало арбітражне рішення Міжнародного центру з урегулювання інвестиційних спорів (далі – «МЦУІС») щодо «Питання *Achmea*» винесеного 31 серпня 2018 року у справі *Vattenfall* проти ФРН [5]. В цій справі, ФРН і Європейська Комісія (яка приймала участь як сторона, що не приймає участі у спорі) подали заперечення проти юрисдикції арбітражу на основі не відповідності положень щодо вирішення спорів у ДІС праву ЄС із посиланням на рішення Суду ЄС у справі *Achmea*.

Оцінюючи заперечення Німеччини щодо юрисдикції арбітражного трибуналу, трибунал *Vattenfall* розглянув застосовність права ЄС для визначення юрисдикції трибуналу; і наслідки, якщо такі є, які створило рішення *Achmea* для юрисдикції цього арбітражного трибуналу (особливістю справи *Vattenfall* було те, що рішення *Achmea* і заперечення на його основі були подані вже після розгляду заперечень щодо юрисдикції, тому трибунал вирішив розглянути це питання окремо) [5, с. 35–38].

Трибунал почав розгляд питання із визначення права, застосовного до його юрисдикції. Для того, щоб право ЄС і, отже, рішення *Achmea*, мали

будь-які наслідки для юрисдикції арбітражного трибуналу, трибунал оцінив чи мав він право розглядати та застосовувати право ЄС для його визначення.

За відсутності чіткого вибору закону для своєї юрисдикції суд дійшов висновку, що на будь-які питання, що стосуються цього, потрібно відповідати шляхом посилання на документ де міститься арбітражне застереження, яке стало основою цього спору – тобто на ст. 26 Енергетичної Хартії.

Позиція ФРН та Європейської Комісії полягала в тому, що трибунал має застосовувати право ЄС відповідно до п.6 ст. 26 Енергетичної Хартії, адже рішення *Achmea* є «спірним питанням» між сторонами в контексті відповідного пункту Енергетичної Хартії [5, с. 18, 23]. Відповідне положення Енергетичної Хартії звучить так:

Арбітражний суд, що засновується згідно з пунктом (4), розв'яже спірні питання відповідно до цього Договору та застосованих норм і принципів міжнародного права. (підкреслення додано) [6]

Проте арбітражний трибунал не погодився із таким широким підходом. Трибунал інтерпретував поняття «спірні питання» із посиланням на п. 1 ст. 26 Енергетичної Хартії, де визначення, що спір, який виноситься на вирішення арбітражу, є спором щодо нібито порушення Енергетичної Хартії. Адже рішення *Achmea* не стосується порушення Енергетичної Хартії то і не входить у «спірні питання» п. 6 ст. 26 Енергетичної Хартії.

Аналогічно, арбітражний трибунал не знайшов підтримки цій позиції Німеччини та Європейської Комісії у Конвенції МЦУІС. Таким чином, арбітражний трибунал продовжив вивчення цього питання відповідно до загальних принципів та позиції, викладеної у ст. 26 Енергетичної Хартії [5, с. 39–41].

Арбітраж визначив, що як частина міжнародного договору, ст. 26 Енергетичної Хартії має тлумачитися та застосовуватися відповідно до міжнародного права та Віденської конвенції про право міжнародних договорів. Трибунал погодився із більш раннім рішенням в арбітражі *Electrabel* (Справа МЦУІС № ARB/07/19) [7, с. 63], що право ЄС є частиною міжнародного права, Договір про Європейський Союз і ДФЄС є міжнародними конвенціями в розумінні статті 38 Статуту Міжнародний суду ООН. Проте арбітражний трибунал, все ж таки, відмовив у застосування права ЄС для визначення юрисдикції міжнародного інвестиційного арбітражу.

По-перше, право ЄС, хоча і є частиною міжнародного публічного права, не є загальним правом, яке б могло бути застосовано для тлумачення та застосування положень, включених до інших міжнародних договорів, таких, як Енергетична Хартія.

По-друге, право ЄС також не могло бути прийнято до уваги відповідно до ст. 31(3)(с) Віденської конвенції про право міжнародних договорів як «відповідні норми міжнародного права, що застосовуються у відносинах між сторонами». В рамках цього аргументу, арбітражний трибунал розглянув питання гармонійного тлумачення Енергетичної Хартії та права ЄС. За цим підходом, право ЄС, мало б виключити спір всередині ЄС (між інвестором із держави-члена ЄС та іншою державою-членом ЄС). Трибунал, знову-таки, послався на ст. 26 Енергетичної Хартії, визначив, що положення відповідної статті є достатньо чіткими, і, ніяким чином, не підтверджувало можливість гармонійного тлумачення з позиціями права ЄС. На думку трибуналу, така інтерпретація була б надуманою та не відповідає дійсному значенню ст. 26 Енергетичної Хартії, яке закладалось у неї [5, с. 41–43].

Таким чином, практика міжнародних арбітражів показує, що застосування права ЄС для визначення юрисдикції міжнародного інвестиційного арбітражу буде залежати від положень відповідного документу, в якому надається згода на інвестиційний арбітраж. Інтерпретація ж цього договору має відбуватись із урахуванням Віденської конвенції про право міжнародних договорів.

Література:

1. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>
2. Council Directive 88/361/EEC of 24 June 1988 for the implementation of Article 67 of the Treaty. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A31988L0361>
3. Issam Hallak. Investor-State protection dispute involving EU member states, *European Parliamentary Research Service*, November 2022. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2022/738216/EPRS_IDA\(2022\)738216_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2022/738216/EPRS_IDA(2022)738216_EN.pdf)
4. Case C-284/16, *Slowakische Republik (Slovak Republic) v. Achmea BV*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62016CJ0284&from=en>
5. *Vattenfall AB and Others v. Federal Republic of Germany (II)*, ICSID Case No. ARB/12/12. URL: <https://jsumundi.com/en/document/decision/en-vattenfall-ab-and-others-v-federal-republic-of-germany-ii-decision-on-the-achmea-issue-friday-31st-august-2018>
6. Consolidated Energy Charter Treaty with related documents, last updated 15 January 2016. URL: <https://www.energycharter.org/fileadmin/DocumentsMedia/Legal/ECTC-en.pdf>

7. Electrabel S. A. v. The Republic of Hungary, ICSID Case No. ARB/07/19. URL: <https://jsumundi.com/en/document/pdf/decision/en-electrabel-s-a-v-the-republic-of-hungary-award-wednesday-25th-november-2015>

Науковий керівник: Комарова Т. В., д.ю.н., професор, завідувачка кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Д. Івоніченко¹

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ ТА УКРАЇНА: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СПІВРОБІТНИЦТВА

Проголошення євроінтеграційного курсу України зумовило зміну вектору розвитку нашої країни, та визначення пріоритетним напрямком досягнення основних європейських стандартів та принципів організації суспільної життєдіяльності.

Євроінтеграція є цивілізаційним вибором України, що бере свій початок ще з 2013 р., коли Україна взяла євроінтеграційний курс, який є не лише визначальним напрямком та пріоритетом зовнішньої політики нашої держави, але й значно впливає на її внутрішній розвиток. А підсумком процесів євроінтеграції має стати вступ України до Європейського союзу у якості повноправного члена.

Європейська інтеграція та членство України у Європейському Союзі – це стратегічна мета нашої країни, оскільки воно найкращим чином забезпечить реалізацію національних інтересів, побудову демократичної та економічної розвинутої держави, а також посилить її позиції на світовій арені міжнародних відносин.

Науковці та політики вважають, що європейська інтеграція для України є шляхом модернізації економіки, подолання кризових явищ, технологічного занепаду, а також сприятиме отриманню іноземних інвестицій та розвитку новітніх технологій, подоланню безробіття та забезпечення населення новими робочими місцями, підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників на світових ринках, зокрема на ринку ЄС [1, с. 119–124].

В цілому «європейська інтеграція» являє собою симбіоз реалізації двох пов'язаних між собою процесів: створення модернізованих політичних інститутів, що будуть наділені законодавчою, виконавчою та судовою

¹ студентка Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

владою; та делегування на наднаціональний рівень окремих державних функцій для досягнення відповідних результатів у межах політико-економічної сфери .

Для дослідження засад співробітництва України та Європейського Союзу (ЄС) слід також зауважити, що ЄС є втіленням економічного інтеграційного об'єднання найвищого рівня [2, с. 37; 3, с. 80].

Євроінтеграційні процеси в пострадянській країнах, які свого часу прагнули членства в ЄС і набули його або прагнуть зараз його набути, йдуть паралельно процесам демократизації.

Водночас, європейська інтеграція зумовлює визнання не тільки спільних цінностей суспільного розвитку та його завдань, а й способів та принципів їх реалізації та публічно-правового забезпечення. Що, у свою чергу, й зумовлює необхідність функціонування та розвитку місцевого самоврядування та з'ясування його сутності та змісту як основи процесів європейської інтеграції.

Інтеграція України до ЄС матиме низку позитивних наслідків, пов'язаних з розбудовою демократичних інститутів та створенням надійних механізмів безпеки і політичної стабільності; членство в ЄС також відкриває шлях до спільного створення механізмів безпеки ЄС та більш ефективної координації з європейськими країнами у сфері моніторингу дотримання прав, інтересів і свобод людини.

На даному етапі інтеграція України до ЄС є кращим варіантом для вирішення багатьох проблем, що виникли, особливо в умовах війни. Оскільки Україна є частиною Європи та європейської культури, процес інтеграції в європейській структурі об'єктивно зумовлений національно-культурним розвитком і, звичайно, правом. Така інтеграція є природним процесом в умовах етнічної реконструкції та зростаючого усвідомлення українським народом своєї європейської ідентичності та фундаментальних національних інтересів .

Останнє десятиліття історії України як держави характеризується активізацією співробітництва України та ЄС. На рівні вітчизняної правової системи це проявилось у нормативному закріпленні проєвропейського вектору цивілізаційного розвитку [4, с. 93].

У 2014 році було підписано та ратифіковано Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (ЄС), Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами (далі – Угода про асоціацію) (у 2017 році її положення набули чинності) [5]. Набуття чинності Угодою про асоціацію знаменує собою початок нового етапу державної політики України, спрямованої на всебічну європейську інтеграцію. Згідно з Угодою, Україна зобов'язується інкорпорувати європейські норми у своє національне законодавство та адаптувати їх до суспільних процесів; до-

тримуватися та імплементувати всі положення Угоди про правові норми; та докласти загальнодержавних зусиль для остаточного переходу до ринкових відносин в економіці та відповідного реформування правової системи у цій сфері.

На думку деяких науковців, такий процес відіграв важливу роль у формуванні національної правової системи в окремих галузях економіки та допомагає визначити пріоритетні напрями вдосконалення державної політики.

У рамках Угоди про асоціацію з ЄС Верховна Рада України чітко визнала, що «європейська орієнтація України має бути об'єднуючим фактором для більшості існуючих політичних сил», і зобов'язалася активізувати діяльність з виконання всіх рекомендацій. У 2019 році до Конституції України було внесено положення про «європейську ідентичність Українського народу», «незворотність» європейського вибору України та Європейський Союз («ЄС») України. Відповідні конституційні зміни були внесені в результаті сприятливої політики зближення України та ЄС.

Протягом останніх років поетапна реалізація Плану дій щодо «європеїзації» вітчизняного законодавства розширила горизонт правової комунікації між Україною та ЄС, накопичила соціальні практики правового та політичного обміну між Україною та ЄС, створила нормативну базу для зміни правової культури українського суспільства [4, с. 93].

Європейська інтеграція прискорила реформи в усіх галузях права та забезпечила прозорість, відкритість і незалежність судової системи.

З вищезазначеного можна зробити висновок, що Україна намагається вдосконалити своє внутрішнє законодавство шляхом гармонізації його зі стандартами та правом ЄС. Однак важливою умовою входження до європейського простору є створення демократичних засад функціонування та подальшого розвитку суспільних відносин. Це включає в себе встановлення та реалізацію принципу верховенства права, а також реформування нормативної та інституційної структур існуючої правової системи. Процес вступу України до Європейського Союзу (ЄС) розпочався з набуттям країною незалежності і вимагає розробки відповідного та суміжного законодавства, яке має бути імплементоване у вітчизняну правову систему.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Заврічко Д. Г. Правовий вимір європейської інтеграції України. Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми. Харків, 2019. С.80–82. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/17_05_2019/pdf/37.pdf

2. Борисова Ю. Європейська інтеграція. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Юридичні науки». 2013. №1. С. 37–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdujn_2013_1_7

3. Дудкевич В. І. Процес інтеграції України до Європейського Союзу в контексті суперечностей внутрішньо європейського розвитку. Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. 2021. № 1. С. 119–124.

4. Петришин О. В., Кагановська Т. Є., Передерій О. С. Трансформація в Україні правової культури суспільства під впливом процесів європейської інтеграції. Вісник Національної академії правових наук України. 2022. Т. 29. № 3. С. 89–107.

5. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16.09.2014 № 1678 VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 40. Ст. 2021.

Науковий керівник: Асірян Сюзанна Рафіківна, к.ю.н., асистентка кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Крістіна Кевер¹

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей є прямим обов'язком держави. Так, в Законі України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей", визначаються основні засади соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, встановлено єдину систему їх соціального та правового захисту.

Так, згідно з Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», соціальний захист військовослужбовців – це діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом. [2]

Характерними ознаками такого захисту є:

1) урахування умов і ситуацій, що сприяють виникненню юридичних фактів для здійснення соціального захисту членів сімей військовослужбовців;

¹ Студентка 4 курсу Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ

2) наявність спеціального законодавства, яке визначає особливості соціального захисту даної категорії осіб;

3) державна політика щодо соціального захисту військовослужбовців має враховувати також соціальний захист членів їх сім'ї;

4) даний соціальний захист включає в себе пільги, гарантії, а також інші види матеріального забезпечення.

Законом «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» регулюється: недоторканність військовослужбовця; основні права військовослужбовців, пов'язані з проходженням служби; право військовослужбовців на вибір місця проживання і виїзд за кордон; грошове забезпечення військовослужбовців; продовольче, речове та інше забезпечення військовослужбовців; службовий час і час відпочинку військовослужбовців; право військовослужбовців на відпустки; забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями; право військовослужбовців на оскарження неправомірних рішень та дій, отримання правової допомоги тощо.

Соціальний захист військовослужбовців сьогодні набуває особливої актуальності. В умовах російсько – української війни, набуття Україною статусу кандидата в члени Європейського Союзу та пріоритетним напрямком у зовнішній політиці до членства в НАТО адекватною є державна політика у відповідь на сьогоднішні виклики та загрози в найрізноманітніших сферах. Частиною внутрішньої політики є соціальний захист військовослужбовців Збройних Сил України та приведення існуючих механізмів відповідно до стандартів ЄС та НАТО

Тому, у сучасних умовах великого значення набувають міжнародно-правові акти, що закріплюють соціальний захист військовослужбовців у період ведення бойових дій. Найважливішими з них є: Женевська конвенція про поліпшення участі поранених і хворих у діючій армії; Женевська конвенція про поліпшення участі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі; Женевська конвенція про поводження з військовополоненими; Римський статут міжнародного кримінального суду (прийнятий 17 липня 1998 р.) та інші. Ці міжнародно-правові акти містять правові норми, які визначають особливості соціального захисту військовослужбовців під час ведення бойових дій, надають їм право на застосування зброї, захищають їх життя і права під час перебування у полоні, а також визначають відповідальність за вчинення військових злочинів. [5]

З 24 лютого 2022 року, відповідно до Закону України "Про правовий режим воєнного стану", в Україні введено режим воєнного стану. Згідно з цим, Законом України "Про соціальний і правовий захист військовос-

лужбовців та членів їх сімей” передбачено визначені законом пільги, гарантії та компенсації. [2]

Пільги – це переваги та привілеї, які надаються військовослужбовцям на підставі чинного законодавства з метою компенсації певних обмежень їх прав і свобод, пов’язаних із перебуванням на військовій службі та стимулюванням зацікавленості в її проходженні. Пільги розрізняються за категоріями осіб та військовослужбовців, які мають на них право, періодичністю їх надання (одноразові, щомісячні, щорічні) та ступенем персоналізації (одноособові та сімейні).

У сфері житлово-побутового обслуговування та житлово-комунального господарства для учасників бойових дій пропонується 75% знижки плати за користування житлом та пріоритетне забезпечення жилою площею для тим, хто потребує поліпшення житлових умов, та першочергове виділення земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва та благоустрою.

Пільги у сфері транспорту включають безкоштовний проїзд усіма видами пасажирського транспорту, автомобільним транспортом загального користування в сільській місцевості та залізничним і водним транспортом приміського сполучення, а також автобусами на приміських і міжміських маршрутах; проїзд залізничним, водним, повітряним або дальнім транспортом.[7]

Медичне забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей також врегульовано ст. 11 Закону України ”Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”. Це включає в себе безоплатне отримання лікарських засобів, зокрема імунобіологічних, виробів медичного призначення за рецептом лікаря, щорічний медичний огляд виписка із залученням необхідних спеціалістів, та безоплатне санаторно-курортне лікування або відшкодування вартості самостійного санаторно-курортного лікування це пільги які пропонуються в рамках охорони здоров’я.

Особливе місце серед нормативно-правових актів, що регулюють питання соціального захисту військовослужбовців займає Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб». Цей закон визначає умови, норми і порядок пенсійного забезпечення військовослужбовців, а саме: особливості призначення пенсій військовослужбовцям: право військовослужбовців вибирати вид пенсії, якщо вони мають право на різні державні пенсії; звільнення пенсій військовослужбовців від оподаткування; розміри пенсій залежно від вислуги років та мінімальні пенсії; надбавки до пенсій; підвищені розміри пенсій по інвалідності; пенсії у разі втрати годувальника та інше. [4]

Отже, соціальне забезпечення військовослужбовців – це діяльність держави, що чітко регламентується чинним законодавством, спрямована

на встановлення системи соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців. Водночас сутність соціального забезпечення військовослужбовців полягає в особливості військової галузі та змісту соціально значущого статусу військовослужбовців, що полягає в необхідності надання їм належного соціального забезпечення, встановленого на законодавчому рівні. [6]

Література:

1. Конституція України
2. ЗУ "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей"
3. ЗУ "Про статус ветеранів, гарантії їх соціального захисту"
4. ЗУ "Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб";
5. Верба О. С. Правове регулювання соціального захисту військовослужбовців в Україні. Юридична наука № 1/2012.
6. Бейкун А., Клачко А. Соціальний захист військовослужбовців: нормативно-правове забезпечення та сутність.
7. Пурик К. С. Соціальний захист учасників бойових дій та добровольців сил територіальної оборони збройних сил України.

Науковий керівник: БУТИНСЬКА Р. Я. к.ю.н., доцент кафедри господарсько-правових дисциплін Інституту права Львівського державного Університету внутрішніх справ

Владислава Кургізова¹

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ ТА ДЕФІЦИТ ДЕМОКРАТІЇ

Сучасна інституційна побудова Європейського Союзу залишає його громадян суттєво дистанційованими від процесу ухвалення рішень, що визначають специфіку функціонування вказаного інтеграційного утворення. Це породжує проблему, яка називається «дефіцитом демократії» [1, с. 282].

Запровадження цього поняття пов'язують з ім'ям французького юриста, експерта з економічних питань Європейського Співтовариства Жоржа Веделя, який вказував на необхідність розширення законодавчих повно-

¹ Науковий керівник: Комарова Т. В., д.ю.н., професорка, завідувачка кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Голова кафедри Жана Моне

важень Європарламенту та залучення громадян до політичного життя через Парламентську Асамблею [2, с. 84].

Проявом проблеми «дефіциту демократії» у ЄС є ті випадки коли, позиція громадян держав – членів ЄС з принципових політичних питань не збігається зі змістом рішень, що ухвалюються наднаціональними і міжурядовими інституціями Союзу. Можна навести прецеденти коли громадяни держав-членів гальмували або унеможливлювали процес прийняття важливих нормативних актів для поглиблення європейської інтеграції. Ці випадки зумовлені необхідністю затвердження міжнародних договорів реформаторського характеру на національних референдумах. Найбільш вдалим прикладом можна назвати процес ратифікації Конституції для Європи 2004 р. – міжнародного договору, спрямованого на вдосконалення інституційного механізму ЄС та збільшення ваги наднаціональної складової. Негативні результати референдумів у Франції 29.05.2005 р. і Нідерландах 01.06.2005 р. спричинили призупинення процесу його ратифікації у решті держав-членів [3, с. 396].

В основі дефіциту демократії лежить функціонально-ідеологічний конфлікт між громадянами держав-членів ЄС та самим ЄС, що виникає в результаті недостатнього використання демократичних механізмів залучення широких верств населення до механізму прийняття рішень в інтеграційному об'єднанні – внаслідок або повної відсутності таких механізмів або неналежного їх застосування. Такий стан справ призводить до політичної апатії, яка проявляється в тому, що значна частина громадян держав-членів ЄС не хоче ідентифікувати себе як членів міждержавного інтеграційного об'єднання. Як наслідок – європейська інтеграція набуває підтримки не стільки широких мас громадян, скільки політичної еліти [3, с. 11]. Тому без вирішення проблеми «демократичного дефіциту» неможливі ні перехід інтеграційних процесів на якісно новий етап, ні підтримка легітимності Євросоюзу в очах його громадян на рівні [5, с. 59].

Цю проблему намагалися вирішити у процесі реформування установчих договорів ЄС (Амстердамського 1997 р., Ніщцького 2003 р. і Лісабонського 2007 р.). Так, Лісабонський договір ввів певні новели щодо посилення та зміцнення демократії у ЄС, зокрема:

- реформовано процес прийняття рішень Радою ЄС з окремих питань: запроваджено нову процедуру прийняття рішень за спеціальним принципом подвійної більшості, тобто враховувалася не лише кількість голосів держав-членів (55%), а й кількість населення, яку представляли відповідні міністри (65%) (ст. 6, ст. 238 ДФЄС);

- посилення ролі Європарламенту, котрий прямо обирається громадянами та наділений більш широкими повноваженнями;

- залучення національних парламентів до роботи ЄС із метою реалізації принципу субсидіарності;
- гарантування прав людини та громадянських свобод, оскільки Хартія фундаментальних прав стала юридично зобов'язуючим документом і набула однакового правового статусу з договорами ЄС;
- запровадження права на громадянську ініціативу – щонайменше один мільйон громадян, що є громадянами значної кількості держав-членів, можуть запропонувати Єврокомісії в межах її повноважень висунути будь-яку належну пропозицію з питань, щодо яких, на їхню думку, слід ухвалити правовий акт Союзу на виконання Договорів;
- вперше нормативно закріплено положення, що передбачало можливість виходу з ЄС [6, с. 500].

Лісабонський договір зробив вагомий внесок для зменшення проявів «дефіциту демократії». Проте, попри суттєві реформування інституційного механізму проблема «дефіциту демократії» залишається актуально. Як влучно з цього приводу зазначають І. Іванюра, Д. Шевченко, А. Зінченко, вирішити дану проблему можна лише комплексно шляхом реформування інституційних механізмів: по-перше, посилення ролі Європарламенту у законодавчому процесі ЄС; по-друге, запровадження імперативного мандату, щоб меншість могла таким чином захищати свої права, впливаючи на прийняття рішень у Європарламенті; по-третє, вдосконалення інституту громадянської ініціативи, впроваджуючи концепцію деліберативної демократії, що підвищить довіру громадян до прийнятих рішень на рівні ЄС; по-четверте, розширення повноважень Омбудсмена, аби він реально міг впливати на інститути ЄС у разі порушення останніми прав і свобод громадян [7, с. 235].

Література:

1. Вовк С. Проблема «дефіциту демократії» та її подолання у Європейському Союзі. *Молодий вчений*. (2020). № 11 (87). С. 281–285.
2. Вареня А. Є. Проблема «дефіциту демократії» у Європейському Союзі // Україна і Європейський Союз: шлях до сталого розвитку: зб. наук. статей за матеріалами V всеукр. наук. практ. конф. з європ. права, м. Харків, 12 листоп. 2021 р./ Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Фак-т міжнар. відносин, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, НДІ правового забезпечення інновац. розвитку НАПрН України. Харків: [б. в.], 2021. С. 83–85.
3. Микитенко Д. І. Проблема дефіциту демократії у Європейському Союзі. *Молодий вчений*. 2019. № 4 (2). С. 395–398.
4. Баймуратов М. О. Дефіцит демократії в Європейському Союзі: до поняття та розуміння феноменології. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «ПРАВО»*. 2022. № 1. С. 6–22.
5. Кізілова К., Чечкіна К. Проблема дефіциту демократії в Європейському Союзі. *Scientific review*. 2022. № 4(84). С. 49–64.

6. Асірян С. Р., Белей О. В., Дулепа В. П. «Дефіцит демократії» у Європейському Союзі: сучасний стан і шляхи вирішення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 499–501.

7. Іванюра І., Шевченко Д., Зінченко А. «Дефіцит демократії» у Європейському Союзі: чинники виникнення та шляхи подолання. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2022. № 3 (3). С. 226–237.

Науковий керівник: Комарова Т. В., д.ю.н., професорка, завідувачка кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Голова кафедри Жана Моне

О. Кобаль.¹

ЩОДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ СУДУ ЄС НАЦІОНАЛЬНИМИ СУДАМИ УКРАЇНИ

На шляху вступу до Європейського Союзу Україні слід виконати ряд вимог щодо гармонізації законодавства, зокрема, адаптувати правову систему до стандартів – *acquis communautaire*, які включають в себе акти законодавства, а також рішення Суду ЄС.

Суд Європейського Союзу є важливим органом, який задіяний у формуванні та розвитку європейського права, до функцій якого віднесено тлумачення змісту законодавства та принципів права ЄС. Вказане, в контексті наближення правової системи України до системи Європейського Союзу свідчить про актуальність дослідження питання застосування практики Суду ЄС національними судами під час вирішення спорів.

Статус та повноваження Суду ЄС закріплені у Договорі про функціонування Європейського Союзу. До повноважень Суду віднесено, зокрема: 1) розгляд спорів щодо належного виконання державами-учасницями своїх зобов'язань за договорами, а також накладення санкцій за порушення таких зобов'язань (стаття 260 Договору); 2) перевірка законності актів владних органів ЄС (стаття 263 Договору); 3) винесення попередніх рішень щодо тлумачення актів законодавства (стаття 267 Договору). [1]

Особливий інтерес, в контексті дослідження значення рішень Суду ЄС для правової системи України, становлять саме попередні рішення Суду, які стосуються: 1) тлумачення положень Договору про функціонування Європейського Союзу та Договору про Європейський Союз; 2) чинності та тлумачення актів установ, органів, служб та агенцій Союзу. [1]

¹ аспірант Академії адвокатури України. <https://orcid.org/0009-0005-0201-4320>

Кожна країна-член ЄС взяла на себе обов'язок належно виконувати норми європейського законодавства. В свою чергу, розуміння правових приписів в окремих країнах може відрізнятись. Саме на Суд ЄС покладений обов'язок уніфікації підходів щодо тлумачення положень законодавчих актів в межах ЄС.

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами закріплює положення, за яким сторони домовились, що вони застосовуватимуть статті 262, 263(3) або 263(4) цієї Угоди з використанням як джерела тлумачення критеріїв, що випливають із застосування статей 106, 107 та 93 Договору про функціонування Європейського Союзу, зокрема відповідну судову практику Суду Європейського Союзу, а також відповідне вторинне законодавство, рамкові положення, керівні принципи та інші чинні адміністративні акти Союзу. [2]

Вказане положення, на нашу думку, свідчить про те, що імплементації у правову систему України підлягають не лише норми актів законодавства, але й рішення Суду ЄС, які, в розумінні Угоди про асоціацію, є джерелом тлумачення та мають обов'язковий характер.

Аналіз сучасної практики Верховного Суду свідчить про те, що національні суди регулярно звертаються до рішень Суду ЄС. Висновок щодо можливості застосування рішень Суду ЄС під час розгляду спорів національними судами зробила Велика Палата Верховного Суду у постанові від 03 серпня 2022 року по справі №910/9627/20. У даній справі Велика Палата Верховного Суду відійшла від попереднього висновку щодо юридичної сили рішень Суду ЄС. До цього моменту рішення Суду ЄС, з огляду на положення статті 9 Конституції України, не визнавалися джерелом права (див. *детальніше постанову Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 08.09.2021 року по справі №640/3041/20* [3])

Велика Палата Верховного Суду у постанові від 03 серпня 2022 року повністю змінила підхід до розуміння юридичної сили рішень Суду ЄС та можливості їх використання як правової основи для врегулювання суспільних відносин, зазначивши, що *«рішення Суду ЄС належить розцінювати як таке, що дозволяє встановити зміст положень актів законодавства Європейського Союзу, зазначених у статті 2 Закону про РЕ. Подібно до практики застосування рішень ЄСПЛ, врахуванню підлягають принципи, що випливають із його рішень щодо подібних питань, навіть якщо вони стосуються інших держав»*. [4]

На думку О. Є. Проць, вказана правова позиція Великої Палати Верховного Суду щодо юридичної сили рішень Суду ЄС дає підстави вважати їх джерелом права, подібно до рішень Європейського Суду з прав людини. [5]

На наше переконання, рішення Суду ЄС як частина правової системи ЄС мають статус джерела права, оскільки вони є загальнообов'язковими та містять основоположні принципи тлумачення законодавства.

Саме тому релевантна практика Суду ЄС повинна враховуватися національними судами під час вирішення правових спорів, що також підтверджено у постанові Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 11 січня 2024 року по справі №918/450/20 [6].

Таким чином, із початком активної інтеграції України до європейської правової сім'ї (після подання заявки на вступ до Європейського Союзу) дещо змінилися підходи національних судів до розуміння значення рішень Суду ЄС для національної правової системи, на користь збільшення ваги таких рішень.

Варто відзначити, що проблемними залишаються питання перекладу рішень Суду ЄС на українську мову та можливості їх використання судами під час розгляду справ, адже оскільки Україна наразі не є членом ЄС, то офіційний переклад усіх рішень Суду не здійснюється, що, в свою чергу, ускладнює доступ до таких рішень.

Наразі, Верховним Судом публікуються Огляди практики Суду Європейського Союзу [7], метою яких є ознайомлення суспільства із діяльністю та висновками Суду ЄС. Такі огляди містять лише невелику частину рішень, а отже більшість правових висновків Суду ЄС залишаються поза увагою.

На нашу думку, факт того, що Україна взяла на себе обов'язок впровадження правових стандартів ЄС у вітчизняну правову систему свідчить також про необхідність приділення більшої уваги рішенням Суду ЄС, які є невід'ємною частиною відповідних стандартів, а тому необхідно продовжувати популяризацію інформації щодо діяльності Суду ЄС та його висновків.

Подальші інтеграційні процеси та вступ України до Європейського Союзу, на переконання автора, сприятимуть збільшенню інтересу до рішень Суду ЄС, зокрема, як щодо тлумачення конкретних норм європейського законодавства, так і тлумачення загальних правових принципів, на яких базується правова система Європейського Союзу.

Підсумовуючи зазначимо, що значення судової практики Суду ЄС для правової системи України поступово збільшується, про що свідчить практика національних судів, які прирівнюють статус рішення Суду ЄС до статусу рішення Європейського суду з прав людини, яке, в свою чергу, є джерелом права. Використання рішень Суду ЄС національними судами, на наше переконання, сприятиме також виконанню завдання щодо забезпечення єдності практики національних судів у питанні тлумачення та застосування законодавства Європейського Союзу. Більше того, з огляду на відносну «новизну» законодавства ЄС для правової системи Украї-

ни, рішення Суду ЄС є орієнтирами правильного застосування відповідних правових норм. Вказане, в контексті гармонізації законодавства та набуття Україною статусу кандидата на вступ до ЄС, а в подальшому й набуття статусу країни-учасника ЄС, свідчить про важливість подальшого дослідження правового статусу рішень Суду ЄС, а також їхнього впливу на формування єдиної правозастосовної практики національних судів.

Список використаних джерел:

1. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. *Official Journal of the European Union*. 2012. С.326. Р. 1–390. URL: <http://surl.li/hiswj> (дата звернення: 05.04.2024).

2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Т. 1. С. 83. Ст. 2125.

3. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 08.09.2021 року по справі № 640/3041/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99459132> (дата звернення: 05.04.2024).

4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03 серпня 2022 року по справі № 910/9627/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105852859> (дата звернення: 05.04.2024).

5. Проць О. Є. Рішення Суду ЄС та їхній вплив на правову систему України. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 4(81). Ч. 1. С. 33–38.

6. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 11 січня 2024 року по справі № 918/450/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116321837> (дата звернення: 05.04.2024).

7. Огляд практики Суду Європейського Союзу (квітень – липень 2023 року). Відп. за вип.: Перший заступник керівника Апарату Верховного Суду, д.ю.н. Р. Ш. Бабанли. Опрацювання та переклад рішень: Д. П. Мордас, О. Ю. Тарасенко, Д. О. Мудрак, А. А. Петренко. Київ, 2023. – 190 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_SES_04_07_2023.pdf (дата звернення: 05.04.2024).

Мар'яна-Ангеліна КОВАЛЬ-ІЩУК¹

ПРАВО НА БЕЗПЕЧНЕ АТМОСФЕРНЕ ПОВІТРЯ

Атмосферне повітря є одним з найважливіших компонентів навколишнього середовища, це невід'ємна умова життєдіяльності для людей, рослин і тварин. Відповідно до статті 1 Закону України «Про охорону атмосферно-

¹ Здобувачка вищої освіти Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ

го повітря», атмосферне повітря – життєво важливий компонент навколишнього природного середовища, який являє собою природну суміш газів, що знаходиться за межами жилих, виробничих та інших приміщень. [1]

Здоров'я, самопочуття та працездатність людини залежить від чистоти повітря. Велика кількість доказів свідчить про тісний зв'язок між забрудненням повітря та серйозними захворюваннями людини. Першою страждає дихальна система. Таким чином, актуальність даного дослідження обумовлена об'єктивною потребою в охороні атмосферного повітря як фактору в підтримці сприятливих природних умов і здоров'я людини.[2,с.7]

Стан атмосферного повітря впливає на благополуччя навколишнього середовища в цілому, на результати діяльності різних галузей економіки, а тому назріла гостра необхідність прийняття найенергійніших заходів для його охорони.

Конституцією України передбачено, що атмосферне повітря є об'єктом права власності Українського народу, а кожний громадянин має право користуватися цим природним об'єктом права власності народу відповідно до закону (ст. 13). Пояснюється це тим, що екологічні суспільні відносини щодо використання атмосферного повітря не потребують узагальнюючого правового регулювання (вони є природними), але виникаючі суспільні атмосферно-повітряні відносини вимагають правового регулювання лише тією мірою, в якій це необхідно для підтримання та забезпечення екологічної безпеки, створення сприятливих умов для життєдіяльності, для запобігання шкідливому впливу його на здоров'я людей та довкілля. Сфера правового регулювання в сучасних умовах обмежується лише потребами охорони атмосферного повітря. [3, с.337]

Право використання атмосферного повітря являє собою забезпечену державою можливість громадян, юридичних осіб і інших суб'єктів користуватися атмосферним повітрям для задоволення своїх соціальних, екологічних, економічних та інших потреб відповідно до законодавства України і міжнародних угод. Можливість визначає допустимість з боку держави на експлуатацію (користування) атмосферним повітрям у встановленому порядку.

Атмосферне повітря є найціннішим економічним природним ресурсом, а елементи, що входять до його складу, використовуються у виробництві продукції в різних галузях, включаючи хімічну та металургійну промисловість, машинобудування та енергетику. Атмосфера містить багато важливих компонентів (наприклад, азот, аргон, криптон, ксенон).

Атмосфера використовується як елемент природного середовища існування людини і як природна умова її життєдіяльності. Використання атмосфери в рамках права загального користування проявляється по-різному.

Основні споживачі атмосферного повітря виступають і його забруднювачами. Забруднення повітря токсичними речовинами може завдати збитків користувачам інших природних ресурсів (наприклад, землі, лісів, води та дикої природи).

Все це підтверджує правильність наукового твердження про визначення права на безпечне, якісне повітря як одного зі складових елементів права на безпечне природне середовище існування. [4, с.578]

Метою охорони атмосферного повітря є підтримання сприятливого стану атмосферного повітря, забезпечення його відновлення та поліпшення, підтримання екологічної безпеки для життєдіяльності людини та запобігання шкідливому впливу на навколишнє природне середовище. Іншими словами, заходи з охорони атмосферного повітря спрямовані на підтримання екологічної рівноваги в Україні та забезпечення екологічної безпеки. Вжиття таких заходів є насамперед обов'язком держави, що полягає як у позитивних діях (здійснення певної діяльності чи закріплення обов'язку з її здійснення певними суб'єктами), так і негативних, що полягають у прийнятті актів з обмеження діяльності суб'єктів, що спричиняє забруднення атмосферного повітря.

Література:

1. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 16.10.1992 р. в ред. від 21.06.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12#Text>
2. Правова охорона атмосферного повітря: практичні аспекти: *Посібник* / За ред. Жиравецького Т. М., Кравченко О. В. Л.: ЕПЛ, 2011. 120 с.
3. Екологічне право : [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] Е45 / за ред. А. П. Гетьмана. Х.: Право, 2013. 432 с.
4. Головченко Т. О. Законодавство у сфері охорони атмосферного повітря: досвід Європейського Союзу та український вимір. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С.578–581.

Науковий керівник: Ільків Н. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарсько-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ

Соломія Ковальська¹

ЕКОЦИД, ЯК НАСЛІДОК ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ В УКРАЇНІ

Війна – це не лише інфраструктурні руйнації та смерті серед населення. На додачу війна несе небезпеку людям та природі навіть там, де ак-

¹ Студентка 4 курсу Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ

тивних бойових дій не було чи де вони були раніше. Таке явище називається екоцид – злочини, скоєні проти природи.

Українське законодавство визначає екоцид як «масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу» (за статтею 441 Кримінального кодексу України) [2].

Російсько – українська війна, зокрема після повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року, характеризується застосуванням всього можливого арсеналу систем озброєння, військової техніки та боєприпасів. Всі типи воєнотехногенного навантаження спричиняють потужне забруднення та руйнування ґрунтового покриву. Для всіх видів боєприпасів, які застосовуються на війні (фугасні, броньовані, кумулятивні снаряди та міни), характерним є утворення ударної хвилі та продуктів вибуху, які розповсюджуються в середовищі. Перш за все, відбувається деформація ґрунту в усіх напрямках розповсюдження ударної хвилі. В результаті горіння, вибуху та детонації боєприпасів утворюються різноманітні похідні продукти, більшість з яких є або токсичними, або небезпечними забруднювачами [3].

Також воєнні дії завдали специфічної шкоди і водним ресурсам. Наприклад, було пошкоджено особливо багато нафтоховищ, що призвело до забруднення і розливу нафтопродуктів. Причому це відбувалося не тільки там, де ідуть бойові дії, а також у західних регіонах України внаслідок потрапляння снарядів.

Наприклад, у Тернопільській області був розлив у сховищі мінеральних добрив, що призвело до масової загибелі риби. Це і забруднення внаслідок руйнування мостів, потрапляння військової техніки в річки, снарядів, забруднюючих речовин. Їхнє розкладання займе багато часу. І звичайно, небезпека через міни. Морське узбережжя зараз заміновано і не може виконувати функцію забезпечення рекреації людей [4].

Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України представило дослідження, що аналізує вплив воєнних подій на навколишнє середовище в країні. В результаті аналізу вказано, що внаслідок підриву Каховської ГЕС в Україні завдані збитки на суму 4 мільярди доларів США. Крім того, загальні збитки від руйнування гідротехнічних об'єктів, очисних і каналізаційних споруд, а також забруднення річкових і штучних водойм та морської води оцінюються в 7,9 мільярда доларів[5].

Деякі експерти припускають, що руйнування довкілля в Україні може стати поштовхом до широких правових змін. Так само як Конвенція про геноцид народилася з Голокосту, Конвенція про екоцид потенційно може народитися на основі міжнародно-правового обліку того, що сталося в Україні[6].

Наприклад, О. М. Борщевська наголошує на тому, що при дослідженні питань, пов'язаних з екоцидом, більшість вчених орієнтувалося на мирні часи та не приділялося уваги взагалі екоциду, з точки зору притягнення до відповідальності військового агресора, який є джерелом тієї шкоди. Науковці запропонували внести зміни в статтю 8 щодо екоциду до Римського Статуту Міжнародного кримінального суду. Вчені наголошували, що взагалі, Статут стосується злочинів, чи вважаються такими, що становлять міжнародний інтерес і актуальність, і тому, як вважається, настав час розширити захист серйозної шкоди навколишньому середовищу, яка вже визнана предметом міжнародного занепокоєння. Тому, науковці, прописали, що для цілей цього Статуту «екоцид» означає незаконні або необдумані дії, вчинені з усвідомленням того, що існує значна ймовірність серйозного та широкого збитку навколишньому середовищу викликані цими діями. Тому, вважається за доцільне, закріпити на законодавчому рівні окрему статтю «екоцид під час війни». Погоджуючись з авторами, слід визначити, що такий акцент слід робити не тільки на такий суб'єкт як юридичні особи, а ще й на державу, саме в концепті нанесення шкоди, через військову агресію навколишньому природному середовищу [7].

Слід вказати, що досвід притягнення РФ до відповідальності через її воєнні злочини уже існує. Так, маємо прецедент притягнення РФ до відповідальності та вимоги щодо компенсації громадянам України моральної та матеріальної шкоди. Військові дії РФ в Україні порушують не лише національне, але й міжнародне право та міжнародні звичаї. Передусім це порушення Статуту ООН, а також порушення додаткового Протоколу до Женевських конвенцій 1949 р., який у ст. 55 говорить про захист довкілля та вказує на необхідність виявлення турботи про захист природного середовища від широкої, довготривалої і серйозної шкоди при веденні воєнних дій. Також дії сторони-агресора порушують низку міжнародних угод у сфері захисту довкілля, ядерної безпеки та інших сферах. Як зазначають експерти, «такі дії без сумніву стануть предметом розгляду на міжнародному рівні, і Україна повинна бути готова надати переконливі докази вчинення армією РФ злочину-екоциду, завдання збитків елементам довкілля, і рішення національних судів в кримінальних, цивільних, господарських справах проти агресора слугуватимуть доказами на міжнародному рівні та можуть стати правовою передумовою для пред'явлення вимог про виплату таких збитків через міжнародні механізми» [8].

Отже, я вважаю, що екоцид, як наслідок військових конфліктів, є великою проблемою, що має серйозні наслідки для навколишнього середовища, людського здоров'я та економіки. Військові дії часто призводять до руйнування екосистем, забруднення водних джерел, знищення лісів

та інших природних ресурсів. Це може призвести до екологічних катастроф, втрати біорізноманіття та загрози для життя людей і тварин.

Потрібно приділяти більше уваги попередженню військових конфліктів та зменшенню їхнього впливу на навколишнє середовище. Крім того, винуватці екоциду повинні нести відповідальність за свої дії перед міжнародним співтовариством та природоохоронними організаціями.

Важливо підкреслити, що екоцид відбувається не лише в момент військових дій, але й продовжується після їх закінчення через забруднення територій та водних джерел небезпечними речовинами, матеріалами, які не розчиняються та іншими видами забруднення. Це вимагає негайних заходів для очищення та відновлення природних екосистем.

Список використаної літератури:

1. Конституція України
2. Кримінальний кодекс України
3. Сплодитель А., Голубцов О., Чумаченко С., Сорокіна Л. Вплив війни Росії проти України на стан ґрунтів.
4. Каневський Д. Природа й екологія
5. Козоріз В. Екоцид: як війна впливає на довкілля.
6. Козачок А. Вплив війни на навколишнє середовище.
7. О. М. Борщевська. Публічно-правові та приватно-правові аспекти визначення дефініції «екоцид» під час військової агресії.
8. Лиховид І. За екоцид теж відповідатиме Росія.

Дмитро Ковтун¹

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ЗАСАДИ ЛІСОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Курс на європейську інтеграцію є свідомим вибором України та українців, що набув важливого значення та актуальності в умовах збройної агресії Російської Федерації. 16 вересня 2014 р. Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угоду про асоціацію), яка 1 вересня 2017 р. набула чинності в повному обсязі. Наприкінці лютого 2022 р. Україна подала заяву на членство в ЄС. У червні 2022 р. Єврокомісія представила

¹ аспірант відділу проблем аграрного, земельного, екологічного та космічного права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України

ла свої висновки щодо заяви й 23 червня того ж року лідери 27 країн-членів ЄС ухвалили рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС [1]. 12 березня 2024 р. Європейська комісія затвердила переговорну рамку про вступ України до Європейського Союзу. «Цей крок – свідчення досягнень України, нашої трансформації та того факту, що Україна обов'язково буде членом ЄС», – зазначив прем'єр-міністр України Денис Шмигаль [2].

Збройна агресія Російської Федерації проти України вже завдала і продовжує завдавати непоправної шкоди довікллю, зокрема лісовому фонду. Пошкоджено близько 3 млн га лісу. Це майже третина лісових територій України, 500 тис. га зараз перебувають під окупацією або в зоні бойових дій.

Лісова політика є важливою складовою державної екологічної політики і являє собою комплекс заходів, спрямованих на забезпечення охорони, відтворення й ефективного, збалансованого використання всіх ресурсів, корисних властивостей та інших цінностей лісів, необхідних цивілізації сьогодні та в майбутньому. Необхідною умовою її успішної реалізації є наявність системи управління лісами і лісовим сектором економіки на міжнародному і національному рівнях.

Лісова політика України має узгоджуватися з європейською лісовою політикою. Задля досягнення цілі Паризької угоди – не допустити підвищення глобальної температури більш ніж на 1,5 С до кінця сторіччя – та реалізації Цілей сталого розвитку, 11 грудня 2019 р. у Європарламенті був представлений Європейський зелений курс, який затверджує рух до кліматично нейтрального європейського континенту 2050 р.

У травні 2020 р. Європейська Комісія презентувала, можливо, найамбітніший природоохоронний документ в історії Європи – «Стратегію біорізноманіття ЄС до 2030 р.: Повернення природи у наше життя». Стратегія містить конкретні зобов'язання та дії, які мають бути виконані на території ЄС до 2030 р. Документ покликаний досягти глобальних цілей, поставлених Європейською зеленою угодою та Рамковою конвенцією ООН з охорони біорізноманіття, а в деяких питаннях – і перевершити їх. Країни ЄС прагнуть не лише зберегти на існуючому рівні біорізноманіття та сукупність екосистемних послуг, що надаються природними комплексами, а й стати протягом найближчого десятиліття світовим лідером зі збереження та відновлення природи, подаючи приклад іншим країнам [3]. Стратегія передбачає збільшення кількості лісів і поліпшення їх стану та стійкості У документі зазначено, що ліси мають величезне значення для біорізноманіття, регулювання клімату та водних ресурсів, забезпечення провізєю, медикаментами та матеріалами, депонування та утримання вуглецю, стабілізації ґрунтів та очищення повітря

та води. Вони також є природним місцем для рекреації та вивчення природи. Лісівники відіграють ключову роль у забезпеченні сталого управління лісами та відновлення і підтримання біорізноманіття в лісах. Окрім суворої охорони всіх первинних і старовікових лісів, що залишилися в ЄС, ЄС повинен збільшити кількість, якість і стійкість своїх лісів, зокрема, до пожеж, посухи, шкідників, захворювань та інших загроз, які можуть посилитися зі зміною клімату. Щоб зберегти свою функцію як для біорізноманіття, так і для клімату, всі ліси повинні бути збережені в належному стані. Стійкі ліси зможуть підтримувати стійкість економіки. Вони також відіграють важливу роль у забезпеченні матеріалами, продуктами та послугами, які є ключовими для кругової біоекономіки [3].

Для реалізації зазначених вище завдань Європейська Комісія 16 липня 2021 р. прийняла Нову лісову стратегію ЄС до 2030 р., флагманську ініціативу Європейського зеленого курсу, яка ґрунтується на Стратегії ЄС щодо біорізноманіття до 2030 р. [4]. Стратегія сприяє скороченню викидів парникових газів щонайменше на 55% до 2030 р. та мінімізації зміни клімату в країнах ЄС до 2050 р.

Лісова стратегія закликає також держави-члени розробити системи виплат та відшкодування за екосистемні послуги для власників і менеджерів лісів і пришвидшити впровадження практики вуглецевого землеробства за допомогою цього та інших державних інструментів [5].

До 2030 р. ЄС має намір додатково висадити 3 млрд дерев. Про це йдеться у Новій лісовій стратегії ЄС до 2030 р. [6]. Для виконання цього завдання Європейська Комісія розробила дорожню карту дій, яка має на меті детально регламентувати таку висадку. Україна також намагається дотримуватись такого тренду: у рамках програми Президента «Зелена країна» передбачається за три роки висадити 1 мільярд нових дерев, а за 10 років – збільшити площу лісів на 1 мільйон гектарів [7].

27 липня 2023 р. Європейська Комісія опублікувала два нових керівні принципи, спрямовані на сталу лісову практику: керівні принципи «Ближче до природи» та керівні принципи щодо схем оплати лісових екосистемних послуг. Ці два керівні принципи є ключовими досягненнями Лісової стратегії ЄС [8].

Виконуючи Угоду про асоціацію, Україна поступово впроваджує реформи у лісовій галузі. Адже українські ліси є надзвичайно цінними в масштабах всієї Європи з точки зору збереження біорізноманіття та пралісів. І в умовах зміни клімату вони важливі для подальшої екологічної, економічної та соціальної стабільності континенту. Держава-агресорка зобов'язана повною мірою відшкодувати шкоду, заподіяну лісовому фонду України зокрема та українському довкіллю загалом.

Література:

1. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes>. (дата звернення: 19.04.2024).
2. Вступ України в ЄС: Єврокомісія затвердила переговornу рамку. URL: <https://zn.ua/ukr/europe/vstup-ukrajini-v-yes-jevrokomisija-zatverdila-perehovornu-ramku.html> (дата звернення: 19.04.2024).
3. Стратегія біорізноманіття ЄС до 2030 року: Повернення природи у наше життя. Звернення Комісії до Європейського Парламенту, Ради, Європейського Економічно-Соціального Комітету та Комітету Регіонів / пер. з англ. О. Осипенко; ред. та адапт. А. Куземко та ін. Чернівці: Друк Арт, 2020. 36 с. URL: <https://uncg.org.ua/strategiia-bioriznomanittia-ies-do-2030-roku-povernennia-pryrody-v-nashe-zhyttia/> (дата звернення: 19.04.2024).
4. Нова лісова стратегія ЄС: про що потрібно знати? URL: <https://forest.gov.ua/news/nova-lisova-strategiya-yes-pro-shcho-potribno-znati> (дата звернення: 19.04.2024).
5. Ігнатенко О. Нова Лісова стратегія ЄС. URL: <https://www.dossier.org.ua/news/new-eu-forest-strategy/> (дата звернення: 19.04.2024).
6. New EU Forest Strategy for 2030 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0572&from=EN> (дата звернення: 19.04.2024).
7. Глава держави дав старт проєкту «Зелена країна», спрямованому на захист природи та довкілля в Україні. URL: <https://www.president.gov.ua/news/glava-derzhavi-dav-start-proektu-zelena-krayina-spryamovanom-68865> (дата звернення: 19.04.2024).
8. Нові керівні принципи ЄС щодо управління лісами та екосистемних послуг. URL: <https://greentransform.org.ua/novi-kerivni-pryntsyupy-yes-shhodo-upravlinnya-lisamy-ta-ekosystemnyh-poslug/> (дата звернення: 19.04.2024).

Карина Коломієць¹

РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОМБУДСМАНА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Проблематика захисту прав людини в Європейському Союзі набуває все більшого інтересу, що пов'язано з розширенням кордонів Європейського Союзу, економічними, політичними та соціальними викликами ХХІ століття тощо.

Перелік політичних, соціальних та економічних прав громадян знайшов своє закріплення в Хартії ЄС про основоположні права. Також в Договорі про Європейський Союз (далі – ДЄС) та Договорі про функціонування ЄС (далі – ДФЄС) містяться положення, які спрямовані на захист деяких

¹ студентка 3 курсу групи 18-21-05 факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

прав людини. Так, наприклад, відповідно до ст. 3 ДЄС, Союз надає своїм громадянам простір свободи, безпеки й правосуддя без внутрішніх кордонів; ст. 9 ДЄС закріплює принцип рівності громадян; статті 18, 40 та 45 (2) ДФЄС забороняють дискримінацію, зокрема, на підставі національної належності; положенням ст. 49 ДФЄС забороняється обмеження щодо свободи заснування громадян однієї держави-члена на території іншої держави-члена; ст. 157 ДФЄС гарантує кожному рівну оплату праці тощо.

Становлення ЄС супроводжувалося трансформацією підходів до захисту прав людини. Зокрема, з часом ЄС поширював свою компетенцію на все більше коло питань, переступаючи за межі економічної інтеграції. Вже тоді суб'єкти господарської діяльності активно почали звертатися до Суду справедливості за захистом майнових та комерційних прав, охорона яких забезпечувалася конституціями держав-членів. На початку 1950-х років Суд справедливості ЄС зробив перші кроки до захисту прав людини [1, с. 186].

З кожним роком все більшою була потреба у формуванні інституту Європейського омбудсмена. Не дивлячись на таку потребу, як Європейська Комісія, так і Рада ЄС відкидали будь-які пропозиції держав-членів щодо формування такого інституту. Так, Комісія стверджувала, що громадяни можуть подавати скарги на діяльність Співтовариств до Суду справедливості, а тому немає необхідності в створенні спеціального інституту. Рада також зауважувала, що немає потреби у запровадженні діяльності Омбудсмена, оскільки інституції ЄС поважають основоположні права як під час реалізації своїх повноважень, так і взагалі [2, с. 207].

Лише у 1992 році, під час підготовки Маастрихтського договору, делегаціями Люксембургу і Голландії були внесені пропозиції щодо запровадження інституту Європейського Омбудсмена. Держави зазначали, що Омбудсман буде виконувати доповнюючу функцію до своїх відповідників у національних системах держав-членів. Також пропонували, що повноваження органу будуть полягати в охороні та захисті всіх фізичних та юридичних осіб, які мають місце проживання або місцезнаходження на території держав-членів. Тоді позиції зазначених держав відіграли важливу роль для створення даного органу в Європейському Союзі.

З того моменту, а саме з 1993 року, певні положення щодо посади Омбудсмена знайшли своє відображення в Маастрихтському договорі. Так, відповідно до ст.195 Маастрихтського договору була передбачена можливість для будь-якої фізичної та юридичної особи держави-члена ЄС подавати скаргу на неправомірні дії інституцій та органів [2, с. 209].

Сьогодні правила та умови, які регулюють виконання обов'язків Європейського Омбудсмена закріплені в Регламенті Європейського парламенту від 24 червня 2021 року (далі – Статут Європейського Омбудсмена) [3].

Так, ст.11 Регламенту закріплює вимоги до осіб, які претендують на посаду Омбудсмена ЄС: є громадянами Союзу; мати повні громадянські та політичні права; запропонувати всі гарантії незалежності; відповідати умовам, необхідним для виконання найвищої судової посади у своїй країні, або мати визнану компетентність і кваліфікацію для виконання обов'язків Омбудсмена; не були членами національних урядів або членами Європейського парламенту, Європейської ради чи Європейської комісії протягом двох років, що передували даті публікації оголошення про висунення кандидатур.

Відповідно до ст.14 Статуту, вступаючи на посаду, Омбудсман дає урочисте зобов'язання перед Судом справедливості ЄС, що він або вона виконуватиме обов'язки, зазначені в Договорах і в цьому Регламенті, повністю незалежно та неупереджено та поважатиме зобов'язання, які випливають із цього протягом та після закінчення терміну його повноважень. Урочисте зобов'язання, зокрема, включає обов'язок поводитися сумлінно та розсудливо щодо прийняття певних призначень або переваг після закінчення терміну повноважень. Також обраному Омбудсману забороняється займатися будь-якими іншими політичними чи адміністративними обов'язками, чи будь-якою іншою оплачуваною чи неоплачуваною діяльністю протягом строку повноважень.

Суд справедливості за клопотанням Європейського парламенту може оголосити про відставку Омбудсмана, якщо останній більше не відповідає умовам, необхідним для здійснення своїх функцій, або вчинив серйозний проступок. Так, у разі дострокового припинення повноважень новий Омбудсман повинен бути обраний протягом трьох місяців після того, як посада стане вакантною, на решту терміну повноважень Європейського Парламенту.

Роль Омбудсмана полягає в тому, що він допомагає виявляти неналежне адміністрування в діяльності інституцій, органів, офісів та агенцій Союзу, за винятком Суду справедливості Європейського Союзу, який виконує свої судові функції. Під час виконання своїх обов'язків Омбудсман не може ставити під сумнів обґрунтованість судового рішення або компетенцію суду, виносити ухвалу. Жодні дії будь-якого іншого органу чи особи не можуть бути предметом скарги до Омбудсмана. Тому можна зробити висновок, що у Омбудсмана ЄС є вичерпний перелік заяв та скарг, які він може розглядати. Оскільки, якщо скарга буде виходити за межі його повноважень, Омбудсман зобов'язаний визнати таку заяву неприйнятною та відхилити її.

Слід зазначити також, що в Регламенті зазначені певні вимоги, які мають бути дотримані при поданні скарг Омбудсману ЄС. Також однією із важливих та обов'язкових вимог є додержання однієї із офіційної мови ЄС.

Відповідно до ст. 3 Статуту Омбудсман за своєю власною ініціативою або на підставі скарг, представлених йому безпосередньо або через члена

Європейського парламенту, проводить розслідування, які вважає обґрунтованими, якщо тільки стверджені факти не є або не були об'єктом судової процедури [3]. Якщо Омбудсман виявив порушення порядку управління, то він звертається до відповідних інститутів, органів або установ, які у тримісячний строк повинні подати висновок. Омбудсман потім направляє доповідь Європейському парламенту й відповідному інституту, органу або установі. Особа, що звернулася зі скаргою, також інформується про результат цих розслідувань.

Також до повноважень Омбудсмана належить подання щорічного звіту про результати своїх розслідувань Європейському Парламенту.

Із вищенаведеного можна дійти висновку, що рішення Європейського Омбудсмана не мають юридично обов'язкової сили, оскільки вони приймаються у формі висновків. Хоча на практиці можемо простежити, що держави-члени та інституції ЄС прислуховуються до даних висновків. Європейський Омбудсман здійснює значний вплив та вагомий внесок на регулювання відносин між громадянами ЄС та інституціями ЄС у сфері захисту прав громадян.

Список використаних джерел:

1. Книш С. В. Передумови запровадження інституту омбудсмана Європейського Союзу. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2017. №4. С. 185–188.

2. Муравйов В. І., Шпакович О. М., Лисенко О. М., Святун О. В.: Підручник Право Європейського союзу, м. Київ, 2011. с.1–312.

3. Статут Європейського Омбудсмана. URL: <https://www.ombudsman.europa.eu/en/legal-basis/statute/en#ref2> (дата звернення 10.03.2024)

4. Офіційний сайт Європейського Омбудсмана. URL: <https://www.ombudsman.europa.eu/en/home> (дата звернення 10.03.2024)

Науковий керівник: Спесивцева О. О., доктор філософії, асистентка кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Ніка Корелова¹

КЛЮЧОВІ ЕЛЕМЕНТИ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ПОЧЕСНИХ КОНСУЛІВ

Глобалізаційні та інтеграційні процеси сучасного світу найбільш динамічно проявляються протягом останніх десятиріч, фактично, навіть харак-

¹ Аспірантка кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

теризують цей період. Виразно таку взаємозалежність держав можна відслідкувати у політичній та торгово-економічній сферах. Виклики, з якими сучасне суспільство стикається протягом XXI століття, змушують країни вчитись швидко реагувати у критичних ситуаціях та знаходити нестандартні рішення при вирішенні проблем. У той же час відслідковується скорочення ресурсів міністерств закордонних справ та запровадження політик економії, що у свою чергу призводить до неможливості створення розгалуженого дипломатичного представництва у всіх державах світу. Такі тенденції дають підґрунтя для поширення практики створення почесних або нештатних консульств. Відтак, розгляд питання діяльності почесного консула є важливим у демократичному суспільстві, що розвивається.

Віденська конвенція про консульські зносини від 24.04.1963 виокремлює дві категорії консульських посадових осіб, а саме: штатні та почесні консульські посадові особи [1]. Цікавою є історія інституту почесних консулів, адже вона сягає корінням у добу Стародавнього Світу і вважається одним із найдавніших у міжнародному праві та міжнародних відносинах.

Як зазначає у своїй дисертаційній роботі Лозінська С., початок цього інституту сягає ще сивої давнини. В Єгипті у VI ст. до християнської ери фараон Амасіс дозволив грецьким купцям вести торгівлю з Єгиптом, поселитися в Наукратісі та вибрати із свого середовища особу, яка б вирішувала спори між ними по їх законам. Ці найдавніші установи безумовно є прототипами та родоначальниками сучасних консульств [2, с.12]. Подібним до сучасного інституту почесного консула також був відомий інститут Давньої Греції – проксенії. Еквівалентом цього інституту у Римській імперії можна вважати інститут патронажу, який не сильно відрізнявся від грецької проксенії. Штатні ж консули, які призначалися акредитуючою державою, з'явилися набагато пізніше – в XVII-XVIII століттях.

Найбільш інтенсивне як унормування, так і кількісне розширення інституту почесних консулів припадає на період відбудови міжнародних відносин і світосприйняття вцілому після Другої світової війни. Зокрема, в 1949 році в ООН відзначали, що через зростання міжнародної торгівлі, юридичне положення та функції консулів повинні регулюватися на таких універсальних засадах, які тільки можливо. Польський науковець Юліан Сутор писав, що в 1957 році в США, наприклад, на 1740 іноземних консулів припадало 890 почесних консулів, Норвегія мала за кордоном 534 почесних і 25 штатних консулів, Швеція – 510 і 14, Данія – 455 і 11 відповідно [3, с. 301].

Що стосується розвитку інституту почесних консулів в Україні, то, звісно, відправною точкою у цьому процесі можна вважати проголошення Україною незалежності. Саме з цією подією пов'язане повноцінне

становлення зовнішньої політики, формування національного законодавства у галузі міжнародних відносин, а також поступова демократизація усієї державної системи. Такі наміри були підтвердженні вступом України до Ради Європи та Організації з безпеки і співробітництва в Європі, співпрацею з Європейським банком реконструкції та розвитку та Міжнародним валютним фондом. Необхідність та важливість даного інституту у сучасному двосторонньому співробітництві між державами прослідковується завдяки порівнянню кількості почесних консулів як України у різних держав світу, так і почесних консулів інших країн в Україні у різні періоди незалежності.

Спираючись на статистику, наведену у статті С. Лозінської, на початок 2001 року у різних країнах світу працювало 25 почесних консулів України, в той час як у 1997 році ця цифра становила 12 [4, с. 143–144]. Станом на червень 2001 року в Україні було призначено 24 почесних консулів іноземних держав, тоді як у 1997 році їх було лише 4 [4, с. 145]. У своїй статті Балабанов К. та Трофименко М. посилаються на дані МЗС України, зокрема автори зазначають, що у 2011 році у світі працювало 89 почесних консулів України у 61 країні світу. Серед них найбільше почесних консулів України було у Польщі – 7, США – 5, Італії – 4, Бразилії, Франції та Туреччині – по 3. Станом на 2012 рік в Україні працювало 65 почесних консульських установ іноземних країн [5, с.12]. Станом на 2023 рік в Україні рахувались 121 почесних консула іноземних держав та 104 почесних консулів України в 68 країнах світу.

Як бачимо інститут почесних консулів щороку розширюється, а враховуючи масштабну еміграцію українців, пов'язану із повномасштабним вторгненням, почесні консули України в іноземних державах будуть користуватися ще більшим попитом, а кількість їх роботи очевидно буде збільшуватися.

Загалом, в межах технічного обсягу, відведеного до подібного роду праць, не можливо детально дослідити всі особливості історії виникнення і розвитку інституту почесних консулів, саме тому, наведені у роботі результати представлені в якості апробації перших результатів дисертаційного дослідження авторки.

Як наслідок, наведені нами результати дослідження суто розкривають ключові історичні події в розвитку інституту почесних консулів, в цілому оформлюють межі історичної ретроспективи предмету дослідження та встановлюють для нас завдання щодо подальшого дослідження інституту почесних консулів поза межами історичного аспекту.

Література:

1. Венская конвенция о консульских сношениях: Міжнародний документ від 24.04.1963 р.

2. Лозінська С. В. Інститут почесних консулів в міжнародному праві та практиці України : дис ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2000. 186 с.

3. Sutor J. Prawo dyplomatyczne i konsularne. Warszawa, 1993. 374 с.

4. Лозінська С. В. Використання діяльності почесних консулів в роки незалежності України. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2002. № 1. С. 142–146.

5. Балабанов К. В., Трофименко М. В. Інститут нештатних (почесних) консулів в Україні. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Вип. Ч. 1. С. 9–14.

Науковий керівник: Бойчук Д. С., к.ю.н., доцент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Олександра Коробка¹

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ПРОПОРЦІЙНОСТІ В РІШЕННЯХ СУДУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Принцип пропорційності – загальний принцип права, який виступає невід’ємним елементом правової системи і покликаний забезпечувати реалізацію верховенства права. Принцип регламентує співвідношення між поставленою метою та засобами і способами її досягнення [1]. Відображення цього принципу є і в правовій системі *suis generis* – праві Європейського Союзу (далі – ЄС).

Так, у пункті 1 статті 5 Договору про Європейський Союз зазначається, що Союз здійснює свої повноваження згідно з принципами субсидіарності та пропорційності. Розкриття принципу можна помітити у пункті 4 тієї самої статті, який зазначає, що заходи Союзу за своїм змістом та формою не повинні виходити за межі того, що є необхідним для досягнення цілей Договорів [2]. Тож, додержання принципу пропорційності має місце у виключній та спільній компетенції. Відповідно до статті 3 Договору про функціонування Європейського Союзу, Союз має виключні повноваження в таких сферах: митний союз; встановлення правил конкуренції, які необхідні для функціонування внутрішнього ринку; монетарна політика – для держав-членів, валютою яких є євро; збереження морських біологічних ресурсів у рамках спільної політики в сфері рибальства; спільна торгівельна політика [3].

У свою чергу установи Союзу, відповідно до абзацу 2 пункту 4 статті 5 Договору про ЄС, застосовують даний принцип відповідно до Протоколу

¹ Студентка 3 курсу 21 групи факультету прокуратури

про застосування принципів субсидіарності та пропорційності. Даний протокол у пункті 1 визначає, що принципу пропорційності повинна дотримуватись кожна інституція Спільноти під час виконання наданих їй повноважень. Таким чином, у пункті 9 Протоколу, Комісії належить:

1) проводити широкі консультації, перш ніж висунути пропозиції правових актів, і, коли доцільно, оприлюднювати консультаційні документи;

2) у разі потреби, належить зробити перелік деталізованих даних у пояснювальному меморандумі;

3) подавати Європейській Раді, Європейському Парламентові та Раді щорічну доповідь про застосування статті 5 Договору про ЄС.

Стосовно повноважень Європейської Ради, відповідно до пункту 10 даного Протоколу, їй належить враховувати щорічну доповідь Комісії, в рамках доповіді про поступ Союзу, яку вона, відповідно до статті 4 Договору про Європейський Союз, має подавати Європейському Парламентові. Щодо Європейського Парламенту та Ради, згідно з пунктом 11 цього ж Протоколу, вони перевіряють невідокремно від загального розгляду пропозицій Комісії, чи сумісні пропозиції останньої зі статтею 5 Договору. Отже, даний Протокол дає змогу зрозуміти яким чином принцип пропорційності дотримується при здійсненні інституціями Союзу їх повноважень.

Якщо згадати про спільну компетенцію Союзу, то відповідно до частини 2 статті 2 Договору про функціонування ЄС – якщо Договори надають в певній вже сфері спільні повноваження Союзу разом з державами-членами, тоді або Союз, або держави-члени можуть здійснювати законодавчу діяльність та ухвалювати окремі юридично обов'язкові акти в даній сфері, яку дозволяє Договори. В свою чергу, держави-члени можуть здійснювати свої повноваження тільки в тій мірі, в якій Союз свої не застосовує, або вирішив припинити їх здійснення [3].

Завдяки рішенням Суду Європейського Союзу (далі – Суд) принцип пропорційності був розроблений як один із загальних принципів права Європейських Співтовариств. З 1950-х років Суд почав вказувати на принцип пропорційності як аргумент для рішення. На думку Суду, щоб встановити, чи положення права Співтовариства узгоджується з принципом пропорційності, необхідно, перш за все, встановити, чи заходи, які Співтовариство використовує для досягнення своєї мети, відповідають та чи необхідні вони для її досягнення. У наступних рішеннях Суд додав ще вимогу, яку слід враховувати при оцінці пропорційності конкретного заходу. Це означає, що захід, обраний для досягнення мети, має перевірятися на те, чи не перевищує він того, що є прийнятним і необхідним [4].

Релевантною справою щодо вказівки Суду Справедливості на порушення принципу пропорційності є справа 261/81 *Walter Rau Lebensmittelwerke*

v De Smedt PVBA. Сутність справи була в тому, що Регіональний суд Гамбургу – *LANDGERICHT*, звернувся до Суду, щодо тлумачення статті 30 Договору про заснування ЄЕС. Попередньо регіональний суд розглянув справу між позивачем *WALTER RAU LEBENSMITTELWERKE, HILTER* та відповідачем *DE SMEDT PVBA, ZEMST*, які попередньо, 23 липня 1980 року, уклали контракт на постачання маргарину, та згідно з цим контрактом, продавець гарантував, що маргарин, який він поставлятиме, буде упакований в пластикову тару форму конусу, та на той момент міг продаватися у Бельгії згідно з законодавством. Після чого законодавство Бельгії було замінено Королівським Указом від 2 жовтня 1980 року у Бельгії було заборонено роздрібний продаж маргарину, якщо його пакування не мало форму куба. Згодом, компанія-відповідач відмовилась приймати поставки згідно з контрактом, бо форма упакування маргарину для роздрібного продажу була заборонена законодавством. Відповідач та Уряд Бельгії вказували на те, що Бельгійський Королівський Указ ніяк не можна класифікувати як захід, який буде еквівалентний кількісному обмеженню та порушувати принцип пропорційності, у виборі заходу для досягнення мети. Тобто, для того, щоб бути постачальником маргарину до Бельгії, держави-члени повинні змінити упакування маргарину на експорт на кубічну форму, що в свою чергу додає багато витрат на реалізацію товарів. Крім того, Комісія підтвердила той факт, що у Бельгії практично не можна знайти маргарин іноземного походження та ціни на нього значно вище, ніж в інших державах-членах, що також підтвердив Бельгійський Уряд. У свою чергу, Бельгійський Уряд, стверджував, що вимога до упакування кубічної форми необхідна для захисту споживачів, щоб застерегти плутанину між маслом та маргарином. Уряд заявляв, що кубічна форма упакування для продажу маргарину, «коріниться» у звичках бельгійських споживачів, тому цей захід, тобто зміна упакування маргарину всім державам-членам для експорту, буде ефективнішим у цьому відношенні. Тому, у рішенні суду від 10 листопада 1982 р. *Walter Rau Lebensmittelwerke v De Smedt PVBA* (справа 261/81), Суд вирішив, що в принципі, законодавство, яке було розроблено для забезпечення плутанини вершкового масла та маргарину у споживачів – виправданий. Однак, застосування продукту однією державою-членом відповідно до законодавства, що виробляється і продається в іншій державі-члені, що встановлює для цього продукту спеціальний вид пакування, таку як кубічна форма, за виключенням будь-якої іншої форми упакування перевищує межі заходу для досягнення мети, що є порушенням принципу пропорційності. Насправді, щодо заходів для захисту споживачів, то можна було запровадити інші не менш ефективні заходи, наприклад, змінити правила маркування у магазинах, які будуть менше перешкоджати вільному руху товарів. Щодо питання, яке було поставлено

Регіональним судом Гамбургу, Суд постановив: що застосування в одній державі-члені до маргарину, імпортованого з іншої держави-члени та законно виробленого та проданого в цій державі, законодавство, якої забороняє реалізацію маргарину або харчового жиру, упакування якої повинно бути тільки у кубічній формі, через що споживач буде захищений належним чином, стає заходом, який еквівалентним кількісному обмеженню у значенні статті 30 Договору про ЄЕС та порушує принцип пропорційності [5].

Варто також зазначити, що не в усіх випадках Суд ЄС має юрисдикцію розглядати питання щодо пропорційності заходів. Згідно зі статтею 276 Договору про функціонування ЄС, Суд Європейського Союзу не має юрисдикції переглядати законність або пропорційність операцій, проведених поліцією або іншими правоохоронними органами держав-членів при виконанні останніми повноважень стосовно положень судового співробітництва в кримінальних справах та поліцейського співробітництва, які пов'язані з простором свободи, безпеки та правосуддя [3]. Крім того, європейські закони та нормативні акти, які стосуються інших форм співпраці у кримінальних справах, крім отримання доказів, особливо щодо європейського ордеру на арешт, не містять жодного прямого посилання на критерій пропорційності як підставу для призначення або визнання відповідного заходу [6].

Отже, становлення, розуміння та визначення принципу пропорційності змінювалось та удосконалювалось протягом багатьох років, за допомогою функціонування комунітарного права та Суду Справедливості. Даний принцип набув особливого значення в процесі ухвалення законодавчих актів Союзу – забезпечуючи співрозмірність заходів та цілей.

Література:

1. Козюбра М. І. Верховенство права і Україна. *Право України*. 2012. №1–2. С. 30–64.

2. Consolidated version of the Treaty on European Union. *OJ C 326, 26.10.2012, p. 13–390*. URL:<https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=celex%3A12012M%2FTXT> (дата звернення 13.04.2024)

3. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. *OJ C 326, 26.10.2012, p. 47–390*. URL:<https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT> (дата звернення: 13.04.2024).

4. Шевчук С. Значення загально-правового принципу пропорційності для визначення конституційності законодавчих обмежень щодо реалізації конституційних прав і свобод (зарубіжний досвід). *Вісник Академії правових наук України*. 2000р. №1(20). Харків : Право, 2000. С. 69–76.

5. Judgment of the Court of 10 November 1982. – Walter Rau Lebensmittelwerke v De Smedt PVBA. – Reference for a preliminary ruling: Landgericht Hamburg –

Germany. – Free movement of goods – Margarine. – Case 261/81. URL:<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:61981CJ0261> (дата звернення 15.04.2024).

6. Зінченко Ю. Принцип пропорційності як невід’ємна вимога правомірності обмеження прав людини в правовій державі та необхідність його закріплення у Конституції України. *Вибори та демократія*. 2009. № 2. С. 46–53.

Науковий керівник: Маринів І. І., к.ю.н., доцент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Анфіса Коцій¹

УНІВЕРСАЛЬНІ ТА СПЕЦІАЛЬНІ ПРАВА ЛЮДИНИ, ЇХ ПОНЯТТЯ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Універсальність прав людини означає, що держави несуть відповідальність перед своїми громадянами та міжнародним співтовариством за дотримання своїх зобов’язань у сфері прав людини відповідно до міжнародних договорів.

Концепція універсальності прав людини посідає важливе місце у світовій правовій культурі. Зародившись у західних країнах, ця концепція була закріплена в конституціях і основних законах демократичних держав, а ідея непорушності прав людини поширилася на більшість країн світу. Сьогодні важко знайти державу, яка б тією чи іншою мірою не визнавала примат прав людини. Норми прав людини стали мірилом ліберальності, розвитку та прогресу держави. Для міжнародної спільноти було б дивно, якби конституція країни не містила положень про визнання прав людини, і ще більш дивними є наслідки публічної декларації держави про її небажання визнавати права і свободи людини.

Універсальні права включають в себе весь спектр прав людини і основоположних свобод. За невеликими винятками, цей спектр повторюється у Загальній декларації прав людини та в усіх найважливіших міжнародних документах з прав людини. Важливість універсальних прав людини і основоположних свобод полягає насамперед у тому, що ці права повинні бути визнані всіма і скрізь. Міжнародне право виключає будь-яку різницю

¹ студентка групи 07мп-22-01 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

в правах на основі кольору шкіри, етнічного походження, статі, майнового стану тощо і передбачає кримінальну відповідальність за дискримінацію таких прав.

Права людини відображають найважливішу людську цінність, яку повинен мати кожен, незалежно від того, де він живе. Права людини є універсальними, надбанням усіх людей, неподільними, взаємопов'язаними та взаємозалежними. Якими б не були інші характеристики, що відрізняють нашу ідентичність, такі як стать, національність, віра, етнічне походження чи сексуальна орієнтація, вони не позбавляють нас права називатися людьми і не применшують наших прав людини.

Незважаючи на доктринальну та міжурядову дискусію щодо принципу універсальності прав людини та універсальне розуміння суті цього питання, деякі держави все ще використовують цей принцип як інструмент для втручання у внутрішні справи інших держав у власних політичних інтересах і таким чином порушують їхній суверенітет. Така маніпуляція створює подвійні стандарти у світі.

Вагомою проблемою є те, що багато груп людей у світі з різних причин не можуть повною мірою користуватися універсальними правами. Це призводить до виникнення різних форм дискримінації. Тому для осіб, які належать до таких груп, необхідний спеціальний правовий захист. Суть спеціальних прав полягає не в наданні додаткових прав кожному, а в наданні правових засобів для забезпечення необхідних умов для того, щоб кожен міг користуватися універсальними правами і свободами в рівній мірі. Наприклад, надання представникам мовної меншини права користуватися мовою меншини не позбавляє інші мовні групи можливості користуватися цією мовою, але водночас захищає ці меншини від асиміляції. Міжнародні договори не лише містять положення про спеціальні права, але й вимагають від держав-учасниць імplementувати їх у своє національне законодавство.

Перелік груп, чий особливі права повинні бути визнані, не є постійним. Зрештою, він залежить від сприйняття суспільством існування тієї чи іншої групи, яка зазнає дискримінації. Існуючі універсальні міжнародні конвенції визнають особливі права осіб, які належать до національних, етнічних, релігійних та мовних меншин, жінок, дітей та біженців. Також з'явилися норми щодо особливого захисту осіб, які страждають на невиліковні хвороби, та осіб з обмеженими можливостями.

У зв'язку зі спеціальними правами людини з'явилася концепція позитивної дискримінації. Ця концепція використовується як правовий захід, спрямований на просування фактичної рівності для всіх у сус-

пільстві. За таких обставин вважається правомірним тимчасове встановлення в законодавстві нерівних і дискримінаційних стандартів і привілеїв для захисту тих, хто зазнає дискримінації. Прикладом позитивної дискримінації є встановлення в деяких країнах мінімального гарантованого відсотка представництва жінок або певних етнічних меншин у виборчих списках у системах пропорційного представництва. Такі тимчасові критерії та привілеї мають бути скасовані, як тільки мета буде досягнута.

Таким чином, універсальні та спеціальні права людини відіграють ключову роль у міжнародному праві, забезпечуючи загальний захист прав людини та рівний доступ до правового захисту для всіх без будь-якої форми дискримінації. Універсальні права визнаються всіма державами та мають за мету захист основних свобод та гарантування гідного існування для кожної особи. Спеціальні права надаються певним групам осіб або індивідам, які перебувають у вразливому становищі, забезпечуючи їм додатковий захист та рівність перед законом. Ці права встановлені у міжнародних нормативних актах та є основою для формування правового порядку як на національному, так і на міжнародному рівнях. Потреба у спеціальному правовому захисті впливає з усвідомлення наявності дискримінованих груп у суспільстві та має на меті забезпечити рівність та справедливість для всіх.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загальна декларація прав людини : Міжнародний документ від 10.12.1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 04.11.1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Мацькевич М. М. Генеза прав людини: правовий та філософський аспекти. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2014. №4. С. 54–66.
4. Міжнародне публічне право : підручник / В. М. Репецький, В. М. Лисик, М. М. Мікієвич та ін. ; за ред. В. М. Репецького. 2-ге вид., стер. Київ : Знання, 2012. С. 58.
5. Основи міжнародно-правових стандартів прав людини : навчальний методичний посібник / за ред. завідувача кафедри міжнародного та європейського права О. В. Бігняка. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 168 с.

Науковий керівник: Полич В. П., доктор філософії, асистент кафедри права Європейського союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИЙ ДІАЛОГ ТА ЙОГО ШЛЯХ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

28 лютого 2022 року, тобто через чотири дні після початку повномасштабного вторгнення росії, Україною було подано заявку на членство в Європейському Союзі, тим самим підкресливши однозначний вектор до євроінтеграції.

Надалі подія, яка відбулася 23 червня 2022 року, для України стала довгоочікуваним, історичним та переломним моментом в долі нашої держави.

В цей день Європейською радою було надано Україні статус кандидата на членство в Європейському Союзі. За надання даного статусу проголосувало 27 країн. Отже країни-держави Європейського Союзу підтримали Україну та бачать у ній гідного та рівноправного партнера.

Не дивлячись на складні умови воєнного часу, Україна активно опрацює подальші євроінтеграційні кроки та здійснює реформування майже всіх сфер життєдіяльності із урахуванням міжнародних стандартів.

Отже, для того, щоб Україна мала можливість стати членом ЄС необхідно продовжити подальшу підготовку та трансформацію всіх сфер, які мають бути адаптовані під принципи та стандарти ЄС. Зазначене стосується й трудової сфери, а також соціального діалогу.

На сьогоднішній день, досить гостро стоїть питання пошуку балансу інтересів між працівником, роботодавцем і державою, особливо в період воєнного стану, оскільки посилена міграція, безробіття, припинення середнього та малого бізнесу, а також і великих підприємств, втрата робочих місць в регіонах, де йдуть активні бойові дії, або на територіях які окуповані не є позитивним фактором в регулюванні трудових відносин, а тому потребує комплексного вдосконалення.

Метою статті є дослідження розвитку сучасного соціального діалогу та його адаптації на шляху євроінтеграції.

Україна, майже, з перших часів своєї незалежності розбудовувала систему соціального діалогу.

«Євроінтеграційні ідеї є усвідомленим і стратегічним вибором українського суспільства. Саме євроінтеграція є пріоритетним напрямком в реалізації зовнішньої політики України. Розвиток економіки і суспільства можливі тільки за умови розширення соціальної бази для зміцнення демократичних інститутів і послідовного розвитку громадянського суспіль-

¹ Аспірантка, 3-го року навчання, ХНПУ імені Г. С. Сковороди, Франківський районний суд м. Львова, секретар суду.

ства. При цьому реальним пріоритетом розвитку держави і економіки має бути 26 забезпечення гідного життя громадян. Одним із шляхів забезпечення даних умов є створення дієвої системи соціального діалогу». [1, с. 25–26]

«У березні 1992 р., відповідно до ст. 17 Закону України від 01.03.1991 р. «Про зайнятість населення», із метою підготовки погоджених рішень щодо здійснення політики зайнятості було створено Координаційні комітети сприяння зайнятості. [2]

Фактично вони стали першими органами, до складу яких входили представники підприємств, установ, організацій, а також представники профспілок, та органів виконавчої влади. Тобто його діяльність здійснювалась на засадах трипартизму.

«Президент України своїм Указом від 27 квітня 1993 року № 151/93 підтримав пропозицію профспілок і створив Національну раду соціального партнерства, як консультативно-дорадчий орган при Президентові України для узгодження інтересів найманих працівників, роботодавців і держави. Фактично, відповідно до Указу це була інституція дво-, а не тристороннього соціального діалогу, тому, що представники держави, яка ще з радянської доби була основним роботодавцем у країні, становили половину сторони роботодавців. Другу частину сторони роботодавців, що представляла бізнес недержавної форми власності, сформували Український союз промисловців і підприємців (1992 року – утворена за активної участі парламентарів) зі своїми членськими організаціями та Спілка орендарів і підприємців України (1990 року) найстаріша в Україні всеукраїнська саморганізована громадська організація підприємців та інші всеукраїнські громадські об'єднання підприємців». [3]

Надалі, 16 червня 1994 року була підписана Угода про партнерство та співробітництво між ЄС і Україною [4], яка набула чинності у 1998 році.

Стаття 51 цієї Угоди встановлювала, що «Сторони визнають, що важливою умовою для зміцнення економічних зв'язків між Україною та Співтовариством є зближення існуючого і майбутнього законодавства України з законодавством Співтовариства. Україна вживе заходів для забезпечення того, щоб її законодавство поступово було приведене у відповідність до законодавства Співтовариства.»[4]

Також, важливим кроком було прийняття Закону України «Про соціальний діалог в Україні» від 23.12.2010 № 2862-IV, який набув чинності у січні 2011 року.[5] Відповідно до даного Закону України, «соціальний діалог – процес визначення та зближення позицій, досягнення спільних домовленостей та прийняття узгоджених рішень сторонами соціального діалогу, які представляють інтереси працівників, роботодавців та органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, з питань формуван-

ня та реалізації державної соціальної та економічної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин» [5]

«Ухвалення Закону про соціальний діалог, на жаль, не виправдало очікувань. Законодавець підійшов до регулювання сфери соціального діалогу формально, що призвело до появи проблем в його практичній реалізації». [1, с. 27]

Проте, переговори між Україною та Європейським Союзом щодо нового посиленого договору розпочалися у березні 2007 року, який повинен був замінити на той час чинну Угоду про партнерство та співробітництво.

Вже у 2014 році була підписана Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами – членами, з іншої сторони, підписання якої відбулося в два етапи.

«21 березня 2014 р. під час Позачергового Саміту Україна – ЄС було підписано політичну частину Угоди та Заключний акт Саміту, які від імені України підписав Прем'єр-міністр А. Яценюк. Зокрема, підписані Прембула, Стаття 1, Розділи I «Загальні принципи», II «Політичний діалог та реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері зовнішньої та безпекової політики» і VII «Інституційні, загальні та прикінцеві положення» Угоди. На Саміті Українською Стороною також була зроблена заява, що зобов'язання України, які випливають зі статті 8 Угоди про асоціацію стосовно ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду 1998 р. будуть виконані після внесення відповідних змін до Конституції України. 27 червня 2014 р. в ході засідання Ради ЄС Президентом України П. Порошенком та керівництвом Європейського Союзу і главами держав та урядів 28 держав – членів ЄС була підписана економічна частина Угоди – Розділи III «Юстиція, свобода та безпека», IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею», V «Економічне та галузеве співробітництво» та VI «Фінансове співробітництво та положення щодо боротьби із шахрайством», які разом з рештою тексту Угоди становлять єдиний документ. 16 вересня 2014 р. Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС. Українська Сторона передала до депозитарію ратифікаційні грамоти і завершила таким чином всі внутрішньодержавні процедури. 01 вересня 2017 року після тривалого процесу ратифікації Угода про асоціацію між Україною та ЄС набула чинності у повному обсязі.» [6]

Таким чином, за своєю змістовністю дана Угода стала найбільшим міжнародним договором, який було підписано Європейським Союзом з третьою країною.

«На сьогодні важливо, щоб цивілізований соціальний діалог між соціальними партнерами став основою та передумовою прийняття будь-яких

владних рішень на рівні держави стосовно будь-яких економічних та соціальних змін в Україні» [3].

«У зв'язку з необмеженим терміном дії Угоди було передбачено можливість здійснення всебічного її перегляду, у т.ч. що стосується її цілей. Сторонами через 5 років від дати набуття Угодою чинності передбачено проведення першої всебічної оцінки стану імплементації завдань Угоди, а також можливості «прискорення і розширення сфери дії лібералізації митних тарифів у двосторонній торгівлі». На Двадцять другому Саміті Україна – ЄС, який відбувся 6 жовтня 2020 року в Брюсселі, сторони домовилися здійснити у 2021 році всебічний огляд досягнення цілей Угоди, як це передбачено Угодою». [7]

«Дієве сучасне забезпечення прав, свобод людини та їх гарантій не може існувати без реалізації соціального діалогу. Саме соціальний діалог є засобом досягнення взаємовигідного балансу інтересів працівників та роботодавців, сприяє підвищенню довіри до держави та влади, допомагає досягти соціальної стабільності в державі. Низькі показники ефективності соціальної політики в Україні стали поштовхом у напрямі впровадження соціального діалогу. Слід зауважити, що з розвитком держави, реформуванням влади та визначенням пріоритетів на приведення всіх сфер держави до європейських стандартів, коло проблемних питань, які можуть бути вирішені за допомогою соціального діалогу постійно розширюється. Все це обумовлює своєчасність та важливість проведення наукових досліджень в цій сфері» [8].

В період воєнного стану Президентом України В. Зеленським 11 квітня 2023 року було підписано новий Закон України «Про колективні угоди та договори», який наразі набирає чинність та замінить Закон України «Про колективні договори і угоди» від 01.07.1993 року № 3357-ХІІ.

Метою цього нормативно-правового акту є підвищення ролі колективно-договірного регулювання трудових, соціально-економічних відносин, узгодження інтересів сторін соціального діалогу.

Отже новий Закон робить сферу трудових відносин більш сучасною та наближає українське законодавство до норм ЄС. Його метою є підвищення ролі колективно-договірного регулювання трудових відносин, посилення захисту прав працівників і роботодавців, розширення суб'єктного складу сторін колективних переговорів, налагодження співпраці сторін соціального діалогу.

«Новий закон наблизить українське законодавство в сфері колективно-договірного регулювання трудових відносин до європейського. Наймані працівники та роботодавці отримають більш сучасні та дієві інструменти для ведення соціального діалогу. Окрім того, законодавчі новації надають нові можливості сторонам колективних угод для захис-

ту своїх інтересів», – прокоментувала заступниця Міністра економіки України Тетяна Бережна. [9]

Також не менш важлива історична подія відбулася 31 січня 2024 року, а саме на Саміті соціальних партнерів у Валь-Дюшесі була підписана тристороння декларація про подальший розвиток європейського соціального діалогу.

На думку Голови Федерації Профспілок України Григорія Осового: «Ця подія має вагомe значення як для України, так і для Європи в цілому. Започаткований 39 років тому, саміт у Валь-Дюшесі ознаменував історичний момент. Він заклав основи для залучення європейських соціальних партнерів до формування політики ЄС. Визначив, як сьогодні формується соціальна політика ЄС, і сприяє створенню Єдиного європейського ринку». [10]

«Звичайно, ми не починаємо цю роботу з нуля. Україна послідовно, з перших років незалежності розбудовувала систему соціального діалогу. На початку 1993 року була створена Національна рада соціального партнерства, нині це Національна тристороння соціально-економічна рада. У нас вже є закони про соціальний діалог в Україні, про колективні угоди (нещодавно прийнято його нову редакцію), про порядок вирішення трудових спорів тощо. Ми вибудували цю лінійку соціального діалогу в десятках інших законів. Тепер її потрібно порівняти з європейською практикою та моделлю. Додати все доцільне і раціональне – як нормативно, так і в практику діяльності самих інститутів соціального діалогу в Україні». Соціальний діалог має працювати. Федерація профспілок буде робити все необхідне для того, щоб зберегти і розбудовувати в Україні соціальний діалог, як в Європі. Відповідно до критеріїв і принципів ЄС та з користю для українського суспільства», – підсумував Григорій Осовий. [10]

Таким чином, із вищезазначеного випливає, що соціальний діалог є невід’ємною складовою будь-якої демократичної держави. Наша держава, не дивлячись на всі труднощі, з якими їй доводиться стикатися, як внутрішніми, так і зовнішніми, послідовно крок за кроком йде до своєї мети – стати повноцінним членом Європейського Союзу. Україна на законодавчому рівні приділяє належну увагу нормативно-правовому регулюванню соціального діалогу, який в свою чергу має бути дієвим інструментом з практичної точки зору для подолання вже існуючого кола проблем та запобігання їх в майбутньому у трудових відносинах. На нашу думку, ми не маємо права зупинятися, розпочатий конфлікт країною агресора підкреслив важливість соціального діалогу в Україні. Він є необхідним для забезпечення співпраці між державою, громадськістю та бізнесом, а також для забезпечення безпеки та соціального захисту населення.

Література:

1. Головань Т. Г. Становлення соціального діалогу в Україні. Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід. Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – 19 травня 2022 р. – Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім.В. Даля, 2022. – 483 с.

2. Про зайнятість населення: Закон України від 01.03.1991 № 803-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/803-12#Text> (дата звернення 14.04.2024).

3. Соціальний діалог в Україні в контексті підписання Угоди про Асоціацію – виклики та пропозиції/ Розроблено: 5 робоча група «Соціально-трудова справедливість і соціальний діалог». Київ, 2014. URL: <https://bureau.in.ua/downloads/social-dialogue/Ukraine.pdf>. (дата звернення 13.04.2024).

4. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. яку ратифіковано Законом № 237/94-ВР (237/94-ВР) від 10.11.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text (дата звернення 17.04.2024)

5. Про соціальний діалог в Україні: Закон України від 23.12.2010 р. № 2862-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-17#Text> (дата звернення 13.04.2024).

6. Угода про асоціацію. Урядовий портал: веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociacyu> (дата звернення 14.04.2024).

7. Угода про асоціацію між Україною та ЄС. Міністерство закордонних справ України: веб-сайт. URL: <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociaciyu-mizh-ukrayinoyu-ta-yes> (дата звернення 15.04.2024).

8. Головань Т. Г. Соціальний діалог в Україні у період воєнного стану як напрям партнерства з Європейським Союзом. Всеукраїнська науково-практична конференція «Осінні юридичні читання – 2022». Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування, практики його застосування та юридичної науки. 2022. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fc6a5de2-183a-4ca1-9f8c-626eb8b22c13/content> (дата звернення 14.04.2024).

9. Мінекономіки: Новий закон «Про колективні угоди та договори» осучаснює сферу трудових відносин та наближає українське законодавство до норм ЄС. Урядовий портал: веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minekonomiky-novyi-zakon-pro-kolektyvni-uhody-ta-dohovory-osuchasniuiie-sferu-trudovykh-vidnosyn-ta-nablyzhaie-ukrainske-zakonodavstvo-do-norm-ies> (дата звернення 14.04.2024).

10. Григорій Осовий: «Європейський соціальний діалог став ближчим до України». Федерація професійних спілок України. URL: <https://www.fpsu.org.ua/napryamki-diyalnosti/informatsijna-robota/25672-yevropejskiy-sotsialnyi-dialoh-stav-blyzhchym-do-ukrainy-hryhorii-osovyi.html> (дата звернення: 13.04.2024).

ПРАВОВА ОХОРОНА ЛІСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Ліс є надзвичайно важливою екосистемою, яка здійснює прямий вплив на інші екосистеми і нерозривно пов'язана з ними. Саме від належної правової охорони лісів залежить стабільність усієї галузі. Війна у державі вносить суттєві корективи до роботи лісової галузі. Практично з перших днів війни виникли величезні потреби у деревині для оборонного сектору – облаштування фортифікаційних споруд, оборонних укріплень, дров для опалення та приготування їжі, що зумовлює актуальність розгляду цієї теми.

Дослідженню теоретичних питань щодо охорони лісів та лісових ресурсів присвячена значна увага науковців. Зокрема, вказані питання розглядалися в працях: В. І. Андрейцева, Г. І. Балюк, А. П. Геть-мана, О. В. Гулак, І. І. Каракаша, М. В. Краснової, П. Ф. Кулинич, Н. Р. Малишевої, А. М. Мірошни-ченка, В. В. Носіка, В. Д. Сидор, О. В. Степської, Т. Є. Харитонові, О. П. Чопик, М. В. Шульги та ін. Але, на сьогодні, змістовних досліджень стосовно правових заходів охорони лісів в умовах воєнного часу не проводилось.

Визначено, що охорона лісів є одним із пріоритетних напрямів лісової галузі, адже в умовах воєнного стану гостро стоять питання необхідності використання деревини для оборонних цілей держави, промисловості та потреб суспільства. Окрім того, ліси виконують важливі екологічні функції і мають значний вплив на інші екосистеми, тому належна права охорона і захист забезпечить стабільний стан навколишнього природного середовища і успішний розвиток економіки держави.

Воєнні дії в Україні негативно впливають на лісові екосистеми. Понад 59 тис га лісів та інших насаджень вже знищено. Ушкоджень зазнали і зазнають ліси не лише на сході та півночі держави, але і в інших регіонах, які зазнають обстрілів та бомбардувань. Після завершення воєнних дій довкілля України та лісові екосистеми потребуватимуть відновлення. Досвід такого післявоєнного відновлення вже має Україна, інші країни Європи, а також В'єтнам, Тайланд, Лаос і Камбоджа.

Війна в Україні завдає значних збитків довкіллю, які станом на початок лютого 2023 р. оцінюються Державною екологічною інспекцією України на суму близько 1,9 млн грн. Понад 59 тис га лісів та інших на-

¹ Студентка 5 групи 4 курсу Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ

саджень знищено та випалено ракетами і снарядами, їх відновлення триватиме протягом кількох десятків років [1]. 2,9 млн га лісів мають різні рівні пошкодження, 1 млн га розташовано в окупованій зоні, а понад 690 тис га потребують розмінування [2].

Оскільки воєнні дії в Україні фактично тривають з 2014 року, аналіз їх впливу на лісові екосистеми вже проводився. Але після повномасштабного вторгнення значно більших ушкоджень зазнали ліси не лише на Сході України, але й у північних та південних областях, на території яких велися або ведуться інтенсивні бойові дії, а також в інших частинах країни, які зазнали ракетних чи авіаційних обстрілів. Тому проблема негативного впливу воєнних дій на лісові насадження є значно ширшою, а її вирішення – складним, тривалим та фінансово-затратним.

Експерти ГО «ЛіС» здійснили аналіз знищення лісів в Україні, зосереджений на територіях, постраждалих через російську агресію. Для дослідження використовували зображення растрових карт Global Forest Change, що дозволило вивчити втрату покриву лісу з 2014 по 2023 роки. Висновки розкрили значний вплив на лісові землі країни. [3]

Згідно з дослідженням, війна, ініційована росією у 2014 році лише станом на кінець 2022 року зумовила знищення приблизно 17 944 гектарів раніше заліснених земель країни.

Серед них зафіксовано втрату 1 442 гектарів лісового покриву на територіях, які залишаються на тимчасово окупованих землях Криму та Донбасу з 2014 року.

Землі, де велись активні бойові дії засмічені боєприпасами. З 2014 року у нас триває війна. Працівники Луганщини з того часу працюють постійно з напругою, однак особливих змін в правовому полі не відбулося.

«Ми як лісова команда розуміємо, що ситуація в лісовій галузі впливає не лише на самі ліси, а й на діяльність природо-заповідних фондів. В небезпеці є працівники цієї галузі та населення, яке проживає неподалік. Гострою є проблема реформування лісового господарства», – наголосила наступна спікерка керівниця лісових проєктів ГС «WWF-Україна» Ганна Лобченко. [4]

Лісівники там, на власний страх і ризик все ж працюють. Важливо мінімізувати небезпеку для них.

«Варто зазначити, що швидкого розмінування очікувати не варто. Спочатку розмінують міста та інфраструктури. Для лісів – це приблизно 10 років. Враховуючи досвід Німеччини, де і досі їх знаходять. Хоч там і використовують надійний вогневий метод знешкодження, все ж є лісові масиви куди проїзд ще заборонено», – розповідає спікерка. [4]

Аналіз цих зруйнованих територій надає важливі висновки про руйнівний вплив війни на цінні лісові ресурси України. Зібрані за допомогою дистанційних методів дані дозволяють визначити нагальність заходів щодо охорони навколишнього середовища в постраждалих регіонах і розраховувати орієнтовні збитки, завдані агресором.

Під час війни лісові екосистеми зазнають негативного впливу, оскільки є природним сховищем для особового складу та техніки, зазнають обстрілів з різних видів зброї та інших збитків. За результатами аналізу інформації з відкритих джерел можна виокремити низку основних чинників впливу воєнних дій на лісові екосистеми:

- вибухи різноманітних боєприпасів, ракет та мін;
- політ куль та фрагментів боєприпасів, що розірвалися;
- падіння підбитих літальних апаратів і ракет;
- вибухи і займання військової техніки внаслідок влучання снарядів, наїздів на міни;
- підпали сухостою, лісових насаджень;
- пересування військової техніки;
- будівництво інженерних укріплень в межах лісового насадження;
- неконтрольовані вирубування дерев як будівельного матеріалу та пального;
- залишені та захоронені тіла загиблих людей і тварин.

Військові використовують ліси для маскуванню свого перебування та пересування, обладнання позицій для стрільби, тому насадження зазнають обстрілів з різних видів зброї. Найбільш руйнівними є вибухи боєприпасів та ракет. Вибухова хвиля, осколки та інші фрагменти завдають значних ушкоджень рослинам (ламаються та зазнають інших механічних ушкоджень стовбури, гілки та коріння, виникають пожежі). Внаслідок потужних вибухів утворюються вирви, що спричинює падіння дерев, ушкодження коренів, порушення шару ґрунту, потрапляння у нього хімічних речовин та локальні зміни гідрологічного стану. Вибухи спричиняють утворення різноманітних неорганічних хімічних сполук: чадного газу, бурого газу, оксидів азоту, а також формальдегіду та низки органічних сполук. [5]

Військова техніка та озброєння внаслідок пересування у лісі нерідко завдає ушкоджень деревам, чагарникам та іншим рослинам. Для маскуванню і захисту техніки облаштовують позиції та укріплення, що потребує зрубання дерев, викопування заглиблень для техніки. Це спричиняє знищення та ушкодження рослин, їх коренів, порушення шару ґрунтів, та зміну рельєфу. Для захисту та облаштування побуту військових у лісі

облаштовують бліндажі, окопи та траншеї, що зумовлює порушення структури ґрунту, ушкодження його родючого шару та коренів рослин. Значну кількість деревини використовують на військові потреби і за межами лісу: будівництво бліндажів та інших укриттів, укріплення стін траншей та окопів, ремонт і виготовлення тимчасових мостів та переправ. За відсутності інших енергетичних ресурсів в умовах бойових дій та на прифронтових територіях деревина є основним видом палива для господарських потреб, зокрема приготування їжі та зігрівання. Все це призводить до неконтрольованих рубок, які негативно впливають на лісову екосистему. Наземний ярус рослин також зазнає ушкоджень внаслідок переміщення військової техніки, облаштування укріплень, а також інших військових дій. Це призводить до зменшення біорізноманіття та знищення рідкісних видів лісової флори. Небезпеку для довкілля становлять незаховані тіла загиблих військових і мертвих тварин. Внаслідок цього можуть поширюватися різноманітні хвороби та комахи. Стихійні захоронення загиблих у лісах можуть призвести до забруднення підземних вод та інших негативних наслідків. Залишки сміття, розлиті пально-мастильні матеріали, уламки військової техніки та озброєння призводять до забруднення лісових територій, ґрунтів, поверхневих і підземних вод хімічними сполуками, пально-мастильними матеріалами, важкими металами та ін.

Особливе занепокоєння викликає наявність мін та боєприпасів, які не розірвалися, що робить неможливим ведення лісового господарства та потенційно може завдати шкоду лісовій екосистемі.

За наслідками воєнних дій території, які зазнали таких забруднень поділяють на такі типи [6]

- території, на яких відбувалися активні наземні бойові дії;
- території, які зазнали уражень авіаційними бомбардуваннями та обстрілами далекобійної артилерії;
- території, на яких базувалися військові підрозділи;
- території, які були заміновані з метою запобігання просуванню ворожих військ.

Мінування лісових територій становить значну небезпеку для людей і тварин навіть після завершення воєнних дій, оскільки може спричинити загибель і поранення в разі вибуху.

Планове лісовідновлення в Україні буде можливим лише у післявоєнний період.

Природне відновлення відбувається і до завершення воєнних дій, проте може бути недостатньо ефективним та довготривалим з причин значних ушкоджень довкілля та ймовірності їх повторного виникнення.

На основі вищевикладеного, можна зробити висновки що – воєнні дії зумовлюють низку чинників негативного впливу на лісові екосистеми. Війна в Україні спричинила значні руйнування та шкоду лісовому господарству країни. Охорона лісів під час воєнного стану є важливим завданням для збереження природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки. Внаслідок використання боєприпасів та ракет, ураження техніки, розташованої у лісах, будівництва фортифікаційних споруд у лісах виникають пожежі, рослини зазнають різноманітних ушкоджень, шар ґрунту пошкоджується, а лісові екосистеми забруднюються фрагментами техніки та боєприпасів, вибухонебезпечними предметами, хімічними речовинами, побутовими відходами та іншими забруднювачами. Охорона лісів є одним із пріоритетних напрямів лісової галузі, адже в умовах воєнного часу гостро стоять питання необхідності використання деревини для оборонних цілей держави, промисловості та потреб суспільства. Окрім того, ліси виконують важливі екологічні функції і мають значний вплив на інші екосистеми, тому належна правова охорона і захист забезпечить стабільний стан навколишнього природного середовища і успішний розвиток економіки держави. Також, відновлення лісів України, що зазнали впливу воєнних дій, повинно відбуватися з дотриманням вимог безпеки, після попереднього розмінування, очищення від забруднень та проведених санітарних заходів.

Список використаних джерел:

1. Державна екологічна інспекція України повідомляє / Державна екологічна інспекція України. Офіційний веб-сайт портал <https://dei.gov.ua/post/2512>
2. Публічний звіт голови Державного агентства лісових ресурсів України https://forest.gov.ua/storage/app/sites/8/publich_zvit/publichnii-zvit-za-2022.pdf
3. Дистанційний моніторинг впливу війни на ліси в Україні <https://forestcom.org.ua/news-post/remote-sensing-monitoring-impact-war-forests-ukraine>
4. Ганна Лобченко . Лісова галузь в умовах війни. <https://www.forester.org.ua/lisova-galuz-v-umovah-vijny-chogo-chekaty-i-chogo-boyatysya/>
5. Про затвердження Порядку проведення національної інвентаризації лісів та внесення зміни у додаток до Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних. Постанова КМУ від 21 квітня 2021 р. № 392. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392-2021-%D0%BF#Text>
6. Зібцев С. В., Сошенський О. М., Голдаммер Й. Г. та ін. Лісоуправління на територіях, забруднених вибухонебезпечними предметами. WWF-Україна, 2022. 148 с. https://wwfeu.awsassets.panda.org/downloads/forest_management_on_territories_contaminated_ukrainian_ver_interactive.pdf

Науковий керівник: Бутинська Р. Я., доцент кафедри господарсько-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ

БОРОТЬБА З КОРУПЦІЄЮ ЯК ОДНА З ВИМОГ ВСТУПУ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ

Зі становленням України як незалежної, демократичної держави і до тепер євроінтеграція залишається пріоритетним курсом зовнішньої політики, що 2019 року було закріплено на конституційному рівні. В умовах повномасштабного вторгнення росії співпраця з Європейським Союзом (далі – ЄС) набула особливого значення: посилилася фінансова, гуманітарна, військова підтримка, країни-члени прийняли та надали допомогу мільйонам українським біженцям. З одного боку, війна зменшила темпи соціально-економічного розвитку, країна зазнала значних людських та фінансових втрат, продовжується обмеження українського експорту та російський тиск, що спрямований на блокування європейської інтеграції. З іншої, війна сприяла консолідації українського суспільства та становлення євроінтеграційного курсу як безповоротного. 23 червня 2022 року Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. Це історичне рішення ознаменувало стійке прагнення українців стати частиною ЄС та закріпити європейські цінності в національній правовій системі. Триває переговорний процес вступу до ЄС, який покладає на нашу державу значну відповідальність щодо трансформації багатьох сфер, що створить передумови для зміцнення демократії, розвитку економіки та покращення якості життя й добробуту громадян.

Одним з перешкод на шляху до євроінтеграції для України завжди був високий рівень корупції. Функціонування ЄС базується безпосередньо на принципах поваги до демократії та верховенства права. Міжнародна антикорупційна організація Transparency International звертає увагу на те, що корупція підсилює кризу демократії у світі. Вона знижує рівень суспільної довіри до влади, підриває її авторитет як всередині країни, так і на міжнародній арені, що своєю чергою загрожує демократичним засадам суспільства. Тобто, чим вищий рівень корупції в країні, тим менш слабкими стають демократичні інститути [1]. Хоча існування цього явища можливе і в успішних демократіях, важливим аспектом є наявність розвинутих та дієвих механізмів саме протидії корупції, забезпечення ефективного функціонування яких і є однією із вимог ЄС.

Статус кандидата відкриває для України широке коло можливостей, однак все ще триває процес впровадження потрібних реформ. Однією з них є посилення боротьби з корупцією та організованою злочинністю,

¹ студентка Національного юридичного університету імені Ярослава мудрого

що є складовими політичного критерію відповідно до Копенгагенських критеріїв вступу до ЄС [2]. Серед інших і необхідність адаптації законодавства України до законодавства ЄС, що передбачає процес приведення законів та інших нормативно – правових актів у відповідність до *acquis communautaire*, тобто правової системи ЄС.

Угодою про асоціацію між Україною та країнами-членами ЄС, ратифікованою 16.09.2014 було закріплено норму про співробітництво у боротьбі з кримінальною та незаконною організованою чи іншою діяльністю та з метою її попередження. Однією з таких проблем, що потребує вирішення названо корупцію в приватному та державному секторі. Також угода визначає корупцію як перешкоду для зміцнення судової влади, її неупередженості та ефективності, що є складовою принципу верховенства права. З 2014 року було проведено масштабні антикорупційні реформи, що заклали фундамент для функціонування дієвої системи протидії корупції.

В рамках співробітництва, в Україні з 2017 року працює Антикорупційна ініціатива ЄС (EUACI) – це програма допомоги, що фінансується ЄС та має на меті забезпечити сталий інституційний розвиток антикорупційних інституцій. EUACI спрямована на підтримку євроінтеграції у напрямку боротьби з корупцією, посилення стійкості антикорупційної інфраструктури та участі організацій громадського суспільства для підвищення їх ролі у сприянні доброчесності, верховенству права та належному управлінню [3].

У висновку щодо заявки України на членство в ЄС від 17 червня 2022 року Європейська комісія відзначила, що після революції Гідності та підписання Угоди про асоціацію наша держава пройшла значний шлях реформації. Серед визначальних чинників було виокремлено створення системи антикорупційних органів, розробка нової антикорупційної стратегії, реформи у сфері публічних закупівель, прозорі системи для подання декларацій чиновниками, криміналізація корупції, запровадження електронної системи для документообігу між спеціалізованими антикорупційними установами, регулювання конфлікту інтересів, захисту прав викривачів та фінансування політичних партій. З огляду на всі досягнення держави у цій сфері, Єврокомісія рекомендувала надати Україні статус кандидата, зважаючи на подальше виконання необхідних кроків, а саме: призначення нового керівника САП та директора НАБУ, продовження боротьби з корупцією на високому рівні шляхом проведення активних та ефективних розслідувань корупційних злочинів та їх справедливий судовий розгляд [4].

Варто зазначити, що попри всі несприятливі зовнішні та внутрішні чинники українська влада націлена на реалізацію всіх положень, що ви-

магаються, для отримання позитивних результатів в найкоротші строки. Тому вже у 2023 Єврокомісія рекомендувала відкрити переговорний процес з Україною, з огляду на дотримання рекомендацій та зроблені кроки на шляху до членства. Протягом звітного періоду 2023 року була затверджена Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки, введено в дію Інформаційну систему моніторингу реалізації державної антикорупційної політики та Єдиний портал повідомлень викривачів, були призначені керівник САП та директор НАБУ, відбулось відновлення системи електронного декларування, що була призупинена під час дії воєнного стану. Також підкреслюється збільшення кількості скерованих до суду обвинувальних актів та вироків за обвинуваченням у корупційних правопорушеннях, навіть щодо відомих високопосадовців.

Окрім того, звернено увагу і на недосконалість нормативно-правового забезпечення галузі протидії корупції та виокремлені наступні кроки для вдосконалення українського законодавства з впровадженням європейського досвіду. Для продовження ефективної антикорупційної діяльності Єврокомісією було рекомендовано, зокрема, збільшити кількість працівників НАБУ, прийняти законопроект, що посилить незалежність САП, вилучити з Закону «Про запобігання корупції» положення, які обмежують повноваження НАЗК, зміцнити систему прозорого відбору на посади в державні органи та продовжувати своєчасне виконання Державної антикорупційної програми. Водночас Єврокомісія згадує у звіті заходи стосовно нормативно – правового забезпечення антиолігархічного законодавства, лобювання, судової реформи, реформи КСУ, що теж значною мірою впливають на стан корупції в Україні [5].

Отже, Україна здійснила значний прогрес у сфері протидії корупції, що також було відзначено європейськими партнерами. Такі досягнення свідчать про стійку волю українського народу та влади до розбудови розвинutoї демократичної держави. Проте важливо і надалі працювати над удосконаленням антикорупційного законодавства та розвитком ефективних механізмів контролю за його дотриманням. Успішна боротьба з корупцією сприяє інтеграції України в європейський простір та посилює перспективи на отримання статусу держави-члена ЄС.

Література:

1. Корупція підсилює кризу демократії в світі – Transparency International – Transparency International Ukraine. *Transparency International Ukraine – Низький рівень корупції*. URL: <https://ti-ukraine.org/news/korupciya-pidsylyuye-kryzu-demokratiyi-v-sviti-transparency-international/> (дата звернення: 01.04.2024).
2. Про затвердження Методики визначення критеріїв євроінтеграційної складової державних цільових програм : Наказ Міністерства економіки та з питань

європ. інтеграції України від 16.03.2005 р. №62. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0438-05#Text> (дата звернення: 01.04.2024).

3. Боротьба з корупцією | Про ЕУАСІ. ... URL: <https://euaci.eu/ua/who-we-are/about-programme> (дата звернення: 01.04.2024).

4. Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union. *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_3790 (дата звернення: 01.04.2024).

5. Ukraine Report 2023. *European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations (DG NEAR)*. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2023_en (дата звернення: 01.04.2024).

Науковий керівник: Маринів І. І., к.ю.н., доцент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

В. Марчук¹

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЯКІ ОТРИМАЛИ ПОРАНЕННЯ

Я вважаю ,що на даний момент, це є дуже актуальне питання тому , що нашої країні доводиться захищатися від держави-терориста, яка не дотримується жодних норм права. Громадяни України , які зараз захищають нас, раніше були вчителями, лікарями, бізнесменами, будівельниками і т. д. Дуже часто наші військовослужбовці отримують поранення або стають особами з інвалідністю, тому їм потрібні трудові гарантії, які б забезпечували право на справедливую винагороду та працевлаштування за основною професією.

Правовий захист військовослужбовців – функція держави. Він передбачає закріплення в законодавчих актах України прав та свобод військовослужбовців, їхніх обов'язків та відповідальності, соціальних пільг і гарантій, а також правовий механізм їх реалізації. Соціальний захист військовослужбовців також є функцією держави, спрямованою на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їхньої службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годуваль-

¹ Студент 7 групи,2 курсу, Інститут права Львівського державного університету внутрішніх справ

ника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом.

В Україні військовослужбовці, які отримали поранення під час виконання службових обов'язків, мають право на ряд трудових гарантій та соціальних пільг. Ці гарантії та пільги спрямовані на підтримку та забезпечення прав та потреб поранених військовослужбовців.

Поранені військовослужбовці мають право на безкоштовну медичну допомогу та лікування відповідно до потреб відновлення їхнього здоров'я. Це може включати хірургічні втручання, медичні процедури, фізіотерапію, реабілітаційні заходи тощо.

Також поранені військовослужбовці мають право на різні види соціальних виплат, таких як компенсації, пенсії, допомога на лікування, а також допомога сім'ям чи інвалідам від військових подій і надання можливостей для отримання нових навичок, перепідготовки або професійного навчання для військовослужбовців з метою подальшого працевлаштування після поранення.

І ще важливе право, яке мають мати військовослужбовці це забезпечення психологічної підтримки, консультування та реабілітації.

Науковець Умаєв Б. Наголошує на важливості соціального захисту військовослужбовців, які є особливою категорією працівників, що здійснюють свою трудову діяльність від імені держави та задля реалізації її функцій. Повністю з ним погоджуюся тому, що люди, які пішли на військову службу, покинувши власний дім, сім'ю, задля захисту нашої країни і переживши страшні події, які там відбуваються, повинні отримати від держави соціальний захист.

Отже, соціальні гарантії, забезпечені державою військовослужбовцям, які отримали поранення можуть бути передбачені у одноразових або ж багаторазових виплатах, в залежності від того чи є це інвалідністю, чи частковою непрацездатністю, також у позачерговому працевлаштуванні за спеціальністю, також у переважному праві залишенні на роботі при скороченні, також використання щорічної відпустки у зручний для них час, а також одержанні додаткової відпустки із збереженням заробітної плати строком 14 календарних днів на рік.

Список використаних джерел :

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996.
2. Закон України: «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (<https://zakon.rada.gov.ua/go/2011-12>)
3. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»

4. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 жовтня 1999 року №1923 «Про затвердження Порядку надання медичної допомоги у військово-медичних закладах і взаєморозрахунків за неї між військовими формуваннями»

Науковий керівник: Бутинська Р. Я., к.ю.н., доцент, доцент кафедри господарсько-правових дисциплін Львівського державного університету.

Д. Машин¹

ПРАВОВИЙ СТАТУС ІНОЗЕМЦІВ

Актуальність теми обумовлена як глобалізацією що веде до посилення взаємозв'язків між державами та народами, що зумовлює необхідність чіткого регулювання правового статусу іноземців на міжнародному рівні, так і зростанням міграційних потоків, що зумовлено економічними, політичними та іншими факторами. Це призводить до збільшення кількості іноземців які перебувають на території держав, не будучи їх громадянами.

У міжнародному праві під іноземцем вважають особу, яка знаходиться на території певної держави і не є її громадянином, але перебуває у громадянстві іншої держави.

Правовий статус іноземців визначає сукупність їх прав та обов'язків на території певної держави. Цей статус встановлюється національним законодавством держави перебування. Як приклад в Україні є закон який регулює правовий статус іноземців, а саме закон «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства». Також важливо зазначити, що наразі не існує єдиного міжнародного договору, який би врегулював правовий статус іноземців.

Є багатосторонні документи у яких розглядають окремі аспекти правового статусу іноземців, а саме:

- **Віденська конвенція про консульські зносини 1963 р.**
- **Декларація про права людини щодо осіб які не є громадянами країни, в якій вони проживають 1985 р.**
- **Загальна декларація прав людини 1948 р.**

Згідно з декларації про права людини щодо осіб які не є громадянами країни в якій вони проживають зазначається що держави мають право самостійно визначати, які права та обов'язки матимуть люди, які не є їх громадянами. Але вони повинні дотримуватися своїх міжнародних

¹ Студент 2 курсу факультету міжнародного та європейського права Національно-юридичного університету імені Ярослава Мудрого

зобов'язань тобто вони повинні поважати права людини, які визнані міжнародними договорами до яких вони приєдналися та захищати права і свободи людини.

Згідно зі статтею 5 з цієї декларації іноземці можуть користуватися такими правами: право на життя та особисту недоторканість, правом на захист від незаконного втручання в особисте та сімейне життя, правом на рівність перед судами й іншими органами й установами, що здійснюють правосуддя, правом залишити країну так далі.

Слід зазначити що іноземців, які перебувають у країні законно, не можна просто так вигнати. Їх депортація може відбуватися лише за рішенням спеціального органу, яке має ґрунтуватися на законі. Також забороняється масові видворення іноземців, що законно перебувають на території держави.

Законодавство кожної конкретної держави перебування може наділяти іноземних громадян різним обсягом прав та обов'язків, тобто встановлювати різний правовий режим іноземців. Виділяють такі види правових режимів іноземців:

- *Національний режим* прирівнює іноземців до громадян держави і передбачає, що вони користуються тими самими правами і свободами та зобов'язані виконувати такі самі обов'язки, що і громадяни держави перебування, за винятком випадків, передбачених законодавством.

- *Режим найбільшого сприяння* передбачає надання іноземцям обсягу прав і обов'язків, який жодним чином не відрізняється від обсягу прав і обов'язків, наданих громадянам будь-якої третьої держави. Обсяг прав і обов'язків іноземців при цьому режимі ідентичний для всіх іноземних громадян, однак, як правило, він суттєво менший, ніж при національному режимі, та використовується для запобігання дискримінації серед іноземців. Зазвичай такий режим встановлюється на підставі спеціальних міжнародних договорів.

- *Спеціальний режим* передбачає надання іноземцям спеціальних прав або покладення на них додаткових обов'язків порівняно із власними громадянами та громадянами інших держав. Він може бути як більш, так і менш сприятливим, ніж два вищеназвані режими. Такий режим встановлюється національним законодавством або спеціальними угодами.

Усі ці режими використовуються переважно у сфері приватних відносин, а у сфері публічних відносин зазвичай застосовується національний режим за винятками, передбаченими законодавством держави перебування або міжнародними договорами.

Підсумовуючи, правовий статус іноземців є важливою темою міжнародного права, яка регулюється як національним законодавством, так

і міжнародними договорами. Треба поважати права кожної людини і не важливо чи є вона громадянином вашої країни чи ні.

Список використаних джерел

1. Декларація про права людини щодо осіб які не є громадянами країни, в якій вони проживають [https://zakononline.com.ua/documents/show/158555__158555]

2. Міжнародне право підручник – А. В. Войціховський [<https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ca8e8cab-2419-42b4-9d69-4fbd44385bd6/content>]

3. Міжнародне публічне право підручник – Репецький В. М. [<https://www.westudents.com.ua/knigi/439-mjnarodne-publchne-pravo-repetskiy-v-m.html>]

Науковий керівник: доктор філософії, асистент кафедри права ЄС, Полич Валерія Павлівна

Владислав Мельниченко¹

ПРАВА ЛЮДИНИ І ДЕМОКРАТІЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

24 лютого 2022 року розпочалося повномасштабне вторгнення російської федерації на територію держави Україна. Війна вплинула на всі сфери соціального життя. Однак під час війни Україна виконує взяті на себе міжнародні зобов'язання, і норми національного законодавства.

Дії російської федерації на території України були визнані геноцидом українського народу [1].

А. Кучук зазначає, що багато держав визнало існування природних прав людини [2, с. 238].

Слід зазначити, що на I Маріупольському форумі, що відбувся у вересні 2021 року, вчені порушували питання про реалізацію права на освіту в умовах війни [3, с. 118–126].

Держава з демократичним державно – правовим режимом переважно не буде ініціатором збройної агресії проти іншої держави. Загарбницька війна властива саме російській федерації, яка є недемократичною державою.

¹ Головний спеціаліст – юрисконсульт відділу представництва інтересів в судах та інших органах №1 юридичного управління Головного управління Пенсійного фонду України в Запорізькій області

Таким чином напрашується висновок: якщо говориться про забезпечення прав і свобод, то йдеться саме про демократичну державу. Відповідно до статті 3 Конституції України на державі лежить обов'язок забезпечувати права людини.

Можна зробити певний висновок, що воєнний стан не може бути використаний з метою обмежити права людини. Відповідно до статті 64 Конституції України права людини не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України [4].

Слід зазначити, що сам воєнний стан вводиться задля відновлення умов, за яких людина зможе ефективно реалізовувати свої права та свободи. У преамбулі Закону України «Про правовий режим воєнного стану» зазначено, що серед іншого, метою цього акту є гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб [5].

Таким чином права людини можуть бути обмежені лише протягом обмеженого часу і лише в тих межах, які не вплинуть на їх сутнісний зміст.

Хоча деякі обмеження вводяться. Повністю зупиняється дія нетипових (допоміжних) форм безпосередньо демократії, які реалізуються у формі зібрань. (збори громадян за місцем проживання, громадські слухання) тощо на період воєнного стану. Д. Альтман зокрема зазначив, що суспільство має право очікувати на те, що будь- яка складова частина демократії , у тому числі свобода вираження поглядів, буде виконуватися в будь – який час і на невизначений термін у майбутньому [6].

Слід зазначити, що проведення виборів, референдуму та використання інших форм безпосередньої демократії, недоцільні під час воєнного стану. Однак Закон України «Про правовий режим воєнного стану не вказує на обмеження безпосередньої демократії. Це означає, що у народу залишається право на владу.

Вважаємо, що під час воєнного стану має бути забезпечена електронна демократія. Вона мінімізує будь – які ризики. Вважаємо, що це зумовить певні зрушення в державному управлінні, що полягає у поступовій відмові від громадянсько – центричного підходу, коли уряд держави приймає рішення, спрямовані на задоволення потреб суспільства і громадян, та переходу до громадянсько – рушійного підходу , коли саме суспільство формує свої потреби і доносить їх до влади або вказує на необхідні шляхи їх задоволення [7].

Слід також зазначити, що в результаті конституційних змін преамбула Конституції України була доповнена посиланням на європейську ідентичність українського народу і незворотність та Євroatлантичного курсу України. Відповідно до цього до повноважень Верховної Ради України, Президента України та Кабінету Міністрів України були віднесені

повноваження щодо реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в НАТО. Про це зазначив Суддя Конституційного Суду України Петришин Олександр Віталійович, доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України.

Підбиваючи висновки, зазначимо, що воєнний стан розглядається як засіб відновлення певних умов, за яких людина може ефективно реалізувати свої права та свободи. Права людини визначають межі діяльності публічної влади щодо введення воєнного стану та певні засоби, що нею використовуються. Низка прав в жодному разі не може бути обмежена.

Також слід зазначити, що найбільш дієвим способом гарантування практичного втілення народного суверенітету, а отже права народу на безпосереднє здійснення влади, є певні механізми електронної демократії. Це дасть змогу обирати безпечні шляхи прийняття рішень, спонукаючи до їх прийняття чи участі у їх прийнятті.

Таким чином, оскільки Україна є демократичною державою, то вона забезпечує права людини навіть під час дії воєнного стану, який станом на сьогоднішній день триває.

Список використаних джерел

1. Про Заяву Верховної Ради України «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні». Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2188-20#Text> (дата звернення: 21.04.2024).

2. Кучук А. М. Теоретичні основи правового поліцентризму: монографія. Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 312 с.

3. Татаренко Г. Окремі аспекти реалізації конституційного права на освіту в умовах збройного конфлікту. Збірник матеріалів І Маріупольського конституційного форуму « Людська гідність та забезпечення прав людини в умовах суспільних трансформацій». Київ : ВАІТЕ, 2021. 126 с.

4. Конституція України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 21.04.2024).

5. Про правовий режим воєнного стану. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 21.04.2024).

6. Ставнійчук М. Форми безпосередньої демократії. Конституційне право України: підручник/ за ред. В. Ф. Погорілка. 2-ге вид. Київ : Наук. думка, 2000. 342 с.

7. REPORT on e-democracy in the European Union: potential and challenges | A8-0041/2017 | European Parliament. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2017-0041_EN.html (date of access: 21.04.2024).

ПРАВА ЛЮДИНИ У ПЕРІОД ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

На кожне покоління припадає своя війна. І війна це не тільки про політику, не про захоплені території – це про мирне населення, це про людей які страждають від цього страшного слова, це про їхні права на які ніхто не звертає уваги, прямо порушуючи їх. На превеликий жаль ця проблема відбувається упродовж всієї історії збройних конфліктів.

Як закріплено у Загальній декларації прав людини – «Всі люди народжуються вільними та рівними у своїй гідності та правах». Для мене ж права людини – це те, що має кожна людина з народження, і це частина її природи. Життя, свобода від жорстокого поводження, приватність, гідність і велика кількість цінностей, що наразі закріплені у міжнародних та національних документах як права людини, створюють межі, що захищають нас від будь-якого втручання сили.

Ми відчуваємо зневагу, приниження, біль, коли ці межі порушуються – страждає людська гідність, яка є наріжним каменем наших прав. Людина, яка розуміє цінність прав людини, поважатиме їх і підтримуватиме людину, чий права опиняться під загрозою.

У період збройних конфліктів права людини часто порушуються, і ця проблема стає надзвичайно актуальною для світової спільноти. Адже так чи інакше кожен юрист чи правознавець досліджували дану тематику. Наприклад М. В. Буроменський у своїй праці «Міжнародно-правове співробітництво щодо захисту прав жінок після Другої світової війни», чітко пояснив принципи і розвиток інституту захисту прав жінок [1; с. 9]. Мені ж як студенту та майбутньому юристу міжнароднику цікаво та корисно розглянути тезу про те, що права людини є універсальними, але у період збройних конфліктів вони стають особливо вразливими, порушення яких потребують особливої уваги та захисту.

Однією з найважливіших проблем є захист цивільного населення. Цивільні особи, в тому числі діти, жінки і люди похилого віку, часто стають жертвами прямих нападів, насильства та відсутності доступу до необхідних ресурсів, таких як їжа, вода і медична допомога. Зокрема, насильство стосовно жінок і сексуальне насильство можуть використовуватися як зброя в конфлікті.

¹ студентка Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Загроза піддається і право на життя, коли цілі сутічок стають люди, а не військові об'єкти. Це порушує міжнародні гуманітарні закони та конвенції про права людини.

Період Другої світової війни став часом глибокого страждання та загибелі мільйонів людей, а порушення прав людини досягли найжахливіших масштабів. Через геноцидні дії нацистського режиму, такі як Голокост, найбільше зазнало посягання право на життя. Мільйони євреїв, а також представників інших етнічних та національних груп, були винищені в концтаборах та використані для наукових експериментів. Завдяки репресіям та терору, здійснювані нацистським та комуністичними режимами було порушено право на свободу та безпеку особи.

Дивлячись на ситуацію по всьому світу, у той період міжнародне товариство прийняло рішення розвивати міжнародне право і стандарти прав людини. На цьому тлі були створені такі організації, як Організація Об'єднаних Націй та Європейська конвенція про права людини, які покликані захищати права людини та запобігти подібним геноцидним вчинкам у майбутньому.

Незважаючи на розвиток та суттєве покращення механізмів захисту прав людини, дана проблематика є досі актуальною у 21 столітті. І на превеликий жаль одним із таких прикладів стала наша Україна. Період українсько-російської війни, починаючи з 2014 року і триваючий до сьогодні, став сценою серйозних порушень прав людини. Цей конфлікт, який почався в результаті анексії Криму Росією та конфлікту на сході України, призвів до глибоких страждань, гуманітарних криз та великої кількості жертв серед цивільного населення.

По-перше, серед основних порушень прав людини були напади на цивільне населення, включаючи обстріли міст, сіл та інфраструктури. Ці напади призводили до загибелі та травмування невинних мешканців, включаючи жінок, дітей та літніх людей. На початку другої фази конфлікту, а саме після 24 лютого 2022 року, можна було спостерігати події, які відбувались в Ірпіні та Бучі. Саме там було зафіксовано найбільша кількість випадків сексуального насильства та насильства з гендерною спрямованістю, зокрема використання як зброї військової стратегії. Жінки та дівчата стали особливою мішенню цих жорстокостей.

Також не можна забувати про випадки незаконного вивезення українських дітей до Росії з окупованих територій. Перш за все це порушення фундаментальних принципів захисту дітей у воєнний час, видаючи українським дітям російські паспорти та віддаючи їх на усиновлення до російських сімей. На мою думку ця депортація українських дітей нагадує

«германізацію», коли гітлерівські нацисти віддавали дітей з окупованих територій східної та центральної Європи.

Загалом, українсько-російська війна призвела до серйозних порушень прав людини, що вимагають негайного та ефективного реагування міжнародної спільноти та захисту прав тих, хто постраждав від цього конфлікту.

Крім того, після завершення конфлікту необхідно проводити процеси судового переслідування та судового розгляду за фактами порушень прав людини, включаючи злочини проти людяності та військові злочини. Це є важливою складовою процесу миротворення та побудови стабільного суспільства на постконфліктному етапі.

Захист прав людини у період збройних конфліктів вимагає комплексного підходу та суспільних зусиль міжнародної спільноти, правозахисних організацій, урядів та інших зацікавлених сторін.

Підсумовуючи усе вище сказане, можна дійти висновку, що конфлікти є серйозною загрозою для прав людини та гуманітарної стабільності, і вирішення цих конфліктів має бути здійснене на основі поваги прав людини, демократичних принципів та міжнародних стандартів. Тільки шляхом спільних зусиль та дотримання цих принципів можна забезпечити мир та безпеку для всіх людей незалежно від їхньої національності, релігії чи соціального статусу.

Література:

1. Буроменський М. В. Міжнародне право : гендерна експертиза / Буроменський М. В., відп. ред. Т. М. Мельник. – Київ: Логос, 2001. – 40 с. – (Серія «Гендерна експертиза українського законодавства»)
2. *Буткевич О. В.* Права людини // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. – К.:Знання України, 2004 – Т.2–812с
3. Лукашук, Игорь Иванович. Международное право. Общая часть : учеб. для студентов юрид. фак. и вузов / И. И. Лукашук; Рос. акад. наук, Ин'т государства и права, Академ. правовой ун'т. – Изд. 3'е, перераб. и доп. – М. : Волтерс Клувер, 2005. – 432 с. – (Серия «Библиотека студента»). – ISBN 5'466'00103'1 (в пер.).
4. *М. Кармазіна.* Загальна декларація прав людини // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2011. – с.263
5. Теліпко В. Е., Овчаренко А. С. Міжнародне публічне право: Навч. посіб. / За заг. ред. Теліпко В. Е. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 608 с.

Науковий керівник: доктор філософії, асистент кафедри права ЄС НЮУ ім. Ярослава Мудрого, Полич Валерія Павлівна.

МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЄС В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО КУРСУ УКРАЇНИ

Міграційна політика є гострим і болючим питанням для кожної країни, Україна і Європейський Союз не є виключенням в цьому плані. Повномасштабне вторгнення РФ 24 лютого 2022 року призвело до того, що понад 5 мільйонів українців були вимушені шукати притулок в інших країнах, зокрема у країнах-членах ЄС.

Співпраця України і ЄС у сфері міграції є предметом особливого інтересу. По-перше, Євросоюз виступає як основний центр працевлаштування українців у всьому світі, знову ж таки, після початку повномасштабного вторгнення кількість біженців з України збільшилося в рази. Другим важливим аспектом міграційної політики є євроінтеграційний курс України. Прагнення до інтеграції в європейську родину вимагає відповідності та додержання європейських стандартів, включаючи ті, що стосуються сфери міграції. Підписавши Угоду про асоціацію з ЄС та отримавши статус країни-кандидата на членство в ЄС, Україна зобов'язана імплементувати до національного законодавства правові норми, які є обов'язковими для держав-членів.

Якщо звернутися до положень розділу III Угоди про асоціацію, можна відмітити, що він охоплює питання юстиції, свободи і безпеки. Таким чином, регулювання питання міграції можна умовно поділити на два напрями, перший – це запобігання і протидія нелегальній міграції, поліпшення охорони кордонів, другий – це врегулювання питання трудової міграції, а саме певні аспекти працевлаштування, як в Україні, так і в країнах ЄС [1, с. 16].

Обговорюючи засади міграційної політики країн Євросоюзу, варто зазначити, що законодавство країн-членів базується на законах, які захищають особисту свободу та права будь-якої людини, яка опинилася на території цих країн.

Міграційне законодавство ЄС засноване на ряді міжнародних актів, включно з Дублінською конвенцією, Маастрихтському, Амстердамському, Лісабонському договорах, Шенгенській угоді, а також на основі низки директив. Договір про функціонування ЄС (ДФЄС) в ст. 67 визначає, що Союз є простором свободи, безпеки та правосуддя, де поважають основоположні права і традиції [5, с. 2]. При цьому, Союз забезпечує відсут-

¹ студенти 3 курсу, 10 групи, факультету прокуратури, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ність контролю осіб на внутрішніх кордонах та формує спільну політику притулку, імміграції та контролю на зовнішніх кордонах та справедливе ставлення до громадян третіх країн.

Така політика призвела до того, що в Європі відбулися міграційні кризи починаючи з подій «Арабської весни», війни в країнах Африки та Близького Сходу, у тому числі міграції з України [5, с. 4]. Як наслідок, країни ЄС почали відчувати значний тиск на свої кордони, оскільки механізм Дублінської формули, за якою відповідальність лягала на «країни першого в'їзду» не працював як планувалося. З урахуванням серйозності загрози національній безпеці країни почали обмежувати пересування з деякими країнами, через територію яких проходили міграційні потоки, а також тиснули на європейські інституції для врегулювання цього питання.

На фоні цих подій в Європі було засновано ряд спеціальних структур, які безпосередньо займаються питанням міграції, зокрема, мова йде про Європейське агентство з охорони зовнішніх кордонів (FRONTEX або Агенція), Європейська система морського патрулювання (Евросур), Європейська система авторизації і інформації про подорож (ETIAS) тощо. Метою FRONTEX є створення ефективної системи контролю кордонів, за допомогою якої нелегальні мігранти не зможуть перетинати кордони поза пунктами пропуску.

В Угоді про асоціацію немає положення про співробітництво України з Агенцією. Відповідно, взаємодія цієї структури з Державною прикордонною службою України, яка вважається в Україні відповідальним органом у сфері управління кордоном, закріплена в іншому документі. Головним інструментом співробітництва Агенції з третіми країнами є Робочі домовленості [3, с. 3]. Ці домовленості є актом м'якого права, який визначає перелік цілей, напрямків співробітництва, відповідно ніяких юридичних зобов'язань не містить. На виконання Робочої домовленості приймається кожні 2–3 роки План оперативного співробітництва, останній такий План був підписаний між ДПСУ і Агенцією 28 червня на 2019–2021 рр.

Цей документ спрямований на досягнення певних цілей та заходів, зокрема протидія незаконній міграції, посилення безпеки охорони кордонів, обмін інформацією, навчання персоналу, розвиток технічних засобів для охорони кордонів тощо.

Важливим аспектом боротьби ЄС з нелегальною міграцією є механізм «реадмісії», який передбачає примусове повернення мігрантів, які перебувають у країнах ЄС без законних підстав. В рамках цієї політики було прийнято окрему Директиву від 16 грудня 2008 року про спільні стандарти та процедури повернення громадян третіх країн, які незаконно перебувають на території держав-членів ЄС [4]. Проте, застосування такого

інструменту боротьби з нелегальною міграцією виключається, у разі існування загрози життю особи на її батьківщині. Зі свого боку Україна разом з ЄС 15 січня 2008 р. підписали Угоду про реадмісію осіб, якою регулюють взаємодію сторін у сфері міграції та швидкого та безпечного повернення осіб, які перебувають на території сторін поза встановленим законом порядком [2].

Важливо зауважити, що приєднання до Європейського Союзу надає державам можливість вступу до міжнародно-правових договорів, які доступні виключно для країн-членів ЄС, таких як вищенаведені Дублінська конвенція, Амстердамський договір, Лісабонський договір та інші, тобто передумовою для приєднання до цих угод є членство у Маастрихтському договорі, а отже, і в Європейському Союзі. З одного боку, потенційне приєднання України до цих угод може відкрити значні перспективи для розвитку не тільки в міграційній сфері, але й у інших галузях. Водночас, потрібно враховувати, що Україна перебуває у складних умовах через воєнний конфлікт, що вимагає адаптації міграційної політики до сучасних та поствоєнних реалій. Це створює додаткові складнощі та вимагає комплексного підходу до розв'язання міграційних питань в умовах воєнних дій та їх наслідків.

Аналізуючи переваги та потенційні ризики приєднання до наведених міжнародних договорів, спробуємо розглянути Шенгенську угоду як демонстративний варіант. У 2017 році Україна здійснила значний крок у цьому напрямку, уклавши Угоду про безвізовий режим з Європейським Союзом, що фактично стало таким собі аналогом Шенгенської угоди у контексті спрощення перетину кордонів для громадян України. Таким чином, майбутнє запровадження Шенгенської угоди може значно спростити переміщення українців між країнами-учасницями, що сприятиме як особистісному, так і професійному розвитку, а також зможе стимулювати українську економіку через збільшення торгівлі, інвестицій та туризму. Тісніша інтеграція з Європейським Союзом може сприяти подальшій демократизації та правовій реформі в Україні. Крім того, приєднання до Шенгенської зони передбачає співпрацю у сферах боротьби з транснаціональною злочинністю і тероризмом, що може посилити внутрішню безпеку України.

Враховуючи ці переваги, майбутнє запровадження Шенгенської угоди для України обіцяє стати значним кроком у напрямку її європейської інтеграції, проте необхідно також звернути увагу на потребу ретельної підготовки та адаптації внутрішніх механізмів країни для виконання вимог та стандартів, встановлених угодою. З цього приводу варто підкреслити, що міграційна політика України на даний момент та у постконфліктний період повинна кардинально змінитися, адже демогра-

фічна ситуація в Україні була й до цього незадовільною, а війна лише посилила ці проблеми. Значний відтік емігрантів, особливо молоді, викликає недолік у робочій силі та кваліфікованих кадрах, що є одночасно результатом і викликом для міграційної політики. З цього випливає, що до прийняття в перспективі подібних законодавчих актів у сфері міграційної політики Україна повинна підходити дуже зважено, щоб максимально уникнути ризиків, які можуть виникнути, а також вже сьогодні розпочати вносити зміни до національного законодавства та розробляти відповідні методи, стратегії подолання аналізованої проблематики. Зокрема, у 2017 році в Україні було ухвалено Стратегію державної міграційної політики, а 2024 року ця стратегія була оновлена, зокрема було заплановано розроблення плану заходів для її реалізації на період 2024–2025 років [6].

У цьому контексті слід зазначити, що міграційна політика Європейського Союзу пройшла через призму змін після повномасштабного вторгнення росії. Наразі Євросоюз активно працює над розробкою ефективної, гуманної та безпечної міграційної політики, яка зосереджується на захисті прав людини. Унікальність ситуації в Україні викликала необхідність швидкої реакції з боку держав. Основним регулюючим документом, що визначає надання тимчасового захисту для українців, стала Директива 2001/55/ЄС, ухвалена ще 20 липня 2001 року, яка встановлює мінімальні стандарти для випадків масового напливу переміщених осіб. Проте, вперше ця директива була активована рішенням Ради ЄС 2022/382 від 4 березня 2022 року саме для українців, що є безпрецедентним кроком в історії ЄС. Основна мета директиви – зменшення навантаження на національні системи надання притулку та забезпечення переміщеним особам таких гармонізованих прав як право на проживання, медичну допомогу, освіту, доступ до ринку праці та житло, надання тимчасового захисту не виключає можливості отримання статусу біженця згідно з національним законодавством країни перебування [7, с. 141].

Підбиваючи підсумки неможливо оминати той факт, що міграційна політика Європейського Союзу в контексті євроінтеграційного курсу України має вирішальне значення у відповіді на глобальні виклики, пов'язані з переміщенням населення, особливо на сучасному етапі. Военна агресія змусила ЄС та Україну адаптувати свої міграційні політики до нових реалій, зокрема шляхом впровадження спільних заходів, розвиток яких є нагальним і в подальшому. Таким чином, євроінтеграційний курс України насправді тісно пов'язаний з гармонізацією її міграційної політики з політикою ЄС, що дозволяє ефективно реагувати на виклики, пов'язані з міграцією, та забезпечує захист та підтримку переміщеним

особам на території обох регіонів. Проте, варто зважати на потенційні ризики, які є супутніми зважаючи на нинішню демографічну та економічну ситуацію в Україні.

Література:

1. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 21.03.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

2. Угода між Україною та Європейським Співтовариством про реадмісію осіб від 15.01.2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_851#Text.

3. Гнітій А. О. Міжнародно-правові засади співробітництва України із FRONTEX. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2022. С. 1–7.

4. Directive 2008/115/EC on common standards and procedures in Member States for returning illegally staying third-country nationals від 16.12.2008. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/115/oj>.

5. Бурова К. А. Міграційна політика Європейського Союзу: проблеми сьогодення. Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. Харків, 2016. С. 268–273. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/11251>.

6. Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 р. схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12.07.2017, №482-р (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80#n10>.

7. Кисельова О. І. Війна в Україні та вимушена міграція як чинники впливу на міграційну політику ЄС. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2023. №36. С.14

Науковий керівник: Асірян С. Р., к.ю.н., асистент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Егор Нештун¹

ДЕМОКРАТІЯ І ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ОСНОВНІ ЦІННОСТІ РАДИ ЄВРОПИ

Принцип поваги прав людини після Другої світової війни був найбільш помітним у Європі, особливо зі створенням різноманітних європейських структур. Цей принцип став головним для Ради Європи з моменту її ство-

¹ Студент 3 курсу 23 групи факультету прокуратури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

рення 5 травня в 1949 році. Рада Європи – найстаріша міжурядова організація Європи із штаб-квартирою у Страсбурзі. Це інтеграційне об'єднання має на меті «досягнення більшого єднання між його членами для збереження та втілення у життя ідеалів і принципів, які є їх спільним надбанням, а також сприяння їхньому економічному та соціальному прогресу» (ст. 1 Статуту Ради Європи) [3]. Станом на 2024 рік до складу Ради Європи входить 46 держав-членів і вона є дійсно пан'європейською організацією.

Діяльність Ради Європи побудована на трьох універсальних цінностях: захист та просування прав людини, демократія і верховенство права, що відображені у Загальній декларації прав людини Організації Об'єднаних Націй, а також у низці договорів, рекомендацій та керівних принципів, розроблених на європейському рівні, серед яких найважливішим виступає Європейська конвенція з прав людини. [1, с. 8]

Захист прав людини став стрижневим напрямком діяльності Ради Європи. Для захисту основних прав людини важливе значення мають пан'європейські і навіть наднаціональні механізми Ради Європи. Визначальною і все ще унікальною в усьому світі є роль Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – ЄКПЛ), яку забезпечує Європейський суд з прав людини. Країни-учасниці ЄКПЛ забезпечують права і свободи, закріплені в ЄКПЛ та протоколах до неї, «кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією» (*ratione loci*) [4, с. 56]. Неможливо переоцінити право оскаржувати порушення прав людини в усіх державах-членах до наднаціонального суду. Це право дуже широко використовується на практиці, про що свідчить неухильне зростання кількості апеляцій, що випробовує межі спроможності Суду. Європейська Конвенція про запобігання катуванням і нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню також діє для всіх держав-членів, що забезпечує регулярний і неупереджений контроль за правоохоронними органами та незаконними затриманнями людей. [2, с. 18]

Ефективне впровадження стандартів Ради Європи на національному та місцевому рівнях має важливе значення для забезпечення ефективного дотримання прав людини та досягнення більшої єдності між її державами-членами, але вони матимуть незначний вплив, якщо європейське суспільство не усвідомить їх існування та важливості. Розуміючи це, Рада Європи робить особливий акцент на освіті в галузі прав людини та професійній підготовці. Підвищення обізнаності про ЄКПЛ забезпечується, таким чином, за допомогою тренінгів для посадових осіб, які працюють в системі правосуддя та відповідають за дотримання правопорядку. У зв'язку з цим Рада Європи розробила спеціальні програми підтримки навчання

з питань дотримання стандартів прав людини в своїх державах-членах. [1, с. 11]

«Рада Європи є «втіленням безпрецедентної загальноєвропейської єдності» і творцем політичної ідентичності Європи, яка ґрунтується на спільній культурній спадщині континенту» – зазначав Вальтер Швіммер – дванадцятий (і третій австрійський) Генеральний секретар Ради Європи з 1999 по 2004 рік. Незважаючи на деякі недоліки, на які вказує Швіммер – недостатній бюджет, непослідовні процедури моніторингу та все ще незрозумілі відносини з ЄС – Рада Європи залишається для нього незамінною інституцією як гарант демократії, верховенства права та прав людини в Європі. [2, с. 15]

Просування демократії – одна із основ на якій ґрунтується діяльність Ради Європи, яка проводиться нею через право. Головну роль у цій сфері займає Венеціанська комісія, яка заснована у 1990 році і є експертним органом Ради Європи з конституційних питань. Основним завданням Венеціанської комісії є надання державам консультацій у формі юридичних висновків щодо законопроектів або чинних законодавчих актів, які подаються на її розгляд. Такі висновки часто стосуються демократичних інститутів, конституційного захисту фундаментальних прав у державах-членах, таких як свобода думки, совісті та релігії або інших пов'язаних з ними прав, зокрема, свободи об'єднання або свободи вираження поглядів.

Ключовим для Ради Європи є просування саме парламентської демократії. В цій галузі розвитком демократичних інститутів, просуванням прав людини та верховенства права займається Парламентська асамблея, до складу якої входять представники національних парламентів 46 країн-членів, які формулюють і надають рекомендації з усіх питань діяльності Ради Європи на сесіях, що проходять чотири рази на рік.

Також Рада Європи проводить розвиток місцевої демократії. Місцева демократія є невід'ємною основою будь-якої демократичної системи та важливою умовою для покращення демократичної стабільності. В цьому напрямку діяльності застосовується Європейська хартія місцевого самоврядування, за провадженням якої спостерігає Конгрес місцевої та регіональної влади, який створює умови для співпраці на користь розвитку місцевої та регіональної демократії в усій Європі.

Діяльність Ради Європи з просування демократії заснована на переконанні, що забезпечення верховенства права і захист прав людини стане можливим тільки завдяки розвинутому демократичному правлінню. Таким чином, Рада Європи зробила величезний вклад у формування та підтримку загальноєвропейського гуманітарного простору, особливо у таких напрямках, як права людини та демократія.

Отже, Роль Ради Європи полягає в узгодженні національного законодавства європейських країн і більшість її ініціатив знаходить своє відображення у законодавстві країн-членів. Після вступу України до Ради Європи наша країна розпочала процес впровадження європейських стандартів прав і свобод людини в національну правову систему. Для України співпраця з Радою Європи має велике значення, оскільки Європейський Союз, оцінюючи готовність країни до підписання угоди про асоціацію, акцентує увагу на взаємодії та прогресі у відносинах з Радою Європи. [5, с.64]

Рада Європи буде сприяти у вирівнюванні законодавства та нормативних актів з європейськими стандартами у сфері соціальних прав. Вона посилить здатність України збирати та надавати необхідні дані до ЄСПЛ щодо виконання Європейської соціальної хартії. Рада також надасть підтримку Україні у прийнятті норм, яких вона ще не впровадила, і підтримає ключові правозахисні організації у процесі інтеграції соціального виміру прав людини.

Отже, співпраця України і Ради Європи допомагає нашій державі в інтеграції до єдиного європейського правового простору. Таким чином, відбулося проведення великої кількості законодавчих та інституційних реформ, наближення системи кримінального правосуддя до європейських стандартів, створення національного превентивного механізму та покращення обізнаності українського суспільства в таких актуальних на сьогоднішній день сферах як демократія і права людини.

Література:

1. Council of Europe. Compilation of Council of Europe standards relating to the principles of freedom of thought, conscience and religion and links to other human rights : підручник. Strasbourg : Council of Europe, 2016. 158 с.
2. Kicker R. The Council of Europe – Pioneer and guarantor for human rights and democracy : підручник. Council of Europe, 2010. 124 с.
3. Статут Ради Європи : Статут Ради Європи від 05.05.1949 р. : станом на 31 жовт. 1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#Text (дата звернення: 16.04.2024).
4. Шуміло, І. А. Міжнародна система захисту прав людини: навчальний посібник / І. А. Шуміло. – Київ: ФОП Голембовська О. О. – 168 с.
5. Богачова Л. Л. Вплив права Ради Європи на національну правову систему України / Л. Л. Богачова // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2014. – Вип. 28. – С. 56–68

Науковий керівник: Маринів Іванна Ігорівна, кандидатка юридичних наук, доцентка Кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВА НА ЗДОРОВ'Я ЯК ПРАВА ЛЮДИНИ

Прийнятий 22 липня 1946 року Статут (Конституція) Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) [1], що набув чинності 7 квітня 1948 р., – став першим міжнародно-правовим актом у повоєнній історії права, в якому було зафіксовано право людини на здоров'я. У його преамбулі зазначалося, що «Здоров'я є станом повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не тільки відсутністю хвороб і фізичних дефектів. Володіння найвищим досяжним рівнем здоров'я є одним з основних прав будь-якої людини не залежно від раси, релігії, політичних переконань, економічного або соціального становища. Здоров'я всіх народів є основним чинником у досягненні миру і безпеки і залежить від найповнішого співробітництва окремих осіб і держав. Досягнення будь-якої держави в галузі поліпшення та охорони здоров'я становлять цінність для всіх». Іншими словами, держави-члени ООН, які заснували ВООЗ, зробили здоров'я фундаментальним правом людини, що стало важливою відправною точкою.

Загальна декларація прав людини (1948) не містила окремої статті про здоров'я, але воно було частиною ст. 25: «Кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини» [2].

У ході підготовки Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права було вирішено включити окрему статтю про право на здоров'я, і в 1951 році були представлені кілька пропозицій. ВООЗ і Єгипет виступали за більш деталізовану, змістовну статтю, і кожен з них подав свої пропозиції. Дискусії щодо цих варіантів звелися до вибору між більш деталізованим чи коротким, описовим варіантом. Хоча Єгипет відкликав його пропозицію, однак його ідею почала підтримувати Чилі, яка, зрештою за підтримки ВООЗ здобула перемогу попри спротив низки держав. У ст. 12 Пакту зазначається, що: «1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я. 2. Заходи, яких повинні вжити держави-учасниці цього Пакту для повного здійснення цього права, включають ті, які є необхідними для: а) забезпечення скорочення

¹ аспірантка Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України

мертвонароджуваності та дитячої смертності і здорового розвитку дитини; б) поліпшення всіх аспектів гігієни зовнішнього середовища і гігієни праці в промисловості; с) запобігання і лікування епідемічних, ендемічних, професійних та інших хвороб і боротьби з ними; д) створення умов, які б забезпечували всім медичну допомогу і медичний догляд у разі хвороби» [3].

Не випадково, що саме Чилі зрештою домоглася прийняття розширеного варіанту цієї статті. На той час країна впроваджувала національну систему охорони здоров'я, орієнтовану на надання універсальної медичної допомоги. Її основи були закладені молодим чилійським лікарем – С. Альєнде, який навчався в одного зі студентів відомого німецького патолога та громадського діяча Р. Вірхова, який стояв біля витоків соціальної медицини, орієнтованої на права людини – М. Вестенгофера. Він мав значний вплив на майбутнього президента Чилі, який став рішучим прихильником соціальної медицини і на посаді міністра охорони здоров'я (1938–1942 рр.) спрямував медичну реформу на створення національної системи охорони здоров'я.

Вплив принципів соціальної медицини на переговори ООН з прав людини в 1951 році був помітний в аргументах, представлених Чилі. У відповідь державам, які хотіли мінімалістичної формули права на здоров'я, представник Чилі наполягав, що «важливо ... конкретно згадати про відповідальність, яка покладається на державу за вжиття профілактичних заходів проти хвороб і боротьбу з ними за допомогою служб охорони здоров'я ... було б прикро, якби стаття про право на здоров'я ігнорувала зв'язок між здоров'ям і рівнем життя» [4, р. 15].

Це стало правовою основою для сучасного розуміння права на здоров'я, яке, однак, не було сформульоване як фундаментальне право в міжнародній правовій базі з прав людини. Більше того, починаючи з 1953 року, ВООЗ втрачає інтерес до правової інституціоналізації цього права як права людини, який вона виявляла в попередні роки. Частково це можна пояснити контекстом «холодної» війни, проте також існувала суперечність між більш технічним і більш соціально орієнтованим підходом до громадської охорони здоров'я. У результаті право на здоров'я практично ігнорувалося протягом майже четверті століття, доки ВООЗ не почала повертати його в міжнародні дискусії з питань медичної дипломатії. Це сталося з прийняттям Алма-Атинської декларації 1978 року, яка визнала значення первинної медико-санітарної допомоги і наголосила, що охорона здоров'я кожної людини є стрижнем стратегії досягнення здоров'я для всіх і що вона залежить від рівня санітарної освіти та інформованості людини з питань охорони здоров'я [5].

Алма-Атинська декларація стикнулася з багатьма політичними викликами та перешкодами. Питання охорони здоров'я та прав людини не отримали достатньої підтримки в цьому процесі, лише поява нової глобальної епідемії – ВІЛ-інфекції, активізувало діяльність у цьому напрямі. Правозахисний підхід до боротьби з нею виявив стигматизацію, дискримінацію, упередження та інші порушення щодо хворих, а також пов'язав їх з міжнародними правовими зобов'язаннями держав. У контексті протидії ВІЛ/СНІДу особлива увага приділялася найбільш вразливим спільнотам і ключовим групам населення, таких як ЛГБТ+, секспрацівники, наркомани, ув'язнені тощо через непропорційний фатальний вплив інфекції на них. Протягом багатьох років точилися запеклі дискусії про визнання цих груп в узгоджених на міжнародному рівні рішеннях і деклараціях.

Загальноновизнано, що глобальна відповідь на епідемію ВІЛ/СНІДу трансформувала світову охорону здоров'я. Право на здоров'я стало важливою відправною точкою для мобілізації міжнародної правової бази, але урок також полягає в тому, що правозахисний підхід до ВІЛ/СНІДу залучає широкий спектр прав людини, доводячи їх глибокий взаємозв'язок. Хоча право на здоров'я не розглядалося як фундаментальне право людини відповідно до Статуту ВООЗ 1946 року, але воно виявилось основоположним правом людини у подоланні однієї з найбільших глобальних криз сучасності, у тому числі й пандемії COVID-19.

Література:

1. World Health Organization (WHO) Constitution (1948) opened for signature 22 July 1946, 14 UNTS 185. URL: <https://apps.who.int/gb/bd/PDF/bd47/EN/constitution-en.pdf?ua=1>
2. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text
4. UN Commission on Human Rights 1951, Seventh Session: Summary Record of the Two Hundred and Twenty Third Meeting, E/ CN.4/ SR.223.
5. Declaration of Alma-Ata. URL: <https://www.who.int/docs/default-source/documents/almaata-declaration-en.pdf>

Науковий керівник: Кресіна І. О., доктор політичних наук, професор, член-кореспондент НПрН України, провідний науковий співробітник Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ПЕРІОДИЧНИЙ ОГЛЯД

Права людини та їх захист – одна з одвічних проблем людства, яка вирішувалася та оцінювалася по-різному залежно від часу, ідеології, традицій та суспільних пріоритетів. Важливість міжнародного захисту прав людини з роками зростає. У сучасному світі існує розгалужена система з десятків міжнародних організацій, які займаються захистом прав людини.

Універсальний періодичний огляд є найбільшим у світі механізмом моніторингу дотримання прав людини, в рамках якого кожна держава-член ООН зобов'язана звітувати про те, як вона дотримується прав і свобод людини, а її доповіді підлягають критичній оцінці.

В рамках УПО Рада ООН з прав людини перевіряє кожен з 193 держав-членів ООН кожні чотири роки; УПО збирається тричі на рік, і щороку перевіряє 48 держав. Однак УПО є безперервним процесом, і держави зобов'язані відстежувати стан дотримання прав людини впродовж чотирирічного періоду. УПО є важливим політичним процесом для держав. Тому УПО можна використовувати як платформу для підвищення обізнаності громадськості з питань прав людини.

Резолюція 5/1 передбачає участь усіх суб'єктів та зацікавлених сторін у процесі УПО. У зв'язку з цим передбачається, що представники громадянського суспільства, включаючи регіональні міжурядові організації, національні правозахисні установи, неурядові організації, правозахисники, академічні та науково-дослідні установи, братимуть участь на певних етапах. УПО складається з трьох основних складових: держава готує національну доповідь; зацікавлені сторони готують національне резюме інформації; ООН готує так званий «заключний документ» або «заключні зауваження», за які відповідає Верховний комісар ООН.

Члени Ради ООН з прав людини проводять універсальний періодичний огляд у Палаці Націй, будівлі ООН у Женеві, Швейцарія УПО перевіряє дотримання державами міжнародних правових зобов'язань і договорів Робочій групі з УПО надає підтримку група, яка називається Трійка. Трійка складається з трьох представників Робочої групи з УПО (по одному представнику від кожної країни). Члени Трійки обираються шляхом жеребкування серед членів Ради ООН з прав людини. Кожну країну, що розглядається, вивчає інша Трійка. Члени Трійки можуть бути представлені дипломатами або експертами, призначеними країною.

¹ студентка 2 курсу 07мп-22-01 групи Національний юридичний університет Імені Ярослава Мудрого

УПО спирається на інформацію, надану відповідною державою («доповіді країн»), інформацію, що міститься у доповідях незалежних експертів з прав людини та експертних груп, спеціальних процедур, договірних органів з прав людини та інших органів ООН, а також інформацію, надану іншими зацікавленими сторонами, такими як неурядові організації та національні правозахисні установи. Після проведення Робочою групою національного огляду призначена трійка готує остаточний документ за участю відповідної держави. Кінцевою метою УПО є поліпшення ситуації з правами людини в усіх державах і зміна на краще життя людей у всьому світі. УПО оцінює стан дотримання прав людини в країнах і вживає заходів проти порушень прав людини в усьому світі для досягнення своїх цілей. УПО також надає технічну допомогу державам, сприяє зміцненню їхньої спроможності вирішувати існуючі проблеми в галузі прав людини і забезпечує обмін досвідом між державами та іншими зацікавленими сторонами. УПО є важливим політичним процесом для держав. Тому УПО можна використовувати як платформу для підвищення обізнаності громадськості з питань прав людини.

Складно визначити обов'язок держав звітувати перед Радою з прав людини про дотримання ними універсальних міжнародних договорів з прав людини, безпосередньо з резолюції 60/251 такий обов'язок для держав не випливає. Однак це не виключає права держав подавати такі доповіді на добровільних засадах. Як видно з правил процедури Ради з прав людини, державам надається така можливість і вони вільні визначати додаткові питання, про які вони бажають доповісти Раді. Правила процедури навіть вводять процедуру політичної мотивації, тобто бажання держави бути обраною до Ради з прав людини. З іншого боку, предмет Загальної декларації прав людини 1948 року є дуже широким і в загальних рисах охоплює предмет універсальних договорів з прав людини, в тому числі Міжнародних пактів з прав людини 1966 року. У цьому сенсі моніторинг дотримання Радою ООН з прав людини Загальної декларації прав людини 1948 року є актуальним для обох сторін

У цьому сенсі моніторинг дотримання Загальної декларації прав людини 1948 року, який здійснює Рада ООН з прав людини, стосується не лише держав-учасниць універсальних міжнародних договорів з прав людини, але й держав, які не є учасницями цих договорів. Як зазначалося в цьому контексті, рекомендації, спрямовані на посилення дотримання державами своїх договірних зобов'язань у сфері прав людини, в принципі, також обґрунтовуються дотриманням положень цих основних інструментів. Звітування держав перед Радою ООН з прав людини про дотримання ними міжнародного гуманітарного права також розглядається як прояв добросовісності.

Отже, Універсальний періодичний огляд (УПО) відіграє важливу роль у глобальному моніторингу дотримання прав людини, забезпечуючи платформу для взаємодії між державами, регіональними організаціями, громадським суспільством та ООН. Цей процес спрямований на поліпшення стану прав людини в усіх країнах і має на меті змінити життя людей по всьому світу. Шляхом оцінки діяльності держав у сфері прав людини та вживання необхідних заходів стосовно порушень прав, УПО сприяє підтримці та захисту прав людини на практиці. Крім того, він забезпечує технічну допомогу державам, сприяє обміну досвідом і зміцненню їхнього потенціалу у сфері прав людини. УПО є важливим інструментом для підвищення поінформованості громадськості щодо прав людини і сприяє побудові більш справедливого і гуманного світу.

Література:

1. Freedman, R. (2013). The United Nations Human Rights Council. A critique and early assessment. Routledge, 25.
2. Rezolucija General'noj Assamblei OON 69/100 «Predostavlenie gosudarstvami-chlenami zhiteljam nesamoupravljajushchiksja territorij vozmozhnostej dlja poluchenija obrazovaniya i professional'noj podgotovki», 5 dekabnja 2014 g./ Organizacija Ob»edinennykh Nacij.
3. Резолюція 60/251 Генеральної Асамблеї ООН: Міжнародний документ від 15 березня 2006 р
4. Теліпко В. Е. Міжнародне публічне право : навч. посіб. / В. Е. Теліпко, А. С. Овчаренко ; за заг. ред. Теліпко В. Е. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 608 с.

Науковий керівник: Полич В. П., доктор філософії, асистент кафедри права Європейського союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Марія Пасат¹

ПЕРЕДОВІ ПОЗИЦІЇ ЄС У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

В останні роки світ став свідком стрімкого розвитку технологій штучного інтелекту (далі – ШІ), що спричинило значні зміни у різних сферах життя, від охорони здоров'я до правоохоронної діяльності. Цей прогрес викликав необхідність у прийнятті відповідних регуляторних механізмів, здатних забезпечити баланс між інноваційним розвитком та захистом

¹ студентка Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

основних прав і свобод громадян. У цьому контексті Європейський Союз (далі – ЄС) виступив з ініціативою, яка не лише відображає його прагнення стати лідером у регулюванні сфери ШІ, але й демонструє його здатність оперативно реагувати на нові виклики.

Наукова новизна дослідження полягає в аналізі законодавчих ініціатив ЄС, які вперше визначили юридичні рамки використання штучного інтелекту на міжнародному рівні. Наше дослідження також набуває особливої актуальності на тлі того, що світова спільнота тільки починає усвідомлювати масштаби впливу технологій штучного інтелекту на соціальні, економічні та політичні процеси. Акт ЄС про штучний інтелект (далі – Акт) виступає як важливий прецедент, що надає унікальну можливість для глибокого аналізу та оцінки підходів до регулювання штучного інтелекту.

У грудні 2023 року Рада ЄС та Європейський Парламент досягли згоди щодо змісту майбутнього регламенту, що визначає горизонтальні правила використання ШІ [1]. Цей крок засвідчив стратегічне бачення ЄС у відповідь на швидкий розвиток і впровадження технологій ШІ, які охоплюють широкий спектр застосувань, від охорони здоров'я до правоохоронної діяльності. У березні 2024 року законодавці ЄС остаточно схвалили Акт, тим самим випередивши Сполучені Штати Америки у сфері регулювання критично важливих та потенційно руйнівних технологій [2]. Оприлюднений проєкт Акту, набрання чинності яким очікується у травні-липні 2024 року, дає можливість попереднього ознайомлення зі структурою та основними положеннями документа для всіх зацікавлених сторін [3]. Така прозорість процедур планування і введення в дію регулятивних норм підкреслює зобов'язання ЄС до відкритості та доступності в процесі формування правового поля в області технологій штучного інтелекту.

Акт, який є першим системним нормативним актом Союзу у царині штучного інтелекту, відображає стратегічне рішення ЄС подолати виклики та мінімізувати ризики, пов'язані з швидким розвитком ШІ, встановлюючи чіткі «правила гри» для розробників і користувачів ШІ. Цей нормативний акт виходить за рамки національних кордонів, надаючи Європейському Союзу лідируючу роль у глобальному регулюванні технологій ШІ і позиціонуючи її як еталон у питаннях безпеки, етики та захисту прав людини у сфері штучного інтелекту.

Акт встановлює революційні заборони та обмеження на використання технологій ШІ, покликані захистити фундаментальні права і свободи осіб. Відповідно до його положень, розробка та впровадження систем соціальної оцінки, які могли б проводити моніторинг, оцінювати або класифікувати людей на основі їхньої соціальної поведінки чи інших характеристик, є категорично забороненою [3, ст. 5(1)(a)]. Ця заборона відображає підхід,

який визнає потенційну загрозу таких систем для приватності, свободи вираження поглядів та недискримінації.

Далі, Акт специфічно забороняє використання біометричних інструментів, які ідентифікують або класифікують осіб за особливими категоріями даних, такими як расова приналежність, політичні переконання, релігійні або філософські вірування, сексуальна орієнтація [3, ст. 5(1)(d)]. Заборона на такі практики висвітлює важливість захисту фундаментальних прав і недопущення дискримінації на основі автоматизованої обробки даних.

Також, законодавство визнає неприпустимим використання систем ШІ для аналізу чи оцінки емоційних станів осіб у навчальних закладах, на робочих місцях, де таке використання може призвести до неправомірного втручання в особистісні права [3, ст. 5(1)(c)]. Використання таких технологій потенційно може призвести до порушення права на конфіденційність та може бути використано для маніпуляції або несправедливої оцінки осіб.

Автоматизоване профілювання з метою прогнозування потенційної злочинної поведінки також підпадає під категорію заборонених практик [3, ст. 5(1)(b)]. Таке використання ШІ визначається як неприйнятний ризик, оскільки може сприяти стигматизації осіб або груп на основі упереджених або неточних даних, що суперечить принципам справедливості, рівності та недискримінації.

Закон також вводить детальну класифікацію систем ШІ за рівнем ризику, який вони представляють для суспільства та особистісних прав. Системи «високого ризику», такі як ті, що використовуються в освітньому процесі, наймі, доступі до державних послуг, підпадають під строгі вимоги, що включають прозорість даних, якість наборів даних, ведення документації та забезпечення можливості людського нагляду над системами ШІ [3, ст. 6, 7 та Додаток III]. Це забезпечує, що використання ШІ буде відбуватися відповідально та з повагою до основоположних прав і свобод.

Необхідно також звернути увагу, що Закон накладає обов'язок на розробників і постачальників систем ШІ забезпечити високий рівень прозорості щодо функціонування та використання своїх продуктів. Це включає чітке маркування контенту, створеного за допомогою ШІ, вимоги до документації та звітності, а також механізми для забезпечення відповідності і моніторингу впливу цих технологій на суспільство та включає зобов'язання до прозорості використання моделей загального призначення ШІ, які мають значний суспільний вплив [3, ст. 52]. Ці вимоги спрямовані на те, щоб гарантувати, що користувачі та сторони, які піддаються впливу технологій ШІ, мали достатню інформацію для розуміння, як пра-

цюють ці системи, на яких принципах вони базуються, та які можуть бути потенційні наслідки їх застосування.

Важливим аспектом Закону є введення механізмів відповідальності та примусового виконання. Розробники та постачальники систем ШІ, які не дотримуються встановлених норм, можуть зіткнутися зі значними штрафами та іншими санкціями [3, ст. 60–65]. Це стимулює компанії до дотримання високих стандартів етики та прозорості у своїй роботі з технологіями ШІ. Тобто, Акт ставить нові стандарти для використання ШІ, вимагаючи від розробників та постачальників не лише технічної вдосконаленості, а й високого рівня відповідальності, прозорості та етики у використанні цих потужних технологій.

Проте, не дивлячись на амбіційні цілі забезпечення безпеки та етичності використання штучного інтелекту цього Акту, виникають питання щодо його потенційних недоліків та здатності адекватно реагувати на швидкий розвиток технологій. На нашу думку, можна зазначити, що нормативна база може стати застарілою, недостатньо гнучкою для адаптації до нововведень у сфері штучного інтелекту, що розвивається з неймовірною швидкістю. Додатково, існують занепокоєння щодо реалістичності впровадження вимог Акту, особливо в контексті малих та середніх підприємств, які можуть зіткнутися з великими фінансовими та адміністративними тягарями для дотримання цих регуляцій. Це піднімає питання про баланс між необхідністю захисту громадських інтересів та підтримкою інноваційного розвитку в області штучного інтелекту.

У відповідь на потребу забезпечити гладкий перехід до умов нової регуляторної рамки, Європейська Комісія ініціювала запуск Пакту про штучний інтелект [4]. Ця добровільна ініціатива має за мету сприяти процесу адаптації до вимог законодавства, задіявши розробників штучного інтелекту як з країн Європейського Союзу, так і з-за його меж, до активної участі у впровадженні ключових принципів і норм, закладених в Акті про штучний інтелект.

Таким чином, Акт ЄС про штучний інтелект відзначається як значний крок вперед у регулюванні використання технологій штучного інтелекту, задаючи тон у світовому масштабі щодо етичного підходу та відповідальності. Через свій всеосяжний підхід, визначення рівнів ризику, а також встановлення чітких заборон і вимог, цей законодавчий акт прагне забезпечити, щоб інновації у сфері ШІ сприяли суспільному благу, одночасно мінімізуючи потенційні ризики для основоположних прав і свобод громадян. Враховуючи швидкий розвиток технологій, Актом також підкреслюється необхідність адаптації та постійного перегляду, щоб залишатися актуальним і ефективним у майбутньому, демонструючи прозорість і від-

критичність до глобальної співпраці та діалогу у сфері регулювання штучного інтелекту.

Література:

1. Artificial Intelligence Act: deal on comprehensive rules for trustworthy AI | News | European Parliament. *News European Parliament*. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20231206IPR15699/artificial-intelligence-act-deal-on-comprehensive-rules-for-trustworthy-ai> (date of access: 29.03.2024).

2. Artificial Intelligence Act: MEPs adopt landmark law | News | European Parliament. *News European Parliament*. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20240308IPR19015/artificial-intelligence-act-meps-adopt-landmark-law> (date of access: 29.03.2024).

3. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council Laying Down Harmonized Rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act) and Amending Certain Union Legislative Acts The European Parliament and the Council of the European Union of 02.02.2024. URL: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/COMMITTEES/CJ40/AG/2024/02-13/1296003EN.pdf (date of access: 29.03.2024).

4. AI Pact. *European Commission*. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/ai-pact> (date of access: 29.03.2024).

Науковий керівник: Анакіна Т. М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Єгор Пехота¹

ПОБУДОВА ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ ОРАГНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК КРОК ДО ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ: ДОСВІД ЄС

Органи місцевого самоврядування (далі ОМС) є одним з найбільш важливих компонентів в контексті реалізації процесу децентралізації. ОМС виконують низку важливих функцій та завдань, серед яких управління публічними справами на місцях, забезпечення стабільності, упорядкованості відносин на місцевому рівні та найголовніше гарантування захисту прав людини. Цей чинник є необхідним елементом в процесі розбудови України як демократичної, правової та європейської держави.

¹ Студент 1 курсу, 3 групи, факультету слідчої та детективної діяльності НЮУ ім. Ярослава Мудрого

Наразі, конституційно-правовий статус ОМС, незважаючи на ратифікацію у 1997 Європейської хартії місцевого самоврядування (далі Хартії) та проведення після подій 2013–2014 р. адміністративно-територіальної реформи, залишається проблемним питанням для українського законодавства. Концептуальні відмінності інститутів місцевого самоврядування у Хартії та Конституції України [2, с. 218], низький рівень моральної свідомості у працівників ОМС й інші наявні недоліки [5, с. 125–129], спричиняють низку негативних наслідків, серед яких: утворення корупційних ризиків; фіктивне впровадження принципів децентралізації; втрата довіри з боку громадян; створення дублюючих управлінських структур, надмірних фінансових витрат і як кінцевий результат – зменшення ефективності вирішення місцевих справ [4, с. 4]; порушення демократичних цінностей закладених у ЄХМС та внаслідок цього не виконання функції захисту прав людини.

Вищенаведені проблеми є неприйнятними в контексті демократизації та інтеграції держави до Європейського Союзу, саме тому потребують нагального вирішення. Задля вдосконалення системи ОМС в Україні корисним є досвід країн ЄС, використання якого разом із урахування особливостей національного законодавства сприятиме підвищенню ефективності органів місцевого самоврядування, об'єктивному розподілу повноважень між ОМС та державною владою, а також вирішенню більшості зазначених проблем.

Перш за все, важливо зазначити, що наразі Розділ XI Конституції України та ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» лише частково закріплюють положення Хартії; суперечать положенням щодо віднесення до суб'єкта права на місцеве самоврядування всіх рівнів місцевих властей, оскільки передбачає визнання права на місцеве самоврядування лише за їх низовим рівнем (село, селище, місто); у законодавстві також не визначено територіальної основи місцевого самоврядування (територіальних меж юрисдикції громади); та при закріпленні компетенції місцевого самоврядування не дотримані принципи субсидіарності та автономності, проголошені Хартією [3, с. 116]. Наявність таких прогалин і колізій у національному законодавстві негативно впливає на процес децентралізації та формування європейської моделі ОМС в Україні. Їх розв'язання можливе лише шляхом внесення змін до Конституції та законів України, що будуть відповідати положенням Європейської хартії місцевого самоврядування, зокрема щодо остаточного закріплення на законодавчому рівні принципів децентралізації, автономності та субсидіарності [3, с. 117].

Важливо також розуміти, що процес децентралізації є досить складним і може викликати певні складнощі, що пов'язані з оприлюдненням великих обсягів інформації для громадян, а також делегуванням їм владних повно-

важень. Ці складнощі відворюються у прийнятті суб'єктивних рішення під час розв'язання певних питань, маніпуляціях, спотворенні інформації. Але вирішення цих складнощів не повинно зводитися до встановлення абсолютного контролю з боку державної влади та лише фіктивного існування ОМС. Наприклад у більшості європейських країн вирішенням цієї проблеми стало запровадження інституту омбудсмена. Представники цієї державної інституції мають право інспектувати діяльність ОМС, аналізувати та заперечувати управлінські рішення, вимагати оприлюднення документації та інформації, надавати поради та рекомендації щодо діяльності органів місцевого самоврядування у випадку порушення прав і свобод людини, або бездіяльності ОМС, проводити наради та загалом будувати відкриті, функціональні, кооперативні відносини з центральним урядом. Задля більш ефективного контролю зазвичай запроваджуються цілі мережі омбудсменів на загальнодержавних, регіональних або місцевих рівнях. Цей інститут префектів запроваджено у низці демократичних країн (Великобританія, Франція, ФРН, США, Швейцарія, Італія та інші) в яких він відрізняється правовим статусом та повноваженнями, але здебільшого займається адміністративним наглядом, правовою експертизою та, при наявності необхідної ґрунтовної постанови, може призупини діяльність органів місцевого самоврядування з передачею їх функцій до державних чиновників [1, с. 193].

Впровадження інституту префекта в Україні та його законодавче закріплення у Розділі XI Конституції України та ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» сприятиме більш стрімкому процесу децентралізації та дозволить остаточно реалізувати основоположний принцип Хартії – автономності.

Також в системі органів місцевого самоврядування України не застосовується принцип транспарентності, який є багатозначним функціональним поняттям, що забезпечує інформування громадян про діяльність органів місцевого самоврядування та передбачає інформаційну прозорість та підзвітність ОМС. Це фактично двосторонній політичний зв'язок між державою та громадянським суспільством «на вході» – соціальне замовлення – та «на виході» – зворотній зв'язок і контроль, також це інструмент політичної соціалізації, фактор національної й інформаційної безпеки, інструмент забезпечення зв'язку між державою та громадою [7, с. 142].

Крім того, основними компонентами транспарентності є відкритість, прозорість, гласність, публічність і підзвітність процесу формування, розвитку та функціонування органів державної влади різного рівня та процесу прийняття ними рішень [7, с. 20], які також наразі не закріплені на законодавчому рівні, бо ст. 4 Закону України «Про місцеве самоврядування» та ст. 3 ЗУ «Про місцеві державні адміністрації» передбачають

тільки принцип гласності. Саме внаслідок відсутності законодавчого закріплення цих принципів та відсутність механізмів, інституцій їх реалізації виникають такі проблеми як: зниження активності інституцій громадянського суспільства регіону, збільшення рівню корупції в регіоні, втрата довіри з боку громадян, тощо.

Відкритість, прозорість та підзвітність органів місцевого самоврядування є запорукою побудови демократичної, європейської держави. Крім того, відкритість інформації збільшує економічний потенціал для громади, оскільки приватний сектор економіки, перш ніж інвестувати кошти в ту чи іншу громаду, аналізує інформацію про рівень корупції в регіоні, також офіційні програми та правила розвитку, політику і стратегію [7, с. 144].

Задля реалізації вищенаведених принципів необхідно розвивати механізми розповсюдження інформації про бюджетні витрати, рішення ОМС, тощо, зручним для громадян шляхом. А також забезпечити спілкування лідерів ОМС з громадянами, що сприятиме розвитку транспарентності в Україні.

Яскравим практичним прикладом для України є Республіка Польща, в якій було запроваджено проект «Прозора Польща». Принцип прозорості у ньому передбачається зрозумілістю та ясністю будь-якої діяльності, що фінансується публічними коштами. Цей принцип стосується, в першу чергу, змісту інформації, що має надаватися громадянам. Вона, тобто інформація, по винна бути повною, зокрема мають бути загальнодоступними і зрозумілими для громадян інформація про заплановані засідання ради, комісій, інших робочих засідань; головні документи, які регулюють її діяльність (закони, статут, положення, бюджет, тощо); графік роботи посадовців і органів влади; інформація про тендери, та їх результати [6, с. 22]. Також впроваджено принцип нетерпимості до корупції та принцип постійної співпраці громадян і органів влади.

Важливо також зазначити, що одним з головних інструментів в процесі реалізації принципу прозорості майже у всіх європейських країнах є публікація підзвітної інформації на веб-сайтах органів місцевого самоврядування. Цей механізм в сучасному контексті є досить дієвим та поступово використовується в Україні, але потребує постійної модернізації, оновлення та збільшення обсягів інформації.

Розглянуті питання, безперечно потребують подальшого дослідження та залишаються актуальним в контексті євроінтеграції та децентралізації України. Ефективна, автономна та відкрита система органів місцевого самоврядування є одним з фундаментальних елементів демократичної держави, тому необхідно продовжувати формувати шляхи її вдосконалення, а також розробляти методи реалізації вищезгаданих принципів Харгтії.

Література:

1. Зінченко Г. Контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування в країнах ЄС: досвід для України. *Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України*. Дніпро: ДРІДУ НАДУ. 2020. С. 193
2. Кириченко Ю. М. Нормативно-правові засади діяльності органів місцевого самоврядування та місце в них адміністративного законодавства. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 5. С. 218
3. Колпаков В. К., Ковбас І. В., Крійній П. І. Європейські принципи місцевого самоврядування та проблеми їх законодавчого закріплення в Україні. Ужгород: *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. Серія ПРАВО Випуск 60. С. 116–117
4. Майстро С. В. Розмежування повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування. 2012. Електронний ресурс. № 1. URL: <http://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/6622/1/05.pdf>
5. Пехота Є. В. Корупційні ризики на шляху надходження гуманітарної допомоги та перспективи їх уникнення: матеріали Всеукраїнської науково практичної конференції. Харків: Юрайт. 2023. С. 125–129
6. Ровинська К. І. Законодавче закріплення прозорості та відкритості владних інституцій місцевого рівня: міжнародний досвід. *Правова держава*. 2018. № (31). С. 17–24
7. Терещук, Г. Реалізація принципу прозорості в роботі органів місцевого самоврядування. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № (5). С. 141–145

Науковий керівник: Суходубова І. В., к. ю. н., асистентка кафедри теорії права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Наталія Подлубна¹

ENSURING HUMAN RIGHTS DURING MARTIAL LAW

The preamble of the Ukrainian Constitution, the highest legal document, affirms Ukraine's sovereignty, independence, and its identity as a democratic, social, and legal state. A vital measure of Ukraine's democratic progress and adherence to the rule of law lies in the protection and assurance of human rights. For instance, Article 3 of the Constitution underscores that life, health, honor, dignity, and security are paramount social values. Upholding and safeguarding human rights and freedoms primarily fall within the state's jurisdiction, necessitating the creation of conducive conditions for their realization. Even

¹ НЮУ імені Ярослава Мудрого, студентка, факультет міжнародного та європейського права, 2 курс, 3 група

under extraordinary circumstances like martial law, the state is obligated to safeguard the rights and freedoms of its citizens, albeit with potential adjustments in the state-citizen interaction mechanisms. The incursion of the aggressor state into Ukrainian territory prompted urgent countermeasures from the authorities. The President of Ukraine issued Decree No. 64/2022 on February 24, 2022, imposing martial law across Ukraine. According to Article 1 of the Law of Ukraine 'On the Legal Regime of Martial Law', martial law is established in cases of armed aggression or as stipulated by law, empowering relevant authorities to repel aggression and ensure national security. During martial law, the priorities and mechanisms of state policy may alter, with temporary restrictions placed on citizens' constitutional rights and freedoms. A primary challenge in such circumstances lies in devising and executing effective mechanisms to protect constitutional rights and human freedoms, essential for upholding democracy and the rule of law. Furthermore, human rights and freedoms provide a framework guiding public authority actions during martial law and its enforcement means.[2]

Undoubtedly, martial law serves as the legal foundation for curtailing numerous constitutional rights and freedoms. The principal aim of these restrictions is to safeguard national security and uphold the country's sovereignty and independence. As per the Constitution, particularly Article 64, a correlation exists between declaring martial law and imposing specific rights and freedoms restrictions, with defined validity periods. On one hand, martial law impacts the state's functioning and policy execution, necessitating a focus shift towards ensuring national security and safeguarding borders and territorial integrity. On the other hand, irrespective of martial law, the state must uphold its obligation to protect individuals' and citizens' rights and freedoms, requiring continuous respect for these rights and freedoms. Preserving democracy under martial law poses challenges as it disrupts societal order and limits citizens' rights and freedoms. Nonetheless, safeguarding democratic values remains crucial in such scenarios. Maintaining the parliamentary role and other democratic organs of power, even during martial law, is vital. Parliament should continue overseeing the executive branch's activities and making significant decisions reflecting citizens' perspectives. Furthermore, ensuring freedom of expression and access to information during wartime is essential. Curtailing these rights may lead to censorship and violations of freedom of thought and belief, contradicting democratic principles.

Additionally, citizens should participate in crucial decisions through public engagement mechanisms, even during martial law. This includes organizing public debates, consultations, and referendums to address significant issues. Despite Ukraine's ongoing efforts to comply with international law, particularly in its pursuit of European integration, which permits human rights and freedoms

restrictions, such restrictions must be clearly defined, justified, and legally authorized concerning their duration, purpose, and proportionality. Notably, Chapter 1, Article 15 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, ratified by Ukraine on June 17, 1997, allows states to take measures deviating from their Convention obligations in wartime or other national threat situations.[3]

Regarding the implementation of Law of Ukraine No. 3477-IV of February 23, 2006, «On the Execution of Judgments of the European Court of Human Rights and Enforcement of their Application», the European Court of Human Rights, obligated by Ukraine to enforce its judgments even during martial law, plays a crucial role. The European Court of Human Rights judicial practice ensures Convention-guaranteed rights and freedoms' inviolability, requiring any interference to serve legitimate aims and be «necessary in a democratic society». Additionally, any restrictions on Convention-guaranteed rights must be legally justified and implemented «in accordance with the law».[4]

The above criteria for determining the permissibility of human rights and freedoms restrictions culminate in the «three-part test» assessing the legitimacy of interfering with a particular right. As ensuring respect for individuals' and citizens' rights and freedoms is a paramount task of a modern democratic state, any restrictions on human rights must be justified and lawful. European Court of Human Rights judges analyze all three tests' criteria when assessing the reasonableness and lawfulness of rights and freedoms restrictions. Each case is evaluated individually, considering its specific circumstances.[5]

On one hand, Ukraine is obligated to ensure respect for Covenant-stipulated rights and freedoms in occupied territories and is responsible for their violation. On the other hand, the question arises regarding who is responsible for ensuring and respecting rights and freedoms in temporarily occupied territories. In the 'Ukraine v. Russia (on Crimea)' case, the European Court of Human Rights held the Russian Federation responsible for human rights violations in Crimea, acknowledging its lack of effective control since February 27, 2014.[7]

It's worth noting the possibility of holding the offending State accountable. The law provides for bringing cases before the European Court of Human Rights concerning acts or omissions of Convention State Parties. However, as of September 16, 2022, the Russian Federation ceased to be a Convention State Party. Consequently, the European Court of Human Rights jurisdiction no longer covers complaints concerning rights and freedoms violations committed by Russia.[6]

To sum up, the total occupation of Ukrainian territory by the aggressor state and the declaration of martial law introduced peculiarities in guaranteeing Ukrainian individuals' and citizens' rights and freedoms but did not eliminate

them. On the contrary, Ukrainian authorities face a new and crucial task: safeguarding sovereignty and restoring territorial integrity, with the observance of human rights being key to achieving this.

literature

1. Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 02.10.2013 No. 995_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

2. On the introduction of martial law in Ukraine: Decree of the President of Ukraine No. 64/22 dated February 24, 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

3. Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand: Law of Ukraine No. 1678-VII dated 01.09.2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

4. On the implementation of decisions and application of the practice of the European Court of Human Rights: Law of Ukraine dated 02.12.2012 No. 3477-IV. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>

5. Statement of the Verkhovna Rada of Ukraine «On the withdrawal of Ukraine from certain obligations defined by the International Covenant on Civil and Political Rights and the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms» dated May 21, 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462-19#Text>

6. The Russian Federation is a Party to the European Convention on Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/engpress#%22full-text%22:%22The%20Russian%20Federation%22%22>

7. Decision in the case Ukraine v. Russia (re Crimea) (decision) [VP], No. 20958/14, No. 38334/18, 12/16/2020, final 01/14/2021 URL: <https://rm.coe.int/short-survey-2021-ukr-interaktiv-1-/1680abcc21>

Науковий керівник: Полич В. П., доктор філософії, асистент кафедри Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Катерина Прокопова¹

ДОПУСТИМІСТЬ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Навіть під час введення на території України надзвичайного або воєнного стану суди мають діяти відповідно до повноважень, що надані

¹ студентка Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

їм законодавством. Обмеження конституційних прав і свобод особи, які передбачені Законом України «Про правовий режим воєнного стану» (далі – Закон), і були введені в Україні у зв'язку зі збройною агресією РФ, не вплинули на роботу судової системи. Згідно з ч. 2 ст. 12–2 цього Закону, повноваження судів, органів та установ системи правосуддя, які передбачені Конституцією України, в умовах правового режиму воєнного стану не можуть бути обмежені [1]. Однак судова гілка влади також відчувала вплив війни та її наслідків, що певним чином вплинуло і на процеси судочинства та права на доступ до нього.

Ст. 55 Конституції України передбачає, що суд захищає права і свободи людини і громадянина. Крім цього, держава гарантує кожному право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [2]. Право на безперешкодний доступ до суду деталізоване в процесуальних кодексах і гарантується незалежно від виду судочинства. Зокрема, в адміністративному та цивільному процесуальному законодавстві вказано, що кожній особі надається право звернутися до суду у разі порушення її прав, свобод чи законних інтересів рішенням, дією чи бездіяльністю інших суб'єктів.

У зв'язку із введенням режиму воєнного стану в Україні було прийнято низку законодавчих і управлінських заходів, спрямованих на безперервне функціонування судів та судових органів і забезпечення права на судовий захист та доступ до суду. Зокрема, 14.04.2022 ст. 7 Кримінального процесуального кодексу України було доповнено частиною 3, положеннями якої передбачено, що «зміст та форма кримінального провадження в умовах воєнного стану повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, зазначеним у частині першій цієї статті, з урахуванням особливостей здійснення кримінального провадження, визначених розділом IX-1 цього Кодексу».

Важливо звернути увагу, що право на доступ до суду може деякою мірою обмежуватися, тобто воно не є абсолютним. Згідно з правовою позицією, висловленою у рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Принц Ліхтенштейну Ганс-Адам II проти Німеччини», це право може бути обмежене в межах, що є допустимими. Державам-учасницям надано певну свободу розсуду у вирішенні цього питання. Проте допустимі обмеження права на доступ до суду не повинні підривати його основного призначення. Загалом, будь-які обмеження права на доступ до суду мають відповідати законній меті та розумній пропорційності між застосованими засобами та поставленими цілями [3].

На основі положень ст. 3 Конституції України, де зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека є най-

вищою соціальною цінністю в Україні, Рада суддів України розробила низку рекомендацій з організаційних питань роботи суддів у період воєнного стану, включаючи заходи щодо тимчасового припинення діяльності судів. Зокрема, суддям, головам судів, зборам суддів та іншим представникам судової системи України рекомендується у випадку загрози для життя, здоров'я та безпеки громадян, що відвідують суд, а також працівників судового апарату та суддів, слід негайно приймати рішення щодо тимчасового припинення здійснення судочинства у відповідних судових установах до усунення обставин, які призвели до такої необхідності. Оцінюючи зазначені рекомендації щодо їх прийнятності, варто зазначити, що безпека громадян, суддів та інших працівників суду є пріоритетним завданням. Також рекомендовано здійснювати судочинство з урахуванням специфіки та поточної ситуації у регіоні, де знаходиться судова установа. Можливість відкладення судових засідань, проведення розгляду справ у форматі відеоконференцій та навіть припинення роботи суду у разі активних бойових дій є допустимими заходами [4].

Отже, Конституція України гарантує недоторканість права на судовий захист як одне з основних прав особи, яке навіть у період дії воєнного стану не підлягає обмеженню. У зв'язку з унікальною ситуацією, в якій опинилася судова система України через введення воєнного стану, на рівні законодавства передбачені особливості організації роботи судів, доступу до суду та здійснення правосуддя. Обмеження в доступі осіб до суду у формі відкладення або припинення розгляду справ, а також закриття судів у зоні активних бойових дій мають законну мету – захистити життя та здоров'я та гарантувати безпеку відвідувачів суду, суддів і працівників суду. Таким чином, обмеження може включати тимчасове припинення або зміну порядку розгляду справ, переслідування за особливими процедурними правилами та інші заходи, спрямовані на забезпечення публічної та національної безпеки усіх учасників судового процесу.

Література:

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII : станом на 19 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 21.04.2024).
2. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 21.04.2024).
3. Справа «Принц Ліхтенштейну Ганс-Адамс II проти Німеччини» : Справа Європ. суду з прав людини від 12.07.2001 р. : станом на 1 черв. 2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_035#Text (дата звернення: 21.04.2024).

4. Рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану. Рада суддів України. Документ від 02.03.2022. URL: <http://rsu.gov.ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opubli> (дата звернення 21.04.2024).

Науковий керівник: Анакіна Т. М., к.ю.н., доцентка, доцентка кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Марія Ражук¹

ОСОБЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Сучасний світ стрімко розвивається, створюючи нові можливості та виклики. Одним із найважливіших питань нашого часу, безсумнівно, є захист прав людини. У контексті європейської інтеграції ця проблема набуває особливого значення, адже потребує узгодження та координації дій на рівні як окремих держав, так і наднаціональних інституцій.

Європейський Союз (ЄС) відіграє важливу роль у забезпеченні захисту прав людини на європейському континенті. Його створення та розвиток супроводжувалися прийняттям численних нормативно-правових актів, спрямованих на захист прав та свобод осіб. Цей процес не був одномоментним, а еволюціонував протягом десятиліть, формуючи унікальну систему, що діє на сучасних теренах ЄС.

7 лютого 1992 р. у м. Маастрихт (Нідерланди) був підписаний, а згодом, 1 листопада 1993 р. набув чинності Маастрихтський договір про утворення ЄС. Відповідно до статті 6, принципами Союзу є спільні принципи всіх країн-членів, а саме свобода, демократія, шанування прав та свобод людини, верховенство права. Також, у цьому документі зазначалося, що країна-учасниця, яка хоче приєднатися до ЄС, повинна володіти реально діючою системою охорони основних прав і свобод та ратифікувати Європейську конвенцію з прав людини (далі – ЄКПЛ). [1] Цей договір визначив права людини як одну з основоположних цінностей всього Союзу. Можна побачити, що захист прав людини стає одним із основних напрямів політики і діяльності, а в подальшому, цей принцип був закріплений у Амстердамському договорі (1997 р.), Ніццькому договорі (2001 р.) та Лісабонському договорі (2009 р.).

Як зазначалося вище, на першому місці у правовому механізмі захисту прав людини в ЄС стоїть ЄКПЛ, яка була укладена в рамках Ради Європи

¹ студентка 3 курсу, 4 групи, факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ще в 1950 році. Ця конвенція визначає основні права та свободи кожної особи, які повинні бути гарантовані всіма членами Ради. Кожен громадянин чи житель країни-члена має право звертатися до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у випадку порушення його прав конвенцією [2].

ЄСПЛ є місцем, де кожен має право на справедливість, це міжнародний суд, який знаходиться в Страсбурзі, Франція. Він створений на основі ЄКПЛ і має за мету забезпечення дотримання прав і свобод, визначених у цій конвенції, у країнах-членах Ради. Стаття 23 ЄКПЛ, проголошує, що юрисдикція цього Суду поширюється на всі питання тлумачення і застосування Конвенції та відповідних Протоколів до неї, подані йому на розгляд. Відповідно до статті 35, Суд приймає заяви до розгляду лише після того, як були використані усі національні засоби юридичного захисту, згідно із загально визначеними принципами міжнародного права, і впродовж чотирьох місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні. [2] Важливою є норма, яка проголошує, що Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, сторонами яких вони є.

Не варто забувати, що ЄС має власну Хартію основних прав (далі – Хартія), яка надає гарантії щодо прав людини на рівні Союзу. Цей історичний документ встановлює низку основних прав та принципів, які мають бути гарантовані всіма інституціями та органами, а також країнами-членами, що підписали та ратифікували його. Головною ідеєю Хартії є проголошення того, що у центрі діяльності Союзу знаходиться людина та її інтереси [3]. У подальшому цю Хартію було включено до проекту Конституції для Європи, а за неможливості її прийняття до Лісабонського договору 2007 р.

У сфері захисту прав людини, не менш важливу роль відіграють Агентство Європейського Союзу з питань основоположних прав (далі – Агентство) та Європейський Омбудсмен. Така інституція, як агентство, сконцентрована на відповідних сферах таких як, наприклад, доступ до правосуддя; захист жертв злочинів; інтеграція ромів; судове співробітництво; захист прав дитини; боротьба з дискримінацією; імміграція та інтеграція мігрантів; протидія расизму і ксенофобії. Агентство є незалежним довідковим центром із просування та захисту прав людини в ЄС, його було створено в 2007 р. Метою створення є допомога в захисті прав всіх людей, які живуть в ЄС. Сфера його діяльності щорічно затверджується Радою за пропозицією Європейської Комісії та оформляється у вигляді робочої програми, а висновки, думки і повідомлення Агентство може приймати тільки за запитом Європейської Комісії чи інших інститутів. [4]

Вперше, посаду Європейського Омбудсмена введено Маастрихтським договором. Він функціонує як незалежний орган, метою якого є забезпе-

чення дотримання законів та норм, що стосуються прав людини, у сфері діяльності європейських інституцій та органів. Тільки Суд ЄС, діючи в його судовій якості, не входить до повноважень Омбудсмена. Важливо зазначити, що роль Омбудсмена полягає в переважному розгляді скарг на дії чи бездіяльність органів влади та адміністрації, а не вирішенні приватних конфліктів між особами. Він пильно стежить, щоб Статут основних прав Союзу, який було проголошено головними інституціями ЄС серйозно сприймався та чітко дотримувався в першу чергу, самими інституціями. Омбудсмен ніби нагадує їм про обіцянки, дані громадянам, і закликає втілювати принципи Статуту в щоденній роботі. Рішення омбудсмена, хоч і не мають прямої юридичної сили, все ж таки мають значний вплив. Оформлені у вигляді висновків, вони стають рекомендаціями для інституцій ЄС, яким вони адресовані. Ці інституції, як правило, втілюють рекомендації омбудсмена у своїх актах, що робить їх обов'язковими для виконання. [5]

Підсумовуючи, варто зазначити, що правовий механізм захисту прав людини в Європейському Союзі є надзвичайно важливим і ефективним інструментом, що гарантує всім жителям ЄС свободу, справедливість та захист їхніх основних прав і свобод. Його основу складають низка міжнародних та національних законодавчих актів, які забезпечують захист прав і свобод кожного громадянина. Зокрема, ЄКПЛ та Протоколи до неї, створені Радою Європи, відіграють важливу роль у забезпеченні захисту прав громадян ЄС. Крім того, ЄСПЛ є ключовим органом, який вирішує спори та конфлікти щодо порушень прав людини у Європейському Союзі. Важливо також відзначити роль Європейського Союзу як організації, що підтримує демократію, правову державу та захист прав людини у своїх країнах-членах. Загалом, правовий механізм захисту прав людини в Європейському Союзі відзначається високою ефективністю, прозорістю та доступністю для громадян, що підтверджує важливість дотримання принципів прав людини в європейському правовому просторі.

Література:

1. Договір про Європейський Союз від 07.02.1992 URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/153773__595905
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) {Конвенцію ратифіковано Законом №475/97-ВР від 17.07.97} URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Хартія основних прав Європейського Союзу від 07.12.2000 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU00303>
4. Інтернет-джерело: Зустріч-знайомство з Агентством Європейського Союзу з основних прав European Union Agency for Fundamental Rights (FRA) URL:

https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/zustrich-znajomstvo-z-agentstvom-yeuropejskogo-soyuzu-z-osnovnih-prav-european-union-agency-fundamental-rights-fra

5. Наукова стаття: Роль Європейського Омбудсмена щодо захисту прав громадян ЄС та забезпечення належного управління інституційного механізму європейського союзу

Науковий керівник – Асірян С. Р., к. ю. н. асистент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Владислава Реуцька¹

ЗАБОРОНА АБОРТІВ ТА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЄС: РІШЕННЯ СЈЕУ

Процес розвитку суспільства завжди був взаємопов'язаним із розвитком каталогу прав людини. Не секрет, що закони завжди ґрунтувалися на нормах суспільної моралі. За що карати, як карати та які права захищати завжди вирішувалося крізь призму суспільних цінностей, розуміння та сприйняття. Однак усталені норми суспільної моралі з еволюцією відповідної групи людей видозмінювалися, відповідно реформувалися наукові позиції. Суспільне сприйняття завжди впливало на показники норми. Колись за норму вважали кровну помсту, кріпацтво, смертну кару.

Європейський Союз – це приклад демократичного суспільства, що продовжує свою боротьбу за права людей з огляду на виклики сьогодення. Його право реформується, що вбачається позитивним процесом, але завжди існуюватиме проблематика у врегулюванні прав людини. Одним з таких питань є аборт, як репродуктивне право позитивно-негативного характеру.

Право на аборт відноситься до тієї групи прав, які суперечать нормам церкви та моралі у деяких групах населення. Але це право має існувати, воно має бути невід'ємним для людини та вже знайшло своє місце у низці міжнародних договорів [1]. Абсолютна заборона абортів у законодавстві держав-членів ЄС не зустрічається, тобто, принаймі, коли мова йде про загрозу життю чи здоров'ю вагітної, переривання вагітності дозволяється. Справжня дискусія розгортається, коли мова йде про розширення цього права. Неготовність стати батьками, взяти на себе відповідальність за дитину, незацікавленість у її вихованні, втрата можливості самореалізації та відсутність економічної стабільності не є причинами переривання ва-

¹ студентка 3 курсу, групи 18-21-05 факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

гітності. Однак вказані аспекти спричиняють негативні наслідки: діти ростуть без належної уваги, не мають достатньо благ для розвитку, часто лишаються без належного нагляду, а за відсутності бажання та досвіду багаті батьків вдаються до насилля. Все це часто провокує у дітей вразливість, жорстокість, психологічні розлади, в подальшому може пробуджувати в них здатність до протиправної поведінки.

Через заборону абортів чи встановлення обмежень цього права у державах-членах ЄС поширилося таке явище як «позалікарняні» аборти. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я щороку помирає близько 23 000 жінок через ускладнення, що виникають в результаті такої процедури. Майже кожній смерті у таких випадках можна було б запобігти наданням доступу до безпечних та законних послуг з переривання вагітності [2].

Іншим поширеним явищем у зв'язку з такими обмеженнями став «абортний туризм». Щодо цього зробив свій висновок Суд справедливості у рішенні Суду справедливості 159/90. Вищий суд Ірландії звернувся до Суду справедливості із преюдиціальним зверненням та просив Суд справедливості відповісти на питання, які виникли в процесі розгляду ірландським судом справи *Товариство захисту ненароджених дітей Ireland Ltd («SPUC») проти Стівена Грогана* та чотирнадцяти інших посадових осіб студентських асоціацій [6].

Спір стосувався розповсюдження студентськими асоціаціями в Ірландії (країні, у якій завжди існувала заборона на аборти) конкретної інформації щодо назви та місцезнаходження клініки в іншій державі-члені, де проводиться медичне переривання вагітності.

Ірландські суди зазначали, що допомагати вагітним жінкам в Ірландії виїжджати за кордон для проведення абортів, зокрема, інформуючи їх про назву і місцезнаходження конкретної клініки або клінік, де проводяться аборти, а також про те, як з ними можна зв'язатися, заборонено згідно зі статтею 40.3.3 Ірландської Конституції.

Тож, Товариство захисту ненароджених дітей спиралося на національне законодавство та зазначало, що на конституційному рівні визнане право на життя ненароджених, а студентські асоціації стверджували, що заборона на аборт порушує основні права, особливо свободу вираження поглядів і свободу отримувати та поширювати інформацію, закріплену, зокрема, у статті 10 Європейської конвенції з прав людини [3].

Верховний суд Ірландії задав Суду справедливості зокрема такі питання:

1. Чи підпадає проведення абортів під визначення «послуг», передбачене статтею 60 Договору про заснування Європейського економічного співтовариства?

2. Чи може держава-член заборонити розповсюдження конкретної інформації про назву, місцезнаходження та засоби зв'язку з клініками в іншій державі-члені, де проводяться аборти?

3. Чи має право особа в державі-члені А поширювати конкретну інформацію про назву, місцезнаходження та засоби зв'язку з клініками в державі-члені Б, де проводяться аборти, якщо проведення абортів заборонено як Конституцією, так і кримінальним законодавством держави-члена А, але є законним за певних умов в державі-члені Б?

Суд справедливості висловив позицію щодо кожного з питань та надав таку відповідь щодо першого питання. Діяльність вважається «послугами», якщо вона здійснюється за винагороду, якщо не регулюється положеннями, що стосуються свободи руху товарів, капіталів або осіб. Професійна діяльність підпадає під визначення послуг. Переривання вагітності є медичною діяльністю, яка зазвичай здійснюється за винагороду і може здійснюватися як частина професійної діяльності. Тож, медикаментозне переривання вагітності, проведене відповідно до законодавства держави, в якій воно здійснюється, є послугою в розумінні статті 60 Договору.

Що ж до другого та третього питання, то Суд справедливості зазначив, що заборона студентським асоціаціям поширювати інформацію про назву і місцезнаходження клінік в іншій державі-члені, де добровільне переривання вагітності здійснюється на законних підставах, а також про засоби зв'язку з цими клініками, не суперечить законодавству Співтовариства, якщо ці клініки не беруть участі в поширенні зазначеної інформації.

Суд у рамках цих питань зосередив свою увагу на положеннях статті 59 і 62 Договору про ЄЕС.

По-перше, положення статті 59 Договору забороняють будь-які обмеження свободи надання послуг. З огляду на обставини, що є предметом основного провадження впливає, що інформація є проявом свободи вираження поглядів і свободи передавати й отримувати інформацію, яка не залежить від економічної діяльності, яку здійснюють клініки, засновані в іншій державі-члені, а тому це не може розглядатися як обмеження у значенні статті 59 Договору.

По-друге, розглядаючи аргумент відповідачів про те, що вказана заборона суперечить статті 62 Договору про ЄЕС, Суд зауважив, що стаття 62, яка доповнює статтю 59, не може забороняти обмеження, які не підпадають під сферу дії статті 59.

По-третє, відповідачі в основному провадженні стверджують, що заборона, про яку йдеться, порушує свободу вираження поглядів і свободу отримувати та поширювати інформацію. Суд висловив позицію, що не має повноважень оцінювати сумісність національного законодавства та основних, закріплених ЄКПЛ прав.

К. Альтер (K. Alter), яка присвятила більшість своїх робіт вивченню політичної природи ЄС та впливу Суду справедливості ЄС на політику ЄС, віднесла це рішення до прикладів прояву судового активізму, який

притаманний Суду справедливості ЄС. Подібні рішення визначили у подальшому тенденцію розвитку принципів верховенства та прямої дії права ЄЕС, які не було закріплено в жодному з положень установчого Договору. У цьому випадку принагідно зауважити – позиція Суду справедливості ЄС досить часто об'єктивно суперечила політичним та економічним інтересам держав-членів і породжувала політичний супротив всередині співтовариств. [5]

Заборона абортів є жорстким обмеженням прав людини, які несуть часто негативні наслідки як для батьків, так і для майбутніх дітей. І все ж справедливим буде відмітити, що тенденції щодо розвитку та удосконалення законодавства у рамках розширення права на аборт спостерігається у Європейському Союзі. Згадана вище Ірландія на референдумі 2018 року переважною більшістю скасувала заборону на аборти, що стало феноменальною зміною, хоча ряд бар'єрів все ж зберігається.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Войтюк Д. В. View of ПРАВА ЛЮДИНИ В ЄС ТА ЗАБОРОНА АБОРТІВ (АНАЛІЗ РІШЕННЯ СУДУ СПРАВЕДЛИВОСТІ C-159/90, THE SOCIETY FOR THE PROTECTION OF UNBORN CHILDREN IRELAND LTD V STEPHEN GROGAN AND OTHERS). *Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ»*. 2023. URL: <https://archive.logos-science.com/index.php/conference-proceedings/article/view/787/803> (дата звернення: 16.04.2024).

2. Нарок Т. Доступ і доступність абортів у світі – *Jurfem. Jurfem*. URL: <https://jurfem.com.ua/dostup-dostupnist-abortiv-u-sviti/> (дата звернення: 16.04.2024).

3. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 5 липня 2012 р

4. Case of The Society for the Protection of Unborn Children Ireland Ltd v Stephen Grogan and others. C-159/90. 1991. URL, електронний доступ: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61990CJ0159/>.

5. Дін С. А. Аборти у країнах ЄС: від лібералізації до безлічі бар'єрів – DW – 26.05.2022. *dw.com*. URL: [https://amp-dw-com.cdn.ampproject.org/v/s/amp.dw.com/uk/aborty-u-krainakh-ies-povilnyi-prohres-i-bezlich-barieriv-a-61928183/a-61928183?amp_gsa=1&_js_v=a9&usqp=mq331AQIUAKwASCAAgM=#amp_tf=Джерело:%20%1\\$s&aoh=17128631275745&referrer=https://www.google.com&share=https://www.dw.com/uk/aborty-u-krainakh-ies-povilnyi-prohres-i-bezlich-barieriv-a-61928183/a-61928183](https://amp-dw-com.cdn.ampproject.org/v/s/amp.dw.com/uk/aborty-u-krainakh-ies-povilnyi-prohres-i-bezlich-barieriv-a-61928183/a-61928183?amp_gsa=1&_js_v=a9&usqp=mq331AQIUAKwASCAAgM=#amp_tf=Джерело:%20%1$s&aoh=17128631275745&referrer=https://www.google.com&share=https://www.dw.com/uk/aborty-u-krainakh-ies-povilnyi-prohres-i-bezlich-barieriv-a-61928183/a-61928183) (дата звернення: 16.04.2024).

6. CJEU. The Society for the Protection of Unborn Children Ireland Ltd v Stephen Grogan and others. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61990CJ0159>

Науковий керівник: Спесивцева О. О., докторка філософії, асистентка кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ. ПРАВО ОБИРАТИ ТА БУТИ ОБРАНИМ

Конституція України [1] є основним законом нашої держави. Вона забезпечує виконання наших прав, обов'язків, та функціонування держави в цілому. Вона є проявом установчої влади народу, встановлює та регулює засади організації та діяльності органів влади, місцевого самоврядування та гарантії прав та свобод людини та громадянина.

Основою українського законодавства, її фундаментом – є Конституційне право, предмет якого полягає в регулюванні відносин в контексті «влада-суспільство» високої складності.

Сьогодні Конституційне право підіймає чергу важливих питань, пов'язаних з публічним управлінням та пошуком встановлення суспільної рівноваги на демократичних засадах правової, соціальної держави: питання про владу, її джерело, носіїв, форму, ставлення до людини та суспільства.

Право обирати та бути обраним, є одним з фундаментальних прав громадян у демократичних державах, без цього права неможливе існування демократії як такої. В вказаному ключі дослідження права обирати та бути обраним набуває особливої актуальності.

Вибори в Україні є вільними та відбуваються на основі загального прямого виборчого права. Стаття 38 говорить про те, що «громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраним до органів державної влади та місцевого самоврядування» [1]. Дана стаття є однією з основних у цій тематиці, та дає підґрунтя для реалізації інших статей Конституції України.

Конституція встановлює процес проведення виборів, та чітко зазначає, хто може приймати в них участь – Стаття 70 Основного закону окреслює процес виборів до органів державної влади та місцевого самоврядування, стаття 71 закріплює, що «вибори до органів державної влади та місцевого самоврядування є вільними та відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Виборцям гарантується вільне волевиявлення» [1].

Окрім Конституції є, також, низка законів, що регламентують основні засади, особливості й порядок проведення виборів в Україні, а саме: Ви-

¹ Національний університет «Одеська Політехніка» Навчально Науковий Інститут Публічної Служби та Управління І курс бакалаврату

борчий кодекс, «Про вибори народних депутатів України», «Про місцеві вибори», «Про центральну виборчу комісію» та інші.

Зі всього переліченого можна зробити висновок: в процесі участі в виборчому процесі громадяни можуть реалізувати права, які складаються з двох частин – право обирати; право бути обраним [2]. З першою частиною стикалася переважна більшість громадян України, ця частина регламентована статтею 70 Конституції України: «Право голосу на виборах і референдумах мають громадяни України, які досягли на день їх проведення вісімнадцяти років. Не мають права голосу громадяни, яких визнано судом недієздатними».

До того ж, у Виборчому Кодексі України [3] прописані основні виборчі права громадян України, що включають право вільно обирати та право бути обраним.

Окрім Конституції України та Виборчого Кодексу України, право на вільні вибори гарантує Загальна декларація прав людини, так як виборчі права належать до найважливіших прав і свобод людини та громадянина.

Друга частина регламентується зокрема статтею 76 Основного закону, де сказано, що: «Народним депутатом України може бути обрано громадянина України, який на день виборів досяг двадцяти одного року, має право голосу і проживає в Україні протягом останніх п'яти років» [1] – це стосується зокрема виборів до Верховної Ради України.

Конституція України, зокрема, регулює процес виборів до органів місцевого самоврядування: Стаття 141. «До складу сільської, селищної, міської, районної, обласної ради входять депутати, які обираються жителями села, селища, міста, району, області на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Строк повноважень сільської, селищної, міської, районної, обласної ради, депутати якої обрані на чергових виборах, становить п'ять років. Припинення повноважень сільської, селищної, міської, районної, обласної ради має наслідком припинення повноважень депутатів відповідної ради. Територіальні громади на основі загального, рівного, прямого виборчого права обирають шляхом таємного голосування відповідно сільського, селищного, міського голову, який очолює виконавчий орган ради та головує на її засіданнях. Строк повноважень сільського, селищного, міського голови, обраного на чергових виборах, становить п'ять років» [1].

Можемо провести деякі паралелі щодо виборів народних депутатів та виборів до органів місцевого самоврядування. В цілому вимоги, спосіб проведення виборів та строки повноважень обранців є схожими між собою.

Як **висновок** можна сказати, що в Україні чітко регламентоване та захищене право обирати та бути обраним. Дані положення закріплюються

Конституцією України, Виборчим Кодексом України та відповідними законами України. Окрім державних гарантій, дане право гарантується міжнародною спільнотою та Загальною декларацією прав людини.

Право обирати та бути обраним є невід'ємною частиною людського існування, та існування прогресивного, демократичного суспільства. Україна має і надалі захищати, регламентувати, та, якщо потрібно, модернізувати свою виборчу систему.

Література:

1. Конституція України. Київ, 2024. 56 с.

2. Право обирати і бути обраним. Межі втручання держави у це право. (справа Суховерхий проти України, Мельниченко проти України, Mathieu-Mohin and Clerfayt v. Belgium, Py v. France). URL: <https://yuristy.sumy.ua/advokatskij-ispit/usna-chastina/36-12-zakonodavstvo-pro-administrativni-pravoporushennya-ta-administrativne-sudochinstvo/304-pravo-obirati-i-buti-obranim>

3. Виборчий Кодекс України від 30 червня 2004 року № 1932-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 36, ст. 448. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-15#Text>

Науковий керівник: Озернюк Ганна Володимирівна, адвокат, член Національної асоціації адвокатів України, к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародних відносин та права Національного університету «Одеська політехніка».

Валерія Савченко¹

ПРАВА ЛЮДИНА В МІЖНАРОДНОМУ ПУБЛІЧНОМУ ПРАВІ: ЕВОЛЮЦІЯ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Тема прав людини в міжнародному публічному праві є дуже актуальною у сучасному світі з різноманітними соціальними, політичними та правовими викликами. По-перше, з розвитком глобалізації та зростанням взаємозалежності між країнами стає очевидним, що права людини стають предметом міжнародної уваги та регулювання. Стабільність та процвітання будь-якого суспільства неможливі без захисту прав людини на міжнародному рівні. По-друге, сучасний світ стикається з численними викликами для прав людини, такими як тероризм, кібератаки, масові міграції, конфлікти та інші. Ці виклики ставлять під сумнів ефективність та дієвість міжнародних механізмів захисту прав людини та потребують постійного оновлення та адаптації міжнародного права до нових реалій.

¹ Студентка 2 курсу, група 07мп-22-01

Багато вчених та науковців з усього світу присвятили свої дослідження проблемам прав людини в контексті міжнародного публічного права. Деякі з них варто відзначити Філіпа Алстона – відомого австралійського правознавця та професора міжнародного права, який зосереджується на правах людини та їх захисті на міжнародному рівні. Його роботи і статті часто присвячені аналізу еволюції прав людини та сучасним викликам у цій сфері; Манфреда Новака – австрійського юриста і професора, який багато працював у галузі прав людини, зокрема у міжнародних органах та органах ООН. Він відомий своїми дослідженнями з питань захисту прав людини та їх реалізації на міжнародному рівні.

Мета дослідження теми «Права людини в міжнародному публічному праві: еволюція та сучасні виклики» полягає в глибокому розумінні еволюції міжнародного регулювання прав людини та ідентифікації сучасних викликів, які ставлять під сумнів ефективність та дієвість механізмів захисту прав людини на міжнародному рівні.

Основні завдання дослідження включають: аналіз еволюції прав людини в міжнародному праві, ідентифікацію сучасних викликів для прав людини, оцінку ефективності міжнародних механізмів захисту прав людини та розробку пропозицій щодо поліпшення міжнародного регулювання прав людини.

Права людини в міжнародному публічному праві становлять одну з ключових складових сучасного міжнародного порядку. Еволюція цих прав відбувалася протягом десятиліть і відображається у прийнятті міжнародних угод, створенні міжнародних організацій та розвитку правових інструментів для їх захисту. Починаючи зі Загальної декларації прав людини 1948 року, міжнародне співтовариство продовжує активно працювати над розвитком та захистом прав людини на всіх рівнях.

Дослідження еволюції прав людини в міжнародному праві передбачає аналіз ключових етапів цього процесу. Починаючи з прийняття Загальної декларації прав людини, розглядаються подальші кроки у формуванні системи міжнародного права з питань прав людини, такі як прийняття міжнародних конвенцій, створення механізмів контролю за дотриманням прав людини, а також важливі судові рішення та резолюції міжнародних органів.

Сучасний світ стикається з численними викликами для прав людини, такими як тероризм, кібератаки, масові міграції та інші. Дослідження включає аналіз цих викликів та їхніх наслідків для прав людини, а також пошук шляхів їх подолання через міжнародне право та механізми захисту прав людини.

Результати дослідження підтверджують постійний процес розвитку та удосконалення прав людини в міжнародному контексті. Від прийняття

Загальної декларації прав людини 1948 року до сучасних міжнародних конвенцій та рішень міжнародних судових органів, стало очевидним, що міжнародне право постійно адаптується до нових викликів та реалій сучасного світу.

Загалом, права людини залишаються важливою та актуальною складовою міжнародного публічного права і вимагають постійного уваги та захисту з боку міжнародного співтовариства.

Список використаної літератури

1. Сухорольський П. Проблеми забезпечення та розвитку прав людини в умовах інформаційного суспільства / Петро Сухорольський. // Український часопис міжнародного права. – 2013. – № 1. – С. 18–23.
2. Міжнародне право: навч. посіб. / за ред. М. В. Буроменського. Київ: Юрінком Інтер, 2005. С. 187–208.
3. Права людини у міжнародному праві : підручник / за заг. ред. канд. юрид. наук, доцента А. В. Войціховського; [Бакумов О. С., Варунц Л. Д., Войціховський А. В., Гудзь Т. І. та ін.]; передм. А. В. Войціховський. Харків : ООО «Планета-Принт», 2021.
4. [https://uk.wikipedia.org/wiki/Міжнародне_право_прав_людини].
5. [<https://law.chnu.edu.ua/yurydyzatsiia-pryntsyru-povahy-prav-liudyny/>].
6. Трагнюк О. Я. Лекція «Міжнародне право прав людини».

Науковий керівник: Полич Валерія Павлівна, асистент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Yelizaveta Syzonenk¹o

THE RIGHT TO EUTHANASIA: ANALYSIS OF THE CASE LAW OF THE UNITED STATES AND THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Today, we cannot ignore the issue of the fourth generation of rights, which are defined by independence and the ability of a person to choose lawful behavior based on his or her own autonomy, but taking into account the unified legal context and compliance with moral and religious norms. These rights in some ways contradict the norms of religion and morality, which, together with the norms of law, have been a guarantee of positive behavior for centuries [1, p. 7–8]. The human right to life is a fundamental inalienable right of every

¹ Yaroslav Mudryi National Law University student, faculty of international law 2nd year, group 07mp-22-01

person, and it is linked to the right of a person to control his or her own life. However, does this mean that a person can end his or her life for certain reasons at will? An analysis and comparison of the case law of the USA and the ECtHR may reveal different approaches and standards in this regard.

At one time, the issue of euthanasia was considered by such philosophers as F. Nietzsche, J. Stuart Mill, P. Singer, and F. Bacon. With the spread of the issue of euthanasia in the scientific space, scientists also began to actively study it, in particular, Nyshchuk M. I., N. Borysovykh, N. A. Myalovytska, D. I. Holopapa, S. Khimchenko, T. Podkovenko, E. Chernikov and many others.

The purpose of the study is to analyze and compare the case law of the USA and the ECtHR on the right to euthanasia, and to highlight its features.

In general, there are three types of euthanasia: passive euthanasia is a deliberate termination of life-sustaining medical care by doctors, active euthanasia is the use of actions that cause a person's imminent death, and assisted suicide is suicide with the help of another person (usually a doctor) [2].

The case «In re Quinlan» (1976, the USA) dealt with the situation of 20-year-old Karen Ann Quinlan, who was in a coma after 5 months of hospitalization. Karen's parents wanted to remove her from life support. The State Supreme Court ruled that Karen's right to privacy included the right to be removed from life support. The Court took into account Karen's serious physical injuries and the low probability of her recovery. As Karen was unable to express her will and there was no evidence of her wishes, the Court allowed her parents to withdraw her from the ventilator [3].

In the «Pretty v. The United Kingdom» case the applicant, suffering from an incurable disease, wanted to end her life due to the loss of dignity she would face in the later stages of her illness. As assisted suicide is illegal in the UK, she requested immunity from prosecution for her husband, who would assist her. However, their request was denied. The applicant argued violations of various rights under the European Convention on Human Rights, including the right to life, prohibition of torture, right to respect for private and family life, freedom of expression, and prohibition of discrimination. The ECtHR found no violation of the authorities' actions regarding any of the articles mentioned. The case established that Article 2 of the Convention, which guarantees the right to life, does not include the right to die [4].

Indicative of the ECtHR's position on euthanasia are the cases of «Gross v. Switzerland» and «Koch v. Germany» on the right to die as an element of the right to respect for private life in the context of Article 8 of the Convention. In the «Koch v. Germany» case a German man's late wife, who suffered from total quadriplegia, sought authorization for assisted suicide, which was denied by German authorities. The man argued that this decision violated his rights under Article 8 of the European Convention on Human Rights. While German

courts dismissed his claims, the ECtHR found that his rights had been violated. The Court emphasized the husband's close relationship with his wife and criticized the domestic courts for not addressing the merits of the case. Ultimately, the Court ruled that while the husband couldn't claim a violation of his wife's rights, his own rights were infringed by the refusal of authorization and the court's failure to examine the case [5].

The «Gross v. Switzerland» case involved an elderly woman who wished to end her life, despite not suffering from a clinical illness. She was denied permission by Swiss authorities to obtain a lethal dose of a drug for suicide. She argued that this denial violated her right to decide her own fate, as protected by Article 8 of the Convention. Initially, the Court found a violation of Article 8 due to ambiguity in Swiss law regarding assisted suicide. However, after learning of the applicant's death and her deliberate attempt to conceal it, the Court declared the application inadmissible. It concluded that her actions constituted an abuse of the right of individual application under the Convention [6]. Consequently, the previous judgment was invalidated.

In the case «Sanles Sanles v. Spain,» the applicant advocated for the state's non-interference in an individual's decision to end their life according to their own chosen method. The applicant, legally appointed heir of her tetraplegic brother-in-law, who committed suicide while his plea for the recognition of the right to a dignified death was pending, sought to continue his legal proceedings. She requested recognition of the right to a dignified life or death, or non-interference with her brother-in-law's wish to end his life. However, the Court declared her complaints under various articles of the European Convention on Human Rights as inadmissible due to her lack of direct involvement in the alleged violations, stating she could not claim victim status [7].

Thus, the exploration of case law and philosophical discourse surrounding euthanasia underscores the complexity and sensitivity of end-of-life decisions. While legal systems grapple with reconciling individual autonomy and societal norms, it is evident that there is no consensus on the right to euthanasia across jurisdictions. A flexible approach to euthanasia is possible, in which, taking into account the patient's physical condition, legal capacity, and ability to express his or her will, certain types of euthanasia may be allowed and others may be prohibited. In some cases, the issue of euthanasia is not viewed as murder, but as a person's right to privacy, including the right to end it (the USA). The European Court of Human Rights acknowledges the right to end one's life only when such a right is enshrined in domestic legislation and is exercised in accordance with prescribed procedures.

References:

1. Adrian Vasile Cornescu. *The generations of human's rights*. Dny práva – 2009 – Days of Law: the Conference Proceedings, 1. edition. Brno : Masaryk University, 2009. –

p. 7–8. – URL: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/prispevky/tvorba_prava/Cornescu_Adrian_Vasile.pdf

2. School of Medicine University of Missouri. Euthanasia : website. URL: <https://medicine.missouri.edu/centers-institutes-labs/health-ethics/faq/euthanasia#:~:text=Passive%20euthanasia%3A%20intentionally%20letting%20a,but%20then%20removed%20from%20it>

3. Justia. Supreme court of New Jersey Decisions. In Re Quinlan case (1976) : website. URL: <https://law.justia.com/cases/new-jersey/supreme-court/1976/70-n-j-10-0.html>

4. Hudoc. Decisions of the European Court of Human Rights. Case of Pretty v. The United Kingdom (*Application no. 2346/02*) : website. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-60448%22%7D>

5. Hudoc. Decisions of the European Court of Human Rights. Case of Koch v. Germany (*Application no. 497/09*) : website. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-112282%22%7D>

6. Hudoc. Decisions of the European Court of Human Rights. Case of Gross v. Switzerland (*Application no. 67810/10*) : website. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-146780%22%7D>

7. Hudoc. Decisions of the European Court of Human Rights. Case of Sanles Sanles v. Spain (*Application no. 48335/99*) : website. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-22151%22%7D>

Supervisor: Polych Valeriia Pavlivna, PhD, Assistant Professor of the European Union Law Department, Yaroslav Mudryi National Law University.

Анастасія Сіденко¹

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Інноваційні технології є прогресом для людства у XXI столітті. Однак, попри створення нових можливостей, перед державами постає питання всебічного їх врегулювання, яке забезпечить дотримання прав людини та унеможливить їх порушення. Так, питання нормативно-правового регулювання штучного інтелекту (далі – ШІ) в Європейському Союзі має забезпечити прозорість, безпечність використання технологій ШІ та унеможливити їх використання для злочинних намірів.

Так дослідниця штучного інтелекту Вів'єн Мін (*Vivienne Ming*) висловила думку, що ми повинні думати про права ШІ як про права людини [1]. Ця ідея стала підставою для жвавої дискусії. З одного боку, вчені погодились, що ШІ може розвинути свідомість і відчуття, як наслідок може

¹ Студентка 3 курсу факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

допомогти визначити етичні рамки для його розробки та використання. Але з іншого боку, існують певні застереження, що прирівняння прав ШІ до прав людини може спричинити антропоморфізацію та недооцінку його сутності та ризиків.

Для зменшення суперечностей та попередження негативних наслідків сьогодні головним завданням міжнародної спільноти, зокрема держав-членів Європейського Союзу, є розробка нормативно-правових актів в сфері регулювання штучного інтелекту, встановлення принципів та правил його використання, створення механізму контролю за дотримання етичних норм під час його використання та поглиблення співпраці на міжнародному рівні щодо регулювання ШІ.

Так, Європейський Союз зробив важливий крок в регулювання ШІ, ухваливши Artificial Intelligence Act (Акт про ШІ, далі – AI Act), мета якого створити безпечне середовище для використання та розвитку ШІ. На нашу думку, AI Act забезпечить баланс між інтересами людей та розвитком технологій ШІ на благо людства.

Забезпечення балансу проявляється у запровадженні п'ятих категорій класифікації систем ШІ: заборонені, високого ризику, з обмеженим рівнем ризику та мінімальним ризиком або не ризикові.

До заборонених відносяться технології розпізнавання емоцій та маніпулювання поведінкою, «соціального скорингу», прогнозування в правоохоронних цілях, а також більшість систем біометричної ідентифікації. Єдиним винятком коли можуть бути використані біометричні дані правоохоронними органами це наявність судового дозволу у визначених конкретних ситуаціях [2].

До категорії «високого ризику» належать ті системи, що можуть нести небезпеку здоров'ю людини, демократії та безпеці держави. Прикладом може слугувати використання ШІ у сфері освіти та професійної підготовки, працевлаштування, збереження таємниці щодо певної інформації (наприклад, банківських даних) [2].

Категорії «з обмеженим рівнем ризику» має особливі зобов'язання щодо прозорості. Користувачі таких систем мають чітко усвідомлювати, що вони взаємодіють з системою ШІ, щоб мати можливість прийняти рішення: продовжувати чи припинити взаємодію. Ця категорія не має значного впливу на користувачів, ШІ використовують у сферах, де відбувається обмін даними або контентом між користувачами. Прикладом системи ШІ з обмеженим ризиком є рекомендації на YouTube [3].

Що стосується категорії «з мінімальним ризиком» або «не ризикові», то вони не мають значного впливу на користувачів та їхні права. Крім того, AI Act не вводить додаткових обмежень або вимог для систем ШІ цього рівня ризику. До них належать персональні помічники, рекомендаційні системи, віртуальні асистенти та інші розважальні програми [3].

Досить цікавим є питання імплементації AI Act державами-членами ЄС, адже порівняно з Білою книгою з ШІ, він має обов'язковий характер. Існує певна гнучкість у його імплементації, а саме альтернатива – внесення змін до своїх існуючих законів чи ухвалення нового закону [4].

AI Act має положення щодо штрафних санкцій за порушення законодавства, пов'язаного з використанням ШІ. Їх розмір може становити до 30 мільйонів євро або, якщо порушником є компанія, до 6% її загального річного обороту за попередній фінансовий рік.

Відповідно до положень AI Act, має бути створений спеціальний European Artificial Intelligence Board та регулятори на національному рівні. Основною метою регуляторів на національному рівні є нагляд за застосуванням та імплементацією AI Act. А такий орган як Європейський інспектор із захисту даних діятиме як компетентний орган для нагляду за інституціями, установами та органами ЄС, які підпадають під дію AI Act [3].

Ціллю правового регулювання ШІ є не лише регулювання технологій ШІ та їхнього впливу на суспільство, а й збільшення фінансування для розробки ШІ технологій. Адже, це забезпечить їх сталий розвиток та можливість конкурувати з провідними країнами у цій сфері (таких як США).

Отже, штучний інтелект має значний потенціал для трансформації права ЄС. Головною метою регулювання ШІ є мінімізування ризиків та спрямування його на використання з дотриманням цінностей ЄС. Адже правове регулювання є опорою, яка дозволяє дотримуватися балансу між правами людини та розвитком штучного інтелекту.

Список використаних джерел:

1. Minevich M. Vivienne Ming: A Force In AI Unlike Any We Have Seen Before. Forbes. URL: <https://www.forbes.com/sites/markminevich/2022/04/05/vivienne-ming-a-force-in-ai-unlike-any-we-have-seen-before/?sh=65ee64765704>

2. EU AI Act: first regulation on artificial intelligence. European Parliament. URL: <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20230601STO93804/eu-ai-act-first-regulation-on-artificial-intelligence>

3. Петрів О. Штучний інтелект та Artificial Intelligence Act: час для юридичних рамок. *Центр демократії та верховенства права*. 2023. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/artificial-intelligence-act/>

4. AI Act Implementation: Timelines & Next steps. EU Artificial Intelligence Act. *EU Artificial Intelligence Act. Up-to-date developments and analyses of the EU AI Act*. URL: <https://artificialintelligenceact.eu/ai-act-implementation-next-steps/>

Науковий керівник: Спесивцева О. О, доктор філософії, асистентка кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ПОВИННОСТІ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

5 жовтня 1975 року, за день до початку Війни судного дня, начальник генштабу ЦАХАЛус Давид «Даво» Елазар благав президентку Голду Меїр про оголошення мобілізації. Втім, вже було запізно. Зволікання ізраїльського уряду тоді ледь не коштувало його країні військової катастрофи. Для європейських лідерів сьогодні часу на прийняття всіх необхідних рішень перед «судним днем» цілком достатньо. Російсько-українська війна триває вже два роки, а про невідворотність вступу в нього Європи повідомляють західна преса та офіційні політики. На тлі конфлікту, що розгортається, відбулася актуалізація дискусій, пов'язаних із європейською безпекою, серед яких одним із найважливіших постає питання відновлення загальної військової повинності в державах ЄС.

Бог все ще на боці великих батальйонів. Аналіз тривалого військового конфлікту між Росією та Україною Міжнародним інститутом стратегічних досліджень свідчить про те, що сучасна війна й понині потребує участі масових армій, які вимагають швидкого поповнення численними резервами. Втім, лише у дев'яти з усіх держав-учасниць НАТО, розташованих на європейському континенті, сьогодні існує військова повинність. Деякі з них, такі як Швеція, Латвія і Литва відновили останню лише після російського вторгнення. Інші (Норвегія, Данія, Фінляндія, Греція, Туреччина) мали її й до останніх пір. Але більшість держав, та зокрема такі стратегічно важливі, як Польща, Франція й Німеччина досі зберігають контрактні армії та не мають загального призову. Судячи з наявної ситуації, найбільш готовим до сучасної війни є північний європейський фланг НАТО, тоді як центр все ще не дійшов до прийняття необхідних рішень та залишається вразливим.

Проте, слід вказати, що у більшості випадків це саме обмеження чинних артикулів національних законодавств, а не їх повна відсутність. Так, стаття 12а Основного закону ФРН зазначає, що «чоловіки можуть бути зобов'язані служити у збройних силах з 18 років». У 2011 році німецький уряд запровадив мораторій на загальну військову повинність. Виходячи з цього, я пропоную не вважати головною перепорою до відновлення призову суто існуючі юридичні обмеження. Більш важливим є ставлення європейців до ймовірної служби в армії. За даними опитування YouGov лише 11 відсотків німців готові захищати свою країну зі зброєю в руках

¹ НЮУ імені Ярослава Мудрого, студент, факультет міжнародного та європейського права, 2 курс, 1 група

у випадку війни. Оскільки Бундесвер одночасно постійно нарікає на значне зниження інтересу німців до військової служби, Німеччину загалом можна вважати «ахіллесовою п'ятою» у європейській безпеці. На фоні німців позитивно відрізняються французи, 57% серед яких готові воювати за свою державу у будь-якому конфлікті. 66% поляків висловили готовність до збройної боротьби. Загалом лише 32% європейців бажають активно брати участь у війні. Потрібно не забувати, що саме пряме втручання у російсько-українську війну наразі ніде не користується великою підтримкою, тому будь-які опитування свідчать про мотивацію лише у випадку пасивно- оборонного сценарію. Дані соціологічних досліджень свідчать про низький рівень психологічної готовності європейців до участі у Третій світовій війні.

Тривають дискусії щодо відновлення призову. Міністр оборони Німеччини Борис Пісториус заявив, що «призупинення військової служби було помилкою». Аналогічним чином, але вже відносно всієї Європи, висловився президент Латвії Едгар Рінкевич. Неодноразово, упродовж всього свого президентства, про необхідність відновлення мобілізаційної армії у Франції говорить Еманюель Макрон. Одночасно існує критика такого підходу. Зокрема, німецький міністр фінансів Крістіан Лінднер назвав розмови навколо призову «дискусією про привиди». Польський міністр оборони Маріуш Блашак також не бачить потреби у запровадженні загальної служби. Критична частина аналітики європейської преси в цілому зводиться до того, що різке розширення військового потенціалу через загальну військову підготовку здатного тримати зброю в руках населення може залишити мало місця для військових інновацій. Замість повної військової повинності пропонується реформувати резервну систему збройних сил європейських учасників НАТО: розширити чисельність та підвищити якість підготовки.

Скільки залишилось часу для ухвалення зазначених рішень? Це неможливо передбачити. Міністр оборони ФРН заявляв, що війна з Росією відбудеться через 5–8 років. Зважаючи на заяви інших європейських лідерів, які закликають до прискорення підготовки до активного конфлікту, на вже вжиті заходи, зокрема оновлення Європейської декларації безпеки, вступ Швеції та Фінляндії до НАТО, запровадження загального призову у деяких європейських державах, а також на регулярні повідомлення про побоювання щодо ймовірної російської агресії проти Прибалтики та підтвержені російською стороною міри щодо зміцнення оборони на її західному напрямку, можна зробити висновок, що повномасштабна європейська війна відбудеться незабаром.

Підсумовуючи, скажу, що запровадження загального військового призову в державах ЄС, беззаперечно, є надзвичайно актуальним питанням,

що потребує якнайшвидшого вирішення. У протистоянні сучасного типу не можна розраховувати на невеликі професійні армії. Уникнути загибелі сотень тисяч солдатів неможливо. Всі сторони мають бути готові до тривалого, виснажливого протистояння, в умовах якого відсутність широкої мобілізації означатиме гарантований програш. Європейці загалом ще психологічно не готові до такого сценарію, а серед лідерів Європи помітна відсутність єдності у питанні розгортання великих армій. Втім, наявність дискусій та загальне медійне висвітлення проблеми надають впевненості у якнайшвидших позитивних змінах. Набагато більш негативним було б ігнорування перспектив створення юридичних та фактичних підстав для майбутньої неминучої загальноєвропейської мобілізації.

Джерела:

1. Foreign Policy. For Europe, Military Conscription Is No Answer to Russia's War. Analysis. – <https://foreignpolicy.com/2023/02/14/europe-nato-military-russia-war-ukraine-conscription-draft-reserves-training-manpower/>

2. Слово і діло. Аналітичний портал. Дедали більше країн Європи схилиються до відновлення обов'язкового призову. – <https://www.slovoidilo.ua/2024/04/05/infografika/suspilstvo/dedali-bilshe-krayin-yevropy-sxylyayutsya-vidnovlennya-obovyazkovoho-pryzovu>

3. Gallup International. Fewer People are Willing to Fight for Their Country Compared to Ten Years Ago. – <https://www.gallup-international.bg/en/48127/fewer-people-are-willing-to-fight-for-their-country-compared-to-ten-years-ago/>

4. DW. Germany debates reintroducing military conscription – <https://www.dw.com/en/germany-debates-reintroducing-military-conscription/a-64601831>

5. УП. Half of French youth is ready to fight in Ukraine to defend French interests. <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2024/04/14/7451168/>

6. Euractiv. Most Poles against army involvement in Russia-Ukraine war – <https://www.euractiv.com/section/politics/news/most-poles-against-army-involvement-in-russia-ukraine-war/>

Научний керівник: Полич В. П., асистент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Єва Сумко¹

ПРАВОВІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ ВОД

У Водному кодексі України закріплено, що усі води (водні об'єкти) на території України є національним надбанням Українського народу, од-

¹ Студентки 4 курсу Інституту права (Львівський державний університет внутрішніх справ)

нією з природних основ його економічного розвитку і соціального добробуту [1]. У зв'язку з цим, охорона водних ресурсів має велике значення для забезпечення екологічної стабільності та здоров'я нації.

Питання щодо правових заходів охорони вод в Україні є актуальним з кількох причин а саме : забруднення водних джерел , пошкодження водних інфраструктурних об'єктів, зміни клімату тощо. Воєнний конфлікт може призвести до забруднення водних джерел через викиди від військової техніки, пожежі, вибухи та інші військові дії , можуть спричинити пошкодження водних інфраструктурних об'єктів, таких як водозабірні споруди, водопровідні мережі та очисні споруди. Це може призвести до переривання водопостачання та забруднення води.

Україна має комплексне законодавство, яке регулює використання та охорону водних ресурсів. Основними законодавчими актами є Водний кодекс України, Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Правила охорони поверхневих вод від забруднення зворотними водами»: постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 1999 р. №465 та інші нормативно-правові акти, що визначають права та обов'язки суб'єктів у галузі водних ресурсів.

Перелік основних водоохоронних заходів міститься у Водному кодексу України у розділі IV. До числа водоохоронних заходів віднесені: утворення водоохоронних зон, прибережних захисних смуг, зон санітарної охорони водних об'єктів, смуг відведення, берегових смуг водних шляхів тощо.

Так, Порядок визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режим ведення господарської діяльності в них: постанова Кабінету Міністрів України від 8 травня 1996 р. №486 закріплює , що водоохоронні зони створюються для найбільш сприятливого режиму водних об'єктів, попередження їх забруднення, засмічення і вичерпання, знищення навколоводних рослин і тварин , а також зменшення коливань стоку вздовж річок, морів та навколо озер, водосховищ і інших водойм [2].

Також, Водний кодекс України передбачає заходи запобіжного характеру. Зокрема, охорона підземних вод, водних об'єктів, віднесених до категорії лікувальних; запобігання забрудненню вод добривами і хімічними засобами захисту рослин; розробка умов розміщення, проектування, будівництва, реконструкції підприємств, споруд та інших об'єктів, що можуть впливати на стан вод та на стан рибогосподарських водних об'єктів; охорона внутрішніх морських вод та територіального моря [3]. Особливу увагу привертають правові заходи, які гарантують захист водних ресурсів від забруднення, засмічення та експлуатації.

Так, Правила охорони внутрішніх морських вод і територіального моря від забруднення та засмічення: постанова Кабінету Міністрів України

від 29 лютого 1996 р. у ред. постанови від 29 березня 2002 р , встановлюють вимоги щодо запобігання забрудненню та засміченню внутрішніх морських вод і територіального моря України підприємствами, установами, організаціями всіх форм власності, громадянами України, а також іноземними юридичними і фізичними особами та особами без громадянства, українськими та іноземними суднами, які перебувають у цих водах [4].

За засміченням розуміється введення до водних об'єктів предметів і матеріалів, що негативно впливають на їх стан. Це можуть бути деревина, будівельне сміття, металобрухт та інші промислові або побутові відходи. У цьому випадку якість води змінюється повільно, але не настільки, щоб водні об'єкти стали непридатними для використання за призначенням. Тому водним законодавством передбачено заборону на скид у водні об'єкти промислових, побутових, радіоактивних та інших видів відходів і сміття.

Правова охорона, окрім заходів, які безпосередньо пов'язані з правом, включає також організаційні, економічні, виховні та інші заходи, які спрямовані на забезпечення збереження, раціонального використання вод для потреб населення і галузей економіки [5].

З метою організаційного здійснення державного моніторингу вод, взаємодії центральних органів виконавчої влади у процесі його здійснення та забезпечення органів державної влади і органів місцевого самоврядування інформацією для прийняття рішень щодо стану вод , діє Порядок здійснення державного моніторингу вод: постанова Кабінету Міністрів України від 20 липня 1996 р. № 815.

Покращення стану водних ресурсів в Україні та правового регулювання водних об'єктів є важливими завданнями для забезпечення сталого розвитку та збереження екологічної рівноваги. Так, наприклад , Джуган Вікторія Олегівна у своїй праці «Правове регулювання використання та охорони вод в Україні» з метою покращення стану водних ресурсів в Україні, їх раціонального використання та охорони, пропонує проводити ефективну державно-правову політику у сфері вод, орієнтовану на: ефективну реалізацію водного законодавства України, збереження водного фонду України; включити до Кодексу України про адміністративні правопорушення статті, яка б передбачала відповідальність за порушення режиму господарської діяльності у водоохоронних зонах та на землях водного фонду тощо[6].

Отже, охорона водних ресурсів в Україні є однією з важливих складових екологічної політики країни. Законодавство з цього питання відповідає вимогам міжнародних стандартів та враховує особливості національної екологічної ситуації. Проте, необхідно постійно вдосконалювати правові заходи з охорони водних ресурсів, враховуючи зростаючі екологічні ви-

клики та потреби суспільства. Аналіз чинного законодавства дає змогу констатувати відсутність в Україні узгодженого підходу до правового регулювання використання та охорони вод. Основою таких підсумків є суперечливість положень Водного кодексу України, Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» та інших нормативно-правових актів України. Також важливо забезпечити ефективне виконання і контроль за виконанням законодавства з охорони водних ресурсів для забезпечення сталого розвитку та збереження природного середовища для майбутніх поколінь. Питання щодо правових заходів охорони вод в Україні є актуальними через їхнє велике значення для екологічної, економічної та соціальної стійкості країни. Я вважаю, що зусилля та співпраця всіх зацікавлених сторін, включаючи державні органи, громадські організації, бізнес та населення, є ключем до успішного покращення стану водних ресурсів в Україні.

Список використаної літератури:

1. Водний кодекс України від 6 червня 1995 р. №213/95-ВР.
2. Порядок визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режим ведення господарської діяльності в них: постанова Кабінету Міністрів України від 8 травня 1996 р. №486.
3. Підручник Екологічне право України А. П. Гетьман, М. В. Шульга Харків 2005.
4. Правила охорони внутрішніх морських вод і територіального моря від забруднення та засмічення: постанова Кабінету Міністрів України від 29 лютого 1996 р. у ред. постанови від 29 березня 2002р.
5. А. І. Черемнова ВОДНИЙ ФОНД УКРАЇНИ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ.
6. Правове регулювання використання та охорони вод в Україні: ДЖУГАН Вікторія Олегівна 2009.

К. Філін¹

ГРОМАДЯНСТВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ЙОГО ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Правовий зв'язок між особою та державою, що породжує їх взаємні права та обов'язки називається громадянством. Дійсно, даний інститут покликаний реалізувати правосуб'єктність людини шляхом визначення її особливого статусу порівняно з іноземцями чи особами без громадян-

¹ студент Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ства. Проте враховуючи правову природу Європейського Союзу (далі – ЄС), ми не можемо стверджувати, що громадянство ЄС – це такий самий правовий зв'язок особи з Союзом, так як із державою. Відрізняється і зміст даного інституту. Так, громадянство ЄС зумовлює появу нових прав та обов'язків, порядок його набуття та втрати теж має свою специфіку. Таким чином, громадянство ЄС – доволі особливий інститут, що має свій унікальний зміст та особливості, які варто дослідити.

Цілком очевидно, що протягом усього періоду європейської інтеграції, коли обговорювалась ідея об'єднання Європи задля поглиблення співпраці, питання єдиного громадянства усіх членів Союзу теж не залишалось поза увагою. Тому перший нормативно-правовий акт, що офіційно запровадив інститут громадянства ЄС – це Договір про ЄС у редакції Маастрихтського договору від 07.02.1992 р. Поява громадянства ЄС була обумовлена потребою в захисті прав та інтересів громадян країн-членів Союзу, слугувати свого роду символом європейської єдності [1, с. 271]. Щодо набуття такого статусу особі, то достатньо мати громадянство країни-члена ЄС. Дійсно, Договором про функціонування ЄС закріплено, що кожен, хто має громадянство однієї із держав-членів, є громадянином Союзу. Тобто громадянство ЄС є додатковим до національного громадянства, воно його ні в якому разі не замінює [2].

Важливо пам'ятати, що хоч і громадянство ЄС впливає з факту членства конкретної держави в Союзі, воно ніяк не впливає на безпосереднє національне громадянство особи. Цікаву думку висловив професор Яковюк І. В., зазначивши, що «громадянство держави» та «громадянство ЄС» – зовсім не тотожні інститути. Зумовлено це тим, що Союз – це не суверенний суб'єкт, а тому правовий зв'язок між ним та його громадянами не може бути ідентичним тому зв'язку, що існує між державою та цими ж особами [3, с. 15]. Таким чином ми розуміємо, що громадянство ЄС фактично набувається через наявність громадянства держави-члена ЄС, при цьому воно залишає без змін перелік прав і обов'язків, що закріплені за особою на національному рівні. Більше того, громадянство ЄС характеризується зокрема і тим, що воно наділяє його носіїв ще й іншими правами та обов'язками.

Так, договором про функціонування ЄС передбачено спеціальні права для громадян ЄС, зокрема: право на вільний рух та проживання у межах території країн-членів, право на захист у межах третіх країн завдяки дипломатичним представництвам та консульствам держави-члена, право обирати й бути обраним до Європейського Парламенту, право туди звертатися [2].

Розглянувши права громадян ЄС, цілком закономірним було б звернути увагу на їх обов'язки. Знову ж таки, професор Яковюк І. В. слушно

вказав, що закріплення за громадянами ЄС особливих обов'язків викликало б обурення серед держав-членів, адже це лишній раз б зачіпало болючу тему державного суверенітету [3, с. 21]. Тобто розуміємо, що «обов'язки», які формально згадуються у Договорі про функціонування ЄС – це ті ж обов'язки, що передбачені національним рівнем країн-членів. Таким чином, громадянство ЄС – це набуття громадянином держави-члена Союзу нових, спеціальних прав, однак водночас наявність громадянства ЄС не обтяжує особу новими обов'язками.

Доволі важливо зазначити, що Лісабонський договір дещо по-іншому визначив співвідношення між національним громадянством та громадянством ЄС. Так, раніше громадянство ЄС визначалося як «complementary», тобто взаємодоповнююче. Натомість чинний Договір закріплює, що громадянство ЄС є «additional» – додаткове. З одного боку нічого не змінилося, оскільки в обох версіях Договору чітко визнавалось те, що громадянство ЄС не заміняє національне громадянство. Однак ознака «additional» підкреслила факт того, що громадянство ЄС лише додає нові права, і ні в якому разі не обмежує права, які передбачені національним громадянством [4, с.234].

Щодо процедури набуття і втрати громадянства ЄС, то тут потрібно дивитися крізь призму повноважень як Союзу, так і держав-членів. З одного боку, процес набуття чи втрати даного громадянства буде різною і залежатиме від законодавств країн-членів ЄС. Проте з іншого боку, нормативні акти Союзу щодо інституту громадянства будуть спрямовані на уніфікацію національних законодавств у даній сфері. Тобто держави-члени регулюють дане питання шляхом регламентації підстав набуття і втрати національного громадянства. Отже, взаємозв'язок громадянства держав-членів та громадянства ЄС зумовлює неможливість окремої регламентації громадянства ЄС на рівні держави. Водночас робимо висновок, що регламентація даного інституту на рівні Установчих договорів ЄС також викликало б сумніви, оскільки питання меж суверенітету держав завжди буде актуальним.

Таким чином, громадянство ЄС – це доволі специфічний інститут права ЄС. Аналізуючи його зміст та особливості можна зробити висновок, що воно лише покликане доповнити вже існуючий каталог прав і обов'язків громадян держав-членів ЄС новими правами, що дає свого роду привілеї даним особам, які автоматично вважаються громадянами ЄС.

Література:

1. Кулабухова А. В. Каталог прав громадян Європейського Союзу // Право та інновації. – 2016. – № 1 (13). – С. 270–275.

2. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_b06

3. Яковюк І. В. Громадянство ЄС: поняття і співвідношення з національним громадянством // Проблеми законності. – 2010. – № 107. – С. 13–22.

4. Європейське право: право Європейського союзу : підручник : у трьох кн. / за заг. ред. В. І. Муравйова. – К. : Ін Юре, 2015 – Кн. перша : Інституційне право Європейського союзу / В. І. Муравйов, О. М. Шпакович, О. М. Лисенко, О. В. Свя-тун. – К. : Ін Юре, 2015. – 312 с. – ISBN 978-966-313-507-6.

Науковий керівник: Асірян С. Р., к.ю.н., асистент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Т. Хомінець¹

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК КЛЮЧОВИЙ АСПЕКТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ДЕМОКРАТІЇ

Гендерна рівність є одним із принципів забезпечення прав людини, основою демократичного розвитку держав та світової спільноти. Процеси глобалізації та інтеграції супроводжуються розширенням можливостей жінок і чоловіків, подоланням проявів професійної дискримінації, гендерної сегрегації праці, нерівної оплати праці, гендерно зумовленого насильства тощо [1, ст. 464].

Принцип гендерної рівності передбачає надання рівних можливостей і гарантій дотримання прав людини незалежно від її статі. Гендерна рівність є не лише фундаментальним правом людини, але й необхідною основою для мирного, процвітаючого та сталого світу [4, ст. 236]. Гендерна рівність являє собою одну з ключових Цілей сталого розвитку. Ціль №5 зосереджується на забезпеченні рівності між жінками та чоловіками на різних рівнях життя, таких як здоров'я, освіта, зайнятість, політична участь та ін. [3].

В Україні ратифіковано низку міжнародних документів, спрямованих на забезпечення рівних прав жінок і чоловіків. Одним з механізмів і етапів впровадження політики рівних можливостей є гендерний аудит, який дозволяє оцінити стан імплементації положень гендерної політики [1, ст. 467]. На сьогодні гендерний аудит розглядається дослідними та експертними колами як ефективний засіб вдосконалення соціально орієнтованої політики як на рівні держави, так і на рівні окремої установи або

¹ студентка 2 курсу Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

організації. В Україні відома методологія Міжнародної організації праці, що характеризує гендерний аудит як новий спосіб, моніторингове знаряддя в сфері просування політики гендерної рівності [1, ст. 468]. За допомогою гендерного аудиту аналізують, якою мірою принципи гендерної рівності реалізовані в діяльності організації (компанії, університету), яким чином гендерний компонент інтегрований в стратегічні, програмні документи, звіти про діяльність і в функціонування організації.

Очевидно, що повномасштабна війна проти України лише загострила проблему гендерної рівності в українському суспільстві. Вже в умовах воєнного стану, у 2022 році за офіційними даними Національної поліції України, надійшло 244 381 звернення з приводу фактів домашнього насильства, що є на 40% більше, ніж у попередньому році (144 394) та на 15% більше, ніж у 2020 році (208 748) і на 41% більше, ніж у 2019 році (141 814). 2020 р. [2], а Асоціація жінок-юристок України «ЮрФем» наводить дані, що у цей період «прокуратурою було відкрито лише 3 037 кримінальних проваджень» [3]. Принцип гендерної рівності та недискримінації є прописаним у національному законодавстві (ст. 2 Кодексу законів про працю України), у ЗУ «Про зайнятість», ЗУ «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 року, та ЗУ «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 6 вересня 2012 року). Але на сьогодні можна впевнено говорити про очевидні проблеми у сфері протидії домашньому та гендерно зумовленому насильству, передовсім, у площині реагування на факти домашнього та гендерно зумовленого насильства з боку правоохоронних органів та соціальних служб, доступу постраждалих від домашнього чи сексуального насильства жінок до отримання якісної правової допомоги та справедливого ефективного правосуддя, а також проблем дискримінації жінок у сфері реалізації права на працю (розмір оплати праці, зменшення розриву в оплаті праці жінок і чоловіків тощо), права на відпочинок, щодо охорони здоров'я [2].

Підсумовуючи, варто наголосити, що Україна рухається у напрямку гендерної рівності, боротьби з дискримінацією та досягнення цілей сталого розвитку. Але важливо також актуалізувати застосування практики Європейського суду з прав людини та міжнародних договорів України, що стосуються захисту постраждалих від гендерної дискримінації.

Список використаної літератури:

1. Крочук М. І. Гендерна рівність як складова загального принципу рівності. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2011. №4. С. 464–471

2. Змисла М. Чи втратило домашнє насильство свою актуальність в умовах воєнного стану? Юридична газета Online. 14 березня 2023. URL:<https://>

yur-gazeta.com/dumka-eksperta/chi-vtratilodomashne-nasilstvovoyu-aktualnist-v-umovah-voennogo-stanu-.html (дата звернення: 12.04.2024).

3. Кіт Х. Чи можна досягти цілей сталого розвитку без гендерної рівності? Юридична газета Online. 21 січня 2022.

URL:<https://yurgazeta.com/publications/practice/inshe/chi-mozhna-dosyagti-ciley-stalogorozvitku-bez-gendernoyi-rivnosti.html> (дата звернення: 12.04.2024).

4. Вага К., Жукова В. Гендерна рівність як чинник забезпечення сталого розвитку. Права людини – пріоритет сучасної держави : зб. матеріалів Всеукр. науково-практ. конф. Одеса, 2021. С. 236–240.

Науковий керівник: Геєць І. В., к.ю.н., доцент кафедри політології, права та філософії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Єлізавста Черьомухіна¹

РОЛЬ ЄС В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ: ДОСЯГНЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Гендерна рівність є однією з умов демократії, яка забезпечує рівноправну участь людей незалежно від статі у різних сферах життя. Забезпечення рівності є однією із цінностей Європейського Союзу. Протягом всього часу свого існування ЄС вживає заходів для просування гендерної рівності у всіх сферах життя, включаючи політику, економіку, освіту та охорону здоров'я.

Гендерна рівність та права жінок є критичними питаннями для сучасного суспільства. Протягом останніх десятиліть досягнуті значні успіхи в боротьбі за гендерну рівність. Однак, разом з досягненнями, існують і виклики, які потребують уваги та негайних заходів.

Стратегія гендерної рівності ЄС на 2016–2019 роки була спрямована на забезпечення рівного ставлення до всіх громадян, незалежно від їхньої статі. Ця стратегія включала ряд ключових ініціатив, таких як боротьба з дискримінацією, забезпечення рівного доступу до якісної освіти, забезпечення гендерної рівності в економіці і зміцнення прав жінок [1]. Стратегія гендерної рівності ЄС на 2016–2019 роки мала на меті стимулювати прогрес у п'яти ключових сферах:

1. Економічна участь та підприємництво жінок – зменшення гендерного розриву в оплаті праці, покращення доступу до догляду за дітьми та підвищення представництва жінок у керівництві.

¹ Студентка III року навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Спеціальності 081 «Право» факультету міжнародного та європейського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (Україна, м. Харків)

2. Баланс між професійним та особистим життям – заохочення використання гнучких форм роботи та розширення доступу до якісного догляду за дітьми.

3. Рівне представництво у прийнятті рішень – збільшення кількості жінок на керівних посадах у політиці та бізнесі.

4. Вчинення насильства над жінками – запобігання та боротьба з насильством над жінками та дівчатами, а також підтримка жертв.

5. Рівність гендерних ролей у суспільстві – сприяння гендерній рівності у стереотипах, нормах та поведінці [1].

Закони, які гарантують рівні права та можливості для чоловіків та жінок, були прийняті майже в усіх країнах світу. Жінки стали більш активними в політиці, науці та бізнесі, а міжнародні організації, як-от ООН, активно працюють над питаннями гендерної рівності на глобальному рівні.

Значний прогрес було досягнуто в сфері гендерної рівності та прав жінок у багатьох країнах світу. Наприклад, більшість країн прийняли законодавство, що гарантує рівні можливості для жінок у сфері освіти та працевлаштування. Уряди та міжнародні організації також активно сприяють збільшенню представництва жінок у політиці та управлінні.

Країни, які обрали жінок на найвищі посади, демонструють відмінні результати у розвитку та демократії. Завдяки розвитку підтримки та фінансових інструментів для жінок-підприємниць, багато з них змогли розширити свої бізнеси та зайняти сильні позиції у суспільстві.

У період з 2016–2019 роки ЄС досяг значних успіхів у боротьбі за права жінок. Розрив у оплаті праці між чоловіками та жінками скоротився з 16,3% у 2016 році до 15,1% у 2019 році. Частка жінок у членстві правління компаній, що котируються на біржі, зросла з 26% у 2016 році до 30% у 2019 році. Рівень зайнятості жінок зріс з 66,5% у 2016 році до 67,1% у 2019 році. Видатки на боротьбу з насильством над жінками з боку держав-членів ЄС зросли на 25% у період з 2014 по 2019 рік. Опитування показують, що зростає кількість людей, які вважають гендерну рівність важливою.

Проте виклики залишаються. Дискримінація за гендером все ще існує в багатьох сферах життя, включаючи доступ до освіти, здоров'я, праці та політики.

За даними Європейської комісії, криза COVID-19 негативно вплинула на жінок, які частіше працюють у вразливих секторах і втратили роботу в 1,8 рази частіше, ніж чоловіки. Це спричинило розробку нового Плану дій ЄС щодо гендерної рівності та розширення прав жінок у зовнішній діяльності на період з 2020 по 2025 рік [2].

Стратегія гендерної рівності на цей період представляє політичні цілі та дії, спрямовані на досягнення значного прогресу до 2025 року на шляху до гендерно рівної Європи. Хоча Стратегія зосереджена на діях всере-

дині ЄС, вона узгоджується із зовнішньою політикою у сфері гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок [3].

Одним з перших результатів стратегії є запропоновані 4 березня 2021 року Комісією обов'язкові заходи щодо прозорості оплати праці. Директива про прозорість оплати праці була прийнята у травні 2023 року [4]. Ці нові правила сприятимуть забезпеченню того, щоб принцип рівної оплати за рівну працю або працю рівної цінності, затверджений у Договорі 1957 року, нарешті став реалізованим на практиці.

На жаль, ще присутній нерівномірний розподіл гендерного розриву в оплаті праці між державами-членами ЄС. Стереотипи та дискримінація, що перешкоджають жінкам досягати успіху в кар'єрі. Низький відсоток представленості жінок на керівних посадах у політиці та бізнесі.

Перспективи гендерної рівності в ЄС виглядають обнадійливо та включають подальше зміцнення законодавства, підвищення свідомості про гендерну дискримінацію та забезпечення рівної участі жінок в усіх сферах суспільного життя. Усвідомленість про ці питання зростає, а дії, спрямовані на боротьбу з гендерними упередженнями та дискримінацією, стають все більш поширеними. Це включає у себе не тільки роботу, але й участь в політичному житті і прийнятті рішень на всіх рівнях. ЄС продовжує працювати над забезпеченням рівності статей, і, хоча багато вже було зроблено, ще багато роботи попереду.

Україна є правовою державою з демократичним устроєм, зовнішня політика якої націлена на ЄС та його цінності. Україна чітко визнала необхідність дотримання правових принципів та поваги до всіх своїх громадян, незалежно від статі [2].

Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» встановлює правові та організаційні принципи для запобігання будь-яким випадкам дискримінації, включаючи ту, що ґрунтується на статевих ознаках. Його основною метою є гарантування рівних можливостей для реалізації прав і свобод кожної особи та громадянина [5].

Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» був ухвалений з метою досягнення рівноправного статусу жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя та усунення будь-якої форми дискримінації на ґрунті статевої належності [6].

Україна стикається зі складнішою ситуацією через військовий стан, який серйозно вплинув на гарантування рівності прав і свобод. Права жінок ускладнилися через примусові переселення в безпечніші місця або тимчасовий захист в інших країнах.

Крок за кроком ми вдосконалюємо законодавство та свідомість, усуваючи різницю у рівності прав і можливостей жінок і чоловіків у різних сферах суспільства, зокрема протидіючи сексизму, який досі присутній в українському суспільстві, незважаючи на те, що жінки в Україні продо-

вжують змінювати усталені стереотипи соціальних ролей в умовах російсько-української війни.

ЄС відіграє важливу роль у просуванні гендерної рівності та прав жінок. Завдяки своїй нормативно-правовій базі, політиці та фінансуванню, ЄС допомагає країнам-членам та партнерам у всьому світі досягти гендерної рівності. Важливо, щоб усі – органи влади, громадські організації, медіа, освітні заклади, приватний сектор та кожна людина – доклали зусиль для подолання гендерних бар'єрів та забезпечення гендерної рівності. Гендерна рівність та права жінок є не лише питанням справедливості, але й важливим фактором розвитку суспільства. Реалізація гендерної рівності може стимулювати економічне зростання, покращити добробут людей та зробити світ більш справедливим.

Література:

1. Стратегія гендерної рівності 2016–2019. URL: https://commission.europa.eu/document/download/89af673e-daf5-455d-b4f0-948b7fae01f0_en?filename=strategic_engagement_en.pdf.

2. Гудій В. Гендерна рівність в Україні: що маємо сьогодні. *Юридична газета online*. № 17–20 (775–778). № 17–20 (775–778). URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/genderna-rivnist-v-ukrayini-shcho-maemo-sogodni.html>.

3. Стратегія гендерної рівності 2020–2025. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0152>.

4. Директива про прозорість оплати праці. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2023/970/oj>.

5. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>.

6. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>.

Науковий керівник: Спесивцева О. О., доктор філософії, асистентка кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Катерина Шай¹

СВОБОДА РУХУ ОСІБ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗИ

Актуальність теми зумовлена тим, що свобода руху осіб у Європейському Союзі є однією з важливих складових європейської інтеграції

¹ студентка Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

та знаходиться в центрі уваги дослідників, політиків та громадян. Ця тема відображає ключові аспекти сучасного світу, в якому рух людей, ідеї та культури перетинають національні кордони, сприяючи розвитку економіки, соціальних зв'язків та культурного обміну. Дослідження свободи руху осіб стає особливо актуальним у контексті сучасної міграційної ситуації, коли країни Європейського Союзу стикаються з різноманітними викликами, пов'язаними з прийомом та інтеграцією мігрантів, а також з управлінням міграційними потоками. Свобода руху осіб створює можливість для мігрантів знаходити нові шляхи самореалізації та поліпшення якості життя, але одночасно викликає необхідність розробки ефективних стратегій інтеграції та спільної міграційної політики.

Слід зазначити, що у ст. 21 Договору про функціонування Європейського Союзу [1] зазначається, що кожному громадянину Союзу надано право вільно пересуватися, а також постійно проживати на території держав-членів, із урахуванням усіх обмежень та умов, які визначені у Договорі. Свобода переміщення фізичних осіб у Європейському Союзі охоплює широкий спектр прав громадян ЄС та членів їхніх сімей на вільне пересування, проживання, працевлаштування, здійснення економічної діяльності та користування всіма соціальними правами у будь-якій країні-члені Європейського Союзу, незалежно від громадянства цих осіб. Це включає найманих працівників, підприємців, надавачів послуг, неактивних з економічного погляду осіб (наприклад, студентів, пенсіонерів), а також громадян третіх країн та їхніх членів сімей, які, на основі угод між ЄС і країнами-членами з одного боку та цими третіми країнами з іншого боку, мають права, що еквівалентні правам громадян Європейського Союзу. Можливі обмеження свободи руху та вибору місця проживання можуть бути обґрунтовані з міркувань громадської безпеки, підтримання громадського порядку та збереження громадського здоров'я [2, с. 165].

Крім того, ст. 45 Договору про функціонування ЄС [1] передбачає, що працівники мають вільно пересуватися по території ЄС. Це включає заборону будь-якої дискримінації, яка ґрунтується на національності (тобто належності до певної держави чи громадянства) працівника, а також щодо працевлаштування, заробітної плати та інших умов праці й відносин з роботодавцем. Згідно з Розділом I Регламенту 492/2011, встановлено кілька важливих положень. По-перше, слід згадати принцип рівного доступу всіх громадян держав-членів Євросоюзу до трудової діяльності, заборона будь-якої форми дискримінації в цьому процесі, а також обмежень на відбір кандидатів на роботу. По-друге, якщо національне законодавство передбачає квотування іноземних працівників у певних галузях ринку праці, то працівники держав-членів мають мати рівні права з місцевими працівниками [3, с. 20].

Можна стверджувати, що впровадження принципу свободи руху осіб в рамках Європейського Союзу є певним позитивним досягненням. Зараз громадяни країн-членів ЄС можуть вільно переміщуватись, працювати, навчатись та проживати у країні, що належить до ЄС, без необхідності отримання віз або інших формальностей. Це є сприятливою умовою для подальшого розвитку громадянського суспільства, культурного обміну та економічного зростання. Однак, із зростанням масштабів міграції виникають нові виклики та проблеми. Наприклад, нерівномірність економічного розвитку країн-членів ЄС може призвести до масової міграції з менш розвинених країн до більш розвинених, що ставить під загрозу соціальну та економічну стабільність. Крім того, зростає необхідність вдосконалення систем контролю за міграцією та інтеграції мігрантів для забезпечення їхньої успішної адаптації та участі в суспільному житті.

Таким чином, свобода руху осіб залишається одним із найважливіших принципів Європейського Союзу, що сприяє інтеграції та розвитку. Вона забезпечує громадянам ЄС широкі можливості для особистого, професійного та культурного розвитку. Однак, щоб забезпечити стабільність та безпеку, необхідно збалансувати цю свободу з обмеженнями та вирішувати виклики, що виникають в сучасному світі. Загалом, свобода руху осіб в Європейському Союзі є демонстрацією впевненості в спільних цінностях та готовності до спільного майбутнього. Проте, для забезпечення сталого розвитку та збереження цілісності цього принципу, необхідно постійно вдосконалювати міграційну політику, забезпечуючи баланс між відкритістю та безпекою, а також здійснюючи ефективний контроль та забезпечення інтеграції мігрантів у суспільство.

Література:

1. Договір про функціонування Європейського Союзу від 25.03.1957 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звернення: 15.04.2024).
2. Грицаєнко Л. Л. Реалізація прав людини як правомірне обмеження свобод внутрішнього ринку ЄС: практика Суду Європейського Союзу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2014. *Серія Право. Випуск 24. Том 4*. С. 165–168.
3. Поляков А. О. Правове регулювання свободи переміщення робочої сили у Європейському Союзі: порівняльно-історичний контекст. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «ПРАВО»*. Випуск 27. 2017. С. 20–26.

Науковий керівник: Асірян С. Р., асист., к.ю.н. кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

НОВЕЛИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРІ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ

Європейський Союз намагається періодично актуалізувати та удосконалювати своє законодавство в питанні забезпечення реалізації права особи на трансплантацію анатомічних матеріалів людини задля кращого захисту донорів та реципієнтів при пересадці анатомічних матеріалів, а також усунути його прогалини, спричинені науково-технічним розвитком. Підтвердженням цього є те, що, майже після двадцяти років роботи, 30 січня 2024 року, Комітет постійних представників Ради ЄС затвердив остаточний компромісний текст нового Регламенту про стандарти якості та безпеки речовин людського походження (SoHo), призначених для застосування людиною, та про скасування Директив 2002/98/ЄС і 2004/23/ЄС (далі – новий Регламент) [1]. Європейський парламент та Рада ЄС тепер повинні офіційно прийняти новий Регламент, який застосовуватиметься через 3 роки після його прийняття і покликаний замінити правила безпеки та якості, викладені у Директиві 2002/98/ЄС та Директиві 2004/23/ЄС та їх імплементаційних актах [2].

Як вбачається з «Детального пояснення конкретних положень пропозиції» Розділу 5 «Інші елементи» Пояснювальної записки: «Новий Регламент, який скасовує Директиву про кров 2002/98/ЄС та Директиву про тканини та клітини 2004/23/ЄС, та їх імплементаційне законодавство, структурований навколо зобов'язань для різних зацікавлених сторін: національних компетентних органів, організацій, що співпрацюють з SoHo та Комісією. Він містить конкретні вимоги до всіх організацій, які здійснюють діяльність, що може вплинути на безпеку, якість або ефективність SoHO, що застосовуються людиною, і описує зобов'язання визначених установ, які перевірятимуть належну імплементацію положень» [3]. Так, у процесі розробки нового Регламенту було проаналізовано недоліки чинного законодавства ЄС. Наприклад, неповну захищеність пацієнтів від ризиків спричинених застарілими технічними правилами; уразливість перед ризиками донорів крові, тканин і клітин (далі – КТК) та дітей, народжених з використанням донорських яйцеклітин, сперми або ембріонів (потомство); наявність різних підходів до на-

¹ аспірантка кафедри Права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

гляду державами-членами ЄС, що перешкоджає транскордонному обміну КТК; неотримання повного потенціалу від переробки або використання КТК у нових формах; вразливість пацієнтів до перебоїв у постачанні КТК з ЄС, наприклад, постачання деяких важливих КТК до ЄС залежить від імпорту, що не захищає пацієнтів ЄС від ризику дефіциту КТК або раптового збою поставок [3].

Серед новел, які покликані глибше гармонізувати норми права ЄС у цьому питанні можливо відмітити, що статтею 67 нового Регламенту створюється Координаційна рада SoHo, метою якої є сприяння координації між державами-членами ЄС щодо його впровадження, а також делегованих та імплементаційних актів, прийнятих відповідно до нього, надання державам-членам підтримки у цій координації та сприяння співпраці із зацікавленими сторонами в цьому відношенні [3]. Надалі важливо відмітити і положення статті 69 нового Регламенту, якою передбачена організація Комісією навчання у рамках Союзу у співпраці із зацікавленими державами-членами з щонайменше визначених питань в тексті статті нового Регламенту. Також, Комісія може організовувати тренінги Союзу для персоналу компетентних органів держав-членів Європейського економічного простору та країн, які є заявниками або кандидатами на членство в ЄС, а також для персоналу органів, яким делеговано конкретні обов'язки щодо діяльності у сфері SoHo [3]. Статтею 73 передбачено створення, керування та підтримку Платформи ЄС SoHO з метою сприяння ефективному та результативному обміну інформацією щодо діяльності SoHO в Союзі, як це передбачено цим Регламентом, яка також буде доступною для громадськості в агрегованому та анонімному форматі [3].

Підсумовуючи можливо відмітити, що новий Регламент покликаний гармонізувати норми права ЄС у розглянутому сегменті, що дозволить привести чинні норми до реалій сьогодення, а також забезпечить підвищення рівня захисту пацієнтів та покращення управління у цій галузі в цілому, що сприятиме удосконаленню якості послуг у реалізації трансплантації речовин людського походження.

З набуттям Україною статусу кандидата на членство в ЄС продовжується безперервний процес адаптації чинного законодавства до *acquis* ЄС. Статтею 428 Глави 22 «Громадське здоров'я» Розділу V «Економічне та галузеве співробітництво» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, передбачено, що Україна поступово наближує своє законодавство та практику до принципів *acquis* ЄС, зокрема у сфері інфекційних хвороб, служб крові, тран-

сплантації тканин і клітин, а також тютюну. Перелік відповідних актів *acquis* ЄС визначено у Додатку ХІІ до цієї Угоди [4]. Серед таких актів у Додатку зазначені: Директива № 2004/23/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 31 березня 2004 року про встановлення стандартів якості та безпеки для донорства, отримання, перевірки, обробки, консервації, зберігання та розповсюдження людських тканин і клітин; Директива Комісії № 2006/17/ЄС від 8 лютого 2007 року, яка встановлює правила впровадження Директиви № 2004/23/ЄС Європейського Парламенту та Ради щодо деяких технічних вимог до донорства, отримання та тестування людських тканин і клітин; Директива Комісії № 2006/86/ЄС від 24 жовтня 2006 року, що впроваджує Директиву № 2004/23/ЄС Європейського Парламенту та Ради стосовно вимог до відстеження, повідомлення про серйозні негативні реакції та події, а також стосовно певних технічних вимог щодо кодування, обробки, зберігання, накопичення та розповсюдження людських тканин і клітин [5].

Узагальнюючи вищенаведене констатуємо, що забезпечення права людини на трансплантацію анатомічних матеріалів потребує постійного правового оновлення у міру розвитку різних галузей. Тому, передбачається, що в майбутньому Україні необхідно буде привести чинне законодавство і у відповідність до цієї норми права Європейського Союзу.

Література:

1. Council of European Union Approves and Publishes Final Compromise Text of Proposed SoHO Regulation. URL: <https://www.vbb.com/insights/council-of-european-union-approves-and-publishes-final-compromise-text-of-proposed-soho-regulation> (дата звернення: 14.04.2024 р).
2. Commission welcomes political agreement on new rules on substances of human origin. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_23_6590 (дата звернення: 14.04.2024 р).
3. Proposal for a REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on standards of quality and safety for substances of human origin intended for human application and repealing Directives 2002/98/EC and 2004/23/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52022PC0338> (дата звернення: 14.04.2024 р).
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 14.04.2024 р).
5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (Додатки) від 27.06.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_a11#n29 (дата звернення: 14.04.2024 р).

ПРАВОМІРНЕ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: МІЖНАРОДНЕ ТА НАЦІОНАЛЬНЕ ПРАВО

На сьогоднішній день однією з найбільш актуальних та складних проблем в правовому середовищі є забезпечення гарантій та захисту прав людини та громадянина як на внутрішній, так і на міжнародній арені. Ця проблема стосується не лише національного законодавства, але й міжнародного права, яке має значний вплив на регулювання прав та свобод людини та громадянина у всьому світі. У контексті забезпечення прав людини та громадянина, держава та міжнародне співтовариство повинні долати важливу дилему: як забезпечити права однієї групи осіб, не обмежуючи права іншої групи. Це вимагає обмеження прав та свобод одних громадян на користь інших. Однак такі обмеження мають бути правомірними та обґрунтованими. Поняття «обмеження прав і свобод людини» не має чіткого визначення в правових актах, і тому існують різні точки зору щодо цього питання. Однак, у доктрині і практиці права існують загальноприйняті підходи. Згідно з поглядами вчених, таких як Є. Є. Грецова, Є. Є. Гуляєва, М. А. Кудрявцев, Е. А. Лукашева, В. В. Маклаков, Ю. А. Тихомиров, В. А. Туманов та інші, правомірне обмеження прав людини передбачає встановлення законодавством меж для реалізації прав та свобод, які виражаються у заборонах, втручаннях, обов'язках та відповідальності. Ці обмеження детерміновані необхідністю захисту конституційно визнаних цінностей та мають на меті забезпечення балансу між інтересами особистості, суспільства і держави. Отже, питання правомірного обмеження прав людини є важливим аспектом правового регулювання та вимагає уважного розгляду як на національному, так і на міжнародному рівні. Забезпечення цього балансу є необхідним для забезпечення гарантій та захисту прав та свобод громадян, а також для забезпечення правосуддя та справедливості у суспільстві.

Аналіз міжнародно-правових норм та практики міжнародних судових органів вказує на те, що обмеження прав людини є допустимими в рамках міжнародного та національного права, за умови, що вони відповідають принципам законності, необхідності, доцільності та співрозмірності цілей, які вони переслідують. Важливі елементи таких обмежень включають:

1. Надзвичайна ситуація повинна бути реальною, прямою і неминучою, з загрозою, що стосується самого існування нації чи суспільства в цілому, а не окремої частини населення.

¹ НЮУ імені Ярослава Мудрого, 07мп-22-01

2. Загроза повинна зачіпати фізичну цілісність населення, територіальну цілісність або нормальне функціонування органів державної влади.

3. Обмеження повинні мати винятковий характер і бути відповідними масштабам ситуації [1–2].

Обмеження прав людини в надзвичайних обставинах допускається міжнародним правом, і відповідні процедурні гарантії та контроль допомагають забезпечити правомірність та справедливість таких обмежень.

У рішенні справи *Lawless* Європейський суд з прав людини надав визначення надзвичайного стану, який загрожує життю нації, а саме, «виняткова кризова або надзвичайна ситуація, яка зачіпає населення загалом і становить загрозу організованому життю спільноти, яка є основою держави» [3]. Це визначення встановлює матеріальні умови для обмеження прав людини під час надзвичайних ситуацій і важливі процесуальні гарантії для забезпечення правомірності таких обмежень. У таких ситуаціях обмеження прав і свобод громадян повинно бути чітко закріплено на законодавчому рівні. Це забезпечує не тільки визначеність правового статусу громадян, але й захист їх прав та свобод від проявів зловживання владою, включаючи працівників державних і правоохоронних органів.

Конституція України встановлює два основних підходи до обмеження прав і свобод громадян. Зокрема, частина 2 статті 64 надає можливість встановлювати обмеження під час воєнного або надзвичайного стану з обов'язковим визначенням строку дії цих обмежень. Певні статті Конституції надають право на обмеження саме у здійсненні певних прав. Наприклад, частина 3 статті 34 передбачає, що право на свободу думки і слова, а також право на збирання, зберігання і розповсюдження інформації може бути обмежене в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності, громадського порядку, інших прав і свобод, тощо [4].

Наявні різні формулювання обмежень в різних статтях, але зазвичай обмеження застосовуються до здійснення прав, а не до їх тимчасового позбавлення. Це важливо, оскільки громадяни не позбавляються права, але можуть тимчасово бути обмежені в його здійсненні. Конституційний Суд України в своєму рішенні від 8 квітня 2015 року (№ 3-рп/2015) встановив, що обмеження прав і свобод громадян має відповідати певним критеріям, включаючи легітимну мету, пропорційність та обґрунтування. Це рішення становить важливий крок у захисті конституційних прав та свобод від надмірних обмежень [5]. Рішення Конституційного Суду України від 1 червня 2016 року, справа № 2-рп/2016, щодо судового контролю за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричних закладів становить важливий приклад застосування концепції позитивного обов'язку держави та правомірного обмеження прав людини в контексті міжнародного та національного права [6]. В даному випадку, Конституційний Суд

України визнав певні положення закону про психіатричну допомогу неконституційними, оскільки вони унеможлилювали судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб, що є важливим аспектом захисту прав і свобод людини. Це рішення відповідає позитивному обов'язку держави забезпечити ефективне правове регулювання, яке відповідало б конституційним стандартам та міжнародним зобов'язанням України з питань прав людини.

Висновок полягає в тому, що правомірне обмеження прав людини є важливою складовою як міжнародного, так і національного права для забезпечення гармонії між захистом прав та інтересів окремих осіб та загальної безпеки та добробуту суспільства як цілого. Згідно з міжнародними нормами та практикою міжнародних судових органів, обмеження прав людини допускаються за умови, що вони відповідають принципам законності, необхідності, доцільності і пропорційності, а також є винятковими, неминучими та пов'язаними із реальною загрозою національній безпеці чи суспільному порядку.

Національне право, зокрема Конституція України, також надає засоби для обмеження прав і свобод в певних обставинах, зазначаючи обов'язкові умови і критерії, які повинні бути дотримані при встановленні таких обмежень.

Зокрема, важливою є роль Конституційного Суду України у забезпеченні захисту конституційних прав і свобод громадян від надмірних обмежень, засуджуючи будь-які незаконні дії, які можуть порушити конституційний лад та права людини.

Таким чином, правомірне обмеження прав людини є важливим елементом правової системи, що дозволяє збалансувати інтереси окремих осіб і суспільства в цілому, забезпечуючи захист прав та свобод громадян у виняткових обставинах, коли це є необхідним для забезпечення загальної безпеки і добробуту суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Case Of Lawless v. Ireland. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng>
2. Case Of Ireland v. The United Kingdom. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/fulltext>
3. Case Of Lawless v. Ireland. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng>
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами та доповненнями)
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 1712 Кодексу адміністративного судочинства України від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-15>.

6. Рішення Конституційного Суду України від 01.06.2016 №2-рп/2016 (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу). Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16#Text>

Mykola Bilousov¹

TO THE ISSUE OF DETENTION OF MIGRANT CHILDREN IN THE EUROPEAN UNION LAW

Certain European Union (later – EU) states impose restrictions on the freedom of children based on their migration status, leading to not only rights violations but also inflicting considerable trauma on these minors.

There is a lack of statistical data regarding the number of migrant children detained in the EU due to their status, as some governments do not disclose such figures. On a given date in 2016, 180 children were detained in the 14 EU countries that provided data. The longest detention period of unaccompanied children was 195 days (of a 15-year-old boy in Latvia, whose nationality was not reported) and 151 days (of a 16-year-old Syrian boy in Poland) [1].

Article 24 of the Charter of Fundamental Rights of the European Union is devoted to the rights of children. In the context of the detention of migrant children should be noted, that «in all actions relating to children, whether taken by public authorities or private institutions, the child’s best interests must be a primary consideration» [2].

All EU member states are parties to the Convention on the Rights of the Child, which marked the first international agreement to incorporate provisions regarding the detention of children, outlined in paragraph B of Article 37: «No child shall be deprived of his or her liberty unlawfully or arbitrarily. The arrest, detention or imprisonment of a child shall be in conformity with the law and shall be used only as a measure of last resort and for the shortest appropriate period of time» [3].

The EU also adopts this approach from Article 37 of the CRC, utilizing detention only as a last resort: «Minors shall be detained only as a measure of last resort and after it having been established that other less coercive alternative measures cannot be applied effectively. Such detention shall be for the shortest period of time and all efforts shall be made to release the detained minors and place them in accommodation suitable for minors (Article 11 of Directive 2013/33/EU of the European Parliament and of the Council of 26

¹ PhD student of the European Union Law Department at the Yaroslav Mudryi National Law University.

June 2013 laying down standards for the reception of applicants for international protection) [4]. This article is like additional safeguards for migrant children in the EU law.

Directive 2008/115/EC of the European Parliament and of the Council of 16 December 2008 on common standards and procedures in Member States for returning illegally staying third-country nationals states that detention of the migrant children can be only «unless other sufficient but less coercive measures can be applied effectively in a specific case» [5]. Moreover, this Directive is also in the line of the «best interests of the child» principle in the issue of the detention.

The European Court of Human Rights reviewed the detention of migrant children in some EU Member States and finds a violation of Article 3 (prohibition of inhuman or degrading treatment) and Article 8 (right to respect for private and family life) of the European Convention of Human Rights. For example, in case *Rahimi v Greece* [6], Court found a violation of Article 3 because of detention of an unaccompanied minor in the detention center with shameful conditions.

States are better off using certain alternatives to detention. Given the negative impact of detention on children, administrative detention should be used, in line with EU law, exclusively in exceptional circumstances, where strictly necessary, only as a last resort, for the shortest time possible, and never in prison accommodation. States should ensure a range of alternative care options, including family-based care [7].

To sum up, detention of migrant children is still practiced among EU member states. Although this measure is not prohibited in EU law, countries should have limited this practice because of the vulnerability of migrant children.

Literature:

1. Children immigration detention in the EU. Initiative for Children in Migration. 2019. URL: <https://picum.org/wp-content/uploads/2019/06/Child-Immigration-Detention-in-the-EU-ENG.pdf> (access date: 20.04.2024).

2. Charter of Fundamental Rights of the European Union. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012P%2FTXT> (access date: 20.04.2024).

3. Convention on the Rights of the Child. United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. URL: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx> (access date: 20.04.2024).

4. Directive 2013/33/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 laying down standards for the reception of applicants for international protection. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013L0033> (access date: 20.04.2024).

5. Directive 2008/115/EC of the European Parliament and of the Council of 16 December 2008 on common standards and procedures in Member States for returning

illegally staying third-country nationals. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:348:0098:0107:EN:PDF> (access date: 20.04.2024).

6. Case of Rahimi v. Greece, no. 8687/08. European Database of Asylum Law. URL: <https://www.asylumlawdatabase.eu/en/content/ecthr-rahimi-v-greece-application-no-868708-1> (access date: 20.04.2024).

7. Communication to the European Parliament and the Council. The protection of children in migration. EUR-lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017DC0211> (access date: 20.04.2024).

Yaroslav Halieiev¹

THE ABILITY OF ECtHR TO ASSESS THE PROPORTIONALITY OF THE DEROGATION MEASURES SUBMITTED BY UKRAINE: THE GLIMPSE AT THE ECtHR PRACTICE

The European Convention on Human Rights (ECHR or Convention) stipulates the rights of the parties to derogate under Art.15. The derogation, accordingly, can be submitted 'in time of war or other public emergency threatening the life of the nation [...]' [1]. Nonetheless, the Convention does not make this right absolute, and parties have to comply with the requirements established. In particular, Art. 15 (1) of the ECHR requires that derogations (i) must be 'strictly required by the exigencies of the situation'; (ii) 'such measures are not inconsistent with its other obligations under international law' [1]. Thus, the conditionality of the derogation clause includes three primary prerequisites: (i) the presence of war or any other emergency, (ii) the proportionality of measures taken, and (iii) the State's compliance with other obligations under international law. However, the question to pose is: what is the scope of ECtHR's power in determining the proportionality of measures taken?

Ukraine submitted its first derogations to the Convention in 2015 [2][3] and derogated from Articles 5, 6, 8 and 13 in some parts of the Luhansk and Donetsk regions [2]. In 2015, Marko Milovanovic observed that measures taken by Ukraine '[...] [do] not ipso facto mean that [all measure] will be regarded as strictly required by the exigencies of the situation' [4]. After full-scale war, Ukraine introduced a second 'wave' of derogations. Accordingly, Ukraine derogated from Articles 4(3), 8, 9, 10, 11, 13, 14, 16 and Article 2 of Protocol 4 to the Convention. [5]. In April 2024, Ukraine withdrew derogations concerning Articles 4(3), 9, 13, 14, and 16 of the Convention [6].

¹ Second-year Master's Student at the University of Tartu; Teaching Assistant at the University of Tartu.

It demonstrates how Ukraine utilised its rights under Art. 15 to limit the scope of its obligation in times of armed conflict, which objectively constitutes an emergency. However, it is important to stress that apart from the prerequisites discussed above, parties cannot derogate from *jus cogens* rules, as stipulated in Art.15(2) and concern Art. 2, 3, 4 (1), 7 of the Convention and Protocols, for instance, Art.4 of the Protocol No 7. As well as human rights obligations which originate from other sources of international law and are non-derogable. Having covered the short overview of the Ukrainian derogations to ECHR, I turn to a primary discussion in this piece.

In its practice, the ECtHR a few times dealt with Art.15 [7]. In its one of the first judgments on Art.15, the Court clearly affirmed that 'it falls in the first place to each Contracting State, with its responsibility for «the life of [its] nation», to determine whether that life is threatened by a «public emergency» and, if so, how far it is necessary to go in attempting to overcome the emergency' [8, para.207]. In a similar vein, the Court admitted that 'by reason of their direct and continuous contact with the pressing needs of the moment, the national authorities are in principle better placed than the international judge to decide both on the presence of such an emergency and on the nature and scope of the derogations necessary to avert it' [9, para.173]. Hence, it is the party's power to establish whether a particular event amounts to an 'emergency'. Nonetheless, the Court emphasised that 'the States do not enjoy an unlimited power in this respect' and the main tool of measuring is 'exigencies of the crisis' [8, para.207]. Accordingly, 'the domestic margin of appreciation is thus accompanied by a European supervision' [9, para.174].

Therefore, the Court developed a few criteria to assess the proportionality of measures taken by the States in times of emergency under 'European supervision'. The ECtHR submitted that it considers '[...] factors as the nature of the rights affected by the derogation and the circumstances leading to, and the duration of, the emergency situation' [10, para.43].

The first criterion is the 'nature of the rights affected'. Once more, the State cannot derogate from *jus cogens* norms, which are non-derogable. Yet, other fundamental rights can be limited by derogation. For instance, the derogations submitted by Ukraine in 2022 covered all derogable rights. In the *Brannigan and McBride v. the United Kingdom* case, the ECtHR, in light of the 'nature of the rights affected' determined that it should be established whether the measures were (i) a genuine response to an emergency situation and linked to the persistence of the emergency situation [10, paras.49–51]; (ii) premature, thus whether there was a review of derogations [10, paras.52–54]; (iii) whether there were safeguards against abuse (judiciary and non-judiciary measures) [10, paras. 61–65].

In *A. and Others v. the United Kingdom*, the Court assessed UK's derogation under Art.5. One of the parts of its assertion on 'exigencies' in the context

of the 'nature of the rights affected' was the conflict between legal assessment provided by the judgment of the House of Lords and Government's position. In this case, the Court gave particular weight to what the domestic judicial body decided in the context of proportionality of measures taken [9, paras.182–190]. Similarly, in *Mehmet Hasan Altan v. Turkey*, the ECtHR stressed the importance of the Turkish Constitutional Court assessment to evaluate the constitutionality of the emergency after the attempted military coup in 2016 [12, paras.88–94]. Thus, one of the elements of examining the 'nature of the rights affected' is the involvement and position of a national judicial body. Even though the assessment of domestic jurisprudence is a fundamental part of ECtHR's considerations for any case, with regard to Art.15, the Court stressed the presence of an extremely wide margin of appreciation in determining and better suitability of national authorities to react.

Another component of ECtHR evaluation is 'circumstances leading to emergency'. In both 'waves' of derogations, Ukraine referred to the aggression of the Russian Federation as a precondition. However, as Benedikt Harzl and Oleksii Plotnikov observed, with regard to derogations in 2015, 'considering that Ukraine itself did not explicitly mention the applicability of IHL in its derogation notice, this may turn out to be detrimental to Ukraine's position before the ECtHR' [3, p.61]. However, in a similar vein, Ukraine did not refer to IHL in the 2022 Note, which does not affect the 'exigencies of the situation'. In addition, considering the findings of the ECtHR in *Ukraine and the Netherlands v. Russia*, it will not be hard to prove the 'exigencies of the situation'. The Court confirmed that '[...] the Russian Federation had effective control over the relevant parts of Donbass controlled by the subordinate separatist administrations or separatist armed groups [which] means that the acts and omissions of the separatists are attributable to the Russian Federation [...]' [11, para.697].

The last element of the criterion is 'the duration of the emergency situation'. Interestingly enough, even though the Court placed it as the element of assessment, it itself pointed out that 'the Court's case-law has never, to date, explicitly incorporated the requirement that the emergency be temporary, although the question of the proportionality of the response may be linked to the duration of the emergency' [9, para.178]. This approach is different from the Human Rights Committee (HRC) under the ICCPR. HRC strictly pointed out that 'measures [...] must be of an exceptional and temporary nature' [13, para.2]. Thus, Ukraine ought to comply with this requirement under ICCPR. Later, in its observations concerning Ukrainian derogations, the Council of Europe (CoE) concluded that 'defining the temporal scope of the derogation in times of armed conflicts is, however, more problematic than in other emergency situations' [14, p.21].

Therefore, from the case law, it is possible to conclude that in the context of Art.15, the ECtHR leaves a broad margin of appreciation for States. Nonetheless, the Court stressed that the power to derogate is still accompanied by the 'European supervision', leaving room for applying the proportionality requirements to the measure taken.

The Convention itself presents three main prerequisites for determining the legality of derogation, that is, (i) the presence of an emergency, (ii) the exigencies of the situation, and (iii) compliance with other international obligations. The primary tool to evaluate the proportionality of the measures taken is the 'exigencies of the situation'. To examine the 'exigencies', the Court developed three criteria. The first criterion is the 'nature of the rights affected'. Accordingly, the ECtHR looks into rights affected by derogations, the scale of emergency and measures taken, and the link between them. Also, it assesses safeguards, such as judicial and non-judicial review available. The second criterion is the circumstances leading to introducing the emergency. This element is objectively based and deeply rooted in the party's approach towards the qualification. The last criterion is the duration of the emergency. Even though, the Court does not demand an emergency to be temporary explicitly. Yet, the ECtHR frames 'temporality' as a part of proportionality. Thus, the measures must have a temporality frame. In contrast, the HRC requires derogations to be temporary by nature. Therefore, I submit, that the ECtHR developed the criteria to accompany the State's power to introduce emergency measures under derogations with 'European supervision' by evaluating primarily the proportionality of the measure taken. Considering the severity of the emergency in Ukraine, national response and measures taken ought to comply with requirements established by the Conventions and Court to remain lawful. Consequently, periodically, national authorities have to reevaluate the measures to remain proportionate to the 'exigencies' of the situation. As it was done in April 2024.

List of references:

1. European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as amended by Protocols Nos. 11 and 14, (signed 4 November 1950, entered into force 3 September 1953) ETS 5

2. Resolution №462-VIII 'On Derogation from Certain Obligations under the International Covenant on Civil and Political Rights and the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms' <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462-19#Text>> last accessed 09 April 2024

3. For a more extensive assessment, see: Benedikt Harzl & Oleksii Plotnikov, 'Ukraine's Derogation from the European Convention on Human Rights' (2017) 22 ARIEL 29

4. Marko Milanovic, 'Ukraine Derogates from the ICCPR and the ECHR, Files Fourth Interstate Application against Russia' (EJIL: Talk, 5 October 2015) <<https://www.ejiltalk.org/ukraine-derogates-from-the-iccpr-and-the-echr-files-fourth-interstate-application-against-russia/>> last accessed 09 April 2024

5. Note Verbale No. 31011/32-017-3 from the Permanent Representation of Ukraine to the Council of Europe, dated 28 February 2022 <<https://rm.coe.int/1680a5b0b0>> last accessed 09 April 2024

6. Note verbale No. 31011/32-119-46585 from the Permanent Representation of Ukraine, dated 4 April 2024 <<https://rm.coe.int/1680af452a>> last accessed 09 April 2024

7. For instance, see: *Brannigan and McBride v. the United Kingdom* (App no 14553/89; 14554/89, ECtHR Grand Chamber, 25 May 1993); *Aksoy v. Turkey* (App no 21987/93, ECtHR, 18 December 1996); *A. and Others v. the United Kingdom* (App no 3455/05, ECtHR Grand Chamber, 19 February 2009); *Mehmet Hasan Altan v. Turkey* (App no 13237/17, ECtHR, 20 February 2018)

8. *Ireland v. the United Kingdom* (App no 5310/71, ECtHR Plenary, 18 January 1978)

9. *A. and Others v. the United Kingdom* (App no 3455/05, ECtHR Grand Chamber, 19 February 2009)

10. *Brannigan and McBride v. the United Kingdom* (App no 14553/89; 14554/89, ECtHR Grand Chamber, 25 May 1993)

11. *Ukraine and the Netherlands v. Russia* (App no 8019/16, 43800/14 and 28525/20, ECtHR Grand Chamber, 30 November 2022)

12. *Mehmet Hasan Altan v. Turkey* (App no 13237/17, ECtHR, 20 March 2018)

13. HRC, 'ICCPR General Comment No. 29: states of emergency (article 4)' (31 August 2001) CCPR/C/21/Rev.1/Add.11

14. Legal Analysis of the derogation made by Ukraine under Article 15 of the European Convention of Human Rights and Article 4 of the International Covenant on Civil and Political Rights (CoE, November 2022) <<https://rm.coe.int/legal-analysis-of-the-derogation-made-by-ukraine-under-article-15-of-t/1680aa8e2c>> last accessed 09 April 2024

Supervisor: Merilin Kiviorg, DPhil, Associate Professor in International Law University of Tartu, School of Law.

*A. Kheruvimova*¹

INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW: PROTECTION OF CIVILIANS IN ARMED CONFLICTS

The issue of protecting civilians in armed conflicts has long been a pressing concern for the international community. International humanitarian law (IHL)

¹ Yaroslav Mudryi National Law University Faculty of international and European law, 2nd Year, 1st group

serves as a crucial framework for addressing this issue, providing guidelines and principles to govern the conduct of parties involved in conflicts.

The primary goal of scientific research on IHL is to contribute to the development of effective strategies and policies for protecting civilians in armed conflicts. By examining past experiences, analyzing current challenges, and proposing innovative solutions, scholars aim to strengthen the legal framework and practical mechanisms of IHL to better address the humanitarian needs of civilians affected by war.

Scientists and experts in the field of international law have emphasized that international humanitarian law largely emerged as the law of war. The first to consider this idea on the international stage was H. Grotius in his work titled «On the Law of War and Peace» in 1625. The main idea was to define the legal grounds for the initiation of war, namely the right to war (*jus ad bellum*). A secondary idea was the law of war (*jus in bellum*), which establishes rules for the conduct of military actions. Later, Carl von Clausewitz noted that cruelty is a means of waging war. However, humanitarian norms gradually penetrated the consciousness and practice of states. In the words of I. Kant: «The state of peace among men living in proximity is not a natural state, on the contrary, the natural state is a state of war ... Therefore, the state of peace must be established forcibly.»

The term «international humanitarian law» was first proposed by the renowned Swiss jurist J. Pictet, which gained widespread usage in legal literature, and later used in the title of the Diplomatic Conference «Confirmation and Development of International Humanitarian Law Applicable in Armed Conflicts» from 1974 to 1977. In the advisory opinion of the International Court of Justice on the «Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons» in 1996, it was stated that «the system of rules formerly called 'laws and customs of war' has since been called 'international humanitarian law'.»

Regarding the protection of victims of war, the wounded, prisoners of war, and civilian populations, this aspect only drew the attention of international law in the second half of the 19th century and later, thanks to the establishment of such important humanitarian organizations as the UN and the Red Cross. These organizations now play a crucial role in responding to and facilitating the implementation of IHL. The International Committee of the Red Cross (ICRC) is at the forefront of efforts to promote compliance with IHL, provide humanitarian assistance to affected populations, and monitor the behavior of conflict parties. Additionally, the United Nations (UN) plays an important role in facilitating dialogue, delivering aid, and promoting respect for human rights in conflict-affected areas through its peacekeeping missions and humanitarian agencies.

After the destruction and significant losses of civilian populations caused by the First and Second World Wars, the need for a comprehensive legal framework to regulate armed conflicts became evident. The adoption of the Geneva Conventions in 1949 and their Additional Protocols in 1977 marked a milestone in the development of humanitarian law, establishing clear rules for the protection of civilians and combatants during wartime.

Compliance with Article 4 of the Geneva Convention unfortunately varies significantly depending on the context and nature of the conflict. While the majority of the nearly 196 states that have ratified the convention demonstrate a strong commitment to upholding the principles of IHL and protecting civilians, others disregard international norms and widely violate human rights and humanitarian law. Factors such as political instability, armed insurgency, and competing interests often influence states' behavior in armed conflicts, complicating efforts to ensure widespread adherence to IHL.

In summary, the protection of civilians in armed conflicts is of paramount importance, as innocent lives often fall victim to the crossfire of violence and war. As stated in the «Agenda for Peace» report by UN Secretary-General Kofi Annan: «Today, as throughout history, armed conflicts continue to inflict fear and horror upon humanity, demanding urgent action from us to prevent, contain, and extinguish them.» International humanitarian law serves these objectives.

Therefore, it can be concluded that the protection of civilians in armed conflicts remains a paramount humanitarian concern that requires coordinated efforts from the international community. International humanitarian law is an important tool for reducing human casualties in war and protecting the rights and dignity of civilians caught in the crossfire. Through scientific research, historical analysis, and concerted action by international organizations, we can strive to strengthen the implementation of IHL and ensure better protection for civilians in armed conflicts.

Sources of Information:

1. International Committee of the Red Cross (ICRC) website – <https://www.icrc.org/en/what-we-do/international-humanitarian-law>
2. United Nations website – <https://www.un.org/en/sections/issues-depth/international-humanitarian-law/index.html>
3. Geneva Conventions of 1949 and their Additional Protocols -https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/geneva_civilian_1.shtml
4. International Humanitarian Law in Areas of Limited Statehood – https://library.oapen.org/bitstream/id/f5d14a94-9dde-4faf-a894-b806e4379c17/external_content.pdf

5. Міжнародне гуманітарне право: <https://jurkniga.ua/contents/mizhnarodne-gumanitarne-pravo-osoblivosti-zastosuvannya-v-umovakh-zbrojnoi-agresii-ri-proti-ukraini.pdf>

Academic supervisor: V. P. Polych, Doctor of Philosophy, assistant professor of the European Union Law Department of Yaroslav Mudry Kharkiv National Law University

Ernest Kolchanov¹

ON THE ISSUE OF EUTHANASIA IN THE LEGISLATION OF FOREIGN COUNTRIES

Euthanasia is an ethical and legal issue that has been debated for centuries. In the modern world, it has become even more relevant due to the development of medicine and the emergence of new technologies that allow prolonging the life of patients in critical condition.

The issue of euthanasia has been considered by many scientists, philosophers, and physicians. Among them, I can single out Immanuel Kant, who was a German philosopher of the Enlightenment and he had a negative attitude towards euthanasia. In his work «The Metaphysics of Morals» (1788), he argued that euthanasia is a violation of the moral law that prohibits killing people. Also, the physician John Stuart Mill, who discussed euthanasia in his book «On Liberty» (1859). He argued that a person has the right to death, especially if their life is joyless and suffering.

To properly understand the issue of euthanasia in the legislation of foreign countries, it is necessary to look at how the law treats this type of medical assistance in different countries and analyze it.

As of 2024, euthanasia is legal or partially legal in only a few countries around the world. These include Canada (since 2016) and Germany (since 2022).

In Canada, euthanasia is allowed, but under certain conditions. The «Death with Dignity» Act, which was passed in 2016, allows an adult, capable person who is suffering from an incurable illness that causes unbearable suffering to request euthanasia from a doctor.

In addition to the conditions mentioned earlier, there are many other mandatory criteria for admission to euthanasia. As of March 17, 2021, persons wishing to end their life must meet the following criteria be eligible for public health services, make a voluntary request that is not the result of external pressure; give informed consent to euthanasia, i.e., obtain permission after

¹ National Yaroslav Mudryi Law University, student Faculty of International and European Law., 2nd year, 1st group

receiving all the information necessary to make such a decision; have a serious and incurable illness or disability (except for mental illness until March 17, 2024); suffer from permanent and unbearable physical or psychological pain that cannot be relieved in conditions that the person considers acceptable.

After analyzing German legislation, it can be said that these two countries have several common criteria, but euthanasia in Germany is treated quite strictly. In addition to the requirements similar to those in Canada, there are those that complicate the process of obtaining approval, for example, a conscious and voluntary request for euthanasia, which must be confirmed by two independent doctors. Canadian law does not mention the requirement for a person to obtain permission from two independent physicians.

After the patient meets these criteria, the doctor can provide them with euthanasia. MAiD (Medical Assistance in Dying) in Canada and Germany can be performed by injecting drugs that stop the heart. These criteria are aimed at preventing abuse of euthanasia. For example, the law prohibits euthanasia for patients who are pregnant women or have a child under the age of 18.

Despite the fact that many countries are doing their best to increase the number of correct uses of euthanasia, not every country is able to do so. No matter how complicated the process of obtaining permission for euthanasia is, no matter how bad a person feels, it is not a fact that a patient who needs help will receive MAiD.

According to statistics, the legalization of euthanasia in Canada and Germany has led to an increase in the number of cases of euthanasia being used. In 2021, there were over 10,000 cases of MAiD being used in Canada, and in 2022, there were approximately 7,700 euthanasias performed in Germany. It is difficult to determine whether or not these were all legitimate uses of MAiD.

Based on data from the Euthanasia Prevention Coalition, there is a theory that the number of cases of Medical Assistance in Dying (MAiD) in Canada increased from 10,064 in 2021 to approximately 13,500 in 2022. It is very concerning to realize that euthanasia is often used illegitimately, for example, when there are other treatment options available, or when there are mental health disorders present.

In the modern world, the issue of euthanasia is relevant, despite the constant development of medicine and technology, which allows us to prolong the life of patients in a serious or terminal condition. Canada and Germany are countries where euthanasia has been legalized for several years, and in both cases, it can be said that the legalization of euthanasia has led to an increase in the number of cases of MAiD being used illegitimately.

However, the legalization of euthanasia can lead to some problems, such as the difficulty in determining who really meets the criteria for euthanasia and who does not. Some philosophers and scholars believe that euthanasia

is a violation of the moral law that prohibits killing people. There is also another side that defends euthanasia and the human right to death, especially if life is agony and pain.

Literature

1. Immanuel Kant «The goal of philosophy in general»
2. Mill, John Stuart. «On Liberty»
3. «Medical Assistance in Dying Act» (2016)
4. «Health Canada – Medical Assistance in Dying»
5. «Canadian Medical Association – Medical Assistance in Dying»
6. «Gesetz zur Regelung des assistierten Suizids» (2022)
7. «Deutscher Ärztetag – Assistierter Suizid»
8. Health Canada, «Euthanasia and assisted dying», 2023.
9. The Lancet, «Euthanasia and assisted dying in Germany: A review of the first year», 2023.
10. Federal Ministry of Health, «Euthanasia and assisted dying», 2023.
11. <https://www.statista.com/chart/28130/assisted-suicide-numbers/>
12. https://www.destatis.de/EN/Home/_node.html
13. https://montreal-live.ca/news/evtanaziya-v-kanade-rost-na-tret-v-2022-godu-kvebek-rasshiraet-vozmozhnosti-dlya-assistirovannogo-ukhoda-iz-zhizni_3575.htm#:~:text=%D0%91%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B5%D1%81%20%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B3,%D1%81%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%BB%D0%BE%20%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%2013%2C5%20%D1%82%D1%8B%D1%81.

Scientific advisor PhD, Assistant Professor, EU law department, National Yaroslav Mudryi Law University, Valeriia Pavlivna Polych

Luiza Markosiam¹

THE UN HUMAN RIGHTS SYSTEM: PRACTICAL IMPACT ON THE PROTECTION OF FUNDAMENTAL HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS

The history of the international (universal) system for protecting human rights begins with the adoption of a milestone document for the development of the modern world – the Universal Declaration of Human Rights. Further institutions and mechanisms were inspired by the Universal Declaration of Human Rights, as for the first time it sets out fundamental human rights to be

¹ student of Yaroslav Mudryi National Law University

universally protected. Naturally the Declaration itself does not secure observance of fundamental rights and freedoms of all people – effective mechanisms for implementing the provisions of the document are required.

First of all, we shall comprehend, that since the Universal Declaration of Human Rights was proclaimed by the United Nations General Assembly in 1948 it has been the responsibility of the UN to provide a universal system of promoting and protecting human rights.

Nowadays, as Ukraine is facing the war, many human rights are being violated. The universal system for protecting human rights is the first option that comes to mind when seeking justice for war victims. So, this article will consider the prime mechanisms of the UN, that have practical impact on human rights observance.

We would like to address the United Nations founding Charter. Article 1(3) specifically states that one of the purposes of the organisation is: *«To achieve international co-operation in solving international problems of an economic, social, cultural, or humanitarian character, and in promoting and encouraging respect for human rights and for fundamental freedoms for all without distinction as to race, sex, language, or religion»* [1].

Furthermore, the UN's Charter establishes the principal organs of the United Nations (charter-based organs [2]): a General Assembly, a Security Council, an Economic and Social Council, a Trusteeship Council, an International Court of Justice and a Secretariat. Those are primarily aimed at providing general work of the organisation, hence the powers and functions of charter-based organs have mediated relation to human rights. However, particularly our interest lies in evaluating the powers of UN bodies that have practical impact on human rights protection and restoration.

Firstly, the Security Council deserves a denotation in this context. This body consists of fifteen members of the UN: five permanent and 10 non-permanent, one representative for each. Its activity over the years of its existence demonstrates that the Security Council is in power to set significant precedents in the history of international public law and human rights law. This is determined by its «primary responsibility for the maintenance of international peace and security» [1]. We are mainly considering the Security Council's resolutions of 1993 and 1994 establishing an international tribunal for the prosecution of persons responsible for serious violations of international humanitarian law committed in the territory of the former Yugoslavia since 1991 (ICTY) and an international tribunal for the prosecution of persons responsible for genocide and other serious violations of international humanitarian law committed in the territory of Rwanda and Rwandan citizens responsible for genocide and other such violations committed in the territory of neighbouring States, between 1 January 1994 and 31 December 1994 (ICTR) accordingly. In both cases the

Council was acting under Chapter VII of the UN's Charter [3]. However, we suggest, these cases were just the exceptions. As there were times when an act of international justice was highly needed, but was not ensured. For instance, in 2017 the Security Council requested the Secretary-General to establish an investigative team to promote accountability for crimes (war crimes, crimes against humanity and genocide) committed by Da'esh/Islamic State in Iraq and the Levant [4]. No trial has followed this action yet.

We cannot rely on the Security Council for protection of human rights even in such situations that are connected with its jurisdiction – peacekeeping. We believe that its dependence from the current geopolitical situation is the main reason for its ineffectiveness. So, holding those responsible for serious human rights violations accountable turns out to be a question of the political will of state-parties' governments. Moreover, human rights violations do not only occur during situations threatening world peace.

We would like to analyse the practice of the International Court of Justice, which is the principal judicial organ of the United Nations (charter-based). It should be noted that only states can be parties in cases before the Court [5]. Even though the Court does not specialise in human rights issues, it has influenced the development of international law generally. And as Sandy Ghandhi points out: «the Court has had an abundant opportunity to contribute an important jurisprudence to the international law of human rights in such diverse fields as: genocide, race discrimination, self-determination, immunities of experts, consular access, belligerent occupation, nuclear weapons and ... diplomatic protection» [6]. Nevertheless, the International Court of Justice only deals with State-to-State complaints.

Therefore, realising the need for a permanent court to deal with international criminals (individuals, not States), the United Nations finally adopted the «Rome Statute of the International Criminal Court». The International Criminal Court is basically a treaty body, not a part of the UN. This institution deserves a separate scientific research, however we would like to mention its relationship with the United Nations. To start with, the Rome Statute was adopted by the United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries in 1998. It entered into force in 2002. In 2004 the General Assembly approved the Relationship Agreement between the UN and the Court in its resolution. The main point of this cooperation, to our understanding, lies in exchanging the information. For instance, the UN undertakes to assist the Prosecutor of the International Criminal Court when appropriate, including providing necessary information or documentation [7]. All in all, the International Criminal Court appears to be essential for the effectiveness of the universal human rights system (even though we cannot claim that the system is effective enough, recalling the case of Islamic State in Iraq and the Levant).

Moving forward through the charter-based bodies, we would like to refer to the Economic and Social Council. According to article 62(2), one of its powers is to «make recommendations for the purpose of promoting respect for, and observance of, human rights and fundamental freedoms for all». And according to article 68, the Council «shall set up commissions in economic and social fields and for the promotion of human rights, and such other commissions as may be required for the performance of its functions» [1].

So, in 1946 it established the United Nations Commission on Human Rights, whose prime function was to supervise the compilation of the Universal Declaration of Human Rights. In 1948 this task was accomplished. Since then the powers of the Commission on Human Rights had been: to submit recommendations and reports to the Economic and Social Council regarding human rights issues, international conventions, the protection of minorities, the prevention of discrimination; to coordinate human rights activities within the United Nations system. What is more interesting, the Commission could review cases of violation of fundamental rights and freedoms. It also could initiate an investigation by independent experts or it could engage experts to assist the concerned State to restore enjoyment of human rights [2]. Eventually, in 2006 the Commission was replaced by the Human Rights Council. This organ is now a subsidiary to the General Assembly instead of the Economic and Social Council. Of course, the Human Rights Council is one of the key elements in the universal human rights system. However, we are not willing to review in detail all the activities of the Council. What we would like to mention is the complaint procedure. Similar procedure existed back when the Commission on Human Rights was still functioning. This mechanism allows a person, a group of persons, a non-governmental organisation to report on serious human rights violations. There shall be an investigation process with establishing two working groups after the examined complaint is taken to the consideration. «Institution-Building of the United Nations Human Rights Council» proposes such options for further actions: “(a) To discontinue considering the situation when further consideration or action is not warranted; (b) To keep the situation under review and request the State concerned to provide further information within a reasonable period of time; (c) To keep the situation under review and appoint an independent and highly qualified expert to monitor the situation and report back to the Council; (d) To discontinue reviewing the matter under the confidential complaint procedure in order to take up public consideration of the same; (e) To recommend to OHCHR (Office of the High Commissioner for Human Rights) to provide technical cooperation, capacity-building assistance or advisory services to the State concerned» [8]. In fact, the complaint procedure improves the numerous existing mechanisms of human rights monitoring.

In the list of possible actions for the Human Rights Council in case of an individual complaint there was a mention of the Office of the High Commissioner for Human Rights. It was established by the resolution of the General Assembly in 1994. Generally speaking, the High Commissioner for Human Rights is responsible for comprehensively promoting protection of all human rights and enhancing cooperation on the issue [9].

But let's not forget that the United Nations Human Rights system is large and complex, including different mechanisms, charter- and treaty-based bodies, and a variety of other instruments, which were not mentioned in this article. There were described the most significant and efficient organs that contribute to the protection of human rights.

As can be concluded from the above, such UN institutions as the Human Rights Council, the Office of the High Commissioner for Human Rights and the International Court of Justice together with the International Criminal Court hold the most potential for practical providing the enjoyment of fundamental human rights. Finally, there is a long process ahead of improving the efficiency of the universal system of human rights protection, which should begin with its depoliticization.

References:

1. United Nations (n.d.): United Nations Charter. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>
2. Human Rights – A Basic Handbook for UN Staff / United Nations Staff College Project. Office of the High Commissioner for Human Rights (2007, October 1). URL: <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/HRhandbooken.pdf>
3. Repertoire of the Practice of the Security Council. Supplement 1993–1995 // Department of Political Affairs / United Nations. New York, 2009. URL: https://www.un.org/securitycouncil/sites/www.un.org.securitycouncil/files/repertoire_12th_supplement.pdf
4. Repertoire of the Practice of the Security Council. Supplement 2016–2017 // Department of Political Affairs / United Nations. New York, 2019. URL: https://www.un.org/securitycouncil/sites/www.un.org.securitycouncil/files/repertoire_20th_supplement.pdf
5. International Court of Justice (n.d.): Statute of the International Court of Justice. URL: <https://www.icj-cij.org/statute>
6. Ghandhi S. Human Rights and the International Court of Justice The Ahmadou Sadio Diallo Case. *Human Rights Law Review*. September 2011. Volume 11, Issue 3, Pages 527–555. <https://doi.org/10.1093/hrlr/ngr023>
7. ICC-ASP/3/Res.1 Negotiated Relationship Agreement between the International Criminal Court and the United Nations / International Criminal Court. Official Journal Publication (2004, October 4). URL: <https://www.icc-cpi.int/news/negotiated-relationship-agreement-between-international-criminal-court-and-united-nations>

8. A/HRC/RES/5/1 Institution-building of the United Nations Human Rights Council / UN. Human Rights Council (5th sess., 2007, Geneva). URL: https://ap.ohchr.org/documents/e/hrc/resolutions/a_hrc_res_5_1.doc

9. A/RES/48/141 High Commissioner for the promotion and protection of all human rights : resolution adopted by the General Assembly. / UN. General Assembly (48th sess., 1993–1994). URL: <https://digitallibrary.un.org/record/180226>

Scientific advisor: PhD, Assistant Professor of the European Union Department, Valeriia Polych

Anastasiia Puhach¹

THE HUMAN RIGHT TO A HEALTHY ENVIRONMENT AND VIEW ON ECOCIDE CRIMINALIZATION: ECtHR, ANTROPOCENTRIC AND ECOCENTRIC VIEW

The negative impact of Russia's armed aggression against Ukraine on the environment cannot be underestimated: as of today, the war has caused damage to the Ukrainian environment more than UAH 2 trillion, or EUR 55.6 billion. Land contamination is worth over UAH 980 billion, and water pollution – is UAH 60 billion. Obviously, such consequences have a significant impact on the environment, ecosystem functioning, flora, and fauna. However, according to some researchers (in particular, Elliot Winter), the ecocentric approach is not sufficient for a legal response, as the law is a social phenomenon, so a combination of ecocentric and anthropocentric approaches would be a balanced option [1, p. 3].

In that context, it is necessary to mention the first landmark decisions of the European Court of Human Rights (the «Court»). The decisions are not aimed at developing the topic of ecocide criminalization to protect human rights. However, they include an approach that will help us understand the modern approach to the protection of ecological rights and nature in general. On 9 April 2024, the European Court of Human Rights handed down its judgments or decisions *in three cases*: *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Ors v Switzerland*, *Carême v France*, and *Duarte Agostinho and Others v Portugal and 32 Others*.

To start with, in the case of *Duarte Agostinho and Others v Portugal and 32 Others*, the applicants alleged, in particular, that there had been a breach of Articles 2, 3, 8 and 14 of the Convention owing to the existing and serious

¹ PhD student of the Criminal Law Department at the Yaroslav Mudryi National Law University.

future, impacts of climate change imputable to the respondent states, and specifically those in relation to heatwaves, wildfires and smoke from wildfires, which *affected their lives, well-being, mental health and the amenities of their homes* [2]. In the applicants' view, all the respondents stated that they were responsible for this. In particular, states contributed to climate change by, inter alia, permitting: (a) the release of emissions within the national territory and offshore areas «over which they had jurisdiction»; (b) the export of fossil fuels extracted on their territory; (c) the import of goods, the production of which involved the release of emissions into the atmosphere; and (d) entities within their jurisdiction to contribute to the release of emissions overseas, namely, through the extraction of fossil fuels overseas or by financing such extraction. The applicants submitted that they were currently exposed to a risk of harm from climate change and that the risk was set to increase significantly over the course of their lifetimes and would also affect any children they might have. The regions where they lived faced an increase in extreme fire risk. However, the applicants *had not pursued any legal avenue in Portugal concerning their complaints*. The Court noted that there was not only an explicit Constitutional recognition of the right to a healthy and ecologically balanced environment but that this Constitutional provision was directly applicable and enforceable by the domestic courts. The Portuguese legal system also provided for the possibility of instituting action popular actions through which the claimant could request the adoption by public authorities of certain conduct regarding, inter alia, the protection of the environment and quality of life. The case was recognized as *inadmissible*.

In the case of *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and others v. Switzerland*, the main issue related to climate change and the fact that Switzerland had not transposed its Nationally Determined Contributions (NDC) under international law into domestic law [3]. The Court held that Article 6 § 1 of the Convention applies to the complaint of the applicant association and that it can be considered to have victim status under that provision regarding its complaint of lack of access to a court. To claim victim status, the applicant needs to show that he or she is impacted by the environmental damage or risk complained of. This includes most notably issues such as 1) the minimum level of severity of the harm in question, 2) its duration and 3) the existence of a sufficient link with the applicant or applicants, including, in some instances, the geographical proximity between the applicant and the impugned environmental harm. Herein, the Court noted that there is cogent scientific evidence demonstrating that climate change has already contributed to an increase in morbidity and mortality, especially among certain more vulnerable groups, that it actually creates such effects and that, in the absence of resolute action by states, it risks progressing to the point of being irreversible and disastrous. At the same time, the States,

being in control of the causes of anthropogenic climate change, have acknowledged the adverse effects of climate change and have committed themselves – in accordance with their common but differentiated responsibilities and their respective capabilities – to take the necessary mitigation measures (to reduce GHG emissions) and adaptation measures (to adapt to climate change and reduce its impacts). *These considerations indicate that a legally relevant relationship of causation may exist between state actions or omissions (causing or failing to address climate change) and the harm affecting individuals.*

In the third mentioned case, *Carême v France*, the applicant alleged that France had taken insufficient steps to prevent climate change and *that this failure entailed a violation of his right to life and his right to respect for his private and family life and his home* [4]. The applicant relied on Articles 2 and 8 of the Convention. The applicant submitted that there was a climate emergency which required ambitious reductions in GHG emissions. He contended that *as a resident of Grande-Synthe*, he was directly and personally exposed to the major risks of coastal erosion, floods, and coastal flooding. At the same time, the authorities of the respondent state were not taking sufficient action to address those risks. In this connection, the applicant pointed out that Article 2 of the Convention came into play to the extent that such climate-change effects could be fatal. The insufficiency of State action to address these effects prevented the applicant from serenely envisaging himself in his home in the future, which directly affected his private and family life protected by Article 8 of the Convention.

However, the Court declared the application inadmissible considering the fact that *the applicant has no relevant links with Grande-Synthe and that, moreover, he currently does not live in France*; the Court does not consider that for the purposes of any potentially relevant aspect of Article 8 – private life, family life or home – he can claim to have victim status under Article 34 of the Convention as regards the alleged risks linked to climate change threatening that municipality, and given the fact that almost anyone could have a legitimate reason to feel some form of anxiety linked to the risks of the adverse effects of climate change in the future, would make it difficult to delineate the *actio popularis* protection – not permitted in the Convention system – from situations where there is a pressing need to ensure an applicant’s individual protection from the harm which the effects of climate change may have on the enjoyment of their human rights.

Considering the cases listed above, it is necessary to note the importance of human rights protection, as well as nature in general. For now, one of the ways in claims to the European Court on Human Rights with regard to human rights which might be breached in specific cases. The reason for the anthropocentric view approach is that for adequate existence in the human environment, clean air, water, and land are necessary [5, p. 74]. This right is not

new in nature, as it was previously described and enshrined in many declarations, particularly the Stockholm Declaration of 1972, the Convention on the Prohibition of Military or Any Hostile Use of Environmental Modification Techniques of 1976, the African Charter on Human and Peoples' Rights of 1981, the Convention on Criminal Law Enforcement in Environmental Matters of 1988, the Rio Declaration of 1992, the Aarhus Convention of 1998, etc. However, it should be noted that a solely anthropocentric approach cannot be sufficient to recognize the whole damage to nature in general and give priority to the damage committed to and by humans to nature, so the focus from the direct damage can be unjustly shifted. The crime of ecocide should be internationally recognized as such, in particular, because of the need for a mechanism to bring perpetrators to justice and for the possibility for states that have suffered negative consequences to apply protective jurisdiction on an extraterritorial basis. In addition, international recognition of the crime of ecocide is necessary not only in wartime but also in peacetime, as we can see from the Court decisions. So, the right to a healthy environment can be violated not only in armed conflict but also requires special attention in view of the current environmental crises, global warming, and the need to preserve the planet for future generations.

List of references:

1. E. Winter. Stop Ecocide International's Blueprint for Ecocide is Compromised by Anthropocentrism: A New Architect Must Be Found. *Israel Law Review*. 2023. P. 1–35.
2. Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Others (Application no. 39371/20). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng/#{%22itemid%22:\[%22001–233155%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng/#{%22itemid%22:[%22001–233155%22]})
3. Verein Klimaseniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland (Application no. 53600/20, ECtHR Grand Chamber, as of 9 April 2024). URL: https://climatecasechart.com/wp-content/uploads/non-us-case-documents/2024/20240409_Application-no.-5360020_judgment.pdf
4. Carême v. France (Application no. 7189/21). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng/#{%22itemid%22:\[%22001–233174%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng/#{%22itemid%22:[%22001–233174%22]})
5. І. Іванків. Права людства. Монографія. Київ : Ваіге, 2020. 158 с.

Зміст

Передмова	3
Тетяна Анакіна ПОСИЛЕННЯ ЗАХИСТУ ЖЕРТВ ЗЛОЧИНІВ У ПРАВІ ЄС: ЗАКОНОДАВЧІ ПРОПОЗИЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОМІСІЇ	5
Білоусов Євген, Мамасєв Ілля ЩОДО ГЕНЕЗИ ПОНЯТТЯ «ЄДИНИЙ ЦИФРОВИЙ РИНОК».....	9
Дмитро Бойчук, Іван Брацук ДОТРИМАННЯ ЦІННОСТЕЙ, ЯК ПЕРЕДУМОВА НАБУТТЯ УКРАЇНОЮ ЧЛЕНСТВА В ЄС	16
Богдан Веселовський ОНОВЛЕННЯ РОЛІ ДІАЛОГУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В ПРОЦЕСІ ПЕРЕМОВИН УКРАЇНИ ПРО ЧЛЕНСТВО В ЄС	20
Віталій Гдичинський ПРОБЛЕМИ ВІДСТУПУ ТА ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ У КОНТЕКСТІ СПЕЦИФІКИ ІНТЕГРАЦІЙНОГО ТА НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВОПОРЯДКІВ	22
А. О. Гнітій НАБЛИЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ACQUIS ЄС У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ КОРДОНАМИ.....	26
Ярина Жукорська ДО ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ	30
Вікторія Качурінер, Микита Ольшак РОЗВИТОК КОНЦЕПЦІЇ ПОНЯТТЯ «САНКЦІЇ» В ДОКТРИНІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА	32
Тетяна Комарова, Вячеслав Комаров ВИКОРИСТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ ПРАКТИКИ СУДУ СПРАВЕДЛИВОСТІ ЄС	34
Ю. Коросташивець ПРАВО ВИБОРУ ФОРМИ ЗАНЯТЬ ЯК СПОСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ	37
Іванна Маринів ЩОДО ПИТАННЯ ІМУНІТЕТУ ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ	40
Ігор Озерський ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ ПОРОКУ (ВАДИ) ВОЛІ В ЦИВІЛЬНО- ПРАВОВОМУ ДОГОВОРІ	43

Вікторія Пилип

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА КОМУНІКАЦІЮ НАСЕЛЕННЯ
З ПРАВООХОРОННИМИ ТА СУДОВИМИ ОРГАНАМИ:
ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ДЕЯКИХ ДЕРЖАВ ЄВРОПИ 46

Тетяна Подковенко

АКСІОЛОГІЯ ТА ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ХАРТІЇ ОСНОВНИХ
ПРАВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 49

І. О. Розум

ОКРЕМІ ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ
ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАЦЮ
У КОНТЕКСТІ ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ
«NON BIS IN IDEM» 52

Руденко Оксана Валеріївна, Вайцеховська Оксана Романівна

УКРАЇНСЬКА КРИЗА БІЖЕНЦІВ ВНАСЛІДОК
ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ: СУЧАСНИЙ СТАН.... 56

Олена Спесивцева

РОЗВИТОК СФЕРИ ВІНАХІДНИЦТВА В УКРАЇНІ
ПІД ЧАС ВІЙНИ: ВАЖІЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 59

Харченко Тетяна Миколаївна

HUMAN RIGHTS AND DEMOCRACY 63

Олена Стойко

ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА ЛЮДИНИ У ПРАКТИЦІ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ 67

ТРИБУНА МОЛОДОГО НАУКОВЦЯ

Андрій Білецький

ПРАВИЛО ПРЕЦЕДЕНТУ STARE DECISIS В СУДІ
СПРАВЕДЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 70

Д. Білика

СИСТЕМА ТА ВИДИ ОBOB'ЯЗКІВ ГРОМАДЯН У ГАЛУЗІ
ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО
СЕРЕДОВИЩА 74

Анастасія Біляєва

МІЖНАРОДНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН 77

Дар'я Бодян

ЧЕТВЕРТЕ ПОКОЛІННЯ – НОВІТНІ ПРАВА ЛЮДИНИ 80

Дарія Владимір

ПРАВО НА ПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ 83

<i>Марина Власенко</i>	ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ	87
<i>Анастасія Гарага</i>	ВПЛИВ ПРАВА ЄС НА ПРАВОВІ СИСТЕМИ ЇЇ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ.....	90
<i>Є. Горобінська</i>	ЗАХИСТ ВІД НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ ЯК ІНСТИТУТ КОНКУРЕТНОГО ПРАВА	91
<i>Володимир Гребеник</i>	СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ У ПЕРШІЙ ЧЕХОСЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ (1918–1938 РОКИ).....	94
<i>Софія Губська</i>	СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ПРАВ ЛЮДИНИ І МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА.....	97
<i>Софія Гуцул, Єлизавета Миронюк</i>	ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЖИТТЯ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ	99
<i>Олександра Довгаль</i>	ЗАКОНОДАВСТВО ЄС ЩОДО ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ АНАТОМІЧНИМИ МАТЕРІАЛАМИ ЛЮДИНИ	102
<i>Владислав Должко</i>	ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МОДЕЛІ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ У ПРАВІ ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНА	105
<i>Д. Дяківнич.</i>	ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОРИСТУВАННЯ ЛІСОВИМИ РЕСУРСАМИ	109
<i>Анна Жадан</i>	РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ТИМЧАСОВИЙ ЗАХИСТ ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНИ ЯК ПРОЯВ ЦІННОСТІ СВОБОДИ В РОЗУМІННІ ПРАВА ЄС	115
<i>Валерій Желнін</i>	РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ ДЕРЖАВНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ ЯК СКЛАДОВА ДЕРЖАВНОЇ МОДЕЛІ НАГЛЯДУ ЗА ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	118
<i>Максим Зельцер</i>	ЩОДО ДІЇ ПРАВА ЄС (ACQUIS ЄС) ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЮРИСДИКЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ НА ПРИКЛАДІ СПРАВИ VAN TENDENFALL	122

<i>Д. Івоніченко</i>	ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ ТА УКРАЇНА: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СПІВРОБІТНИЦТВА.....	126
<i>Крістіна Кевер</i>	ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	129
<i>Владислава Кургізова</i>	ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ ТА ДЕФІЦИТ ДЕМОКРАТІЇ	132
<i>О. Кобаль</i>	ЩОДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ СУДУ ЄС НАЦІОНАЛЬНИМИ СУДАМИ УКРАЇНИ	135
<i>Мар'яна-Ангеліна Ковальціук</i>	ПРАВО НА БЕЗПЕЧНЕ АТМОСФЕРНЕ ПОВІТРЯ	138
<i>Соломія Ковальська</i>	ЕКОЦИД, ЯК НАСЛІДОК ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ В УКРАЇНІ	140
<i>Дмитро Ковтун</i>	ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ЗАСАДИ ЛІСОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	143
<i>Карина Коломієць</i>	РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОМБУДСМАНА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ.....	146
<i>Ніка Корелова</i>	КЛЮЧОВІ ЕЛЕМЕНТИ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ПОЧЕСНИХ КОНСУЛІВ.....	149
<i>Олександра Коробка</i>	ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ПРОПОРЦІЙНОСТІ В РІШЕННЯХ СУДУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	152
<i>Анфіса Коцїй</i>	УНІВЕРСАЛЬНІ ТА СПЕЦІАЛЬНІ ПРАВА ЛЮДИНИ, ЇХ ПОНЯТТЯ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ.....	156
<i>К. Кузнецова</i>	СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИЙ ДІАЛОГ ТА ЙОГО ШЛЯХ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	159
<i>Р. Лагоцька</i>	ПРАВОВА ОХОРОНА ЛІСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	165
<i>А. Макарицька</i>	БОРОТЬБА З КОРУПЦІЄЮ ЯК ОДНА З ВИМОГ ВСТУПУ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ.....	170
<i>В. Марчук</i>	СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЯКІ ОТРИМАЛИ ПОРАНЕННЯ	173

<i>Д. Машин</i>	ПРАВОВИЙ СТАТУС ІНОЗЕМЦІВ	175
<i>Владислав Мельниченко</i>	ПРАВА ЛЮДИНИ І ДЕМОКРАТІЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ	177
<i>Анастасія Мірошниченко</i>	ПРАВА ЛЮДИНИ У ПЕРІОД ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ	180
<i>Василь Мітько, Дарина Сокирка</i>	МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЄС В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО КУРСУ УКРАЇНИ.....	183
<i>Єгор Нештун</i>	ДЕМОКРАТІЯ І ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ОСНОВНІ ЦІННОСТІ РАДИ ЄВРОПИ	187
<i>Світлана Олійник</i>	ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВА НА ЗДОРОВ'Я ЯК ПРАВА ЛЮДИНИ	191
<i>Глона Осідзе</i>	УНІВЕРСАЛЬНИЙ ПЕРІОДИЧНИЙ ОГЛЯД.....	194
<i>Марія Пасат</i>	ПЕРЕДОВІ ПОЗИЦІЇ ЄС У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ	196
<i>Єгор Пехота</i>	ПОБУДОВА ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ ОРАГНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК КРОК ДО ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ: ДОСВІД ЄС	200
<i>Наталія Подлубна</i>	ENSURING HUMAN RIGHTS DURING MARTIAL LAW	204
<i>Катерина Прокопова</i>	ДОПУСТИМІСТЬ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	207
<i>Марія Ражик</i>	ОСОБЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ	210
<i>Владислава Реуцька</i>	ЗАБОРОНА АБОРТІВ ТА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЄС: РІШЕННЯ СЈЕУ.....	213
<i>Владислав Рєзнік</i>	КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ. ПРАВО ОБИРАТИ ТА БУТИ ОБРАНИМ	217
<i>Валерія Савченко</i>	ПРАВА ЛЮДИНА В МІЖНАРОДНОМУ ПУБЛІЧНОМУ ПРАВІ: ЕВОЛЮЦІЯ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ	219

<i>Yelizaveta Syzonenko</i>	THE RIGHT TO EUTHANASIA: ANALYSIS OF THE CASE LAW OF THE UNITED STATES AND THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS	221
<i>Анастасія Сіденко</i>	НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	224
<i>Максим Слюсаренко</i>	ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ПОВИННОСТІ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	227
<i>Єва Сумко</i>	ПРАВОВІ ЗАХОДИ ОХОРОНИ ВОД	229
<i>К. Філіп</i>	ГРОМАДЯНСТВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ЙОГО ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ	232
<i>Т. Хомінець</i>	ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК КЛЮЧОВИЙ АСПЕКТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ДЕМОКРАТІЇ	235
<i>Єлізавета Черьомухіна</i>	РОЛЬ ЄС В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ: ДОСЯГНЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	237
<i>Катерина Шай</i>	СВОБОДА РУХУ ОСІБ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ.....	240
<i>Катерина Шалушня</i>	НОВЕЛИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРІ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ.....	243
<i>Владислав Штефан</i>	ПРАВОМІРНЕ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: МІЖНАРОДНЕ ТА НАЦІОНАЛЬНЕ ПРАВО	246
<i>Mukola Bilousov</i>	TO THE ISSUE OF DETENTION OF MIGRANT CHILDREN IN THE EUROPEAN UNION LAW	249
<i>Yaroslav Halieiev</i>	THE ABILITY OF ECtHR TO ASSESS THE PROPORTIONALITY OF THE DEROGATION MEASURES SUBMITTED BY UKRAINE: THE GLIMPSE AT THE ECtHR PRACTICE	251
<i>A. Kheruvimova</i>	INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW: PROTECTION OF CIVILIANS IN ARMED CONFLICTS	255

<i>Ernest Kolchanov</i>	
ON THE ISSUE OF EUTHANASIA IN THE LEGISLATION OF FOREIGN COUNTRIES	258
<i>Luiza Markosiam</i>	
THE UN HUMAN RIGHTS SYSTEM: PRACTICAL IMPACT ON THE PROTECTION OF FUNDAMENTAL HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS	260
<i>Anastasiia Puhach</i>	
THE HUMAN RIGHT TO A HEALTHY ENVIRONMENT AND VIEW ON ECOCIDE CRIMINALIZATION: ECtHR, ANTROPOCENTRIC AND ECOCENTRIC VIEW	265

Наукове видання

ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ДЕМОКРАТІЯ

Збірник наукових статей та тез за матеріалами науково-практичної конференції, присвяченої Дню Європи, 220-річчю Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого та 5-річчю кафедри права Європейського Союзу

(м. Харків, 9 травня 2024 р.)

Видається в авторській редакції
Комп'ютерна верстка *А. Т. Гринченка*

Підписано до друку 05.05.2024. Формат 60×90/16.
Ум. друк. арк. 16. Обл.-вид. арк. 17. Тираж 100 пр. Зам. № 80

ТОВ «Видавничий дім «Право»,
вул. Харківських Дивізій, 11/2, м. Харків, Україна
Для кореспонденції: а/с 822, м. Харків, 61023, Україна
Тел.: (050) 409-08-69, (067) 574-81-20, (063) 254-50-84

Вебсайт: <https://pravo-izdat.com.ua>

E-mail для замовників послуг: verstka@pravo-izdat.com.ua

E-mail для покупців: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8024 від 05.12.2023

Виготовлено ТОВ «Промарт»,
вул. Весніна, 12, Харків, 61023, Україна
Тел. (057) 717-25-44

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5748 від 06.11.2017